

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**KORUYUCU AİLE MODELİNDE AİLE YAŞAM DENEYİMLERİ:
AİLE SİSTEMLERİ TEORİSİ TEMELİNDE
NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA**

Serpil ERDUGAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KORUYUCU AİLE MODELİNDE AİLE YAŞAM DENEYİMLERİ:
AİLE SİSTEMLERİ TEORİSİ TEMELİNDE
NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA

Serpil ERDUGAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Serpil ERDUGAN tarafından hazırlanan “Koruyucu Aile Modelinde Aile Yaşam Deneyimleri: Aile Sistemleri Teorisi Temelinde Niteliksel Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma, 26.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ (Başkan)

Prof. Dr. Tarık TUNCAY (Danışman)

Doç. Dr. Esra ÇALIK VAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir.
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.

19/07/2019

Serpil ERDUGAN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Tarık TUNCAY** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Sosyal Hizmet Uzmanı, Serpil ERDUGAN

Çocukların Hayatına Dokunmak İsteyen İyi İnsanlara...

TEŞEKKÜR

Bu araştırmaya birçok değerli isim katkıda bulunmuştur. Bana yalnız olmadığımı hissettiren ve desteklerini benden esirgemeyen bu güzel insanlara teşekkürü bir borç bilirim.

Öncelikle bu araştırmaya gönüllü olarak katılan, en özel yaşam deneyimlerini benimle büyük bir içtenlikle paylaşan ve çocuklarımızı yalnız bırakmayarak bu hizmete dâhil olan anneler, babalar, ablalar ve ağabeyler hepimize çok teşekkür ederim! Umarım sesinizi en iyi şekilde duyurabilir ve dikenli gül bahçesi diye isimlendirdiğiniz bu süreçte elinize aldığı yaraların iyileşmesine destek olabilirim.

Çok değerli danışmanım Prof. Dr. Tarık Tuncay'a minnettarım! Onun profesyonelliği, ufkumu genişleten sohbeti, akademik birikimi, merhameti ve her kapısını çaldığımda beni karşılayan sevgi dolu gözleri benim her zaman yol göstericim oldu. Tez savunma sınavımda büyük bir dikkat ile bu yol göstericiliğe ortak olan ve değerli katkılarını benimle paylaşan Prof. Dr. Elif Gökçearsan Çıfci'ye ve Doç. Dr. Esra Çalık Var'a çok teşekkür ederim.

Araştırmamın başından beri bana destek olan, çok değerli koruyucu aileler ile tanışmamda büyük emek harcayan ve her defasında büyük bir özveri ile beni karşılayan Sibel Ayan'a ve tüm KOREV ailesine teşekkür ederim.

Lisans eğitimimden beri beni akademik yaşam için cesaretlendiren, destekleyen, sohbetini ve toplantılarımızı çok özlediğim değerli Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ege'ye çok teşekkür ederim!

Hayatım boyunca bana iyi bir insan olmayı öğreten ve yaşadığım her güzel anıma katkısı olan güçlü kadın, annem Yıldız'a, dostlarım Yasemin ve Çağrı'ya ve araştırma sürecimin başından beri gösterdiği büyük hoşgörü ve sevgime kattığı sevgi için Salih Yılmaz'a çok teşekkür ederim.

Temmuz, 2019

Serpil ERDUGAN

ÖZET

Erdugan, Serpil. *Koruyucu Aile Modelinde Aile Yaşam Deneyimleri: Aile Sistemleri Teorisi Temelinde Niteliksel Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu araştırma koruyucu aile deneyimiyle birlikte, aile sisteminde yaşanan değişimleri aile sistemleri teorisi çerçevesinde, aile yapısında ve kişilerarası ilişkiler bağlamında incelemeyi amaçlamakta ve bu doğrultuda koruyucu aile hizmetinin geliştirilmesinde aile işlevselliğine odaklanmaktadır.

Nitel desende hazırlanan bu araştırmanın öznelere benzeşik örneklem tekniği ile seçilmiştir. Aileyi bir sistem olarak değerlendirebilmek adına araştırmaya aile sistemindeki tüm üyeler (korunan çocuk dışında, anne, baba ve biyolojik çocuk) dahil edilerek aile bir bütün olarak resmedilmeye çalışılmış ve toplam 5 farklı aile sistemi ile görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma sonuçları mikro, mezo ve makro boyutlarda oluşturulmuştur. Araştırmanın en önemli sonucu literatürdeki bazı araştırmaların aksine Türk aile yapısının koruyucu aile uygulamasına uygun olduğudur.

Gerek korunan çocuğun kurum alışkanlıklarını devam ettirerek verdiği pozitif geribildirim gerekse kurallara karşı gelerek verdiği negatif geribildirim özellikle sistemdeki anneleri rahatsız etmiş ve kurallar esnetilmiştir. Ayrıca korunan çocuk sisteme dahil olduğunda, biyolojik çocuğun kişisel sınırlarında bir ihlal hissettiği ve korunan çocuğun “misafir çocuk” şeklinde algılanabildiği görülmüştür.

Hem ebeveyn hem de kardeş alt sisteminde bireylerin koruyucu aile olma deneyimi ile birlikte daha korumacı ve toleranslı oldukları görülmüştür. Bu tutumun altında korunan çocuğun geçmiş olumsuz yaşam deneyimlerinin telafi edilmesi ve çocuğun “emanet” olma algısı bulunmaktadır. Ebeveyn alt sistemi, eş alt sistemi, kardeş alt sistemi ve çevre sistemlerle ilişkilerin olumlu yönde değiştiği belirlenmiştir.

Son tahlilde koruyucu aileliğin, aile atmosferine mutluluk, neşe, hareket ve bereket getirdiği ifade edilmiştir. Yardımlaşma konusunda daha verimli bir aile atmosferinin oluştuğu ve buna bağlı olarak algılanan sosyal desteğin arttığı görülmüştür.

Görüşülen aile sistemlerinin koruyucu aile olmadan önce değişime açık ve sistem dengesinin tekrar kurulması yönünde işlevsel aileler olduğu ve korunan çocukla eşleşme sonrasında da ciddi uyum sorunları yaşamadıkları anlaşılmıştır. Bu durum aile seçimleri yapılırken aile sistemlerinin bahsi geçen işlevsellik öğeleriyle birlikte değerlendirilmesinin ve özellikle değişime açık, sınırlarını ve kurallarını kolayca şekillendirebilen ailelerin koruyucu aile modelinde daha işlevsel olacağını göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Koruyucu aile modeli, aile işlevselliği, aile sistemleri teorisi, sosyal hizmet, korunma ihtiyacı olan çocuk

ABSTRACT

Erdugan, Serpil. *Family Life Experiences in Foster Care Model: A Qualitative Research Based on Family Systems Theory*, Master's Dissertation, Ankara, 2019.

The aim of this study is to examine the changes in the family system in the context of family systems theory, family structure and interpersonal relations in the context of foster family experience. Focuses on family functionality in developing the foster family model.

Subjects of this study which prepared in qualitative design. Research subjects were selected using Homogeneous Sampling Technique. In order to consider the family as a system, all members of the family system (except protected child, mother, father and biological child) were included in the research and the family as a whole was tried to be explained. In this respect, in-depth interviews were conducted with 5 different family systems.

The results of the research were created in micro, mezzo and macro dimensions. The most important result of this research is that contrary to some studies in the literature, Turkish family structure is suitable for foster family practice.

Both the positive feedback of the protected child as an overly prescriptive in the first time at home and the habits of the institution and the negative feedback they gave in contravention of the rules has especially disturbed the mothers in the system and the rules in the family have been stretched. Furthermore, when the protected child is included in the system, it is observed that the biological child feels a violation of her personal boundaries and that the protected child can be perceived as a "Child of the guest".

In both the parent and sibling subsystem, individuals were more protective and tolerant with the experience of being a foster family. This attitude is related to the idea of compensating the protected child's past experiences and the child's perception of being "entrusted". It was determined that the relationships with the parental subsystem, peer subsystem, sibling subsystem and environmental systems changed positively.

In the last analysis, it was stated that foster family brings happiness, joy, movement and fertility to the family atmosphere. Perceived social support has increased because of a more productive family atmosphere.

It was seen that the family systems interviewed were open to change before becoming a foster family and functional families in order to restore the system balance and that they do not have serious adaptation problems after pairing with the protected child. This showed that family systems should be evaluated together with functionality elements when making family choices and especially families that are open to change and can easily shape their boundaries and rules will be more functional in the foster family model.

Key Words: Foster family model, family functionality, family systems theory, social work, child in need of protection

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLOLAR DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
GİRİŞ:.....	1
BÖLÜM 1: GENEL BİLGİLER.....	3
1.1.ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	6
1.5.ARAŞTIRMANIN TANIMLARI	8
BÖLÜM 2: KURAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. ÇOCUK VE ÇOCUĞUN DEĞERİ	9
2.2. İŞLEVSEL AİLE	13
2.3. AİLE SİSTEMLERİ TEORİSİ ve AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ	16
2.3.1. Homeostazi	17
2.3.2. Aile Sistemini Oluşturan Alt sistemler	18
2.3.3. Açık- Kapalı Sistemler.....	19
2.3.4. Ailedeki Sınırlar.....	19
2.3.5. Aile Üyelerinin Kuralları ve Rollerini	21

2.3.6. Ailedeki Güç Dağılımı.....	22
2.3.7. Aile Yaşam Döngüsü	23
2. 4. TÜRK AİLE YAPISI	25
2.4.1. Türk Hane Halkında Yaşanan Değişim	27
2.4.2. Türk Ailesinde Bireyselleşme ve Çocuktaki Esneklik Kavramı	29
2.4.3. Türk Ailesine Çevrenin Etkisi	32
2.5. KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUK VE SOSYAL HİZMET MODELLERİ	33
2.5.1. Öz Ailesi Yanında Bakım	34
2.5.2. Kurum Bakımı	35
2.5.3. Evlat edinme	35
2.5.4. Koruyucu Aile.....	36
2.6. TÜRKİYE’DE KORUYUCU AİLE UYGULAMASI	37
2.6.1. Koruyucu Aile Modelinin Yasal Süreci.....	39
2.7. KORUYUCU AİLE MODELİNİN DİĞER MODELLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI.....	41
2.8. KORUYUCU AİLE MODELİNDE AİLE YAPISINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE SOSYAL HİZMET UZMANININ ROLLERİ	43
BÖLÜM 3: YÖNTEM	49
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	49
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ.....	50
3.2.1. Araştırma Öznelerini Tanıtıcı Bilgiler	51
3.3. VERİ TOPLAMA ARACI.....	58
3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	59
3.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	60
3.6. ETİK KONULAR.....	62
BÖLÜM 4: ANALİZ.....	63

4.1. KORUYUCU AİLE OLMA SÜRECİ	63
4.1.1. Kararı Etkileyen Dinamikler	63
4.1.2. Koruyucu Aileliğin Yapılma Amacı.....	70
4.1.3. Koruyucu Aile Olma Düşüncesine Aile Üyelerinin Verdikleri İlk Tepkiler 76	
4.1.4. Eşleşilecek Çocuk İçin Seçilen Özellikler	78
4.2.ÇOCUK, BİYOLOJİK AİLE VE KORUYUCU AİLE ÜÇGENİ.....	85
4.2.1. Koruyucu Ailelerin Biyolojik Aile Görüşmeleri Konusundaki Tutumları....	86
4.2.2. Çocuğun Aile Sisteminden Ayrılması Halinde Hissedilecekler	93
4.2.1.KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER	99
4.3.1. Aile ve Çevre Sistemler	101
4.3.2. Ebeveyn Alt Sistemi	114
4.3.3. Kardeş Alt Sistemi	120
4.3.4. Eş Alt Sistemi	131
4.2.2.AİLE YAPISINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER	135
4.2.3. Aile Kurallarında/ İçsel Sınırlarda Yaşanan Değişimler.....	135
4.2.4. Ailedeki Rol ve Sorumluluklarda Yaşanan Değişimler	146
4.2.5. Aile Atmosferinde Yaşanan Değişimler	147
4.3.SÜREÇTE YAŞANAN SORUNLAR	150
4.3.1. Çocukta Gözlemlenen Sorunlar	150
4.3.2. Meslek Elemanı'ndan Kaynaklanan Sorunlar.....	155
4.3.3. Kurum Politikasından Kaynaklanan Sorunlar.....	160
BÖLÜM 5: SONUÇ ve ÖNERİLER	167
5.1. SONUÇ	167
5.1. Mikro Düzeyde Elde Edilen Sonuçlar	169
5.2. Mezzo Düzeyde Elde Edilen Sonuçlar	174

5.3. Makro Düzeyde Elde Edilen Sonuçlar.....	178
5.2. ÖNERİLER.....	180
5.2.1. Mikro Düzeyde Öneriler.....	180
5.2.2. Mezzo Düzeyde Öneriler.....	183
5.2.3. Makro Düzeyde Öneriler.....	184
KAYNAKÇA	187
EKLER.....	201
EK-1 EBEVEYNLER İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	201
EK-2 ÇOCUKLAR İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	204
EK-3 AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU	206
EK-4 VELİ ONAY FORMU	209
Ek-5 ETİK KURUL İZİNİ.....	211
EK-6 TEZ ORJİNALLİK FORMU.....	212
EK-7 ÖZGEÇMİŞ.....	214

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi, 1968-2011.....	27
Tablo 2: Ailelerin Sistemik Değerlendirmesi.....	55

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Çocuğun Değeri ve Aile İşlevselliği İlişkisi.....	12
Şekil 2: Kavramsal Tasarım.....	15
Şekil 3: Çocuk-Ebeveyn İlişkisinde Güç Dağılımı.....	22
Şekil 4: Aile Yaşam Döngüsü: değişim için içsel ve dışsal talepler.....	24
Şekil 5: Tema-Alt Tema Tasarımı.....	61
Şekil 6: Koruyucu Aile Olma Yönünde Teşvik Edici Dinamikler.....	70
Şekil 7: Ailelerin İlk Tepkileri.....	78
Şekil 8: Ailelerin Korunacak Çocuk Özelindeki Tercihleri.....	85
Şekil 9: Biyolojik Aile Görüşmeleri Hakkındaki Tutumlar.....	92
Şekil 10: Aile Sistemi.....	100
Şekil 11: Koruyucu Aileliğe Çevrenin Tepkileri.....	109
Şekil 12: Aile Alt Sistemlerinde Yaşanan Değişimler.....	134
Şekil 13: Aile Kurallarında Yaşanan Değişimler.....	145
Şekil 14: Aile Atmosferinde Yaşanan Değişimler.....	149
Şekil 15: Süreçte Yaşanan Sorunlar.....	166
Şekil 16: Sonuçlar-Amaçlar Şeması.....	168

GİRİŞ

Mary Richmond'ın ilk sosyal hizmet kitabı sayılan "Social Diagnosis", teşhis ve tedavinin tüm aileyi kapsamaması gerektiği düşüncesini içermektedir. İlerleyen zamanlarda sosyal ve sağlık bilimlerindeki ilerlemenin de hazırlamış olduğu zemin ile günümüzde aile ve çocuk refahı birbirinden ayrı düşünülemeyen iki alan haline gelmiştir (Koşar Güran, 1989).

Çocuk refahı alanındaki önemli konulardan biri korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanan bakım modelleridir. Türkiye'de mevcut olan çocuk politikaları analiz edildiğinde çocukların bakımlarının ilk olarak biyolojik aileleri yanında gerçekleşmesine yönelik destekleyici hizmetlerin olduğu görülmektedir. Biyolojik ailenin çocuk bakımını üstlenemeyeceği veya üstlendiği takdirde çocuğun gelişimine olumsuz etki yaratacağı durumlarda ise kurum bakımının veya aile temelli bakım modellerinden evlat edinme ve koruyucu aile hizmetinin devreye girdiği bilinmektedir.

Literatürdeki tüm araştırmalar aile yanındaki bakımla karşılaştırıldığında kurum bakımının daha dezavantajlı olacağı konusunda fikir birliğine varmıştır. Kurum bakımı çocukların duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Öyle ki kurum bakımında kalan çocuklarda gözlenen bedensel ve zihinsel gelişim bozukluklarına Yatılı Kuruluş Hastalığı (Hospitalizm) adı verilmiştir. Temel nedeni yatılı kurumlardaki ilgi ve sevgi yetersizliği olan bu hastalık aile temelli bakım modellerinin önemini artırmaktadır. Bu modellerin başında ise koruyucu aile modeli gelmektedir.

Çeşitli nedenlerle biyolojik ailesi tarafından bir süre için bakımları sağlanamayan çocukların bakım sorumluluğunu devletle paylaşan, ücretli veya gönüllü statüdeki ailelere veya bireylere koruyucu aile denmektedir. Aile temelli bakım modellerinden biri olan ve çocuğun bir birey olarak ilgi görme hakkını koruyan koruyucu aile modelinin, yaklaşık 70 yıldır Türkiye'deki çocuk koruma sisteminde varlığını devam ettirmesine rağmen yeterli koruyucu aile sayısına ulaşamamış olduğu görülmektedir. Koruyucu ailelerdeki artış, kurum bakımındaki çocukların azaltılması için çok önemli bir gelişme olacaktır. Koruyucu ailelerin sayısı artırılırken niteliğinin de korunması

gerekmektedir. Bu bağlamda anlamlı bir yaşam deneyimi olan koruyucu aile modelindeki içsel dinamiklerin bilinmesi elzemdir. Koruyucu ailelerdeki alt sistemler, aile içi roller ve iletişim kalıpları gibi aile sisteminin tüm parçalarının analiz edilmesi koruyucu aile hakkında genel bir görüşe sahip olabilmek, koruyucu aile modelindeki sorunları içsel dinamiklerle açıklayabilmek, koruyucu ailelik ile birlikte yaşanan değişimleri betimleyebilmek ve koruyucu aileleri daha işlevsel hale getirebilmek adına verimli olacaktır.

Bu çalışmada, aile sistemleri teorisinden yararlanarak koruyucu aile deneyimi ile birlikte aile yapısında ve kişilerarası ilişkiler bağlamında yaşanan değişimleri belirlemek ve sağlanan derinlemesine bir anlayışla modelin iyileştirilmesi gereken yönlerine katkı vermek amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda nitel araştırma deseninin, bireylerin yaşam deneyimlerini görünür kılama gücünden yararlanılmak istenmiştir. 5 koruyucu aile sistemindeki, 15 aile üyesi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler Maxqda Analytics 18.2.0 programı kullanılarak yapı sökülümüne uğratılmış, temalar ve alt temalar oluşturulmuştur.

Bu kapsamda araştırma 5 ana bölüm ile raporlaştırılmıştır. Birinci bölümde araştırmanın problemi, amacı ve önemi aktarılmıştır. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi tanımlanarak çocuğun değeri, aile işlevselliği, aile sistemleri teorisi, Türkiye’de koruyucu aile modeli ve korunma ihtiyacı olan çocuğa yönelik hizmetler hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın modeli, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve verilerin çözümlenmesi hakkında bilgiler verilmiş ve araştırma özneleri tanıtılmıştır. Elde edilen verilerin analizi dördüncü bölümde aktarılmıştır. Beşinci bölümde ise elde edilen tüm bilgiler ışığında mikro-mezzo ve makro düzeyde sonuç ve öneriler oluşturulmuştur.

BÖLÜM 1: GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırmacıyı bu araştırmayı yapmaya yönelten sebepler, araştırmanın amaçları, önemi ve alana katkısı gibi bilgilere yer verilmiş ve 6 ana başlık altında toplanmıştır;

1. Araştırmanın Problemi
2. Araştırmanın Amacı
3. Araştırmanın Önemi
4. Tanımlar

1.1.ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Akademik bir disiplin ve uygulamalı bir meslek olan sosyal hizmetin temel hedeflerinden biri aile ve çocuk refahının sağlanmasıdır. Çocukların biyopsikososyal açıdan tam iyilik halleri düşünüldüğünde sıcak aile ortamının gerekliliği bugün herkesçe kabul edilen bir olgudur. Modernleşen ve küreselleşen dünyada aile, değişim yaşayan en temel kurumlardan biri olmaktadır. Bu değişim aile içi rollerde ve aile üyelerinin üstlenmiş olduğu sorumluluklarda kendini açıkça belli etmektedir ve ne yazık ki çeşitli sebeplerle ebeveynleri tarafından bakımları sağlanamayan çocukların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2018 yılsonu resmi verileri incelendiğinde kuruluş bakımı altında 14.214 çocuk olduğu ve 16.809 çocuğun da evlat edindirildiği görülmektedir. Koruyucu aile modeline ilişkin veriler incelendiğinde ise sadece 6.782 çocuğun bakımının koruyucu aile yanında sağlandığı görülmektedir (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Kurum modelinin, aile temelli bakım modelleri ile karşılaştırıldığı ulusal ve uluslararası araştırmalar incelendiğinde çocukların her türlü iyilik halleri için kurum temelli bakımın son çare olarak başvurulması gerektiği görülmektedir. Bu bilgi ışığında ülkede koruma altındaki çocuk sayısı analiz edildiğinde bakım modelleri arasındaki sıranın değişmesi ve aile temelli bakım modellerinin(evlat edinme ve koruyucu aile hizmeti) artırılması gerekliliği görülmektedir. Evlat edindirme modeliyle karşılaştırıldığında koruyucu aile

modelinden yararlanan çocukların sayısının az olması, koruyucu aile hizmetinin güçlendirilmesi konusunda önemli bir göstergedir.

Koruyucu aile hizmetinin gülendirilmesi gerekliliği şüphesiz ki hem niceliksel hem de nitelikselidir. Kurum bakımında kalan ve durumu evlat edindirilmeye uygu olmayan çocukların koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmaları gerekmektedir. Bu bağlamda süreçte yaşanan sorunların belirlenmesinin ve hizmetin geliştirilmeye açık yönlerinin ortaya çıkarılmasının önemli olduğu görülmektedir. Bireyselleşmenin görece daha az önemli olduğu ve bağımlı aile ilişkilerin yoğunlukta yaşandığı Türk aile yapısında koruyucu aile hizmetinin niteliği ve profesyonelliği konusunda çokça tartışma bulunmaktadır. Bu bağlamda koruyucu ailelerin yaşamış oldukları deneyimlerle birlikte aile sistemlerindeki değişimin belirlenmesinin ve koruyucu ailelerin, süreç hakkındaki düşüncelerinin betimlenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde koruyucu aileleri kapsayan betimsel araştırmalar olduğu görülmektedir. Bu araştırmaların;

- Çocuk refahı kapsamında koruyucu aile hizmetinin değerlendirildiği (Hız, 2018),
- Sosyal sermayenin koruyucu aile hizmet modelindeki yerinin ve bu alanda yapılan akademik çalışmaların incelendiği (Kılıç, 2018),
- Koruyucu aile hizmetinin geliştirilmesinde koruyucu aile derneklerinin rolünün değerlendirildiği (Dal, 2018),
- Koruyucu aile modelinin sonuçlarının incelendiği (Baysal, 2017),
- Türkiye ve Hollanda'da yaşayan, koruyucu aile olan ve olmayan ailelerin sistemin işleyişine ilişkin görüşlerinin incelendiği (Koç, 2016),
- Koruyucu aile hizmetini uygulayanların ve koruyucu ailelerin bu hizmetin çeşitli boyutlarıyla ilgili düşüncelerinin ele alındığı (Kahraman, 2007),
- Toplumun koruyucu aile modeline ilişkin bilgi ve görüşlerinin değerlendirildiği (Özkara, 2005),
- Koruyucu aile hizmetinin koruyucu aileler ve biyolojik çocukları üzerindeki etkisinin incelendiği (Daşbaş, 2015),
- Koruyucu aile olmaktan vazgeçen ailelerin vazgeçme nedenlerinin değerlendirildiği (Can, 2000) araştırmalar olduğu görülmektedir.

Koruyucu aile hizmetinde görevli olan sosyal hizmet uzmanı, koruyucu aile bulma, inceleme ve değerlendirme konusunda çocuk, çocuğun biyolojik ailesi ve koruyucu aile olmak üzere üçlü bir sistemle çalışmakta ve her üç sistemle de ilişki döngüsü kurmaktadır. Birbiri ile iç içe girmiş bu sistemleri anlayabilmek için her bir sistemi ayrı ayrı incelemeli ve aileye profesyonel yol göstericilik yapabilmelidir (Koşar Güran, 1989). Bu yol göstericiliğin yapılabilmesi şüphesiz ki koruyucu aile statüsü ile birlikte aile dinamiklerinde ve aile yapısında yaşanan değişimleri iyi bir şekilde çözümlenmekten geçmektedir. Bu gereklilikten hareketle koruyucu aile olma kararı ve sürecinde etkili olan içsel faktörler, koruyucu ailelik ile birlikte aile yaşam döngüsünde ve koruyucu ailenin sisteminde yaşanan değişimler, ailenin yakın çevre ilişkilerindeki (akrabalarıyla, komşularıyla vb.) hareketlilik, aile yaşam döngüsündeki değişim ve sağlanan denge gibi dinamiklerin incelenmesi gerekmektedir. Bu betimlemelerin yapılmasının hem koruyucu aile olmak isteyen bireylere hem de hizmet vericilere faydalı olacağı düşünülmektedir. Ne var ki, yapılan araştırmaların genellikle toplumdaki koruyucu ailelik algısına, koruyucu ailelere ve korunan çocuğa odaklandığı görülmektedir. Türkiye’de koruyucu aile deneyimini yapısal özelliklerini dikkate alarak inceleyen, koruyucu aileyi oluşturan annelerin, babaların, biyolojik çocukların her birinin gözünden aile süreçlerini resmeden, koruyucu ailelerin bir sistem olarak ele alındığı ve bu anlamlı yaşam deneyimi ile birlikte aile yapısında ve kişilerarası bağlamda yaşanan değişimlerin betimlendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu doğrultuda araştırmanın problemi; aile sistem teorisinin ailenin yapısında vurgulamış olduğu dinamikler (sınırlar, roller, alt sistemler vb.) ışığında, koruyucu aile yaşam deneyimlerinin neler olduğuna dair bilimsel bilginin eksikliğidir. İşlevsel bir koruyucu aile sisteminin geliştirilmesi için bahsi geçen bilimsel verilere ihtiyaç vardır. Koruyucu aile olma sürecinden önceki aile yapısının, çocuğun sisteme dahil olması ile birlikte değişen dinamiklerin ve ailenin bakımı sağlanan çocukla birlikte nasıl işlevsel bir kurum olabildiğinin anlaşılmasına gereksinim vardır.

1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma koruyucu aile deneyimi ile birlikte, aile sisteminde yaşanan değişimleri aile sistemleri teorisi çerçevesinde, aile yapısında ve kişilerarası ilişkiler bağlamında

incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda koruyucu ailelik sürecini kapsayan işlevsel alt amaçlar oluşturulmuştur;

- Koruyucu aile olma kararı ve sürecinde etkili olan içsel faktörler nelerdir?
- Ailelerin, koruyucu aile olma nedenleri ve modele verdikleri değer arasında nasıl bir bağ bulunmaktadır?
- Aileler, koruyucu ailelik ile birlikte çevre sistemlerden nasıl etkilenmiş ve çevre sistemleri nasıl etkilemişlerdir?
- Çocuğun sisteme gelişi ile birlikte kişilerarası ilişkiler bağlamında (kardeş alt sisteminde, ebeveyn alt sisteminde ve eş altsisteminde) ne gibi değişimler yaşanmıştır?
- Koruyucu aile ve biyolojik aile sistemleri arasındaki ilişkiler nasıldır?
- Aile üyeleri arasındaki etkileşimler koruyucu aile olduktan sonra nasıl değişmiştir?
- Koruyucu ailelikle birlikte aile yaşam döngüsünde ne gibi değişimler yaşanmıştır?
- Koruyucu aile modelinden sonra aile içinde belirlenen sınırlarda, kurallarda ve rollerde ne gibi değişimler yaşanmıştır?
- Koruyucu ailelik ile birlikte aile sisteminde sorunlar yaşanmış mıdır ve ailedeki denge nasıl korunmuştur?

1.3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kurum bakımı altındaki çocukların fiziksel gelişimleri, psikolojik sağlıkları ve sosyal becerileri konusunda çeşitli dezavantajlar dile getirilmekte ve konuyla ilgili araştırmalar da bu bilgiyi desteklemektedir. Ülkenin en önemli beşeri kaynağı olan çocukların toplu bakım modelleri sonucunda sahip oldukları bu dezavantajları ortadan kaldırmak veya en aza indirmek ülkenin hem sosyal hem de ekonomik gelişimi için çok önemli bir adımdır. Bu noktada en somut çözüm önerisi, detaylı bir sosyal inceleme ile kurum bakımındaki çocuklardan farklı bir modele entegre olabilecekleri seçmek ve olabildiğince fazla çocuğu aile temelli bakım modellerine geçirmektir. Aile temelli bakım modellerinden olan ve çocuğun özel ilgi hakkını sağlayan koruyucu aile modeli çocuk koruma sistemi içerisinde hem niteliksel hem de niceliksel olarak güçlendirilmesi

gereken bir modeldir. İşlevsel koruyucu ailelerin artması ve diğer ailelere de örnek olması açısından ailenin iç yapısının betimlenmesi önemlidir. Aile yapısının, ailedeki çocuğun karakterini ve psiko-sosyal gelişimini etkilediği de göz önüne alındığında konunun önemi artmaktadır. Bu yapının ortaya konması durumunda koruyucu ailelere sunulacak olan hizmetlerin de daha sağlıklı bir şekilde şekillendirileceği düşünülmektedir. Bu sebeple Türkiyede'ki koruyucu ailelerin yaşam deneyimlerinin betimlenmesi sonucunda aile sisteminde yaşanan değişimlerin ortaya konması, ailenin işlevselliğini etkileyen dinamiklerin belirlenmesi, koruyucu aile modelinin geliştirilmeye açık yönlerinin ortaya konması, desteklenmesi ve verilerin bütüncül bir sosyal hizmet bakış açısı ile değerlendirilmesi önemlidir.

Bu çalışmanın öncelikle koruyucu aile deneyimi ile birlikte ailenin iç ve dış dinamiklerinde yaşanan değişimleri belirlemesi ve bizatihi ailelerin ifadelerinin aile sistemleri teorisinin bütüncül bakış açısı ile analiz edilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bakış açısı, koruyucu aile olma deneyiminin aile işlevselliğini artırma yönündeki fonksiyonunun belirlenmesi ve koruyucu aile modelinde hem korunan çocuk hem de aile işlevselliği açısından önemli olan dinamiklerin ortaya çıkarılması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın aile sistemleri teorisi üzerine inşa edilmesinin araştırma önemini artırdığı düşünülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmadaki paydaşların özel deneyimleri ile genel bir resim çizilmeye çalışacak ve bu sayede koruyucu ailelerin yaşam döngüleri hakkında bilgi desteği sağlanacaktır.

Araştırmada koruyucu aile sistemindeki dengelerin ne yönde değiştiği ve bu dengelerin tekrar nasıl işlevsel hale getirildiği ortaya konulmakta, böylece ailelerin yapısal değişimi görünür kılınmaktadır. Bu sayede ailelere sunulacak hizmetlerin aile yapısını destekleyecek şekilde yeniden şekillendirilmesine katkı sunulabilir.

Aile yapısındaki kuralların, rollerin, paylaşılan sorumluluğun ve hiyerarşi dengelerin ne yönde değiştiği ve aile sistemini işlevsel hale getirmek için nasıl kullanıldığı betimlenecektir. Böylelikle koruyucu aile olmak isteyen bireylere/ailelere ailenin iç dinamikleri konusunda nelerin anlatılması gerektiği, aile yapısını ne gibi değişimlerin beklediği belirlenecek ve böylece koruyucu aile eğitimi modüllerine katkı sunulacaktır.

Araştırma öznelerinin süreç boyunca karşılaştıkları sorunların betimlenmesi ile modelin geliştirilmeye açık yönlerinin ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın, koruyucu ailelere yönelik hizmetleri yürüten bakanlık, yerel yönetimler ya da sivil toplum kuruluşlarının geliştireceği proje, hizmet ve politikalara fikir sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5 ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Çocuk: Ankara ilinde yaşayan ve koruyucu aile modelinden yararlandırılan çocuktur.

Koruyucu Aile: Koruyucu aile modeline dâhil olmuş Ankara'da yaşayan aile sistemindeki üyelerdir.

Yönetmelik: 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliği'dir.

Aile: Doğum, evlilik ya da çocuk koruma sistemindeki modellerden herhangi biri ile (evlat edinme, koruyucu aile olma) iki veya daha fazla bireyin oluşturduğu küme.

Aile Yaşam Döngüsü: Aile sisteminin gösterdiği değişimi çeşitli zaman evreleri ile açıklayan ve bu bağlamda yaşanma ihtimali olan sorunları betimleyen sosyal bilimler literatüründeki kavramsallaştırma.

Aile Sistemleri Teorisi: Aileyi salt bir grup olarak değil, kendine özgü bir yapısı, dengesi ve kimliği ile açıklayan ve aile üyelerinin kişilerarası bağlamdaki etkileşimlerini inceleyen düşünce sistemidir.

BÖLÜM 2: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 ÇOCUK VE ÇOCUĞUN DEĞERİ

“İnsan bilgisi içinde bilinen en büyük ve en önemli güçlük bir çocuğun nasıl yetiştirileceğinde ve nasıl eğitileceğinde yatmaktadır.

Çocuğun gidişine inmek ve ona kılavuzluk yapmak yüksek ve güçlü bir ruhun işidir.”

Montaigne

Toplumsal refahın sağlanması için en önemli şartın sosyal anlamda sağlam bireyler olduğu bilinmektedir. Çocukların ülke için çok temel bir beşeri sermaye kaynağı oldukları düşünüldüğünde çocuğun psikolojik ve fiziksel ihtiyaçlarının önemi artmaktadır. Bu önem, çocuğun şahsiyetinin gelişmesi ve hayata en iyi şartlarla hazırlanması hakkını doğurmaktadır (Kuntbay, 1962).

Çocuğun ve çocukluğun günümüzdeki yerinin bilinmesi çocuğa verilen değerlerin anlaşılmasından ve analiz edilmesinden geçmektedir. İlki 1975 yılında Endonezya, Federal Almanya, Filipinler, Kore, Singapur, Tayvan, Tayland, Türkiye ve ABD’de toplam 20.000 kişi ile gerçekleştirilen “Çocuğun Değeri Araştırması”, ikincisi ise 2003 yılında birinci araştırmadaki ülkelerin bazılarında Trommsdorff ve Nauck tarafından başlatılan bir projeye gerçekleştirilen araştırma bu analize yardımcı olmaktadır. Kağıtçıbaşı (2012), araştırmada bulunan ve ana babalar tarafından çocuklara atfedilen değerleri L.W. Hoffman’ın kavramsal şemasına dayanan 3 temel ana grupta toplamıştır: faydacıl değer, psikolojik değer ve sosyal değer. Faydacıl değer: çocukların çocuklukta ve yetişkin olduğunda sağlayacağı maddi değerdir. Faydacıl değer en önemli faktörü ana babaya sağlanan yaşlılık güvencesidir. Psikolojik değer: ana babaya verilen mutluluk ve sevgi gibi doyumlardır. Sosyal değer ise çiftlerin çocuk sahibi olduklarında gördükleri sosyal onam, özellikle geleneksel toplumlarda bireylerin sadece çocuk sahibi olduklarında yetişkin kabul edilme durumları ve aile isminin devamının, sahip olunan erkek çocukla sağlanması durumlarıdır. Araştırma sonucunda ailelerin çocuk isteme nedenlerinde bu üç temel değer ortaya çıkmıştır. Değerlerin davranışları yönlendirdiği düşünüldüğünde, ailelerin çocuklara verdikleri değerlerin bilinmesinin önemi artmaktadır.

Üç ana değer türünden çocukların yaşlılık güvencesi olması gibi faydacıl değerlerinin az gelişmiş ülkelerde veya ülkelerin az gelişmiş yerlerinde yoğun olduğu, çocuğun psikolojik değerinin ise refah düzeyi yüksek olan ve kentsel koşulların olduğu yerleşim yerlerinde önem arz ettiği görülmüştür (Kağıtçıbaşı, 1981). 2003 yılındaki Çocuğun Değeri Araştırması 2’de en dikkat çeken bulgu çocukların ekonomik değerlerindeki düşüş ve psikolojik değerlerindeki artıştır. İkinci araştırmada ebeveynlerin çocuk sahibi olma nedenlerinde neşe, zevk ve sevgi gibi psikolojik değerler öne çıkmış, çocuğun yaşlılık güvencesi olma gibi maddi yararları veya erkek çocuk sahibi olma gibi sosyal yararları önemsizleşmiştir (Kağıtçıbaşı, 2012).

Çocuğun değeri araştırmasını önemli kılan bir diğer nokta bu araştırmanın ailedeki sınırları ve bireyselleşmeyi ele alan Aile Değişim Kuramını oluşturmuş olmasıdır. Aile değişim kuramı, geleneksel kır toplumunu yansıtan “bağımlı aile modeli”, orta sınıf Batıcı bireyci kültürü yansıtan “bağımsız aile modeli” ve Türkiye gibi nesiller arası maddi bağımlılıkların azaldığı fakat psikolojik bağımlılıkların devam ettiği, diğer iki yaklaşımın sentezini açıklayan “psikolojik/ duygusal bağlılık” modeli olmak üzere üç farklı tipolojiden söz etmektedir. Bağımlı aile modelinde çocuğun maddi katkısı ve yaşlılık güvencesi değerlerinden dolayı aileye bağlı olması istenir. Bu sebeple çocuğun bağımsızlığı aile için bir tehdit unsuru olarak algılanır ve çocukta özerk olmayan kimlik gelişir. İdeal bir soyutlamayı yansıtan (güncel batı aile araştırmaları bir takım bağımlılıkları göstermektedir) bağımsız aile modelinde ise çocuğun psikolojik değeri ve ailenin bağımsızlığı önde gelir. Sentez bir sınıflandırma olan psikolojik bağlılık modelinin oluşmasında ise kentsel ortamdaki çocuğun aile içi faydacı değerinin azalmış olması ve emeklilik gibi aile dışı kaynaklarla ebeveynlerin yaşlılıklarını garanti altına almış olması etkili olmuştur. Böylelikle çocuk yetiştirmede özerkliğe imkan tanıyan ama yakın ilişkilere de büyük önem veren “psikolojik/ duygusal bağlılık” modeli oluşmuştur (Kağıtçıbaşı, 2012).

Son tahlilde Türk ailesi özelinde, çocuğun ailedeki psikolojik doyuma hizmet ettiği, çocuk yetiştirmedeki özerkliğin arttığı, çocuk merkezli çekirdek ailelerin olduğu ve aile üyeleri arasındaki duygusal bağlılığın güçlü olduğu bir yapıdan söz edilebilir. Bu yapının sadece biyolojik yolla oluşturulan aileleri değil aynı zamanda bu çalışmanın özneleri olan koruyucu aileleri de etkilediği görülmektedir. Bu sebeple çocuğa atfedilen değer, ailedeki bağımlılık durumu ile ilişkiselliği ve bu ilişkinin ailenin işlevselliğini

etkileme durumu koruyucu aile yaşam deneyiminin betimlenmesi için de önemli bir dayanaktır.

Koruyucu ailelerin, bu modele dahil olma nedenleri incelendiğinde biyolojik çocuğa kardeş edinmek veya yalnız kalmamak gibi motivasyon kaynaklarının olabildiği görülmüştür. Bu nedenler biyolojik ebeveynlerin çocuklarını yaşlılık güvencesi görmeleri gibi faydacıl değerleri akıllara getirmekte ve faydacıl değerlerin koruyucu aile sistemlerinde olabileceğini göstermektedir. Koruyucu ailelerde görülebilen faydacıl değerler, modelden beklenen özgeci tutumla ters düşmekte ve koruyucu aileliliği profesyonellikten çıkararak farklı duygusal boyutlara taşıyabilmektedir. Bunun sonucunda ise çocuk- ebeveyn ilişkisinde bağlılık ve aidiyet duyguları bağlamında bir çarpıklık gelişebilmekte, duygusal olarak kaynaşmış, iç içe aile örüntüleri görülebilmektedir. Böylesi durumlarda özellikle biyolojik aile ve koruyucu aile ilişki dinamiklerinin sağlıklı bir şekilde korunamadığı ve çocuğun tekrar örselenmeye açık hale getirildiği görülmektedir.

Koruyucu aile modeli ile amaçlanan durum çocuğun kısa süreli ya da uzun süreli bir şekilde aile yanına yerleştirilmesi ve böylelikle toplu bakım modellerinin dezavantajlarını yaşamamasıdır. Çocuğun üstün yararı motivasyonu ile hareket edilen bu modelde odak çocuktur. Çocuklara atfedilen faydacıl değerlerin tam tersine, koruyucu aile modelindeki asıl amacın çocuğa fayda sağlamak olduğu ve anne-baba olma içgüdüsünün getireceği doğal dinamiklerin, çocuğun yüksek yararı ilkesine zarar vermeden dengelenmesi gerektiği sürecin hiçbir aşamasında gözden kaçırılmamalıdır. Aksi takdirde çocuktan duygusal olarak ayrılamama, biyolojik ebeveynler ile duygusal rekabete girme gibi çocuğu örseleyeci sorunlar görülebilmektedir. Bu sebeple koruyucu ailelerin bu modeli tercih etme sebeplerinin yanında çocuğa atfedecekleri değer ve bu değerlerin getireceği bağımlılık ilişkisinin bilinmesi aile sisteminin işlevselliğini ve sağlığını etkileyen önemli bir dinamiktir.

İlgili resmi veriler incelendiğinde koruyucu ailelerin buna bağlı olarak da koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların sayıca arttığı görülmektedir. Yardıma ihtiyacı olan bir çocuğa yardım etmenin insana vereceği haz ve psikolojik doyum düşünüldüğünde, çocuğun psikolojik değerindeki artışın koruyucu ailelerdeki atışla paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Böylelikle insanların koruma altındaki bir çocuğun bakımını üstlenerek

çocuğun sorumluluğunu devletle paylaşmaları ve bunun sonucunda aldıkları psikolojik doyum, Türk toplumunda çocuğa atfedilen psikolojik değer artmasıyla açıklanabilmekte ve insanların koruyucu aile olma eğilimlerindeki psikolojik değer motivasyonu net olarak resmedilmektedir.

Koruyucu ailelerin çocuğa verdikleri değer ile şekillenen ailedeki bağımlılık durumu şüphesiz ki aile yapısındaki birçok dinamiği etkilemektedir. Yalnız kalmamak için koruyucu aile olan bir ebeveynin, çocuğa destek olmanın sonucunda alacağı hazla hareket eden bir ebeveyne göre farklı davranış örüntüleri geliştireceğini ve böylelikle farklı aile yapıları ve bağımlılık düzeyleri oluşacağı düşünülmektedir. Ailedeki kurallar, roller ve güç mekanizmaları aile üyelerinin fiziksel/ duygusal bağlılığıyla şekillenmekte ve tüm bu dinamikler aile işlevselliğini etkilemektedir. Bu sebeple çocuğun değerinin aile işlevselliğine olan etkisinin ve aile işlevselliğini şekillendirecek diğer dinamiklerin daha yakından incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Şekil 1: Çocuğun Değeri ve Aile İşlevselliği İlişkisi

2.2 İŞLEVSEL AİLE

Aile kavramı tüm dünyada var olmasına karşın kültürden kültüre farklı tanımlamalar olduğu görülmektedir. Örneğin Türk Dil Kurumunun tanımına göre aile: evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliği temsil etmektedir. Amerika Nüfus Sayımı Bürosunun aile tanımı incelendiğinde ise: “Doğum, evlilik, evlat edinme ya da birlikte yaşamının kabul edilmesi yoluyla iki veya daha fazla bireyin oluşturduğu küme” tanımının aileyi temsil ettiği görülmektedir (Cohen, 2007, s.11). Bu tanımda dikkat çeken ilk bulgu aileyi biyolojik yolla oluşturulduğu savından çıkararak genişletmesi ve evlat edinmeyi de tanıma dahil etmesidir. Tanımda koruyucu aile modeline atıfta bulunulmasa da “birlikte yaşamının kabul edildiği” vurgusunun, modeli kapsayıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Dünden bugüne aileye atfedilen işlevler benzerlik göstermektedir. Günümüzde ailenin biyolojik, psikolojik doyum sağlama, ekonomik, eğitim, dini, sosyal dünyada yer edindirme ve boş zamanları değerlendirme gibi işlevleri bulunmaktadır. İşlevler analiz edildiğinde her bir işlevin bir insani ihtiyaca denk geldiği görülmektedir. Örneğin psikolojik işlev sevgi ve güven ihtiyacını ya da eğitim işlevi çocukların yetiştirilmesi ihtiyacını gidermektedir. Ailenin bu temel ihtiyaçları karşılamak üzere var olduğu gerçeği ise aileyi sosyal bir etkileşim birimi olmanın yanında toplumsal bir kurum haline de getirmektedir. Aileyi kurum haline getiren bir başka önemli boyut da ailedeki etkileşimin kuşaklar boyunca devam etmesidir. Bu hali ile ailenin hem mikro ölçekte sosyal etkileşim birimi olması hem de işlevleri sonucunda toplumsal bir kurum olması, ailenin mikro ve makro boyutlarının birbirlerine geçmiş olduğunu göstermektedir.

Ailenin mikrodan makroya uzanan işlevleri düşünüldüğünde, koruyucu ailelerin hem korunan çocuk özelinde, hem küçük bir grup olarak aile üyelerinin etkileşimi üzerinde hem de nihayetinde toplumsal refah üzerinde etkili olacağı görülmektedir. Bu bağlamda sağlıklı bireylerden sağlıklı bir topluma giden süreçte koruyucu ailelerin işlevsellikleri desteklenmeli ve aile işlevini artıracak hizmetler sunulmalıdır. Aile üyeleri arasındaki ilişkiyi ve bunun sonucunda da aile yapısını, çocuğa verilen değerini şekillendirdiği görülmüştü. Şimdi de ilgili alanyazında işlevsel ailelerin diğer özellikleri incelenecektir.

Lewis vd. işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilen aileleri işlevsel aile; işlevlerini yerine getiremeyen sağlıklı aileleri ise işlevsel olmayan aile şeklinde tanımlamıştır. Bu yazarlara göre işlevsel ailenin sekiz önemli özelliği bulunmaktadır:

1. Aile üyeleri birlikte zaman geçirmekten zevk alırlar ve birbirlerine destek olurlar.
2. Ailedeki üyelerin öznel düşüncelerine saygı gösterirler.
3. Açık iletişim halinde bulunurlar.
4. Üyeler iş bitiricidir, sorumluluk almaktan kaçınmazlar. Aile içerisindeki görevler nettir.
5. Ebeveynler için evlilik birinci doyum kaynağıdır. Ebeveynlik rolü evlilik rolünü takiben ikinci doyum kaynağıdır.
6. Üyeler birbirlerine yakın olmakla beraber kişisel farklılıklara ve sınırlara da saygı duyarlar.
7. Katı kurallar koymak yerine aile içi etkileşim ile yeni deneyimlere açık haldedirler.
8. Otorite ve aşırı kontrol yerine her konuda katılım ve fikir alışverişi vardır. Güç dağılımı adaletli, net ve anlaşılırdır. (Andrews, 1979; akt. Bulut, 1990).

Glick ve Kessler'a göre işlevsel olan ailede otorite yapısı esnekler. Otorite, aile üyelerinin inanç yapısına uyar ve paylaşılır. Üyeler birbirine yakın fakat bağımsızdır, özel ilgilere saygılıdır. İlişkiler sürekli ve aile üyeleri birbirlerine önem verir (Bulut, 1990).

Epstein ve Bolwin (1983) işlevsel aileyi aralarında doğrudan ve net iletişimin olduğu, kişisel özgürlüklerin önlenmeyeceği şekilde aile üyelerinin birbirlerine bağı olduğu, herkesin rolünü tam olarak yerine getirdiği ve üyelerin davranışlarını yeterli düzeyde kontrol edebildiği aileler olarak tanımlamaktadır.

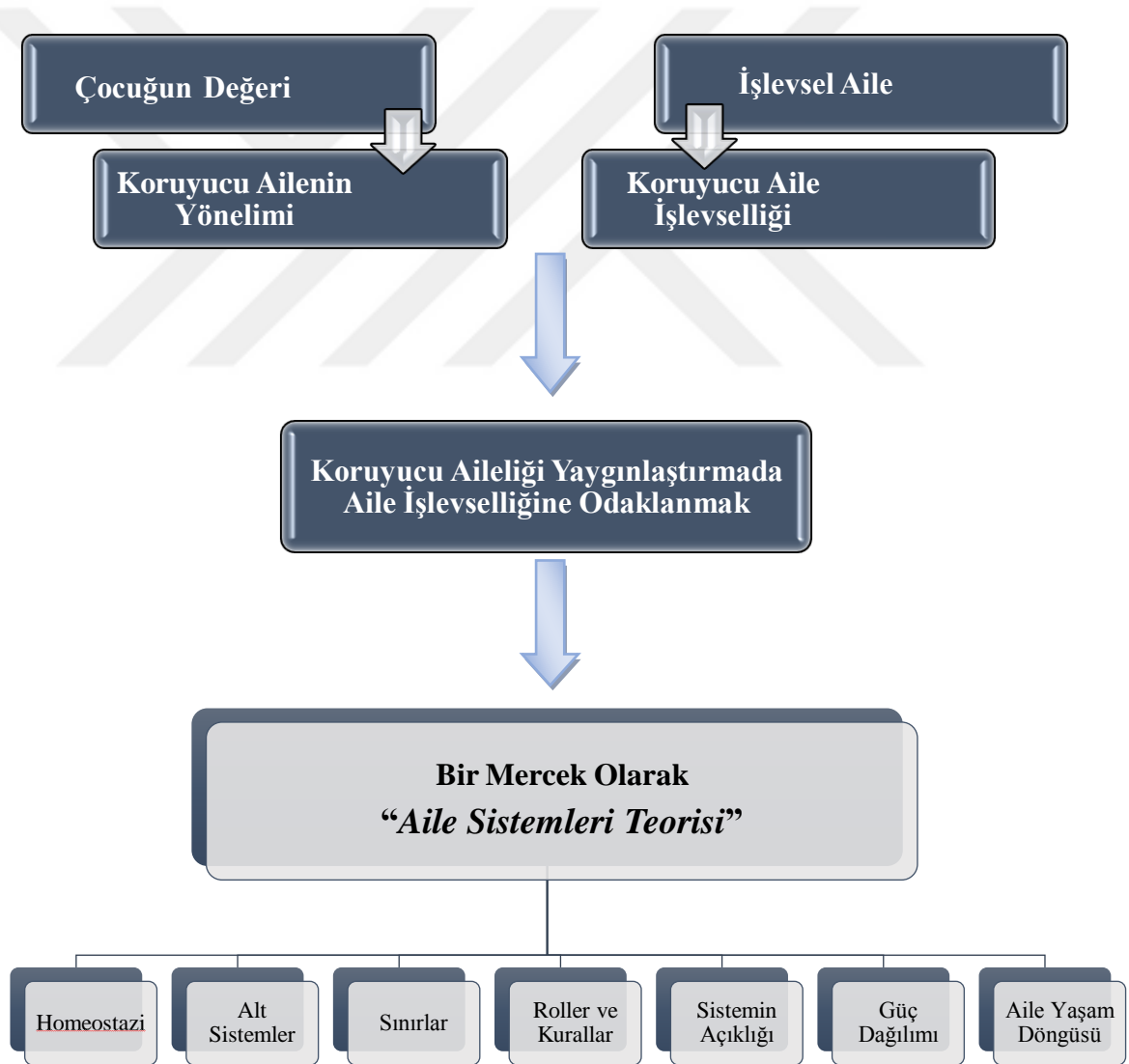
Dilekçigil (2014) ise işlevsel aileyi bozulan dengenin tekrar kurulabildiği, görev ve sorumlulukların adil dağıtıldığı, bireyler arasındaki etkileşimin güçlü olduğu ve biz-ben dengesinin kurulabildiği aileler olarak tanımlamaktadır.

Literatürdeki işlevsel aile tanımları incelendiğinde odak noktalarının bireyler arasındaki etkileşim, iletişim kalıpları, bireyselleşme düzeyi, özgürlük sınırları, ailedeki otorite

yapısı ve güç dağılımı, sağlıklı roller, paylaşılan sorumluluk, ailedeki denge ve kontrol düzeyi gibi ögeler olduğu anlaşılmaktadır. Vurgulanan her ögenin aile sisteminin bir parçasını oluşturduğu görülmekte ve aile işlevselliğini anlamak, aile hakkında genel bir görüşe sahip olabilmek için sistemdeki tüm ögelerin birbiri ile aynı anda incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bahsi geçen ögelerin aile sistem teorisiyle açıklanabileceği ve yine koruyucu ailelerin yaşam deneyimlerini ve işlevselliğini, ailenin bütünlüğü içerisinde gösterecek en iyi araçlardan birinin aile sistemleri teorisi olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmadaki temel dinamikler aile sistemleri teorisinin kavramları ile açıklanmak istenmiştir.

Şekil 2: Kavramsal Tasarım

2.3 AİLE SİSTEMLERİ TEORİSİ ve AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ

Aile her ne kadar ilk bakışta bir “sosyal grup” gibi görünse de aileyi toplumun en küçük ve en temel “sosyal etkileşim birimi” olarak ifade etmek gerekmektedir. Bu hali ile aile toplumdaki en küçük sosyal grup olmak yerine, küçük fakat en uzun soluklu etkileşim ağıdır. Aile bu şekilde ele alındığında, aile bireyleri arasındaki ilişkinin aile yapısını biçimlendirdiği gerçeği daha da görünür olmaktadır. Sosyal etkileşimin derinine inildiğinde ise aile, herhangi bir bireyine indirgenmeden bir bütün olarak görülebilmektedir (Dilekçigil, 2014). Aile sistemleri teorisi, aileye odaklanan analiz düzeyine ile bu bütünlüğü görmeye yardımcı olan ve aile davranışlarının zaman içindeki değişimine içsel ve dışsal yapıları ile odaklan bir teoridir. Literatürdeki işlevsel aile tanımlarının birçoğunda aile sistemindeki öğelere vurgu yapılmasının, aileyi betimleme konusunda aile sistemleri teorisinin gücünü arttırdığı düşünülmektedir.

Aile sistem teorisinin aile sistemi hakkında temel varsayımları şu şekildedir (Özabacı ve Erkan, 2014):

1. Her aile tektir. Ailenin yapısı sonsuz sayıda kişisel, kültürel ve ideolojik özellikleri barındırabilmektedir.
2. Aile, kendisini oluşturan unsurlar ile etkileşimde bulunur. Bunun yanında sınırlarını koruyan ve değişime farklı oranlarda tepki veren bir yapıdadır.
3. Aile, içerisindeki her üyenin gelişip büyüyeceği, kendi gelişim ihtiyaçlarını karşılayabileceği farklı fonksiyonları olan bir yapıdır.
4. Aile bütün aile üyelerini etkileyecek olan farklı düzeylerde değişimler geçirir. Bu değişim sürecinin getirdiği gerilim ve stresten bütün aile üyeleri farklı derecelerde etkilenir.

Aile sistemleri teorisinin literatüre vermiş olduğu katkılardan en önemlisi problemlere ve patolojiye bireysel bir boyut yerine kişiler arası (ailesel) bir bakışı getirmiş olmasıdır. Böylelikle diğer kuramların ele aldığı bireysel yaşantı düşüncesinde ilişki, iletişim ve etkileşim kavramlarının önemini vurgulamıştır (Dallos ve Draper, 2012).

Aile sistemleri teorisine göre aileyi, aile üyelerinin tek tek katılımı olarak tanımlamak eksik olacaktır. Bu nedenle teorisinin en önemli unsurlarından biri “bütünlük” (holizm) kavramıdır. Bütünlük kavramı, aile sistemini anlamak için aileye bir bütün olarak bakılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Aile sistemi kendini oluşturan bireyler kadar

bireylerin aralarındaki etkileşimleri ve davranış örüntülerini de içermektedir (Stevens, 2001). İlişki kavramı aile sistemleri teorisinde önemli olan ve bütünlük kavramı ile yakından ilişkili bir diğer kavramdır. İlişki; sistemi oluşturan ögeler kadar, ögeler arasındaki dinamiklerin de önemli olduğuna ve incelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Zastrow, 1999). Aile sistemleri teorisi ailedeki bir sorunun açıklanmasında basit determinizm süreçlerine değil tüm aile yapısına ve dinamiklerine odaklanmaktadır. Tüm aile dinamiklerinin hesaba katılmasında bütünlük ve ilişki kavramlarını anlamak ve birlikte ele almak önemlidir.

Aile sistemleri teorisinde sıkça kullanılan kavramlar şu şekildedir: homeostazi, alt sistemler, açık-kapalı sistemler, sınırlar, rol dağılımı, kurallar ve güç dağılımı.

2.3.1. Homeostazi

Homeostazi terimi, biyoloji bilimine ait bir terim olmakla birlikte, hücrenin geri bildirimlerle çevreye karşı kendini koruması ve yaşamını devam ettirmesi anlamına gelen bir özelliktir. İnsan bedeninin dengesini koruyabilmek için sıcağa terleme ve soğuğa titreme ile tepki vermesi ya da acıktığında yemek yemesi bu özelliğin bir sonucudur (Bayraktar, 2007).

Vücudun kendi dengesini koruması anlamına gelen bu kavram zamanla psikolojide de kullanılır hale gelmiştir. Bu yönüyle homeostazi ailenin içsel dengesini sürdürmek ve işlevselliğini korumak amaçlarıyla gerçekleştirdiği davranış örüntüleridir. Öyle ki Jackson, 1965 yapmış olduğu klinik gözlemler sonucunda psikosomatik bozukluklar da dâhil olmak üzere birçok fiziksel hastalığın genellikle aile içindeki duygusal dengeleri korumada beklenmedik bir rol üstlendiğini dile getirmektedir.

Jackson (1965), homeostazinin, statik denge ile eş anlamlı olmadığı yönünde bir vurgu yapmaktadır. Homeostazi bir sistemin işlevsel olduğu ve sistemi nispeten dengeli tutan süreçlerin devam ettiği anlamına gelir. Ayrıca denge kavramı homeostaz terimi ile aktarılmaya çalışılan birbirine bağlı, aktif süreçleri içermemektedir. Hâlbuki homeostazi kavramı ile aile üyelerinden birinin davranışının başka bir üyeye bilinçsizce gerçekleştirilen bir tepki olabileceği anlatılmaktadır. Bu sebeple homeostaziyi “dinamik denge” kavramı ile açıklamak daha doğrudur.

Ailedeki dinamik dengenin sağlanmasında “geribildirim döngüsü” büyük bir işleve sahiptir. Ailedeki geribildirimler, öz dengeden sapmanın ifade edildiği negatif ya da pozitif geri bildirimler olabilir. Negatif geri bildirimler sistemdeki sapmanın ve yeniden rayına girmenin yani statükonun korunması gerekliliğinin bir işaretidir. Pozitif geri bildirim ise sistemin gittiği yönü onaylar, pekiştirir ve değişime ihtiyaç olmadığı yönünde bir algı yaratır (Nichols, 2013).

Haley (1964), işlevsiz aile üyelerine sahip ailelerin, homeostatik modellerinin son derece sabit olduğunu ve ailelerdeki geribildirimlerin ailedeki dengeyi korumak yerine sorunların devam etmesine neden olduğunu belirtmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında koruyucu ailelerin, aile sistemine giren yeni bir bireyle birlikte homeostatik dengelerini nasıl sağlayabildikleri, statükoyu korumak için aile yapısında nasıl bir değişime gittikleri, işlevsel olarak gösterilen geri bildirimler, bu geribildirimlerin hangi alt sistemlerce nasıl dile getirildiği ve sonucunda aile yapısının nasıl bir şekillenme yaşadığını betimlemenin önemli olacağı düşünülmektedir.

2.3.2. Aile Sistemini Oluşturan Alt sistemler

Aile sistemi, daha geniş bir üst sistemin parçasıdır ve kendisi de çeşitli alt sistemlere bölünmüştür. Alt sistemler kavramının vurgusu her bir aile üyesinin biricik ve ayrı bir alt sistem olarak düşünülmesidir. Alt sistemlerden birindeki değişim, tüm sistemi etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Aile sistemi, yapısında bulundurduğu tüm alt sistemlerin toplamından daha büyük bir sistemi oluşturmaktadır (Berkey ve Hanson, 1991).

Alt sistemler biçimlenirken yaş, cinsiyet, roller vb. değişkenler etkili olabilmektedir. Ayrıca bir aile üyesi farklı alt sistemlere dâhil olabilir. Ailede üç temel alt sistem bulunmaktadır (Minuchin, 1974). Bunlar;

1. Karı kocanın oluşturduğu *eş alt sistemi*,
2. Anne babanın oluşturduğu *ebeveyn alt sistemi*,
3. Çocukların oluşturduğu *kardeş alt sistemidir*.

Alt sistemlerde hangi aile üyelerinin yer alacağı önemli bir unsurdur. Yaşam olaylarına ve aile yaşam döngüsüne göre alt sistemdeki kişiler değişkenlik gösterebilir. Örneğin koruyucu ailelik ile birlikte çocukların oluşturduğu kardeş alt sistemine yeni bir üye eklenmektedir. Alt sistemi üyelerinde yaşanan bu değişim aslında bir bütün olarak tüm aileyi etkileme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple aileyi, kişilerarası bağlamda oluşturulan alt sistemlerin tek tek incelenmesinin koruyucu aile yapısını betimlemede fonksiyonel olacağı düşünülmektedir.

2.3.3. Açık- Kapalı Sistemler

İşlevsel ailelerin en temel özelliklerinden biri aile sistemi içerisinde sürekli bilgi akışı olmasıdır. Bütün canlı sistemlerinin ortak kavramı olan bilgi akışında, sisteme yeterli bilgi giriyorsa aile açık, girmiyorsa da kapalıdır (Goldenberg ve Goldenberg, 1996).

Aile sistemi içine giren ve sistemden dışarı çıkan bilgi akışını düzenleyen temel öğelerden biri olan ve aile işlevselliğini etkileyen öğelerden bir diğeri de aile içindeki sınırlardır. Bu sebeple sınırların aile sistemine girmesine izin verdiği bilgi miktarı aynı zamanda bir sistemin açıklığı ya da kapalılığı hakkında da bilgi vermektedir. İşlevsel bir aileden, ne gelen bilgiye tamamen kabul etmesi ne de tamamen reddetmesi beklenir. İstenilen denge aile sisteminin, içinde bulunduğu çevreyle sürekli olarak etkileşimde kalması ile kurulur.

Açık ailelerin değişime daha kolay uyum sağladığı ve farklı yaşam deneyimlerine açık olduğu bilinmektedir. Bu nedenle sisteme yeni bir çocuğun gireceği koruyucu ailenin hem yeni girdiye uyum sağlama hem de olası bir ayrılma durumuna (çocuğun biyolojik aileye dönmesi, koruyucu aileliğin iptal edilmesi vb.) açık olması adına bu dengeyi kurabilmesi aile işlevselliğini etkileyecektir.

2.3.4. Ailedeki Sınırlar

Aileler, 'biz' ve 'diğerleri'ni tanımlamak adına bir sınır çizer, bu sınır aile sistemine dâhil olanları ve sistemin dışında kalanları belirleme fonksiyonuna sahiptir. Her alt sistemde ve sistemin her düzeyinde var olan sınırlar, aynı zamanda aile üyelerinin sistem içerisindeki ve dışarısındaki hareketlerini de belirlemektedir. Bu sınırların geçirgenlik düzeyi, aileler arasında bir ayrıştırma yapmayı sağlar. Bazı aileler,

üyelerinin ve başkalarının herhangi bir sınırlama olmaksızın rahatça geçiş yapabildikleri çok geçirgen sınırlara sahipken; bazı aileler ise hem üyelerinin sistemin dışına çıkışını ve hem de başkalarının sisteme girişini kısıtlayan katı sınırlara sahiptir. Sınırlar yararlı bilginin sisteme kabul edilmesini sağlarken aynı zamanda kabul edilemez olan bilginin dışarıda bırakılmasını da sağlamaktadır. Sınırlar, aile kimliğinin sürmesi adına, sistemin dışından gelen bilgiler için tampon görevi görür ve bilginin ailenin değer sistemine uygunluğunu değerlendirir. Bütün bunlara ek olarak sınırların, aile üyelerinin gelişimsel gereksinimlerine göre değişiklik gösterebilmesi önemlidir (İlerisoy, 2012).

Minuchin (1974), işlevsel ailelerde alt sistemlerin sınırlarının açık olması ve sınırların aile üyelerinin işlevselliğine imkân sağlayacak şekilde oluşturulması gerekliliğini dile getirmektedir.

2.3.4.1 Dışsal Sınırlar

Dışsal sınırlar aileyi diğer sistemlerden (okul, dini kurum, diğer aileler vb.) ayıran sınırlardır. Bu sınırlar kapı zili, alarm sistemi, çit, köpekler gibi fiziksel sınırlar olabileceği gibi ailenin kuralları, tavırları, tutumları, iletişim biçimleri gibi fiziksel yapıda olmayan sınırlar da olabilir. Örneğin; aileye kimlerin dâhil olabileceğini bildiren (komşular, biyolojik olmayan aile üyeleri, arkadaşlar vb.) kurallar vardır. Aile sınırları oldukça kapalı olabileceği gibi oldukça açık bir özelliğe de sahip olabilir (Özabacı ve Erkan, 2014).

2.3.4.2 İçsel Sınırlar

Ailedeki alt sistemler içsel sınırlara sahiptir. Alt sistemlerin kimlerden oluşacağını, üyelerin alt sistemlere dâhil olma durumlarını ve alt sistemlerin diğer kurallarını sınırlar belirlemektedir. Diğer bir deyişle var olan sınırlar, alt sistemlerin kendi içinde ve birbirleri ile olan ilişkilerini belirler. Aile üyeleri arasındaki sınırlar gelişimsel ve duygusal ihtiyaçları karşılar. Bu sınırlar, zaman içinde yok olabilir veya değişebilir. Birçok ailede aile üyelerine güven veren ve onları besleyen tahmin edilebilecek ilişki özellikleri mevcuttur (Özabacı ve Erkan, 2014).

2.3.5. Aile Üyelerinin Kuralları ve Rollerini

Çocuklar genellikle buldukları ortamdaki kontrol sahibini bilmek, sınırları ne kadar zorlayabileceklerini ve bu davranışının sonuçlarını bilmek için mevcut kuralları anlamayı istemektedirler. Bu sebeple ebeveynin koyacağı kurallar önemlidir. Aşırı kontrollü (denemek ve keşfetmek için çok az özgürlük), yetersiz (denemek ve keşfetmek için fazla özgürlük) veya tutarsız kurallar çocukların öğrenmelerini ve sorumluluk almalarını engellemekte ve çocukları isyana teşvik etme riski taşımaktadır. Kuralların dengeli kontrol içerdiği durumlarda, kurallar çocukların yeni beceriler edinmek için ihtiyaç duydukları özgürlük ortamını oluşturmaktadır (Mackenzie, 2014).

İşlevsel her ailede çocukların nasıl bakılacağı, kimin çalışacağı, kararları kimin alacağı ve eve giren parayı kimin idare edeceği gibi hayati pratikler üzerinde düşünülür ve bu roller konusunda ortaklaşa bir karara varılır. Aile içindeki rollerin dağılımı ve düzenlenmesi; kültür, etnik köken, geçmiş yaşantılar, ailenin deneyimleri, ailenin büyüklüğü, yaşam stili gibi faktörlerden etkilenebilir (Polat, 2008). Aile işlevselliğinin iyi ya da kötü olması aile içindeki rollerin iyi düzenlenmesine, herkesçe üzerinde anlaşmaya varılmasına ve rollerin net fakat esnek olmasına bağlıdır (Özabacı ve Erkan, 2014).

Sağlıksız/işlevsiz ailede, aile içi iletişim ve etkileşimi etkileyen tüm içsel unsurların yanı sıra dışsal etkiler de var olabilmektedir. Bu etkiler ailenin fonksiyonlarını etkiler çünkü ailenin ritüellerini bozar. Aile üyelerinden birinin eksilmesi veya tam tersine aileye yeni bir üyenin katılması ailede paylaşılmış olan rollerde bir değişikliği meydana getirmektedir.

Bir vaka örneğinde koruyucu ailenin kutlamaya gelen yakınları da dahil olmak üzere çocuk eve ilk geldiği günlerde abartılı biçimde pahalı oyuncaklar ve giysiler alma gibi tutum sergiledikleri, bu süreçte çocuğun uyum güçlüklerinin yeterince anlaşılmadığı, kısa bir zaman içerisinde de bu ilginin kesilerek evden gönderilmesi duygularına dönüştüğü görülmüştür (Özbeşler, 2009). Ailedeki kuralların ve davranış örüntülerinin net olmadığı durumlarda sergilenen ebeveyn tutumları koruyucu aile modeline dâhil olmuş bir çocuk için farklı anlamlandırmalar içerebilir ve çocuğun tekrar örselenmesine neden olabilir.

2.3.6. Ailedeki Güç Dağılımı

Franklin (2001), 21. yüzyılda çocuk olmak kavramının kronolojiden ziyade güç ilişkilerini ifade ettiğini dile getirerek aile sistemindeki çocuğun/çocukların güç hiyerarşisindeki yerini vurgulamaktadır. Şüphesiz ki işlevsel bir aileden beklenen katı bir otorite yapısı yerine geçişken ve paylaşılmış bir güç dengesidir. Aile içindeki gücün dağılımını gösteren somut davranış örüntülerinin başında ebeveynlerin tutumları gelmektedir.

Mackenzie (2014), Baumrind'in (1989) çocuk yetiştirme konusunda yapmış olduğu üçlü sisteme (demokratik, otoriter, izin verici) benzer şekilde başka bir sınıflandırma yapmıştır. Gücün ebeveyn ve çocuklar arasında nasıl dağıldığını ve gücün dağılımına bağlı çocuk-ebeveyn ilişkisini üç farklı boyutu gruplandırmıştır:

Şekil 3: Çocuk-Ebeveyn İlişkisinde Güç Dağılımı

Cezacı yaklaşım ebeveynlerin bütün gücü ve kontrolü ele aldıkları ilişki örüntüleridir. Bu yaklaşım çocuklardaki istenmeyen davranışı durdursa da bağımsız problem çözme, sorumluluk ya da otokontrol konularında çocuğu işlevsiz kılmaktadır. Güç ile sorun çözümünde aile içi ilişkiler fazlasıyla hasar görür ve de aile içinde güç savaşları yaşanır.

Cezacı yaklaşımın tam ters dengesinde duran ilişki örüntüsü yumuşak yaklaşımdır. Çocuklara sınırları olmayan bir özgürlük alanı sunan yumuşak yaklaşım, çocukların

kendi güçlerini ve kontrollerini abartmasına neden olabilmektedir. Bu ilişki örüntüsünde çocuklar kurallara ve otoriteye saygı duymakta zorlanırlar.

Her iki yaklaşıma da alternatif olan demokratik yaklaşım ise gücün ebeveyn ve çocuklar arasında dengeli dağıldığı ve aile içi ilişkilerin hasar görmeden iletişim kurulabildiği bir yöntemdir. Bu yaklaşımda ebeveynler çocuklarına kesin sınırlar içerisinde özgürlük sunmaktadırlar. Aşırı geniş ya da kısıtlayıcı değildir. Çocuklar sağlıklı deneme yapabilirler ve aynı zamanda da keşiflerine yol gösterecek kesin sınırları bulunmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında koruyucu ailedeki ebeveyn alt sisteminin güç dağılımı konusunda sergilediği tutumunun önemi ortaya çıkmaktadır. Koruyucu ailelerden de tıpkı biyolojik ailelerde olduğu gibi demokratik bir tutum beklenmekte ve içselleştirilen demokratik güç dengesinin, çocukta uzun vadede önemli becerileri geliştireceği düşünülmektedir. Modelden yararlandırılan çocuğun geçmişte örselenme ihtimali ve özel durumu düşünüldüğünde bu beklentinin gerçekleşmesi zorlaşabilmektedir. Koruyucu ailelerin bu beklentiye ne kadar karşılayabildikleri ve hem biyolojik hem de korunan çocuk arasında nasıl bir denge kurabildiklerinin betimlenmesinin aile işlevselliğini anlama ve yorumlama açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

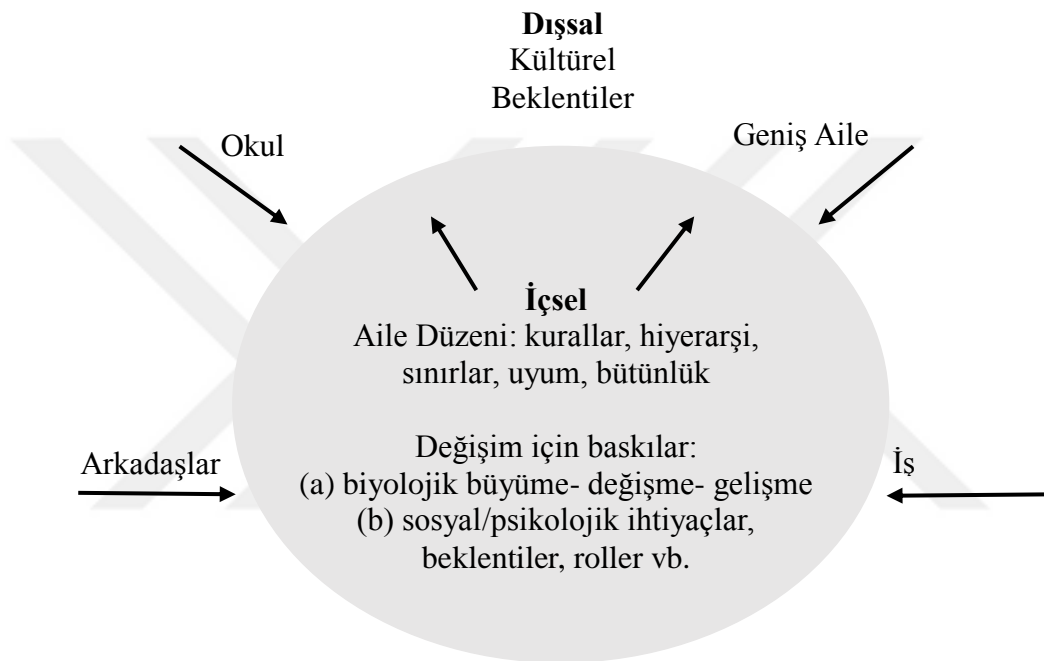
2.3.7 Aile Yaşam Döngüsü

İlk versiyonu Evelyn Duvall tarafından 1976 yılında oluşturulan aile yaşam döngüsü, aile sistemleri teorisi kavramları ile bütünlük sağlayan ve aile yaşam deneyimlerini sınıflandırmada kullanılan bir modeldir. Duvall, zamanla modeli geliştirmiş ve günümüzde de yaygın olarak kullanılan 8 aile evresini oluşturmuştur; evli çiftler, bebekli aileler, okul öncesi çağda çocuğu olan aileler, okul çağında çocuğu olan aileler, ergenlik çağında çocuğu olan aileler, çocukların evden ayrılması, orta yaşlı ebeveynler, yaşlı ebeveynler (DeFrain, 2012). Duvall'ın sınıflandırmasına benzer birçok aile yaşam döngüsü oluşturan araştırmacılar mevcuttur. Her ne kadar aralarında ufak farklar olsa da genel olarak aile yaşam döngülerinin yeni evliler, küçük çocuklu aileler, yetişkin çocuklu aileler, çocuksuz yaşlı aileler ve yalnızlık dönemlerini kapsadığı görülmektedir.

Aile yaşam döngüsündeki temel vurgulardan bir tanesi, yukarıda bahsedilen yaşam dönemleri geçişlerinde sağlanması gereken dengedir. Her ailenin, içerisinde olduğu dönemin görevlerini gerçekleştirebilmek adına çözüm yollarına gittiği ve içinde oldukları döneme göre, aile üyelerinden bekledikleri rollerin, sorumlulukların ve

rutinlerin farklı olduğu bilinmektedir. Her bir aşamada ailedeki roller değişmekte ve değişime uygun olarak aile sisteminin dengesi korunmaya çalışılmaktadır.

Aile, döngüsü içerisinde kendisine katılan veya kendisinden ayrılan bireylerle birlikte içerisinde çok fazla dinamiği barındıran ve tüm dinamiklerin de birbirlerinden etkilendiği bir sistemdir. Aile yaşam döngüsünün her bir aşamasında aile hem bireysel hem de toplumun en küçük birimi olarak kurumsal değişimler yaşamaktadır. Aile yaşam döngüsündeki bu içsel ve dışsal değişim talepleri Şekil 4 ile gösterilmektedir:

Şekil 4: Aile Yaşam Döngüsü: değişim için içsel ve dışsal talepler (Dallos ve Draper, 2012)

Şekilden de anlaşıldığı gibi aile, sistemin iç dinamiklerinde biyolojik yaşam evrelerinden etkilenmektedir (büyüme, değişme vb.), koruyucu aile deneyimi içsel biyolojik baskılardan farklı bir süreçtir. Koruyucu aile olma deneyimi ile birlikte aile sistemine, aile yaşam döngüsünde öngörüldüğü gibi bebeklikten girmeyen bir çocuk söz konusu olabilmektedir. Bu durum aile yaşam döngüsünde sırasının değişmesine veya atlanılan bir aşamanın yeniden yaşanmasına neden olabilir. Aile yaşam döngüsündeki biyolojik doğuma uygun olarak 0-1 yaş arasındaki bir bebeğin aileye yerleştirilmesi durumunda bile koruyucu aile olmanın getirdiği başka özelliklerin aile sistemini şekillendirdiği görülmektedir. Biyolojik aile ilişkileri, gerçekleştirilmesi gereken prosedürler, çevrenin kurum bakımındaki çocuklara olan tepkisi vb. bu özelliklerden

bazılarıdır. Tüm bu dinamikler koruyucu ailelerin aile yaşam döngülerindeki değişimleri ve değişimlere ayak uydurabilmek için verdikleri yapısal tepkileri daha da önemli kılmaktadır.

Koruyucu aileler içsel dinamiklerden etkilendiği kadar dışsal dinamiklerden de etkilenmektedir. Bu sebeple hem aile içindeki iletişimi ve bireylerin tutumlarını hem de dışsal etkileri biçimlendiren ailenin de içerisinde bulunduğu kültürel sistem anlaşılmadan, aile sisteminin anlaşılması mümkün değildir. Türk kültürünün ebeveyn olmaya vermiş olduğu değer, koruma altındaki çocuklara genel bakış nihayetinde koruyucu aile sistemlerini etkileyen dışsal dinamiklerin belirlenebilmesi için Türk Aile Yapısının incelenmesi gerektiği görülmektedir.

2. 4 TÜRK AİLE YAPISI

Türk kültüründe aile kurumunun önemini ortaya koyan birçok araştırma mevcuttur. Bunlardan biri olan ve birçok ülkede gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırması verilerine göre “aile” büyük oranda Türk toplumunun önem arz ettiği bir değer olarak görülmüştür. Araştırmanın yapıldığı 4 yıllık periyotlarda 1989-1993, 1994-1998, 1999-2004, 2005-2009 ve 2010-2014 dönemleri arasında sırasıyla %87, %97, %97, %97 ve %95 oranlarında insanların önemli değerleri arasında aileden bahsettikleri görülmüştür (World Values Survey, 2018).

2006 yılında gerçekleştirilen ve Boğaziçi Üniversitesi tarafından desteklenen başka bir kamuoyu araştırmasında ise araştırmacıların beklentilerinin aksine aile kurumunun devlet, din vb. kurumlardan açık ara farkla önde olduğu görülmüş ve aile, Türkiye’de muhafaza edilmesi gereken kurumlar arasında ilk sırada yer almıştır (Yılmaz, 2006).

Aile kurumuna Türk aile yapısında verilen değer maalesef çocuk yetiştirme felsefesi konusunda kendisini gösterememektedir. Montaigne’nin denemelerinde çocuk yetiştirme konusundaki düşüncelere yer verilmesi Batı’nın bu konuları 16. Yüzyıllarda ele aldığı kanıtlanmaktadır. Ne var ki çocuk yetiştirme felsefesinin Osmanlı’da tartışılması 19. Yüzyılı bulmaktadır. Bu dönemdeki çocukluk felsefesi için de şüphesiz ki günlük hayata ve çocuğa verilen değere bakmak gerekecektir. Julia Pardeo (literatüre geçmiş hali ile Miss Pardeo) 1835 yılında 9 ayını İstanbul’da geçirmiş ve Türk kültürü

hakkındaki görüşlerini kaleme almıştır. Pardeo, Türklerin çocuk sevgisi hakkında: “Türk karakterindeki diğer üstün özelliğin çocuk sevgisi olduğunu söyleyebilirim. Hiçbir şey bir Türk babasının sevgisinden daha şefkatli ve daha güzel olamaz. Babalar çocuklarının zekâsının gelişmekte olduğunu gösteren bir şeyi göklere çıkarır. ... Osmanlılar çocuk sevgisini o dereceye vardiıyorlar ki sürekli başkalarının çocuklarını evlat ediniyorlar. Genellikle daha küçük bebekken ailelerine aldıkları bu çocukları en büyük itina ve şefkatle yetiştiriyorlar ve sonunda evlat edinilmiş biri değil de kendi çocuklarıymış gibi başlık veya çeyiz vererek evlendiriyorlar. Türkiye’de evlat edindirilmiş çocuk Avrupa’daki gibi değil, yani bir süre oyuncak gibi kullanılması ve sık sık görüldüğü gibi sonunda bir kaprise kurban gitmesi söz konusu değil. Türklerde evlat edinmek çok ciddi bir sorumluluk anlamına geliyor; fakirlik ve yoksunluk onları severek üstlendikleri bu sorumluluktan caydırmıyor” (Pardoe, 2004, s. 64,65). Bu gözlemler Türklerdeki çocuk sevgisini betimlemeye yeterli olurken aynı zamanda evlat edindirme uygulamasının Türk kültüründeki yerine de ışık tutmaktadır. Pardoe Batı’nın, evlat edindiği çocukları “kurban edebildiğini” Türklerin ise çocuklara “evlat edinilmiş biri değil de kendi çocuklarıymış gibi” davrandıklarını ifade ederek iki kültür arasındaki 19. Yüzyıl çocukluğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Onur (2009), Batı’daki ana- baba çocuk yaklaşımının modernleşme çağının bir eseri olduğunu ve çocukluk tarihi araştırmalarında Batı’da da modern öncesi çağda ana-baba-çocuk ilişkisinde duyguların dışı vurulmasının mümkün olmadığı katı bir disiplinin olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda 19. Yüzyıl çocuk koruma sistemi için Türklerin ve Batı’nın farklı ebeveynlik tarzları olduğu görülmektedir. İdeal koruyucu aile ilişkisinin ise ne biyolojik çocuk yerine konacak kadar bağımlı ne de duyguların paylaşılmasına izin vermeyecek kadar katı bir ilişki olduğu bilinmektedir.

20. ve 21. yüzyılın Türk toplumundaki çocuk yetiştirme felsefesi için de çok farklı şeyler görülmektedir. Ailenin önemli bir değer olarak içselleştirildiği Türk kültüründe, bu değer yargısıyla orantılı olarak koruyucu aile modelinin de oldukça gelişmiş olması ve aile dışında bakımları sağlanan çocukların, alternatif aile temelli hizmetlere yönlendirilmesi beklenirken mevcut istatistikler bu durumun tam tersini göstermektedir. Bu durum Türk kültürünün aile kavramını kutsal kılarken aynı zamanda başka dinamikleri de önemseydiğini kanıtlamaktadır.

Bu başlık altında hem aile kavramının önemli olduğu Türk kültüründe koruyucu aile modelinin yeterince gelişmeme nedenleri hem de koruyucu aileleri etkileyen kültür kaynaklı dinamikler incelenecektir. Bu bağlamda Türk hane halkında yaşanan değişim, bu değişimin ailedeki bireyselleşmeye ve ebeveyn tutumuna yansması ve çevrenin aile üzerindeki etkisine değinilecektir.

2.4.1 Türk Hane Halkında Yaşanan Değişim

Türk kültüründe yaşanan kültürel değişimlerin koruyucu ailelere gelen dışsal etkileri ve bizatihi ailelerin tercihlerini şekillendirdikleri bilinmektedir. Kuramsal çerçevenin başında incelenen çocuğa atfedilen değerler, Türk ailesini tipolojik olarak da etkilemektedir. Ailedeki çocuk sayısı ile ekonomik değer arasında pozitif ve çocuğun psikolojik değeri ile negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Her bir çocuğun finansal/maddi katkısının birikerek büyümesi daha fazla çocuktan daha fazla maddi yarar elde etmek demektir. Öte yandan kişinin ihtiyaç duyduğu tüm sevgi, mutluluk ve diğer psikolojik doyumları bir ya da iki çocuktan sağlayabilmesi durumu da daha fazla çocuk olması gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır. Böylece Çocuğun Değeri Araştırmalarında gösterildiği üzere, ekonomik/faydacıl değerdeki düşüşün ve psikolojik değerdeki yükselişin bir sonucu olarak doğurganlık azalmış ve aile yapısı küçülmüştür (Kağıtçıbaşı, 1981).

Son 40-45 yıldaki veri setleri bir bütün olarak incelendiğinde, Türkiye'deki aile yapısında hane büyüklüğü açısından önemli değişimlerin olduğu, çekirdek aile ve dağılmış aile oranlarının sırası ile %15 ve %53 arttığı; geniş aile oranının ise %161 azaldığı görülmektedir (Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014).

Tablo 1: Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi, 1968-2011 (%)

	ÇEKİRDEK AİLE	GENİŞ AİLE	DAĞILMIŞ AİLE
1968	59,6	32,1	8,3
1973	59,0	32,4	8,6
1978	58,0	33,9	8,1
1983	61,6	27,9	10,5
1988	63,4	25,5	11,1
1993	67,6	23,5	8,9

1998	68,2	19,5	12,3
2003	69,3	16,0	14,7
TAYA 2006	73,0	14,5	12,5
2008	69,8	15,9	14,3
TAYA 2011	70,0	12,3	17,7
1968-2011Değişim Yüzdesi	+11.1	-137,8	+57.4

Tablodaki önemli verilerden biri de dağılmış çekirdek aile yapısındaki %57.4 birimlik artıştır. Çekirdek ailedeki artış şüphesiz ebeveynlik tutumlarına ve aile yapısına yansımaktadır. Bu sebeple çekirdek ailenin çocuklara yönelik işlevlerine değinmek gerekmektedir.

Giddens (2000), ailenin çekirdekleşmesinin olumlu etkilerini ortaya koymakta ve günümüzde çocukların iyi beslenmesi, iyi eğitim alması, çocuk ölüm oranlarının düşmesi, çocuk hakların konusunda ulusal ve uluslararası ölçekte duyarlılığın geliştirilmesi ve çocuk istismarıyla mücadele gibi konuları modern çekirdek ailenin başarısı olarak dile getirmektedir.

Doğan (2009), Cumhuriyet öncesi dönemde geleneksel kapalı toplumun tüm özelliklerini gösteren Türk ailesinin zamanla değiştiğini ve modern çekirdek aileye dönüştüğünü ve bazı zamanlarda da geleneksellik ve modernlik arasındaki kültürel çatışmaların yaşandığını ifade ederek çekirdek aile dönüşümünün olumsuz yanına vurgu yapmaktadır.

Stearns (2003), çekirdek aileye yöneltilen olumsuz eleştirileri pekiştirerek 20. yüzyılda doğum oranlarının düşmesi ve hane büyüklüklerinin azalmasıyla birlikte, sayıca azalan çocuğun hayatını daha nitelikli hale getirebilmek konusunda ebeveynlerin hassasiyetlerine vurgu yapmaktadır. Bu noktada ebeveynlerdeki kaygının oldukça arttığını dile getirmektedir.

Yazgan'ın (2009), Türkiye'de ana baba olmanın kaygı ve evham kavramlarıyla eş değer olduğu görüşü, çekirdek aileliğin getirdiği aşırı korumacılığı ve otoriter ebeveyn tutumunu desteklemektedir. Bu tutumun aile ilişkilerindeki örüntülere ve ailedeki güç

ilişkilerine yansması beklenmekte ve aile işlevselliğini negatif yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Çekirdek ailenin, geleneksel aile imajına etkisi konusundaki tartışmaların her iki boyutu da şüphesiz kendi dinamikleri ile değerlendirildiğinde gerçekçi gelmektedir. Kritik nokta koruyucu ailelerin kültürümüzdeki çekirdek aile otoritesini ve yaygın olan kontrol kaygısını çocuklara nasıl yansıttığı ve tüm bu bilgiler ışığında ailedeki atmosferin ve iletişimin nasıl oluşturulduğudur.

Koruyucu aileler bu statü ile birlikte biyolojik ebeveynlere vekil olsa da onların yerini tam olarak almış değillerdir. Çocuk üzerindeki kontrolü, biyolojik ana baba ve kurumla paylaşırlar ve kuruma hesap verme sorumlulukları bulunmaktadır. Koruyucu ailelerden, çocuğa biyolojik anne babası gibi bakmaları hatta onu sevmeleri beklenirken aynı zamanda eğer varsa biyolojik anne baba ile duygusal rekabete girmeyecek kadar da uzak durabilmeleri ve böylece çocuğun anne babasına bağlılığını sürdürmesine olanak sağlamaları, bu hassas dengeyi korumaları istenir (Güran Koşar, 1989). Biyolojik ebeveynlik rolünden farklılaşan bu roller ve beklentiler, Türk ailesinde var olan kontrol isteği ve çekirdek ailedeki ebeveyn kaygılarıyla birleştiğinde koruyucu aile sisteminin aile dinamiklerini işlevsel bir şekilde sürdürmelerinin zorlaştığı ve denge mekanizmalarının önemi arttığı görülmektedir.

Çekirdek aile yapısının pekiştirmiş olduğu ebeveyn kaygısı ve kontrol isteği ailedeki bireyselleşmeyi etkilemekte bu durumda Türk ailesinin “bireysellik” değerine ile ilgili yansımasını incelemeyi gerekli kılmaktadır.

2.4.2 Türk Ailesinde Bireyselleşme ve Çocuktaki Esneklik Kavramı

Anne babalık kültürüne göre farklı anlamlandırmalar kazanmaktadır. Türk toplumundaki anne ve baba, kendini çocuğa adayan kişi rolündedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2011). Ebeveynlerin kendilerini çocuklarına “adaması”, ailedeki roller, sınırlar özellikle de çocuğun bireyselleşmesi yönünde bir tehdit olabilmektedir. Bu noktada Türk ailesinin bağımsızlığa ve farklı bir benlik gelişimine bakışı önemlidir. Dünya Değerleri Araştırmasının bir diğer sonucuna göre çocukta bağımsızlık değerinin olması

gerektiğini söyleyen katılımcıların oranları 1989-1993, 1994-1998, 1999-2004, 2005-2009 ve 2010-2014 yılları arasında sırasıyla %19, %16, %15, %27 ve %35'tir. Türkiye, son araştırma dönemi olan 2010-2014 verilerinde çocuktaki bağımsızlık değeri konusunda araştırmaya katılan 59 dünya ülkesinden 50. sıraya yerleşmiştir (World Values Survey, 2018). Dünya ülkeleri arasında bağımsızlık değerine verilen önem geride kalsa da, Türk ailesinde çocuğun bireyselleşme değerinin gittikçe önem kazandığı görülmektedir. Bu durumun çocuğa verilen psikolojik değerlerin artması ve ekonomik değerlerin azalmasıyla buna bağlı olarak da oluşturulan fiziksel bağımlılığın yerini kişisel sınırlara daha duyarlı bir psikolojik bağımlılık modelinin almasıyla paralel olduğu düşünülmektedir.

Koruyucu aile sayısının, Türk kültüründe beklenen düzeyin altında olmasının ilk olarak Türk aile yapısındaki bireyselleşme düzeyinin düşük olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Koruyucu aile modelinin yapısı gereği sonlanabilmesi, koruyucu ailelerde çocuktan ayrılmak konusunda korku yaratabilmekte ve aile işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Aşırı bağlanma sorunu ve bu durumun bir getirisi olan kaybetme korkusu koruyucu ailelerin işlevselliklerine ket vurmakta, ailedeki sınırları ve güç hiyerarşisini aşırı taviz verme şeklinde etkileyebilmektedir. Bazı koruyucu ailelerin çocuğu kaybetme durumları ile karşı karşıya geldiklerinde evlat edinme isteklerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Baysal (2017), bu sağlıksız bağlanmanın koruyucu aile olma sürecinin başında tüm bilgilendirmelerin yapıldığı, sosyal, kültürel ve eğitim seviyesi yüksek olan, koruyucu aile hizmet modelinin amaçlarını kavramış olan ailelerde bile, çocukla birlikte geçirilen iki yıldan sonra yaşadığını, özellikle koruyucu annelerin çocuktan ayrılmak istememe, biyolojik aile ile görüştürmeme gibi eğilimler olduğunu dile getirmektedir.

Bu noktada koruyucu aile modeline dâhil olmuş birey ya da ebeveynlerden aile sistemlerindeki rolleri ve aile sınırlarını çocuğun bireyselleşmesine katkı sağlayabilecekleri şekilde düzenlemeleri beklenmektedir. Aksi halde bağımlı bir aile yapısının oluşması çocuğun tekrar örselenmesi ve biyolojik ebeveynlerle koruyucu aile arasında kalarak, duygusal travmalar yaşamaya hususunda bir risk oluşturacaktır.

Anne- babaların çocukları için kendilerini adama rolünün temelinde bebeklerin hem savunmasız hem de ebeveyninin etkisine son derece muhtaç varlıklar olmaları inancı

yatmaktadır. Bowlby, Ericson gibi psikologların öncülüğünü ettikleri bebek determinizmi yani bebeğin bizatihi tecrübelerinin yaşamını önemli ölçüde etkileyeceği ve ortadan kaldırılamayacak izler bırakacağı yönündeki düşünce yerini ebeveyn determinizmine bırakmaktadır. Ebeveyn determinizmi çocuğun gelecek yaşamında anne-babalığın ve ebeveyn tutumlarının önemli olduğu görüşünü yansıtmaktadır. Bu görüş ebeveynlerin çocuğun hayatındaki müdahalesini artırmakta, çocuk üzerindeki akran ilişkilerinin ve sosyal çevrenin etkisini göz arda etmekte ve çocuğun hareketlerinde ebeveynin kontrolünü mutlak kılmaktadır (Furedi, 2013). Ebeveyn determinizminin anne babaya getirmiş olduğu sorumluluk, anne babada hâlihazırda var olan çocuk yetiştirme kaygısı ile de birleştiğinde ebeveynlerin çocuklara müdahalesi artmakta ve çocukların esnekliği, bağımsızlığı göz arda edilmektedir. Bu durum ailedeki sınırları ve rollerin etkilemekte, işlevsiz yapıda bir aile oluşmasına neden olmakta, çocuğun sağlıklı bir şekilde bireyselleşmesi için gerekli aile atmosferini tehlike altına almaktadır.

Çocukların sürekli kuvvetlendirilmeye, sevgiye ve ilgiye muhtaç görülmesinin bir tezahürü olarak çocuklardaki esneklik becerisine olan inancın zayıfladığı görülmektedir. 21. Yüzyılda hâkim olan görüş çocukların olumsuz tecrübelerin üzerinden gelemeyeceği ve travmalarının uzun vadede sorunlar yaratacağını üzerinedir. Çocuk savunmasızlığının ilk boyutu fiziksel olarak kırılmalardır. İkinci boyutu ise çocukların duygusal olarak yaşadıkları kırılmalardır (Furedi, 2013). Hem ulusal hem de uluslararası literatürde çocuk bakımı ve psikolojisi alanındaki çok sayıda uzman, çocukların duygusal hasara son derece açık olduklarına inanmakta ve çocukların sıkıntılı bir tecrübeden sonra yeni güçler geliştirebileceğini (esnekliklerini) hesaba katmamaktadır. Negatif çocukluk tecrübesinin uzun süreli ve yoğun bir şekilde çocuğu şekillendireceği düşüncesinin koruyucu aile modelinin gelişmesindeki bir diğer engel olduğu düşünülmektedir. Özellikle negatif bir yaşam deneyimi ile kurum bakımı altına alınan çocukların, yaşamış oldukları örselenmenin kalıcı hasarlar bırakacağı düşüncesi hem kurum bakımındaki çocuklar özelinde oluşturulan ön yargıyı pekiştirmekte hem de koruyucu aile modeline zarar vermektedir.

2.4.3 Türk Ailesine Çevrenin Etkisi

Türkiye’de aile yapısını ve işlevlerini etkileyen en önemli değerlerden biri çevredir. Çevre ilişkilerinin başında ise akrabalar ve komşular gelmektedir. Dünya Değerler Araştırmasının 2012 verilerine göre katılımcıların komşularına (mahallede veya köyde) güvenme durumları %36,9 oranında “tamamen güvenirim”, %48,5 oranında ise “biraz güvenirim” şeklindedir (World Values Survey, 2018). Bu veriler modernleşen çekirdek aileye ve artan bireyselleşme isteğine rağmen Türkiye’de komşuluk ilişkilerinin tam olarak çözülmediğini ve gelenekselliğini belirli oranlarda devam ettirdiğini göstermektedir.

Aile yapısı araştırmasına göre (Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014); Akrabalarla ilişkilerde TAYA 2006 ve 2011’in karşılaştırması incelediğinde genel olarak Türkiye’de akrabalık ilişkilerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türk kültüründe ahlaki ve dini öğeler komşuluk ilişkisini akrabalık ilişkisi kadar önemli tutmaktadır. Bu yapının çocuk bakım modellerine de yansıdığı görülmektedir. Koruyucu Aile Yönetmeliğinde belirtilen koruyucu aile modelinden biri de Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modelidir ve tanımı şu şekildedir: “Veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan... kişilerin sağladığı bakımdır.” Bu durum özelde akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin ve genel bağlamda da Türk aile yapısının, çocuk politikalarında belirli bir yere sahip olduğunun göstergesidir. Aynı yönetmelikte koruyucu ailenin tespitine yönelik: “Öncelikle akrabalara ya da belli bir süredir devam eden ana-baba-çocuk ilişkisinin kurulduğu yakın çevre ailelerden uygun olanlara koruyucu aile olmaları yönünde teklifte bulunulur. Bu kişilerin koruyucu aile olmak istemesi durumunda, yapılacak sosyal inceleme sonucuna ifadesi Komisyon tarafından uygun görülmesi halinde yaş ve eğitim şartı aranmaz.” maddesi koruyucu aile modelinde ve çocuk bakımında akraba ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır. Koruyucu aile olmak isteyen bireyin bekâr olması durumunda, çocuğa diğer ebeveynin yoksunluğunu hissettirmemek adına kişinin iyi akraba ilişkilerine sahip olması gerekliliği de bu konuda verilecek başka bir örnektir.

2.5 KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUK VE SOSYAL HİZMET MODELLERİ

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olan çocuğu: “Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk.” şeklinde tanımlamıştır.

Türk Medeni Kanunu’nun 347. ve 348. Maddelerindeki: “Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır. Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. Çocuğun aile içinde kalması ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenemeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa, ana ve baba veya çocuğun istemi üzerine hâkim aynı önlemleri alabilir.” İfadeleri çocuğun sürdürdüğü yaşamın, çocuğun üstün yararı ilkesi ile çeliştiği durumlarda aile yanından alınması konusunda hem hâkimin yetkisini açıklayan hem de çocuğun bakımı hakkında, kendisinin ve ebeveynlerinin kurum bakımını isteyebileceği yönünde yasal bir dayanaktır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 5. ve 20. Maddeleri incelendiğinde; çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın ve yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine değinildiği görülmektedir. Devamında ise geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuğun, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacağı ve taraf devletlere bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına uygun bakımı sağlama konusunda sorumluluk verildiği görülmektedir. Bu iki madde çocuk koruma alanında uluslararası mevzuatta da öncelikli olarak ailenin, mümkün olmadığı durumlarda ise diğer bireylerin (topluluk üyelerinin ve yasal vasilerin) düzenlenmesinde devleti sorumlu kılmaktadır.

Bütün çocuk refah hizmetlerinin ilk amacı çocuğun kendi evinde bakılması için imkanlar yaratmaktır. Her toplumda çocuğun kendi ailesi yanında kalmasını sağlayacak

mali yardım, gündüz bakım evleri, koruyucu hizmetler vb. olmalıdır (Kuntbay, 1962). Korunma ihtiyacı olan çocuklara Türkiye’de sağlanan güncel hizmet modelleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

2.5.1 Öz Ailesi Yanında Bakım

Türk Medeni Kanunu’nun 328. Maddesi: “Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler.” şeklinde çocuğun bakımını anne babasına bırakmaktadır. Çocuğun kendi ortamında ve biyolojik ailesiyle birlikte olması günümüzde çocuk sağlığı açısından da en çok tercih edilen durumdur. Eğer çocuğun anne ve babası arasında çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecek bir durum yoksa, barınma sorunu yaşanmıyorsa ve ailede herhangi bir şiddet döngüsü yoksa ilk tercih edilen ve en doğru bakımın aile yanında bakım olduğu görülmektedir. Nitekim bazı durumlarda çocuğun korunma ihtiyacının temeli ailedeki maddi kaynak yoksunluğu olabilmektedir (Akyüz, 1980). Bu gibi durumları engellemek adına aileye, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından “Sosyal ve Ekonomik Destek” verilmektedir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetleri yönetmeliğinde bu hizmetin, yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verileceği belirtilmektedir. Bu yardımın korunma ihtiyacı olan çocuğun koruma altına alınmasındaki temel faktörün ekonomik yoksulluk olması durumunda, kurum bakımını ve aile parçalanmasını engelleme işlevine sahip olduğu söylenebilir.

Karataş (2007), bu uygulamaların ailenin ekonomik durumuna bakılmadan, çocuğun koruma altına alınma nedenlerinin dikkatli bir şekilde irdelenmeden parasal destek verildiği yönünde eleştirileri ele almakta ve aile temelli modellerde ailenin sadece ekonomik değil sosyal ve ruhsal açıdan da desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda aile bütünlüğünün bozulmamasına yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler de mevcuttur: danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri ve barınma tedbiri.

2.5.2 Kurum Bakımı

Korunma ihtiyacı olan ve ailesinden alınan çocuklar için uygulanan en eski yöntemlerden biri kurum bakımındadır. Kurum bakımının çocuğun biyolojik ailesi yanında kalması için yapılan mesleki müdahalelerin yeterli olmadığı durumlarda tercih edilmesi ve son çare olarak başvurulması beklenmektedir.

Kurum bakımındaki çocuklar kendilerine herhangi bir kan bağı olmayan ve aynı durumdaki çocuklarla birlikte yaşamakta ve kendileriyle biyolojik bir bağı olmayan yetişkinler tarafından bakımları sağlanmaktadır (Cılga, 1984).

Ülkemizde çocuk koruma sisteminin çok kapsamlı bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Yuva ve yurtlar olarak bilinen kışla tipi bakım modelleri yerini çocuk evleri sitesi ve çocuk evleri koordinasyon merkezi adı verilen ev tipi kuruluşlara bırakmıştır. Kuruluşlarda çocuklar 0-6, 7-12 ve 13-18 yaş gruplarına göre ayrılmaktadır.

2.5.3 Evlat edinme

Evlat edinme modeli durumu evlat edindirilmeye uygun olan çocukla, durumu evlat edinmeye uygun birey veya ebeveynler arasında hukuki bağların sağlanması ve böylelikle çocuk- ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Evlat edinmeyle birlikte, çocuğun velayeti evlat edinen aileye geçer ve çocuk yasal olarak ailenin asli üyesi konumuna girmiş olur. Şenocak (2006), evlat edinmenin sosyal, psikolojik ve ahlâki gibi boyutlarda sahip olduğu hassasiyet ve en önemlisi de insana özgü bir takım temel ihtiyaçlara cevap verebiliyor olmasının, bu bakım modelin neredeyse tüm modern hukuk sistemlerinde yer almasının nedenlerinden olduğunu ifade etmektedir.

Türk Medeni Kanunu'nun evlat edinmeyle ilgili hükümleri 305. ve 320. Maddeler arasında yer almaktadır. Bu maddelerde küçüklerin, erginlerin ve kısıtlıların evlat edinilmesiyle ilgili genel koşullar, hükümler ve evlatlık ilişkisinin kaldırılmasına yönelik sebepler yer almaktadır. Kanunlar korunma ihtiyacı olan her çocuğun evlat edinilemeyeceği gibi istekte bulunan her ailenin evlat edinemeyeceğini de belirtmektedir.

2.5.4 Koruyucu Aile

Koruyucu aile uygulaması, evlat edinmeden farklı olarak öz ailesi hayatta olmasına rağmen fiziksel/ psikolojik sorunlar veya maddi olanaksızlıklardan dolayı kurum bakımına alınan çocukların aile ortamında büyümeleri amacıyla oluşturulan bir uygulamadır. Çocukların yaşam kalitelerinin aile ortamında artacağı, sevgi ve şefkatle büyüyecekleri ve psikolojik gelişimlerinin olumlu etkileneceği düşünüldüğünde koruyucu aile hizmetinin önemi ortaya çıkmaktadır (Yurdakul, 2016).

Koruyucu aile uygulamasının amacı çocuğun normal gelişim gösterebilmesi adına uygun koşulları sağlamak, olası risklerden korumak ve aile ortamında sağlıklı bir gelişim göstermesini sağlamaktır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 23. Maddesinde: "Mahkemece korunma kararı alınan korunmaya ihtiyacı olan çocuğun bakımı ve yatırılması bu kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda olduğu kadar kurumun denetim ve gözetiminde bir "Koruyucu Aile" tarafından da yerine getirilebilir. Koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini gönüllü olarak üstlenebileceği gibi kurumca tespit edilecek ve ödenecek bir ücret karşılığında da yapabilir." hükmü ülkemizdeki koruyucu aile modeli için var olan yasal dayanaklardan biridir.

Eski medeni kanunda yer alan evlat edinme şartlarının zorlayıcı olması, koruyucu aile uygulamasının yıllarca evlat edinmeye bir basamak olarak kullanılmasına neden olmuştur (Karataş, 2007). Ayrıca koruyucu aile modelinin genellikle evlat edinme modeli ile karıştırıldığı görülmektedir. İki model arasında öncelikle yasal farklılıklar bulunmaktadır. Koruyucu aile uygulaması Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı İl Müdürlüğüyle aile arasındaki sözleşme vasıtasıyla gerçekleşir ve velayet biyolojik ebeveynlerde kalır. Evlat edinme ise mahkeme kararınca gerçekleşmekte ve çocuğun velayeti biyolojik aileden alınarak evlat edinilen aileye geçmektedir. Velayetle birlikte çocuğa ilişkin tüm hak ve sorumluluklar evlat edinilen aileye geçerken, çocuk ailenin soyadını alır, mirasçısı olur ve ailenin çocuğun ismini değiştirme hakkı vardır. Koruyucu aile modelinde bu durumlar geçerli değildir. Ayrıca yine yasal olarak ailelere verilen yükümlülükler farklıdır. Örneğin koruyucu aileler ikamet değişikliğini belirtmek zorundayken evlat edinen aile için bu gibi yükümlülükler mevcut değildir.

2.6 TÜRKİYE’DE KORUYUCU AİLE UYGULAMASI

Batı ülkelerinde genellikle “foster care/ foster family” şeklinde adlandırılan, Türkçe literatüre ise “koruyucu aile” olarak geçen bakım yöntemi, korunma ihtiyacı olan çocuğun bakım sorumluluğunun biyolojik ailesi yerine başka bir aileye geçmesi ve ailenin ebeveynlik rolünü üstlenmesidir. Bu model kesinlikle çocuğun biyolojik ailesinin sosyal, duygusal veya fiziksel açıdan bakım veremeyecek ciddi bir eksikliği olması durumunda uygulanmaktadır (Taştekil, 1992).

Ülkemizde koruyucu aile kavramının ilk kez 1926 tarihli medeni kanunda yer almış (Özbeşler, 2009) ve ailesi yanında kalamayan çocukların başka bir aileye tedbir amaçlı verilmesi öngörülmüştür. 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzısıhha Kanununda da aile yanında bakıma dair maddeler olduğu bilinmektedir. 1949 yılında ise 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, yasal gerekçesiyle bir tedbir olarak ilk kez uygulanmaya başlanmış, 5387 sayılı kanunu yürürlükten kaldıran 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun’da da uygulamaya devam edilmiştir. 6972 sayılı kanunu yürürlükten kaldıran ve sosyal hizmeti bir kurum olarak düzenleyen 1983 tarihli 2828 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu da aynı istikrarla koruyucu aileyi bir model olarak benimsemiştir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değişmesiyle birlikte, 1984 yılında çıkan ve 1993 tarihinde yenilenen Koruyucu Aile Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmış, 12.12.2012 tarih ve 2847 sayılı resmi gazeteyle yeni Koruyucu Aile Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Yazıcı, 2014).

Koruyucu aile modelinin yaklaşık 70 yıldır Türkiye’nin çocuk koruma sisteminde varlığını devam ettirmesine rağmen mevcut politika ve uygulamalar ile yeterli koruyucu aile sayısına ulaşamamış olduğu görülmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasıyla koruyucu aile hizmetine yönelik çalışmaların arttığı dikkat çekmektedir. 2008 yılında Türkiye’deki koruyucu aile sayısı sadece 813 iken, (SHÇEK, 2009) Haziran 2019 tarihi itibari ile koruyucu aile sayısının 5.540 olduğu görülmektedir (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Kuntbay’ın (1962), ortalama yarım asır önce kaleme aldığı koruyucu ailelerin gerçekleştirilmesi gereken amaçları incelendiğinde günümüzdeki amaçlarla örtüştüğü ve

tarih içerisinde aynı amaçlara hizmet etmesinin planlandığı görülecek ve koruyucu aile hakkında genel çerçeve çizilecektir:

- Ana-baba fonksiyonlarını en iyi şekilde yapabilmek,
- Her çocuk için en uygun bakım ve hizmetin sağlanması,
- Çocuğun öz ailesinden ayrılmasından dolayı yaşayacağı ruh sağlığı zararlarını en aza indirmek,
- Koruyucu aile yanına yerleştirme işinin tekrarlanmasını önlemek amacıyla ilişkilerin devamlı olmasının temini,
- Çocuğun; koruyucu ailenin, okulun, bir küçük toplumun ve sonra daha geniş bir toplumun parçası haline gelmesinin kolaylaştırılması,
- Çocuğun zararlı tecrübelerden korunması,
- Uygun zaman geldiğinde ve iyi sonuçlanacağı garanti edildiğinde çocuğun kendi öz ailesine dönmesini sağlamak.

Karataş (2007), koruyucu aile modelinin uluslararası standartlar ışığında uygulanması gerekliliğinin yanında, kültürel yapıyla da uyumlu olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Türk kültürü incelendiğinde muhtaç bir kişinin çocuğunu alıp büyütmenin, üretken hale getirmenin ve evlendirmenin onaylanması ve dinsel açıdan da hoş karşılanması koruyucu aile modelinin Türk kültürü ile olan yakınlığını göstermektedir (Koşar Güran, 1989). Yerel literatürde “koruyucu ailenin benzer bakım yöntemlerinden farkları” gibi başlıklarda koruyucu aile modelinin besleme ve süt evlat gibi kavramlarla karşılaştırıldığı görülmektedir. Dikkat edilmesi gereken ilk şey besleme, süt evlat, evlatlık gibi olgular pozitif hukukta varlık bulmayan geleneksel bakım yöntemleridir. Pozitif hukukta yer almış profesyonel koruyucu aile modelinin bu geleneksel yöntemlerle karşılaştırılması, istenilen profesyonellik algısına ket vurmakta, koruyucu aile modeline zarar verme riski taşımaktadır.

Koruyucu Aile Yönetmeliği’ne göre dört farklı koruyucu aile modeli bulunmaktadır;

Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli: Veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri halinde en az temel ana, baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Geçici Koruyucu Aile Modeli: Acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılmamış çocuklar için, temel ana, baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımdır.

Sürekli Koruyucu Aile Modeli: Öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel ana-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli: Özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana, baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

2.6.1 Koruyucu Aile Modelinin Yasal Süreci

Koruyucu aile olmak için gerçekleşen başvuru süreci; gerekli koşullar, eğitimler, ailenin görev ve yükümlülükleri, çocuk tespiti, eşleştirme süreci, çocuğu yerleştirme süreci, izleme, iptal/sonlanma ve ödenekler başlıklarıyla Koruyucu Aile Yönetmeliğinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Koruyucu aile olmak isteyen bireyler/aileler buldukları yerdeki il müdürlüklerine başvuru yaparak yasal süreci başlatmaktadırlar. Başvuru sonrasında hizmetin esasları ve işleyişi ile yerleştirilecek çocukların özellikleri hakkında bilgi verilerek ailelerle ilk görüşme yapılır ve uygun görülen kişi veya eşlerle çeşitli bilgi ve belgelerin tamamlanması sürecine geçilir. Başvurusu kabul edilen aileler veya bireyler hakkında sosyal inceleme yapılır ve inceleme sonucunda koruyucu ailenin, Yönetmeliğin 4. Maddede tanımlanan hizmet modellerinden hangisine uygun olduğu belirlenir.

Türkiye’de güncel Koruyucu Aile Yönetmeliğinden (2012) önceki uygulamalarda, koruyucu aile olmak konusunda ebeveynlerin zorunlu bir eğitime tabi tutulmadığı görülmektedir. Son yönetmelik ile bu durum değişmiş ve koruyucu aile olmak için

belirli eğitimleri almış olmak zorunlu hale getirilmiştir. Mevcut uygulamada koruyucu aile başvurusu yapan bireylerin, olmak istediği koruyucu aile modeline uygun olarak eğitim almış olmaları gerekmektedir. Yönetmeliğe göre iki farklı eğitim mevcuttur. “Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimi”; korunma ihtiyacı olan çocuğun öz ailesi dışında bir başka aile yanında yetiştirilmesine ilişkin olarak verilen eğitimken, “Koruyucu Aile İkinci Kademe Eğitimi” de özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuğa hizmet vermek üzere koruyucu aile temel eğitimini almış kişilere verilen uzmanlık eğitimini kapsamaktadır. Aileler Süreli Koruyucu Aile statüsü için Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimini, Uzmanlaşmış Koruyucu Ailelik için ise Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almalıdırlar. Eğitim programına sürekli devam eden ve tamamlayan adaylara Koruyucu Aile Eğitimi Katılım Belgesi verilmektedir.

Şener’e (2001) göre profesyonelliğin temel öğeleri; özgecilik paradigmasıyla üyelerin topluma, birbirlerine yardım etmeye eğilimli olması, zengin bilgi temeli, eğitici teknikler ve bireysel sorumluluktur. Bu kriterlerle düşünüldüğünde koruyucu aile hizmetinin profesyonel bir statüde yer almasında ebeveynlere verilecek bilgi temelinin ve eğitici tekniklerin önemi artmaktadır.

Çocuğun ve ailenin eşleşme sürecinde çocuğun düşüncesi öğrenilerek gerekli mesleki çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan sonra çocuk ve ailenin birlikte zaman geçirmeleri, birbirlerini tanımaları ve alışmalarına uygun ortam sağlanması adına çocuk önce saatlik, daha sonra günlük, haftalık ve iki haftalık gibi sürelerle, çocuk ile koruyucu ailenin uyumuna göre toplamda iki ayı geçmeyecek şekilde koruyucu aileye izinli verilebilir. Bu izinli görüşmelerde olumlu kanaatin oluşması halinde yerleştirme işlemi başlatılır ve il müdürlükleri ile yanına çocuk yerleştirilen koruyucu aile arasında mahalli mülki amirin onayıyla sözleşme imzalanır, kuruluştaki bulunan çocuklar sağlık kartı ile birlikte koruyucu aileye verilir ve duruma ilişkin tutanak düzenlenir (KAY, 2012).

Süreç başladıktan sonra koruyucu aile ve çocuk yönetmelikte belirtilen esaslara uygun olarak izlenmektedir. Koruyucu ailenin yükümlülükleri yerine getirmemesi, çocukla koruyucu aile arasındaki sağlıklı iletişimin devam ettirilememesi, koruyucu aile tarafından çocuğun istismar edildiğinin tespit edilmesi veya çocuğun beklenen yararı görmediğinin tespit edilmesi, koruyucu ailenin çocuğun öz ailesi ile ilişkilerini

zedeleyecek tutum ve davranışlarda bulunması, çocuğun koruyucu aileye yerleştirilme nedeninin ortadan kalkması veya ailenin vazgeçmesi durumunda koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk geri alınır.

Yönetmeliğin 24. Maddesi gereğince koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların bakım, eğitim ve yetiştirilmelerine ilişkin harcamalara karşılık olmak üzere talepte bulunan koruyucu ailelere her çocuk için, gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutar, belirli yaş aralıklarına göre ve belirlenen oranlarda hiçbir kesinti yapılmaksızın aylık ve net olarak ödenmektedir.

2.7 KORUYUCU AİLE MODELİNİN DİĞER MODELLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Kurum bakımı ile koruyucu aile bakımı arasında modellerin yapılarından kaynaklanan çok temel farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar aile temelli modellerin artırılması ve kurum bakımından uzaklaşılması konusunda önemli gerekçeler sunmaktadır. Koruyucu aile sisteminde bakım veren kişinin değişmemesi çocuk ve bakım veren arasında güven ilişkisi kurmasını desteklerken, kurum bakımında bakım verenlerin sürekli değişiyor olması, çocukları bağlanma açısından olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında kışla tipi kuruluşlarda çocukların sağlıklı birer birey olarak büyümeleri adına ihtiyaçları olan sevgi ve şefkat eksik kalmakta, tutarlılık ve süreklilik bulunmamaktadır. Araştırmalar, koruyucu bakım verenlerin, kurum bakımı verenlere göre daha esnek sınırlara sahip olduklarını ve daha demokratik tutumlar sergilediklerini göstermektedir. Ayrıca çocukların koruyucu ailede birebir gözetim altında olmaları gelişimsel olarak ihtiyaç duydukları samimi bir aile atmosferini de oluşturmaktadır.

Yörükoğlu (1993), kurum bakımında kalan çocuklarla yaptığı gözlemlerde; doğumdan kısa süre sonra çeşitli nedenlerle ebeveynlerinden ayrılıp yatılı kuruluşa verilen bebeklerde gelişim sorunlarının ortaya çıktığını ve bebeklerin dayanma güçlerinin zayıf olduğunu saptamıştır. Bebeklerin gülmeyi unuttuklarını ve çevrelerine boş bir şekilde baktıklarını dile getirmiştir ayrıca kurum bakımındaki bebeklerin fiziksel gelişimlerinde de ciddi gerilikler gözlenmiştir. Yuvalarda yetişen çocuklardaki bu bedensel ve zihinsel gelişim bozukluklarının tümüne Yuva Hastalığı ya da Yatılı Kuruluş Hastalığı (Hospitalizm) adı verilmektedir. Hastalığın temel nedeni ise anne yoksunluğudur.

Başka bir araştırma; 19 farklı ülkede bulunan 3.888 çocuğa ait 75 araştırmanın meta-analizini yapmış ve kurum bakımındaki çocukların entelektüel gelişimini, koruyucu aile bakımındaki çocukların gelişim seviyeleri ile karşılaştırılmıştır. Kurum bakımında olan çocukların IQ seviyeleri, bir ailede büyüyen akranlarından (koruyucu veya biyolojik) daha düşük çıkmıştır (IJzendoom, Luijk, ve Juffer, 2008).

Rushton ve Minnis (2008), ABD’de yapılan araştırmalarda, kurum bakımındaki çocukların yüksek düzeyde ruh sağlığı sorunlarına sahip olduklarını dile getirmişlerdir. Bu sorunlar arasında önceden tanınmayan bazı majör psikiyatrik bozuklukların, davranışsal ve duygusal sorunların görülme sıklığı yüksektir. ABD'deki son çalışmalar, kurum bakımına alınan küçük çocukların yaklaşık %90'ının fiziksel, gelişimsel veya zihinsel sağlık sorunlarına sahip olduğunu ve yarısından fazlasının da bu problemlerin birden fazlasını yaşadığını göstermektedir. Buradaki kilit soru, kamu bakımındaki çocukların zihinsel sağlık sorunlarının bu bakımın bir nedeni mi yoksa sonucu mu olduğudur. Roy, Rutter ve Pickles (2000) tarafından yapılan bir araştırma, hiperaktivite ve dikkat eksikliğine eğilimli olan çocuklardan yatılı bakım deneyimi yaşayan grubun sorunlarının daha belirgin olduğunu göstermiştir

Milan ve Pinderhughes (2000), biyolojik anneleri tarafından ihmal/ istismara maruz kalmış ve bu sebeple koruyucu aileye yerleştirilen 9-13 yaşlarındaki, 32 çocuk ile araştırma yapmışlardır. Araştırmanın başında çocuklardaki annelerinin benlik temsilleri ciddi anlamda kötü muamele ile ilişkiliyken, koruyucu anne ile yaşanan deneyimlerden sonra algıları anlamlı bir şekilde değişmiştir. Bu bulgu kötü muamele gören çocukların gelişiminde koruyucu ebeveynlerin rolünün anlaşılmasını sağlamakta ve potansiyel olarak telafi edici ilişkilerin oluşumuyla ilişkili süreçlere bilgi vermektedir.

Tüm bu ulusal ve uluslararası nitelikteki araştırmalar kurum bakımının çocuklar üzerinde fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik etkilerini ortaya koymakta ve aile temelli bir bakım modeli olan koruyucu aile uygulamasının önemini artırmaktadır. Her ne kadar kurum bakımı ile karşılaştırıldığında daha işlevsel olsa da koruyucu aile uygulamasında da yaşanan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu bağlamda son olarak aile sistemleri teorisi ile uygun olacak şekilde aile yapısından kaynaklanan sorunlar analiz edilecektir.

2.8 KORUYUCU AİLE MODELİNDE AİLE YAPISINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE SOSYAL HİZMET UZMANININ ROLLERİ

Çocuk koruma sistemindeki çocuklar genellikle duygusal, ruhsal veya fiziksel olarak örselenmiş çocuklardır. Koruyucu aile modelinden yararlanacak olan çocuğun biyolojik ebeveynlerinden ayrılma deneyimleri de düşünüldüğünde çocuk üzerinde risk oluşturacak travmaların sayısı artmaktadır. Bu travmalar çocukların okul başarıları, kendilik algıları, iletişim becerileri ve en önemlisi de güvenli bağlanma durumları üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir.

Neşe, Şimşek ve Üstüner tarafından (2005) yapılan ve Ankara'da koruyucu aile yanında bakılan 39, kurum bakımı altında olan 62 ve biyolojik ailesi yanında bakılan 62 çocuğun incelendiği araştırmada, koruyucu ailelerin %90'ı sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunlar özellikle kurum ortamında yaşamının getirdiği yüksek sesle konuşma, eşyaları kullanma konusunda özensiz davranma, ailenin koyduğu kurallara uymakta zorlanma, temel öz bakım becerisinde özensiz davranma ve aşırı yeme şeklinde özetlenebilir. Öte yandan aileler, çocuklarda parmak emme, ağlama, korku ve altını ıslatma ile diş sağlığı sorunları, karın ağrısı, parazit ve cilt sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca koruyucu aile yanında yaşayan çocuklarda dikkat sorunları ve düşünce sorunları diğer iki gruba göre anlamlı olarak yüksek çıkmıştır. Sosyal sorunlar alt testi ise hem koruyucu aile hem de kurumda yaşayan çocuklarda, aile yanında yaşayanlardan anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Koruyucu ailelerin bu gibi sorunlara hazırlıklı olmadıkları durumlarda panik ve başarısızlık duygularıyla vazgeçme eğilimleri olabilmekte ve çocuktan istedikleri beklentiyi göremediklerinde çocuğa kaşı sert eleştiriler geliştirebilmektedirler. Böylesi bir krizde ailelerin sistemdeki değişime nasıl cevap vereceği önemlidir. Yaşanan sorunlarda ebeveyn alt sistemindeki duygusal karışıklık, aile üyelerinin baş etme stilleri ve ailede üyeleri arasındaki etkileşim ailenin işlevselliğini etkilemektedir.

Minty (1999), koruyucu bakım modelinin sağlıklı ve kaliteli olabilmesi için uzun süreli olmasına dikkat çekmektedir. Uzun süreli bakımın ise çocuğun ve ailenin yaşıyla yakından ilgili olduğunu dile getirmektedir. Özbeşler (2009) tarafından ele alınan bir vaka örneğinde koruyucu aile modelinden yararlanan 16 yaşındaki kız, gece

uyuyamama ve kötü rüyalar görme sorunları ile profesyonel yardıma başvurmuştur. Değerlendirme yapıldığında çocuğun yerleştirildiği koruyucu ailenin yaşlı bireyler olduğu, yaşın getirmiş olduğu dezavantaj ile görüşmeye gelemedikleri ve ergenin giyimi, ev içinde odasında zaman geçirmesi, televizyonda ilgi duyduğu programlar gibi günlük olaylarda çocuğun bilişsel gelişimine uygun olmayan soyut kavramlar kullandıkları, bu kullanımların ise çocuğu korkuttuğu görülmüştür. Çocuk ile koruyucu aile arasındaki yaş farkı ailenin işlevselliğini bozmuş ve çocuk üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Başka bir örnekte ise yaşça büyük olan bir koruyucu aile, 15 yaşındaki bir kızın evden izinsiz para aldığı, kendilerine karşı çıktığı, çocuğa söz dinlemedikleri ve birlikte zaman geçirecek aktiviteler bulamadıkları sorunları ile başvuru yapmışlardır. Vaka değerlendirildiğinde çocuğun yerleştirilmesi öncesinde yalnız yaşayan yaşlı kadının öz çocuklarını yıllar önce büyüttüğü, evlendirdiği, yalnız kalmamak adına koruyucu aile olmak için başvurduğu öğrenilmiştir.

Amerikan Çocuk Refahı Birliği, çocuğu koruyucu aile yanına yerleştirme yaşını 6 olarak belirlemiş (Şenocak, 2006) olmasına rağmen ülkemizdeki uygulamalarda koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocukların yaşı konusunda bir sınırlandırma bulunmamaktadır. Yine de ergenlikten sonra çocukların, yabancı birisinin otoritesini kolay kolay kabul etmedikleri uygulamada göz önüne alınmalı ve çocuğun gelişimsel dönemine uygun metotlarda mesleki müdahalede bulunulmalıdır (Bıyıklı, 1983). Yaş konusu sadece çocuklarda değil ebeveynlerde de önemli bir kriterdir. Literatürdeki koruyucu ailelerin başarıları ve yaşları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar birbirleri ile tutarlı görünmemektedir. Daha genç ebeveynlerin daha sağlıklı koruyucu aile olacakları görüşünün yanında yaklaşık kırk yaşını geçmiş ebeveynlerin daha tecrübeli oldukları bu nedenle de daha iyi koruyucu ailelik yapabilecekleri görüşü de mevcuttur.

Uygulamadaki sosyal hizmet uzmanının temel görevlerinden biri uygun aileyi çocuk ile eşleştirmektir. Çocuk ile koruyucu aile istenilen uyumu göstermediğinde ve çocuk başka bir koruyucu aileye verildiğinde bakım verendeki değişiklik, güvensiz bağlanma örüntüsünü yineleyecektir. Bu sebeple aile seçimi çocuğun tekrar örselenmesini önlemek adına kritik öneme sahiptir. Aileler değerlendirilirken, ebeveynlik yapma beceri ve motivasyonlarının olup olmadığı, koruyucu aileliği ne kadar olması gereken amaçlarla yapacakları, zorlu yaşam deneyimleri ile gelen çocuğa ne kadar sağlıklı anne,

baba rolü üstlenebilecekleri gibi konular deneyimli profesyoneller tarafından değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme koruyucu ailelik için geliştirilen koşullardan, çocuğun yerleşmesi/ biyolojik aileye dönmesi sonrasında izleme aşamalarını kapsayıcı nitelikte olmalıdır.

Değinilen tüm sorunlar ülkemizde koruyucu aile modeline profesyonel bir bakışın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Koşar Güran (1989), bu profesyonellik algısı için hizmeti yürüten sosyal hizmet uzmanı ile koruyucu ailenin bir “mesai arkadaşı” gibi çalışması gerektiğini ifade etmektedir. Koruyucu aileler çocuk refahının toplum içindeki uzantılarıdır ve çalışmalarına karşı tıpkı kurumda çalışanlar gibi ücret hak ederler. Konu bu şekilde ortaya konduğunda daha profesyonel ailelerin bulunması mümkün olacaktır.

Koruyucu ailelerin profesyonel hazır bulunuşlarının iyileştirilmesi şüphesiz ki ilk olarak koruyucu aileliğe atfedilen değerlerle sağlanacaktır. Modele ilişkin vicdani ve gönüllük anlamlandırmalarının önemi özellikle ebeveynlik rolünü üstelenecek olan bireylerin özgecilik tutumlarını etkilese de süreçte profesyonellik algısının ve değerinin öne çıkarılması gerekmektedir. Neşe ve ark. (2005) tarafından yapılan araştırmada ailelerin %30.6'sı çocuğa yardım etmek amacıyla, %25'i evlat edinmek amacıyla, %24'ü koruyucu aile hizmeti vermek amacıyla, %5.6'sı akrabası olduğu için, %2.8'i kız çocuğu olmadığı için ve %2.8'i yalnızlık çekmemek/çocuğuna kardeşlik olsun gibi sebeplerle koruyucu aile olduklarını açıklamışlardır. Ailelerin sadece %36.8'i koruyucu aile konusunda bilgi sahibi olduktan sonra koruyucu aile olmaya karar verdiklerini söylemişlerdir. Ailelerin koruyucu aile olma nedenleri ve dolayısıyla bu modele verdikleri değeri Kadushin (1988) şu şekilde özetlemiştir:

- Koruyucu ailelik ebeveyn olmak isteyen fakat evlat edinemeyen aileler için bir alternatiftir.
- Aileler, ölmüş çocuklarının yerine başka bir çocuk koymak için modele dahil olabilirler.
- Aileler, biyolojik çocuklarına arkadaş bulma amacıyla koruyucu aile olmak isteyebilirler.
- İhtiyacı olan çocuğa yardım etme isteği olabilir.
- Birer ebeveyn olarak geliştiremedikleri anne-baba-çocuk ilişkisini geliştirmek için bir telafi çeşidi olduğunu düşünebilirler.

- Biyolojik çocuklarındaki başarısız deneyimleri giderme ihtiyacı ile başvuru yapabilirler.
- Dışarıda çalışmak istemeyen bir ev hanımı, samimi bir arzu ile aile bütçesine katkı sağlamak isteyebilir.

Aileleri seçecek olan meslek elemanlarının tüm bu motivasyon kaynaklarını olumlu ve olumsuz yönleri ile analiz etmesi gerekmektedir.

Kültürel öğelerimizle de paralel olarak koruyucu aile olmak isteyen kişiler, kuracakları iletişimin ve ilişkinin sürekli olmasını istemektedirler. Her ne kadar eşleşme yapıldıktan sonra biyolojik aileye dönen çocuk sayısı az olsa da modelin ana hedeflerinden biri de biyolojik ailenin şartları iyileştirilene kadar çocuğun bir aile yanında kalmasıdır. Bu bağlamda koruyucu ailelik hizmetinin sonlanması ve çocuğun biyolojik aileye dönmesi ihtimaller arasında bulunmaktadır. Biyolojik aileye dönme sürecinden dolayı koruyucu ailelikten vazgeçenler olduğu gibi, vazgeçmeyen ama bu süreçte zorlanarak çocuğun örselenmesine sebep olan aileler de olabilmektedir. Bu süreç profesyonel koruyucu aile hizmetinin işlemediğine bir örnekken, profesyonel yaklaşımın geliştirilmesi için de iyi bir dayanaktır. 2017 yılında Keçiören Sosyal Hizmet Merkezine başvuran bir biyolojik annenin, maddi ve psikolojik sorunlarını düzelttikten sonra kızını yanına aldığı fakat koruyucu ailenin anneye tepki olarak çocuğun hiçbir özel eşyasını göndermediğine şahit olunmuştur. Bu tavır henüz 2 yıl önce gerçekleştirilen bir koruyucu aile bakımının ne kadar yanlış ve profesyonellikten uzak olduğunu göstermektedir. Koruyucu aileler mevzuattaki görevlerinden birinin de uygun ortamlar gerçekleştiği takdirde çocuğun biyolojik aileye verilme sürecinde kolaylaştırıcı bir rol olduğu bilincini taşımalarıdır. Çocukla kurulacak olan duygusal bağ her ne kadar bu süreci zorlama riski taşı da, sürecin başındaki eğitimlerde, çocuğun biyolojik aileye dönme ihtimalinin profesyonel bir tavırla anlatılması gerekmektedir.

Koruyucu aile modelinin içerdiği önemli dinamiklerden biri de bizatihi biyolojik ailelerdir. Yapılan bir araştırmada 430 ana-babaya çocuklarının koruyucu aileye yerleştiği gün ne hissettikleri sorulmuş, %88'i üzüntü, %30'u suçluluk (daha çok annelerde) ve utanç (daha çok babalarda) duyduklarını söylemişlerdir. Yarıyı kızkınlık ve acı ya da ferahlık ve minnet duygularını belirtmiştir. Kızgınlık ve acı özellikle çocukların ihmal veya istismar edildiği vakalarda görülmüştür. Çocuğun yaşamında öz

ailesinin varlığı sürdüğü takdirde, aileyle yapılacak çalışmaların önemi büyüktür. Çocuğun koruyucu aileye yerleşme nedeni yapılacak çalışmayı ve amacı belirleyen önemli bir durumdur. Özellikle çocuğun istismar edildiği durumlarda biyolojik ebeveynlerle yapılacak mesleki çalışmalar daha da önem taşımaktadır. Tüm bu süreçlerde sosyal hizmet uzmanının mesleki yaklaşımı çok önemlidir. Biyolojik ailelerin suçluluk duygularından kurtulmalarını, süreç boyunca sorumluluk bilincini kaybetmemelerini ve olası tüm risklerde iş birliği içinde olabilmelerini sağlamak sosyal hizmet uzmanı için hassas bir görevdir (Koşar Güran, 1989).

Tüm süreçlerde sadece ailelere sorumluluk vermek, modeli eksik ve verimsiz kılacaktır. Koruyucu aile olma sürecinde başvuruların incelenmesinden koruyucu ailelik statüsünün iptaline kadar her aşamada sosyal hizmet uzmanlarının çok boyutlu mesleki müdahaleleri bulunmaktadır.

Başvurusu kabul edilen aileler hakkında yapılan sosyal incelemelerde ebeveynlerin veya bireylerin kişilik özellikleri, sosyal ilişkileri, yaşantılarının çocuğun üstün yararı ilkesine uygun olup olmadığı, ebeveynlik becerileri, yaşları, diğer aile üyelerinin aile sistemindeki rolleri ve işlevleri, iş ve ekonomik koşulları gibi temel hususların çok titiz bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Şüphesiz ki bu değerlendirme aileyi bir sistem olarak algılamayı zorunlu kılmaktadır. Koruyucu aile süreçleri ise çocuk refahı konusunda mesleki bilgi, beceri ve değer temeline sahip olan sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumluluklarındandır.

Yönetmelik, izleme sürecindeki form ve raporlar, süreç içerisinde ortaya çıkan sorunlar ve çözümleri konusunda sosyal çalışma görevlilerine sorumluluk vermekte ve bu kadroya da sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmeni ile özel eğitim öğretmenini dâhil etmektedir. Koruyucu aile uygulamasında sürecin iptali ve çocuğun geri alınmasına karar verilmesi durumunda çocuk yine sosyal çalışma görevlilerinin oluşturacağı mesleki müdahale planı ile sürece ve ayrılığa hazırlanmaktadır. Aileden ayrılan çocuğun hangi hizmet modelinden nasıl yararlanacağı konusunda yine sosyal çalışma görevlilerinin mesleki değerlendirmesi ele alınmaktadır.

Uluslararası standartlar çocuk koruma sisteminde çocukların kendileri ile ilgili kararlara katılım hakkını vurgulamaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin insanın doğru kararları yine

kendisinin vereceği kabulüyle düşünöldüğünde çocukların geleneksel olarak ele alındığı “hamur” olma olgusu yerini çocukların birer “kişilik” olması gerçeğine bırakmalıdır (Karataş, 2007). Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının, koruyucu aile modelinin de içinde olduğu çocuk koruma sisteminin her aşamasında çocuk katılımıyla hareket etmeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak sosyal hizmet uzmanları koruyucu aile modelinde koruyucu aile- biyolojik aile ve çocuk üçlü sistemiyle mesleki müdahalede bulunan önemli birer ögedir. Yapılan sosyal kişisel çalışmalar bu konudaki en etkili yöntem olmakla birlikte sosyal grup çalışmalarını bu bireysel ilişkilere entegre etmek de çok yararlı olmaktadır (Koşar Güran, 1989). Sosyal hizmet uzmanlarının koruyucu aile modelindeki rolleri sadece mikro düzeyde değildir. Koruyucu aile modeline ilişkin güncel verilere, verilerin analizine ve analizler doğrultusunda politikalara yön verecek nitelikli kanıtlar hem kanıta dayalı uygulama paradigmasını güçlendirecek hem de profesyonel koruyucu aileliğe hizmet edecek başka bir ayaktır. Makro boyuttaki bu analizler koruyucu aile sistemlerinde yaşanan sorunların çözümü için de işlevsel olacaktır.

BÖLÜM 3: YÖNTEM

Araştırmanın yöntem bölümünde araştırmanın modeli, araştırmanın öznelere, veri toplama aracı, veri toplama süreci, verilerin çözümlenmesi ve etik konular başlıklarına yer verilmiştir.

3.1 ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma, koruyucu aile olmak isteyen ebeveynlerin bu kararı verme süreçlerinin, koruyucu aile olma deneyimlerinin ve koruyucu ailelik ile birlikte aile sisteminde var olan değişimlerin yalnızca bireylerin kendi ifadeleri ile doğru bir şekilde anlaşılacağı inancına bağlı olarak nitel desende tasarlanmıştır.

Maxwell (1992), nitel araştırmadaki amacı sosyal hayatın akışı içerisindeki olgulara odaklanmak ve bunları ilk elden inceleme uğraşı içerisinde olmak (Akt. Baltacı, 2017) olarak ifade ettiğinden bu araştırma için nitel araştırma deseninin kullanılmasının araştırmanın koruyucu ailelerin yaşam deneyimlerini görünür kılma amacına uygun olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada tercih edilen nitel araştırma yaklaşımı, bireyin davranış kalıplarının doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için bizatihi kendi gözünden algılanması gerekliliği üzerinde duran olgubilimsel (fenomenolojik) yaklaşımdır. Onat Kocabıyık (2016), bu yaklaşımı bir yorumu yorumlamak şeklinde ifade etmektedir. Yani araştırma öznelere bir olgu hakkındaki yorumları, araştırmacı tarafından holistik bir bakışla yorumlanmaktadır. Araştırmada incelenen olgu ise koruyucu aile olma deneyimidir. Bu sayede bu çalışma sonunda araştırma öznelere koruyucu aile olma deneyimleri eleştirel ve derinlemesine bir şekilde analiz edilerek, ortak ilişki belirlenmeye çalışılacak ve derinlemesine görüşme yöntemi kullanılacaktır.

Araştırmanın öznelere, araştırma problemi ile paralel bir şekilde evrenin içinden oluşturulan ve homojen bir alt grubu temsil eden benzeşik (homojen) örnekleme ile ulaşılabılır. Amaçlı örnekleme türünden olan benzeşik örnekleme ile Ankara'da yaşayan, biyolojik çocuğu olan (en az 15 yaşında) ve iletişime açık 5 aile sistemi seçilecektir.

3.2 ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ

Bu araştırmanın özneleri Ankara'da koruyucu aile olan anne, baba ve en az 15 yaşında olan (süreci tüm ayrıntılarıyla rahat ifade edebilmesi için) biyolojik çocuğun/çocukların benzeşik örneklem tekniği kullanılarak seçilmesiyle oluşturulmuştur. Modelden yararlanan çocuklar, hem bu hizmeti veren kurumlarca uygun görülmediğinden hem de etik hassasiyetlerden dolayı araştırmaya dahil edilmemiştir.

Aile sistemleri kuramına göre yaşayan bir sistemin temel özelliği parçaların hiç birinde bulunmayan bütünüün özelliğidir. Bunlar parçalar arasındaki etkileşim ve ilişkilerle ortaya çıkar ve sistem yalıtılmış öğelere indirildiğinde bu özellikler kaybolur. Bütün, her zaman parçaların toplamından daha büyüktür. Dolayısıyla sistem bakış açısıyla, bütün aile ile görüşülmeden bir sistem analizi yapmak mümkün değildir (Nichols, 2013). Aynı zamanda aileyi mikro, mezzo ve makro açıdan anlayabilmek için de aileyi bir bütün olarak incelemek gerekmektedir. Aileyi bir sistem olarak değerlendirmek, aile üyelerini teker teker ele almak yerine, aile içerisindeki bireylerin birbirleri ile kurdukları ilişkiye ve ilişki içerisindeki iletişim ve etkileşime odaklanmak demektir. Bu etkileşimi anlayabilmek ve her boyutu ile değerlendirebilmek koruyucu aile sistemine dâhil olan çocuğun ihtiyaçlarını, olası riskleri ve aileyi işlevsel yapan dinamikleri kapsamlı bir şekilde analiz etmeye yardımcı olacaktır. Tüm bu sebeplerden dolayı araştırmaya aile sistemindeki tüm üyeler (korunan çocuk dışında, anne, baba ve biyolojik çocuk) dahil edilmiş ve aile bir bütün olarak resmedilmeye çalışılmıştır.

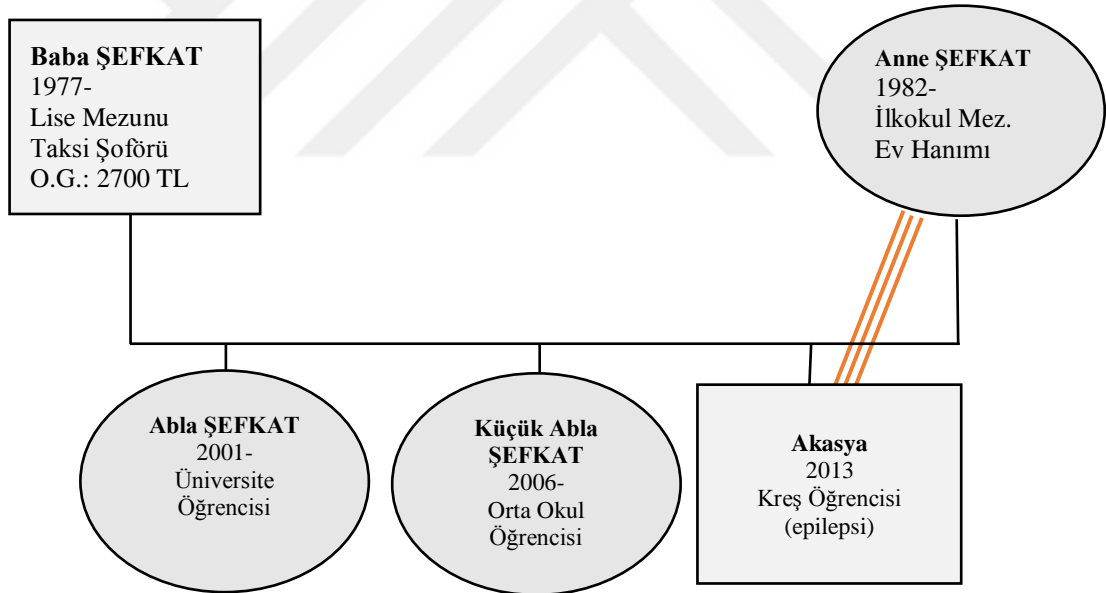
Katılımcıların belirlenmesinde Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği (KOREV) referans olmuştur. Veri toplama süreci öncesinde, dernek yetkilisi, yetişkin biyolojik çocuğu olan koruyucu ailelerle iletişime geçmiş ve çalışma hakkında özet bilgi vermiştir, görüşmeyi kabul eden ailelerin iletişim bilgilerini araştırmacı ile paylaşmıştır. Sonrasında araştırmacının detaylı bilgilendirmesi ile görüşmeyi kabul eden 15 aile üyesi (toplam 5 farklı aile sistemden, 5 anne, 5 baba ve 5 biyolojik çocuk) ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, ebeveynlerin belirledikleri tarihler ve saatlerde, onların istedikleri yerlerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin 12 tanesi ev ziyaretleri ile yapılmış, 3 tanesi ise ailenin müsait olmaması gerekçesiyle, her bir aile üyesinin kendi seçtiği mekânda gerçekleştirilmiştir.

3.2.1 Araştırma Öznelerini Tanıtıcı Bilgiler

Bu araştırma Ankara ilinde yaşayan ve biyolojik çocuğa sahip olan koruyucu aileler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öznelerin tanıtıcı bilgileri genogram şeklinde resmedilmiştir. Öznelerin gerçek isimleri kullanılmamış bunun yerine her bir aileye rumuz verilmiştir. Rumuzlar, yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda araştırmacının gözlemleri doğrultusunda ailelerin öne çıkan özellikleri ile oluşturulmuştur. Korunan çocuklara ise sırasıyla Akasya, Begonya, Çınar, Defne ve Erguvan şeklinde çiçek/ ağaç isimleri verilmiştir.

Araştırmanın temel amaçlarından biri, aile yapısında meydana gelen değişimlerin görünür kılınmasıdır. Bu sebeple ailelerin demografik özellikleriyle birlikte, aile yapılarını tanıttıkları bilgiler de bu bölümde yer almaktadır. Genogramlarda kullanılan o.g kısaltması bireyin ortalama gelirini ifade etmektedir.

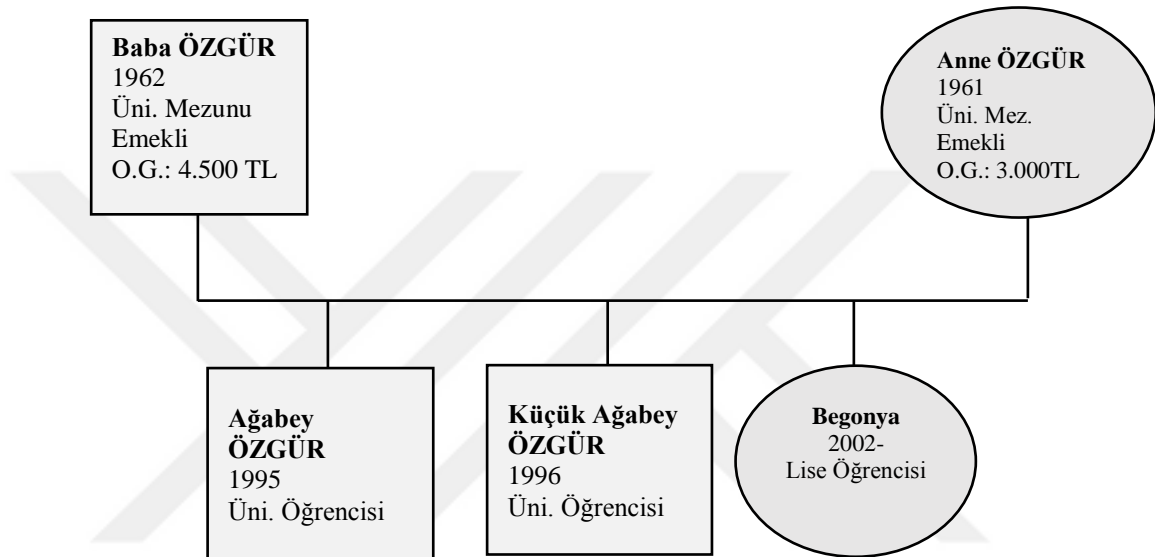
ŞEFKAT AİLESİ

Şefkat ailesi, 5 yıldır Akasya'nın koruyucu ailesidir ve ailenin ilk koruyucu ailelik deneyimidir. En büyük kızları olan Abla Şefkat şu an Üniversite eğitimine Kütahya'da devam etmekte ve tatillerde ailesinin yanına gelmektedir. Anne, baba ve diğer 2 kardeş aynı evde yaşamaktadır. Anne Şefkat'in kök ailesinin Çorum'da yaşadığı, ara sıra ziyaretler gerçekleştirdikleri, Baba Şefkat'in kök ailesinin ise Ankara'da yaşadığı fakat çok sık görüşmedikleri öğrenilmiştir. Akasya'nın biyolojik babası ile ilgili bir şey

bilinmemekte, biyolojik annesi hakkında ise doğumdan kısa bir süre sonra Akasya'yı apartman boşluğuna atmasından dolayı tutuklu yargılandığı bilinmektedir. Akasya'nın biyolojik ailesi ile görüşme süreci yoktur. Akasya yaşamış olduğu istismardan sonra oluşan beyin hasarı sonucunda Epilepsi hastası olmuş ve devlet korumasına alınmıştır. Devlet korumasına alındıktan 1 sene sonra ise (1 yaşındayken) koruyucu aile yanına yerleştirilmiştir.

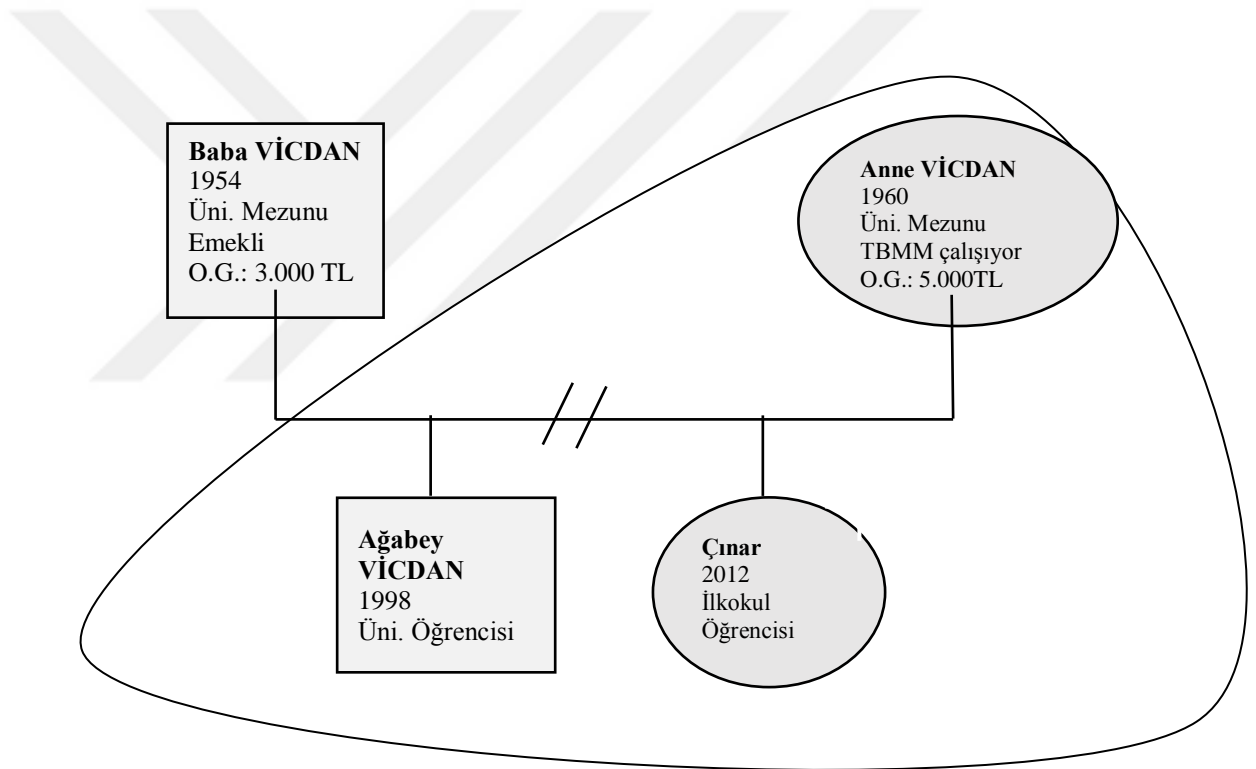
ÖZGÜRLÜK AİLESİ

Özgürlük ailesi Begonya'nın 15 yıldır koruyucu ailesidir ve ilk koruyucu ailelik deneyimleridir. En büyük oğulları Ağabey Özgür, Polonya'da eğitimine devam etmekte, tatillerde ise ailesinin yanına gelmektedir. Anne, baba ve diğer iki kardeş aynı evde yaşamaktadır. Begonya'nın 2 tane biyolojik kardeşi vardır, kardeşlerinden bir tanesinin başka bir koruyucu ailede olduğu, diğerinin ise mental retardasyona sahip olduğu ve kurum bakımında olduğu bilinmektedir. Begonya'nın gayri meşru bir ilişki ile dünyaya geldiği, sonrasında ise annenin, çocukların bakımını babaya bırakarak kaçtığı ve babanın da bakımı reddetmesi sonucunda 3 kardeşin de devlet korumasına alındığı bilinmektedir. Begonya doğduktan kısa bir süre sonra kuruma, 3.5 yaşında ise koruyucu aile yanına yerleştirilmiştir. Yaklaşık 15 yıldır koruyucu ailesi ile birlikte yaşamaktadır ve biyolojik ailesi ile görüşme süreci yoktur.

VİCDAN AİLESİ

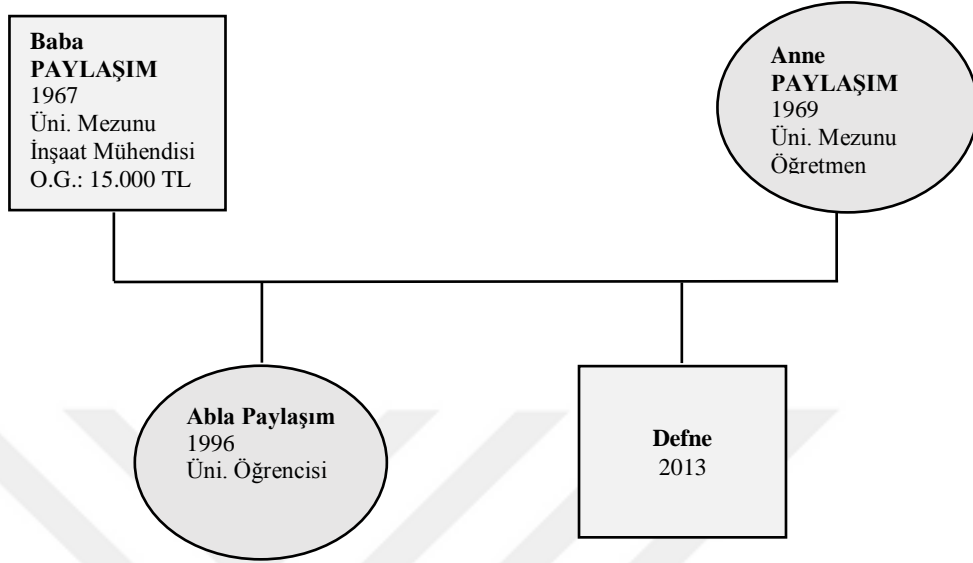
Vicdan ailesi yaklaşık 2,5 yıldır Çınar'ın koruyucu ailesidir ve ilk koruyucu ailelik deneyimleridir. Baba Vicdan ve Anne Vicdan 9 yıl önce boşanmıştır ve Baba Vicdan kendi annesi ile başka bir evde yaşamaktadır. Boşanma sonrasında ilişkilerini tamamen koparmamışlardır ve düzenli olarak tatillerde görüşmektedirler. Çınar'ın annesi hayattadır ve diğer 3 kardeşi de kurum bakımı altındadır. Şimdiye kadar kardeşleri ve annesi ile sadece 2 kez görüşmüştür, son 8 aydır ise herhangi bir iletişimleri olmamıştır. Biyolojik ailenin geçmişi hakkında bir şey bilinmemektedir. Çınar, doğduktan kısa bir süre sonra kurum bakımına, 4 yaşına geldiğinde ise koruyucu ailesinin yanına yerleştirilmiştir.

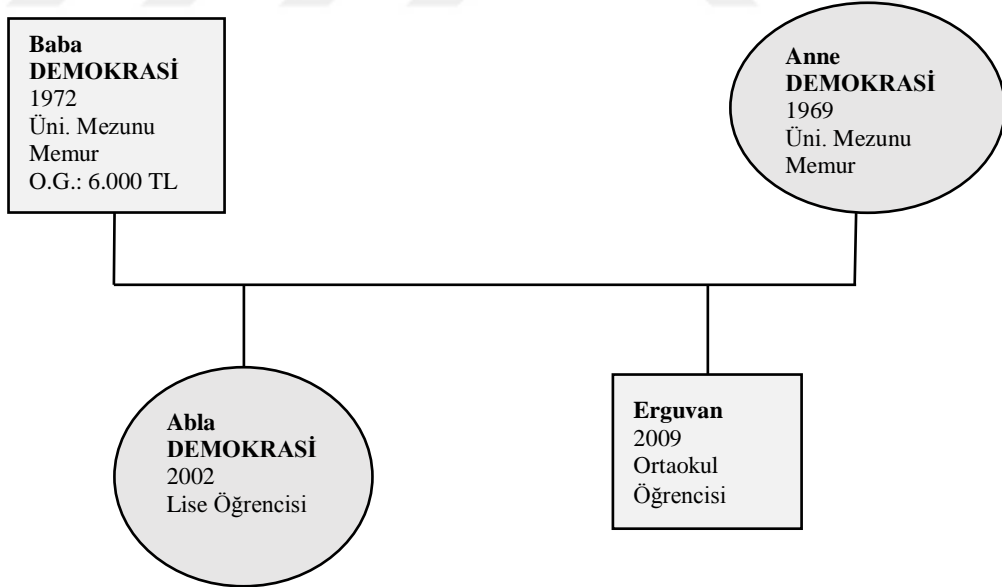
Paylaşım AİLESİ

Paylaşım ailesi, yaklaşık 2,5 yıldır Defne'nin koruyucu ailesidir. Tüm aile üyeleri ve evcil köpekleri aynı evde yaşamaktadır. Şu an Anne Paylaşım'ın babası da Paylaşım ailesi ile birlikte kalmaktadır. Defne'nin biyolojik ailesi hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Defne'nin doğuştan göz çukurlarının olmadığı ve şu an göremediği,

bu sebeple de her sene düzenli olarak tıbbi müdahaleye ihtiyaç duyduğu ve denetiminin bir üniversite hastane tarafından yapıldığı öğrenilmiştir.

DEMOKRASİ AİLESİ

Demokrasi ailesi, yaklaşık 5 yıldır Erguvan'ın koruyucu ailesidir. Tüm aile üyeleri, evcil kedileri ve Anne Demokrasi'nin annesi ile birlikte aynı evi paylaşmaktadırlar. Erguvan'ın biyolojik anne babası ile ilgili bir şeyin bilinmediği, 2 tane biyolojik ağabeyinin olduğu ve ağabeylerinin de reşit olana kadar kurum bakımında büyüdüğü

öğrenilmiştir. Artık reşit olan ve devlet korumasından çıkan ağabeylerinin şu an nerede oldukları bilinmemektedir. Daha önce 1-2 kez ağabeyleri ile görüşme gerçekleştirmişlerdir fakat şu an biyolojik ailesi ile görüşme durumu yoktur. Erguvan'ın kurum bakımına alındıktan kısa bir süre sonra başka bir koruyucu aileye verildiği fakat koruyucu ailenin ihmali sonucunda o aileden alındığı ve 5 yaşındayken de şu an yaşadığı koruyucu ailesi ile buluşturulduğu öğrenilmiştir. Aile, işlerinden dolayı Ankara'dan Gaziantep'e taşındıklarında koruyucu aile olmuş ve 4 sene sonra Ankara'ya geri dönmüşlerdir.

Tablo 2: Ailelerin Sistemik Değerlendirmesi

Ailelerin Sistemik Değerlendirmesi		
ŞEFKAT AİLESİ	Roller	Ailedeki hayati pratikler net olarak bölüştürülmüştür. Babaya eve para getirme ve araba kullanma, anneye yemek yapma, çocuklara okuma rolü gibi geleneksel roller biçilmiştir.
	Kurallar	Ailede özel günler ve yemek saatleri ile ilgili rutinlerin olduğu ve kimsenin eşyasının izinsiz kullanılmayacağı gibi asgari düzeyde kuralların ve kişisel sınırların olduğu dile getirilmiştir. Ailedeki kuralların genellikle örtük kurallar olduğu ama herkes tarafından bilindiği gözlemlenmiştir. Dışsal sınırlar esnek ve aile işlevselliğini koruyacak niteliktedir.
	Güç İlişkisi	Güç mekanizmasının annede olduğu, hem aile hem de çocuklarla ilgili alınan kararlarda annenin etkin rolünün olduğu, bunun yanında da diğer aile üyelerinin eşit söz hakkına sahip olduğu, güç dağılımının net ve anlaşılır olduğu görülmüştür. Ayrıca korunan çocuk Akasya'nın anneye olan duygusal kaynaşmasının, olması gerekenin çok üstünde olduğu ve güvensiz bağlanma örüntüleri sergilediği gözlemlenmiştir. Görüşmeler esnasında çocuğun sık sık annesinin başka yerde olmasından rahatsız olduğu ve diğer aile üyelerinin onu sakinleştiremediği gözlemlenmiştir.

	İletişim	İletişimlerinin, biçilen rollerin tersine geleneksellikten uzak olduğu, özellikle kız çocuklarının babayla iletişiminin çok kuvvetli olduğu ve kızların babalarını “en yakın arkadaş” şeklinde tanımladıkları görülmüştür. Korunan çocuk ile aile üyelerinin iletişimi kuvvetlidir, hem abla hem de ebeveyn alt sistemi genellikle koruyucu bir tutum sergilenmektedir. Aile içindeki iletişim “sıcak” ve “duygusal” olarak tanımlanmıştır.
ÖZGÜRLÜK AİLE.	Roller	Anne, baba ve çocuk rollerinin paylaşımcı olduğu, ailedeki yemek, temizlik gibi sorumlulukların ebeveyn alt sisteminde paylaşıldığı, çocuklara ise temelde okuma görevinin verildiği görülmüştür.
	Kurallar	Ailede özellikle hafta sonu kahvaltılarının rutinleştiği, ailedeki diğer kuralların aile üyelerinin yaşlarıyla orantılı bir şekilde benimsendiği, genel olarak ailede çok fazla kural olmamasının bir kural olduğu ve ebeveynlerin fazla sınırları ve kuralları olan ailelere karşı olumsuz bir tutum geliştirdikleri gözlenmiştir. Katı kurallar yerine aile içi etkileşime önem verilmektedir. Merhametli, inancılı ve iyi bir insan olmak ebeveynlerin çocukları için benimsedikleri temel değerlerdir.
	Güç İlişkisi	Güç hiyerarşisinde sırası ile anne, baba ve çocukların etkili olduğu öğrenilmiştir. Özellikle annenin çevreye karşı çok yardım sever olduğu ve aile sınırlarını yardıma ihtiyacı olan birçok insan doğrultusunda esnetebildiği görülmüştür.
	İletişim	Korunan çocuk ile baba ilişkisinin geleneksel baba- kız ilişkisinden uzak olduğu, baba- kız arasında her şeyin rahatça konuşulduğu ifade edilmiştir. Bunun dışında aile atmosferinde açık ve net bir iletişim hâkimdir. Ebeveyn alt sisteminin çocuklara karşı yumuşak tutum sergiledikleri anlaşılmıştır.
VİCDAN AİLESİ	Roller	Ailedeki sorumluluklar genel olarak annededir. Anne hem para kazanma hem de evi idame ettirme rolünü üstlenmiştir. Korunan çocuğun bakımı konusundaki sorumluluklar anne ve oğul arasında paylaşılmaktadır.

	Kurallar	Ailede, aile üyelerine saygılı davranmak dışında açık bir kural bulunmamaktadır. Annenin özellikle korunan çocuğa karşı kural koyma konusunda olumsuz bir tutum sergilediği görülmüştür. Bu noktada özellikle annenin yumuşak ebeveyn tutumunu benimsediği anlaşılmıştır.
	Güç İlişkisi	Ailedeki karar mekanizmasında etkili olan güç şimdiye kadar annedeyken, yaşın getirmiş olduğu geri çekilme ve ağabeyin sosyal çevresinin gelişmesi ile birlikte yavaş yavaş ağabeye kaymaktadır.
	İletişim	Anne ve oğlun birbirine yakın fakat bağımsız bir ilişki kurdukları gözlemlenmiştir. Özellikle koruyucu ailelikten sonra ailedeki sınırların biraz daha genişletildiği ve babayla görüşmelerin arttığı görülmüştür. Hem annenin hem de ağabeyin korunan çocuğa karşı korumacı bir tavır sergiledikleri görülmüştür.
PAYLAŞIM AİLESİ	Roller	Ailedeki sorumlulukların tüm aile sistemini kapsayacak bir şekilde gerçekleştirildiği, ailedeki babanın, geleneksel baba tahakkümünü asla aile üyelerine yansıtmadığı, özellikle anne, baba rolünün duruma göre biyolojik çocuk ile paylaşıldığı ifade edilmiştir.
	Kurallar	Ebeveynler, özellikle çocukların özgüvenli bir birey olabilmesi adına ailedeki kuralları çok sıkı tutulmadığını, net olan 3 kuralın; eve giriş çıkış saatleri, yüksek sesle konuşulmaması, nerede olduğunun haberinin verilmesi şeklinde ifade etmişlerdir. Ayrıca ailede akşam yemekleri rutininin önemsendiği görülmüştür.
	Güç İlişkisi	Karar mekanizmasında annenin etkin olduğu ama yine de kararların “demokratik” bir şekilde alındığı dile getirilmiştir.
	İletişim	Ailedeki ilişkilerin “paylaşımçı” olduğu ifade edilmiştir. Aile üyelerinin iletişimlerinin açık ve net olduğu gözlemlenmiştir.

DEMOKRASİ AİLESİ	Roller	Evle ilgili sorumlulukların tüm aile üyelerince paylaşıldığı görülmüştür.
	Kurallar	Ailedeki en temel kuralın yardımlaşma olduğu, aile içi düzeni sağlayacak diğer kuralların da net olduğu, tüm aile üyelerince bilindiği ve esas kuralın “yalan yok” olduğu öğrenilmiştir. Kuralların çok net ve anlaşılır olduğu gözlemlenmiştir.
	Güç İlişkisi	Karar mekanizmasında ve gelecek planlamalarında anne etkili figür olmakla beraber tüm aile üyelerinin ortaklaşa karar aldığı, fikir birliğinin önemli olduğu ve otorite/ kontrol yerine herkesin katılımının önemsendiği dile getirilmiştir.
	İletişim	Aile üyelerinin sıcak ve açık bir iletişimi olduğu, aile üyelerinin aile kavramından güven duygusunu anladıkları ve evin bireyleri rahatlatıcı bir atmosferi olduğu öğrenilmiştir.

Genel olarak görüşülen aile sistemlerinde rollerin katı geleneksel figürlerle belirlenmediği, otorite yapısının esnek olduğu, katı kurallar yerine aile içi etkileşim ve iletişimin önemsendiği, bireylerdeki sınırların ne kopuk ne de kaynaşmış olduğu kısaca sistemlerin işlevsel bir aile olma özelliği ve değişime olumlu cevap verecek açık sistem özelliği taşıdıkları düşünülmektedir.

3.3 VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacı tarafından hem ebeveynlere hem de biyolojik kardeşlere yönelik 2 ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlandı. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun içeriğinde; ilk bölümünde özneleri tanımaya yönelik sosyo-demografik özellikler ve aile ilişkileri oluştururken ikinci bölümde ise koruyucu aile olma sürecini öğrenmeyi amaçlayan sorular hazırlandı(EK 1- 2).

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda sosyo-demografik soruların ardından aile sistemleri teorisine uygun bir şekilde korunan çocuk ile biyolojik aile ilişkisi, koruyucu ailelik ile birlikte çevre sistemlerde, kişilerarası bağlamda ve aile yapısında yaşananlar değişimler ve karşılaşılan sorunlar ana temalarının altında alt amaçlara uygun sorular oluşturulmuştur.

3.4 VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Dernek yetkilisinin araştırmanın özetini ailelere anlatması ve ön onayı almasının ardından, araştırma öznelerine telefonla ulaşılmış ve araştırma detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Onay veren ailelerle görüşmelerin nerede ve nasıl yapılabileceği ile ilgili sorular sorulmuş ve zaman ayarlanmıştır. Ailelerin birçoğu, ebeveynlerin çalışma saatlerinden dolayı akşam, iş çıkış saatlerinde uygun olduklarını ifade etmiştir. Görüşmeyi kabul eden fakat yurt dışında yaşayan bir biyolojik ağabeyinin dönmesi için sömestr tatili beklenmiş ve ağabey Türkiye'ye döndüğünde görüşme yapılmıştır.

Hem telefon görüşmelerinde hem de yüz yüze yapılan derinlemesine görüşmelerden önce bireylere, araştırmaya katılımın tamamen gönüllü olduğu hatırlatılmış ve Aydınlatılmış Onam Formu (EK 3) imzalatılmıştır. Reşit olmayan biyolojik çocuklar için ise veli onay formu imzalatılmıştır (EK 4).

Belirlenen öznelerle yapılan derinlemesine görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmış ve görüşme sonrasında araştırmacı tarafından deşifre edilmiştir. Kayıt cihazı başlatılmadan önce, araştırma öznelerinin hepsinden izin alınmıştır. Aile üyeleri ile yapılan derinlemesine görüşmeler 24.01.2019 tarihinde başlamış ve 09.04.2019 tarihinde bitmiştir. Derneğin aileler konusunda referans olması ve ailelerle ilk görüşme onayını alan konumda olması görüşme aralıklarını genişleten bir faktör olmuştur. Diğer bir sebep ise ailelerin görüşme için hemen randevu vermemesi ve tüm aile üyelerinin fikrini alma durumunun zaman almasıdır.

Görüşmeler 19 ve 72 dakika arasında olup, ortalama 49 dakika sürmüştür. Görüşmeler tüm aile üyelerinin kendi seçimleri ile en uygun oldukları zamanda ve kendi seçtikleri yerde gerçekleşmiştir. 15 araştırma öznesinden 12'si ile kendi ev ortamlarında, 2'si ile iş yerlerinde ve 1 tanesi ile de kendi belirlediği bir kafede görüşülmüştür. Ev görüşmelerinde genellikle anne, baba ve biyolojik çocuk ile ard arda görüşmeler yapıldığı için görüşmelerin aynı gün içerisinde gerçekleştiği zamanlar olmuştur. Bununla birlikte her bir aile üyesi ile tek tek görüşülmüştür. Ev görüşmeleri genel olarak aile üyelerinin eşyaları, üyeler arasındaki ev içi ilişkiler ve yaşam koşullarının gözlemlenmesini mümkün kılmıştır. Dışarıda gözlem yapılan 3 katılımcı için de gidilen yerler havadar, sessiz ve araştırma yapmaya uygun yerler olarak seçilmiş ve anlaşılan saatten önce görüşme yerine gidilmiştir.

Tüm katılımcılar büyük bir sosyal sorumluluk ile araştırmaya katıldıklarını, koruyucu ailelik modelinin artırılması ve tanıtılması amacıyla yapılan çalışmalara katkı vermekten mutluluk duyduklarını ifade etmişlerdir. Görüşme boyunca kurulan iletişim ile aile üyelerinin samimi cevaplar verdikleri ve güven duygusunun oluştuğu düşünülmektedir. Ailelerin hepsi korudukları çocuğu büyük bir gurur ve sevinçle tanıştırmışlar, çocuk odalarını ve fotoğraflarını göstermek istemişlerdir. Evde görüşme yapılmayan ailelerde çocuklarını telefonlarındaki fotoğraf ve videolarla tanıştırmak istemiştir.

Görüşme yapılan bir aile üyesi görüşmeden bir gün sonra telefon etmiş, sosyo-demografik bilgiler bölümündeki gelir durumuna ilişkin soruyu, hane halkının geliri olarak düşündüğünü ve yanlış cevapladığını, görüşme sonrası eşyle konuştuklarını ve ikisinin de bu sebeple farklı cevaplar verdiğini açıklayarak, yanlış anlaşılmanın önüne geçmek istediğini ve araştırma sonucunu yanlış etkilemek istemediğini ifade etmiştir. Araştırmacının bu tavrının sorumluluğunun ve samimiyetinin bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

3.5 VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

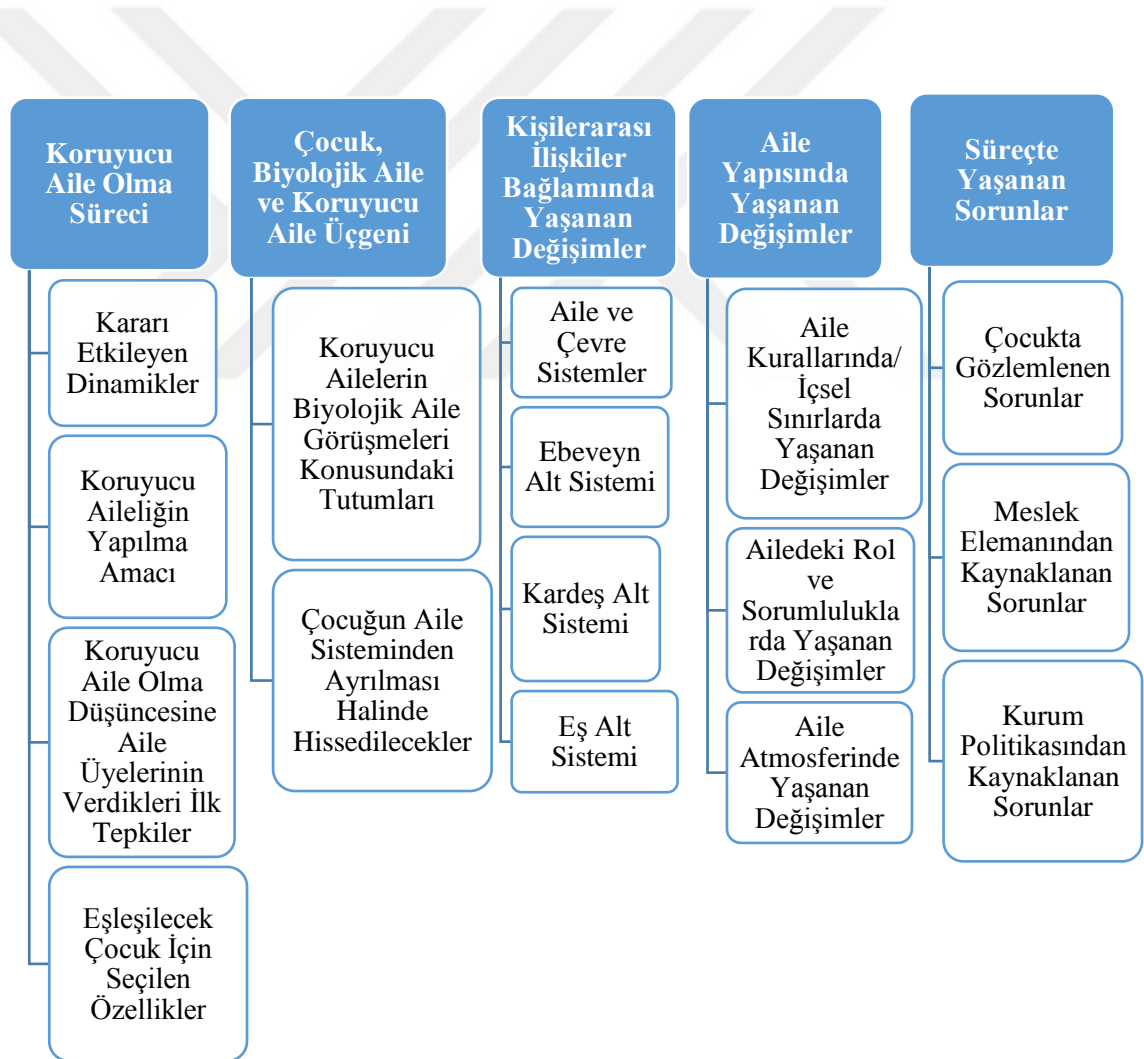
Görüşmeler devam ederken gerçekleştirilen her görüşmeden sonra, aile hakkında gözlemler ve düşünceler de dikkate alınarak aynı gün bilgisayara aktarılmaya başlanmıştır. Fakat görüşmeler genellikle üç aile üyesi ile aynı günde gerçekleştirildiği için, bir günde yapılan görüşmenin bilgisayar ortamına aktarılması zaman almıştır. Elde edilen ses kayıtları deşifre edilerek 178 sayfa ve 58.012 kelimelik veri elde edilmiştir. Elde edilen veriler Maxqda Analytics 18.2.0 programı kullanılarak yapı sökülümüne uğratılmış, temalar ve alt temalar oluşturulmuştur (Şekil 5: Tema-Alt Tema Tasarımı).

Bu doğrultuda ortaya çıkan ana ve alt temalar şunlardır:

- “Koruyucu Aile Olma Süreci” temasında; ailelerin bu kararını etkileyen dinamikler, koruyucu aileliğin yapılma amacı, aile üyelerinin karara verdikleri ilk tepkiler ve eşleşilecek çocuk için seçilen özellikler alt temaları analiz edilmiştir.
- “Çocuk, Biyolojik Aile ve Koruyucu Aile Üçgeni” temasında; koruyucu ailelerin biyolojik aile görüşmeleri hakkındaki tutumları ve çocuğun aile sisteminden ayrılması halinde hissedilecekler alt temaları analiz edilmiştir.

- “Kişiler Arası İlişkiler Bağlamında Yaşanan Değişimler” teması altında; koruyucu ailelikten sonra çevre sistemlerde, ebeveyn alt sisteminde, kardeş alt sisteminde ve eş alt sisteminde yaşanan değişimler alt temaları analiz edilmiştir.
- “Aile Yapısında Yaşanan Değişimler” temasında; ailenin kurallarında ve sınırlarında yaşanan değişimler, ailedeki rol ve sorumluluklarda yaşanan değişimler ve aile atmosferinde yaşanan değişimler alt temaları analiz edilmiştir.
- “Süreçte Yaşanan Sorunlar” teması ise çocukta gözlemlenen sorunlar, meslek elemanından kaynaklanan sorunlar ve kurum politikasından kaynaklanan sorunlar alt temaları ile analiz edilmiştir.

Şekil 5: Tema-Alt Tema Tasarımı

“Koruyucu Aile Olma Süreci” temasında 63, “Çocuk, Biyolojik Aile ve Koruyucu Aile Üçgeni” temasında 28, “Kişiler Arası İlişkiler Bağlamında Yaşanan Değişimler” teması altında 127, “Aile Yapısında Yaşanan Değişimler” temasında 46 ve “Süreçte Yaşanan Sorunlar” temasında 34 olmak üzere toplam 298 adet kodlama yapılmıştır.

3.6 ETİK KONULAR

Araştırmayı yürütmeye yönelik izin Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü’nün araştırma önerisine yönelik onayıdır. Araştırmanın etik açıdan uygunluğu Hacettepe Üniversitesi Senato Etik Komisyonu’ndan (Ek-5) alınmıştır.

Araştırma özneleri hem araştırmaya katılımları için telefonda izni alınmadan hem de görüşmeye başlamadan hemen önce çalışmanın ne şekilde yürütüleceği, amacı, ve elde edilecek verilerin hangi bağlamda kullanılacağı konusunda bilgilendirilmiştir. Tüm katılımcı ebeveynlere aydınlatılmış onam formu, reşit olmayan biyolojik çocuklar için ise veli onay formu imzalatılmıştır. Öznelerin kimlik bilgileri araştırmanın hiçbir yerinde kullanılmamış, her aile üyelerine tanıtıcı harfler ve korunan her çocuğa da takma bitki isimleri verilmiştir.

Görüşülen koruyucu ailelerin neredeyse hepsinin araştırmaya büyük bir özveri ile katıldıkları, kişisel bilgilerinin kullanılması durumunda bile bir endişe duymayacakları fakat korunan çocuğun kimlik bilgileri hakkında koruyucu bir tutum sergiledikleri gözlemlenmiştir. Tüm görüşmeler bu hassasiyet çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Etik hassasiyetler göz önüne alınarak korunan çocuklar hiçbir görüşme gerçekleştirilmemiştir.

BÖLÜM 4: ANALİZ

Bu bölümde ailelerle yapılan derinlemesine görüşmeler, doğrudan alıntılar şeklinde paylaşılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgiler “Koruyucu Aile Olma Süreci”, “Çocuk, Biyolojik Aile ve Koruyucu Aile Üçgeni”, “Kişiler Arası İlişkiler Bağlamında Yaşanan Değişimler”, “Aile Yapısında Yaşanan Değişimler” ve “Süreçte Yaşanan Sorunlar” olmak üzere 5 ana tema ile analiz edilmiştir.

4.1 KORUYUCU AİLE OLMA SÜRECİ

Bu tema altında, kararı etkileyen dinamikler, koruyucu aileliğin yapılma amacı, aile üyelerinin karara verdikleri ilk tepkiler ve eşleşilecek çocuk için seçilen özellikler olmak üzere 4 alt temaya yer verilmiştir. Aileleri bu karara götüren unsurlar, aile üyelerinin sistemdeki bu değişikliği hangi duygu- düşünce ve davranış örüntüleri ile karşıladıkları, koruyucu aileler için önemli olan çocuk kriterleri ve ailelerin koruyucu aile modeline verdikleri değer analiz edilmiştir. Bu bölümde koruyucu aile olma sürecindeki faktörler aile üyelerinin bizatihi değer yargılarından etkilendiği için mikro düzeydeki özelliklerin yansıtıldığı ifade edilebilir.

4.1.1 Kararı Etkileyen Dinamikler

Bu başlık altında aileleri, koruyucu aile olma yönünde teşvik eden motivasyon kaynakları analiz edilecektir.

4.1.1.1 Rüyaların Etkisi

Gerçekleştirilen görüşmelerde, koruyucu aile olma kararını etkileyen dinamikler bağlamında ilgi çekici bulunan ilk unsur, ailelerin bu kararı vermeden önce gördükleri rüyalar ve rüyaların ardından hissedilen vicdani sorumluluğun itici güç rolünde olmasıdır.

Rüyalar, uyku boyunca deneyimlenen düşünceler ve duygular dizisi olarak ifade edilebilir. Rüyaların salt hayali şeyler olmamakla birlikte, hayallerin de ötesinde, somut bir şekilde kişiyi kuşatan yaşam standartlarını da içerdiği bilinmektedir. 1914- 1918 yılları arasındaki Dünya Savaşı’nda her an ölüm tehdidi yaşayan askerlerin aynı rüyaları gördüğü anlaşılmıştır. Dolayısıyla yaşam standartlarının yanında, içinde bulunulan koşullar da rüyayı etkileyen önemli faktörlerdendir (Sorlin, 2004). Bu bağlamda belirli

sosyal grupların paylaştıkları ortak değer ve yaklaşımların bireylerdeki bilinçaltı imgelemesini etkilediği, bu durumda da koruyucu ailelik gibi önemli bir deneyim öncesinde, karar aşamasındaki ailelerin bu durumdan etkilendikleri ve koruyucu aile olduklarına dair rüyalar gördükleri anlaşılmıştır.

Habip (2012), rüyaların, yaşanan sarsıcı deneyimlerde benliği toplama işlevine dikkat çekmektedir. Genellikle uyanık durumda bireyin gerçekleştiremediği eylemlerin, rüyada serbestleştiği görülmektedir. Bu durumda rüyadaki benlik, uyanıklık benliğinin yükünü azaltmakta ve bireyin çatışmasını hafifletmektedir. Özellikle koruyucu aileliğin aile sistemindeki diğer üyeler tarafından istenildiği fakat bireyin çekinceyle yaklaştığı durumlarda, yaşanan vicdani muhakemenin ve oluşturulan iç huzursuzluğun bir ego savunma mekanizması olarak rüyalığı ve kabul edilmeyen koruyucu aileliğin rüyalarda serbestleştiği düşünülmektedir.

“Koruyucu aile olmaya eşim ve çocuklarım sayesinde karar verdim. Onlar istedi başta ben bir yıl reddettim. ... Reddettim, bakamam falan dedi. Büyük kızım sürekli şey yapıyordu anne şöyle, anne böyle, n’olursun bize yaptığın anneliği başkalarına da yapabilirsin gibisinden. Bir gün okula giderkene dedi ki sen dedi çok vicdansız bir annesin. Öyle dedi o gün var ya hiç duramadım yani çok rahatsız oldum. Dedim niye böyle söyledi ve geldi o gün hiç konuşmadı benimle. Ondan sonra sabaha karşı ben bir rüya gördüm. O rüyada da oğlumu gördüm ve dedi ki biliyor musun “Ben sana anne diyeceğim sen de beni alacaksın!” ve rüyada yuvadan onu alışıma gördüm, o anda karar verdim, eşimi rüyadan uyandırdım ve dedim ki: “M.(babanın adı) randevu al, gidelim.” Dedim”. (Anne Şefkat)

Benzer şekilde, sadece ailedeki diğer üyelerin koruyucu aile olmayı istediği durumlarda değil, bireyin kendi isteği olduğu fakat çevre faktörü ile hayata geçiremediği bu karar sonrasında da bireyin yaşamış olduğu ikilemin yıllar sonra da olsa bilinçaltı tarafından imgelendiği ve rüya şeklinde su üstüne çıkarıldığı görülmüştür.

“Aslında ben koruyucu aile olmayı çok istemiştim öncesinden, ama hayat şartları uygun olmadı. Hep istedim... Bekârken de istemiştim ama annem izin vermemişti. Ben, oğlum 7 aylıktı babamı kaybettim, ben rüyamda babamı gördüm, daha kırkı dolmamıştı ve babam kızımı getirdi biliyor musunuz? Tüylerim diken diken oldu (kollarını göstererek)! 22 yıl önce aynı çocuğu bana getirdi! Kapıyı çaldı, rüyamda, ben kapıyı açtım. Babam bu kızı böyle içeri soktu ve kendisi döndü gitti. Tabi o zamanda da eşim var, uyuşmazlıklarımız, anlaşmazlıklarımız, kavgalar, dövüşler falan falan bunun çok üzerinde duramadım, o zaman da ben bunu hissettim ki babam bana böyle bir şey söylüyor, hani yap böyle bir şey diye. İşte zaman geçti, biz de böylelikle aldık ve gittim geldim, kızına “aa bu babamın dediği kız” demedim, fakat eve geldim 1-2 ay sonra ayakkabısını çıkarırken içeri girdi ya... Ordaki o yandan görüntüsü: “Ayyy!” dedim. Bu o kız! Yani buna belki herkes inanmaz ama ben bunu yaşadım. Yaşadım yani ve kızımı gerçek dünyadan babam bana hediye gönderdi diyorum. Hep öyle diyorum, o bana babamın bir

hediyesi, o nedenle bize gerçekten çok benziyor. Duygu olarak benziyor, davranış olarak benziyor, beğenileri benziyor. O kadar benziyor ki... Allahın bir lütfü.”
(Anne Vicdan)

Yunanlı bilge Sokrates rüyaların vicdanın sesi olduğu ve bu sesin ciddiye alınması, ona uyulması gerekliliği (Caycee, 1998) söylemi ile görülen rüyaların hayata geçirilmesinde insanların sorumluluğunu vurgulamaktadır. Günümüzde hala insanların görmüş oldukları rüyalarından kendilerini sorumlu tuttıkları, yaşam seçimlerinde rüyalara kulak verebildikleri ve görülen rüyaların gerçekleştirilmesinde vicdani rahatlama yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda on yaşındayken görülen rüyanın gerçekleştirilme sorumluluğunun, evlilik kararını bile etkileyebildiği ve aile- çocuk eşleşmeleri yapılırken bu sorumluluk doğrultusunda ailelerin rüyalarında gördükleri çocuğa benzer çocukları isteme eğilimleri özgürlük aile sistemindeki alıntılardan anlaşılmaktadır.

“Evlenirken eşim söyledi, ben bir rüya gördüm diye. Bekârken rüya görmüş. Evlendikten sonra da kendi çocuğumuz olsa da olmasa da ben bir kız çocuğum olsun istiyorum dedi. Bir çocuk alacağım dedi. Evlenirsen de bu şartla evleniyoruz dedi. İlerde ben bunu yapacağım dedi. Tamam dedim ben de.” (Baba Özgür)

“Ben on yaşındayken bir rüya gördüm. Bir kız çocuğuydu, kısa saçlı bir kız çocuğu. Öyle kısa, çok kısa saçlı, lacivert çiçekli bi elbise giymiş bi kız çocuğu. Üç yaşlarında idi. Sonra ben evlendiğimde dedim ki eşime bak ben çocuklarımız olsa bile, kızım da olsa hatta bir kız çocuğu alıcam demiştim. Böyle benim, o senin evlatlığın diye söyledi bi ses bana, tabi benim görmediğim bir ses ve çocuk orda böyle hiç konuşmadan duran boynu bükük bir kız çocuğuydu... Sonra bize bir kız çocuğu gösterdiler, kimsesi yok ailesi yok falan, çok güzel bir kızdı. Çöpe atılmış hiç kimsesi yok... Begonya'nın biyolojik ailesi var, mahkeme aşamasında kardeşleri var fakat benim rüyamda gördüğüm çocuk! Çok benziyor... Benziyor diye onu tercih ettim. Dedim ki ben bu çocuğu istiyorum. Bana dediler ki o çocuk çok çetrefilli, mahkeme aşamaları var. Ben dedim ki ama onu istiyorum, rüyamdaki kız o, inanılmaz benziyor. İnanır mısın sonra biri bir elbise getirdi, mavi çiçekli bir elbise. Çocuk görmeye gelen biri hediye getirdi. Aşırı benzer bir elbise, Begonya giydi ve o kız oldu. Elbiseyi giydiği zaman... Yani burada manevi bir olay var. Ne kadar inanırsınız bilmem ama ben bu maneviyatı yaşadım yani.” (Anne Özgür)

Araştırma özneleri ile yapılan görüşmeler dışındaki literatür incelendiğinde özellikle gazete haberlerinde, koruyucu aileliğin gerçekleşmesinde rüyaların itici güç olduğu başka deneyimler de görülmektedir:

“Erzurum'da rüyasında kendisine bir kız çocuğu emanet edildiğini gören 3 çocuk annesi kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın "koruyucu aile" modeliyle üç yaşındaki Dilan'a sahip çıktı”. (Anadolu Ajansı, 2013)

“Kütahya'da iki çocuk sahibi Uludağ çifti, rüyadan etkilenerek 1,5 yaşındayken koruyucu ailesi oldukları çocuğu, 9 yıldır evlatlarından ayrı tutmuyor.” (Anadolu Ajansı, 2018).

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde insanların çocuk *alma* şeklinde görmüş oldukları rüyalardan sonra bu durumu, kendilerini sorumlu kılan bir “manevi” faktör olarak algıladıkları ve bu rüyaların aileleri, koruyucu aile modeline dâhil etme yönünde işlevleri olduğu düşünülmektedir.

4.1.1.2 Toplumsal Farkındalığın Artması

Aileleri bu karar doğrultusunda etkileyen önemli unsurlardan bir diğeri ise aile üyelerinin kurum bakımında bulunan çocuklarla empati yapmaları ve farklı hayat koşullarına sahip insanların olduğu gerçeğinin yaratmış olduğu farkındalıktır. Gerek koruyucu aile sistemindeki kardeşlerle gerekse ebeveynlerle yapılan görüşmelerde, bireylerin empati ile sağladıkları düşünce ve duygu birliğinin ve farklı hayat koşullarının farkındalığı sonrasında gelen “bir şey yapma” isteğinin kararı büyük ölçüde etkilediği görülmüştür.

“Eşimin işi sebebiyle Antep’e gitmek zorunda kaldık, ben orada Antep’e göç ile gelen ama okuma yazma bilmeyen annelere ve genç kızlara okuma yazma dersi vermeye başladım. Evimizin 3- 4 km uzaklıkta uzakta ama yani bambaşka bi hayat... Varlığını duyduğumuz ama çok içinde olmadığımız bi hayat. Kızım 13 yaşında, kızımın yaşantısına baktım, oradaki çocukların yaşantısına baktım, hani Allah’ın adaletini sorgulamak değil ama biz bu adalete nasıl katkı sağlarız diye düşündüm.” (Anne Demokrasi)

Empati, diğerrinin duygularını ve duygularının yoğunluğunu fark edebilme yeteneğidir (Voltan Acar ve Mc. Whirter, 2000) ve biyolojik, sosyolojik ve psikolojik boyutları bulunmaktadır. Bir anlama biçimi olan empati aynı zamanda sosyal bir duygu olarak, sosyal algıyı şekillendirmekte ve toplumsallığı beslemektedir. Sosyal empatinin azaldığı zamanlarda ise bireyler benmerkezcileşmekte ve toplumsallık zayıflamaktadır (Tarhan, Toplum Psikolojisi, 2013). Bu bağlamda koruyucu ailelerin sosyolojik empati düzeylerinin yüksek olduğu ve bu empatik yaklaşımın koruyucu aile olunması yönünde etkili olduğu görülmüştür:

“Biz çok istedik, bir de şöyle o yaşta hani ben daha çocuk olduğum için, 12’ydim o zamanlar, kendimi onun yerine koyduğum zaman daha çok duygusallaşıyo insan böyle olsa nasıl olur, şöyle olsa nasıl olur.” (Abla Şefkat)

“Yapabiliriz dedik ya, bir çocuğu neden mutlu etmeyelim dedik. Herkesin çocuğu var. Bakıyorsun bir de şey düşünüyorsun hani çocuktan esinlenirken kendi çocuğunu gezdiriyorsun, tozduruyorsun, yediriyorsun, içiriyorsun ama şöyle bakıyon hani empati diyorlar ya evin içinde mesela sen geziyorsun istesen ama o ha bire bir bahçenin içinde, yuvanın içinde neden kurtarmayalım dedik. Ordan bir kıvılcım patladı bizi yönlendirdi, daha da duramadık.” (Baba Şefkat)

“Ondan sonra konuştuk, nasıl olur, olabilir mi nasıl yapabiliriz, ne yaşıyor bu çocuklar diye konuştuk hep, evde zamanımız çok tabii. Mesela ben, 18 yaşına geldiklerinde biliyor musun oğlum dedim, çocukları dışarı bırakıyorlar dedim. Oğlum o zamanlar 19 yaşında üniversiteye hazırlanıyordu, ona çok üzüldü, kendini koydu bir an onların yerine. Anne gerçekten mi dedi, yani dışarı nasıl bırakıyorlar dedi. Dedim ki yani ailesi olan ailesinin yanına gidiyor uzak yakın ama olmayanlar tamamen dışarıda kalıyorlar dedim. O zaman artık bana böyle emrivaki... Anne lütfen lütfen hemen git yarın müracaat et dedi.” (Anne Vicdan)

Empatinin ve başka hayat koşulları farkındalığının, koruyucu aileler için itici güç olduğunu gösteren bir diğer bulgu da ailelerin koruyucu aile olmadan önce, çocuklarla kurumda temas kurmaları olmuştur. Gönüllülük esasına dayanan bu ziyaretlerin, aile ve çocukların durumu konusundaki duygusal paylaşımı artırdığı ve empatiyi kolaylaştırdığı düşünülmektedir.

“Aslında ben Keçiören çocuk yuvasına da hep gidip gelirdim, ordaki çocukları görürdüm, hep ilgi alanım içerisindeydi bu, gönüllü olarak.” (Anne Vicdan)

“Ben haftada 3 kere Atatürk Çocuk Yuvası'na gidiyordum. Ondan sonra bir gün çocuklardan birine yardım etmek istedik. Yani ama çok kolay aile bulamayacak birine yardım etmek istedik, böylelikle koruyucu aile olduk.” (Anne Paylaşım)

Aynı zamanda aileler, çocukların ziyaret edilmesi, görülmesi ve fark edilmesi durumunda, diğer insanların da merhamet duygusu ile birlikte ikna olabilecekleri olasılığı üzerinde durarak olayın vicdani boyutuna değinmişler ve kurum bakımında olan çocuklarla temasın empatiyi kolaylaştırdığını destekler nitelikte ifadelerde bulunmuşlardır:

“Hani insan ilk önce kendi çevresindekileri ikna etse, dışarıyı haydi haydi yönlendirir de ikna edemiyorum, çok da üzülüyorum. .... O ortamı görmelerini isterim yani, insanlar çocuk olsa da elinden tutup götürsen, göstersen, belki ikna olurlar, merhametlerinden...” (Anne Şefkat)

Özellikle toplumda ve medyada büyük ses getiren olayların ve ardından yapılan toplumsal çıkarımların, ailelerin toplumsal düşünmesinde ve üstlerine düşen görevler konusunda toplumsal empati yapmalarında etkili olduğu görülmüştür.

“Hatta şey çok etkilemişti beni, bu Mersin'deydi sanırım Özgecan'ın, katledilen, babasının bir lafı vardı. Biz bu çocuklara destek olmazsak işte, sahip çıkmazsak, benim kızım olduğu gibi gelip musallat olurlar şeklinde. Haliyle o kesime daha çok el atmamız lazım ki bizim çocuğumuzun da daha sağlıklı ve adil yetişmesi için. Hani Erguvan'ın bize gelişindeki en önemli şeylerden biri bu oldu aslında. Yine aynı yere geldik, her şerde bir hayır, yani keşke o Özgecan olayı olmasaydı ama onun yaydığı o enerji mesela bizi etkiledi. Öyle yani artısı oldu.” (Baba Demokrasi)

Kahraman (2007)'in araştırmasında Türkiye'de yeterince koruyucu aile olmamasının nedenini değerlendiren katılımcılardan bazıları "insanımız bencilce yaşıyor" cevabıyla koruyucu ailelik modelinde toplumsal sorumluluğun ve sosyolojik empatinin önemini vurgulamışlardır. Aynı araştırmada katılımcılardan %58'inin "Önce gönüllü aile, sonra koruyucu aile oldum" ifadeleri, koruyucu ailelikten önce gerçekleştirilen kurum ziyaretlerinin yapılan empatiyi ve en nihayetinde koruyucu aile olma kararını olumlu yönde etkilediği yönündeki analizi destekler niteliktedir.

4.1.1.3 Benzer Deneyimi Paylaşan İnsanların Etkisi

Ailelere, koruyucu aileliği düşündürten dinamiklerden biri de yakın evre sistemlerinde aynı deneyimi paylaşan insanların varlığı olmaktadır. Hem kurum bakımında olan bir bireyle temas hem de gerçek bir koruyucu aile ile olan görüşmeler ve yakınlık sonucunda bireyin koruyucu aileliğe sıcak bakabildiği görülmüştür.

"Bir de bizim yuvada büyüyen akrabamız vardı, yuvadan ayrılınca işte koruyucu aileliği biliyormuş önceden. Ben yuvada büyümenin nasıl olduğunu bildiğim için, oradan bir çocuk kurtaracağım yuvadan yani, bir can alacağız dedi. Aldı, bize de tavsiye etti, biraz motivasyon olarak konuşmaya başladı. Aklımıza düştü böyle." (Baba şefkat)

"Bir tane şehit yeğenim var rahmetli, teyze derdi o kadar iyi şey yapmışsın ki ben de görevden döndüğümde ben de aynı senin gibi bir şey yapıcım biliyor musun derdi. Sizden özeniyorum derdi. Ama nasip olmadı işte..." (Anne şefkat)

Bauman (2013), ancak zaman zaman karşılaşılan ya da karşılaşılmayan "diğerleri" ile bir etkileşim ya da iletişim kurulmadığı müddetçe onların var olduğunun bilindiğini fakat ciddi bir ilgi duyulmadığını vurgulamaktadır. Etkileşim yüz yüze yapıldıkça ve iletişim arttııka, sosyal mesafe azalmakta, zihinsel ve duygusal yakınlık karşıdaki insanları "öznelere" olarak değerlendirmeyi beraberinde getirmektedir. Aşağıdaki aılıntılarda da koruyucu ailelerle gerçekleştirilen iletişimin, koruyucu aile uygulaması ve korunan ocuk algısı hakkında sosyal mesafeyi azalttığı ve koruyucu aile olma yönünde olumlu bir etki yarattığı görülmektedir:

"Cesaret edemiyorlarmış. Geldiler bizim mutluluğumuzu, işte aile ortamını gördüler. Hemen mesela akıllarındaki tereddütler gitmiş. Böyle de olabiliyor yani." (Baba Özgür)

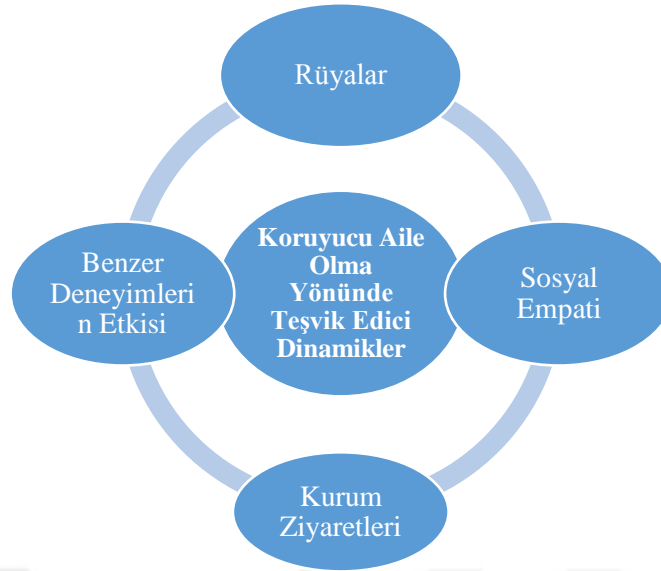
"Hatta Begonya için tanımadığım insanlar da geldi biliyor musunuz? Yani biz de koruyucu aile olalım diye bakmaya gelenler oldu ve koruyucu aile oldular da..." (Anne Özgür)

“Benden bir sene sonra, ağabeyim de bir çocuk aldı, bizden etkilendi, koruyucu aile olarak yani. Onun yaşı benden büyük olduğu için onlar biraz daha büyük birini alalım dediler, 12 yaşında bir kız aldılar. Onlar da çok mutlular”. (Anne Vicdan)

Tezel, Demirel, ve Şahin Kaya (2018) tarafından yapılan bir araştırmada koruyucu aileler, koruyucu aile statüsü kazanmamış ya da başvuru yapmamış ailelere rol model olmak istediklerini dile getirmişler ve bu zorlu süreçte geçmiş deneyimlerini paylaşmanın aileleri cesaretlendireceğini ve korunma ihtiyacı içinde olan daha çok çocuğa ulaşılmasını sağlayacağını ifade etmişlerdir. Bu bulgular da koruyucu aile deneyimini yaşayan ailelerin paylaşımlarının, koruyucu aile olmayı destekleyen bir faktör olduğu bulgusunu pekiştirmektedir.

Kuş (2014), araştırmasında koruyucu aileliğin yaygın olmamasının nedenlerine %9'luk oranla çevrede örnek olmaması yanıtı gelmiştir. Aynı araştırma yakın çevresinde maddi-manevi yardıma ihtiyacı olan çocuklar bulunan ailelerin daha fazla koruyucu aile oldukları sonucunu elde etmiştir. Bu araştırma sonuçları da çevrede korunma ihtiyacı olan çocukların varlığı sonrasında gelen farkındalığın, “diğerleri” ile olan temasın ve yine yakın çevrede koruyucu ailelerin varlığının bu kararı olumlu yönde etkilediği bulgusunu desteklemektedir.

Son tahlilde katılımcıları koruyucu aile olma kararına götüren dinamiklerin ailelerin durumu betimleyen rüyalar görmeleri ve sonucuna kendilerini sorumlu tutmaları, toplumsal farkındalık ve sosyal empati konularındaki artış ve koruyucu aile deneyimini ya da kurum bakımında olma deneyimini paylaşan insanlarla temas olduğu görülmüştür. Bu dinamikler Şekil 6 ile resmedilmiştir:

Şekil 6: Koruyucu Aile Olma Yönünde Teşvik Edici Dinamikler

4.1.2 Koruyucu Aileliğin Yapılma Amacı

Koruyucu ailelerin, bu modele dâhil olma eylemlerinin altında yatan motivasyon “4.1.1 Kararı Etkileyen Dinamikler” başlığında analiz edilmiş ve görülen rüyaların, artan toplumsal farkındalığın ve koruyucu aile olma deneyimi yaşayan insanlarla artan temasın bu kararı etkilemede önemli olduğu görülmüştür. Birinci başlık ailelerin kendi motivasyon kaynaklarını belirtirken bu başlık, idealde ailelerin bu modele vermiş oldukları değeri ortaya çıkarmayı, böylelikle ailelerin değer ilkeleri ile pratikte kendi motivasyonlarının ilişkisini betimlemeyi ve modelin benimsemiş olduğu “korunma ihtiyacı olan çocukların korunmalarını aile ortamında gerçekleştirmek, toplu bakımın dezavantajlarını çocuğa yaşatmamak” ilkesinin aileler tarafından ne kadar amaçlandığını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda ailelere, koruyucu aileliğin hangi amaçla yapılması gerektiği sorulmuş ve cevapları analiz edilmiştir.

4.1.2.1 Çocuğa Yarar Sağlamak

Aile motivasyonlarının ilk olarak ihtiyacı olan bir çocuğa yarar sağlamak paydasında birleştiği görülmektedir. Aileler bu doğrultuda çocuğa bir aile kazandırmak, ev ortamını hissettirmek, sevgiyi tattırmak ve aile ile birlikte bir şeyler yaptırmak amaçlarından bahsetmektedir.

“En önemli amaç çocuk. Bir aile kazandırmak, bir yuva kazandırmak, bir annesi babası olduğunu hissettirmek yani şu ev ortamını ona hissettirmek. Yani ona bir aile kazandırmak en büyük hedefim ve isteğim.” (Anne Şefkat)

“En önemli şey ben de çocuktum, ordaki çocuğun aile sahibi olmasını istedim. Ben bunu yaptım herkes görsün diye bir şey değil ama hani ordaki çocuğun ben bir aileye mensubum, ben annemle akşam bunu yaptım, bunu yedim diyebilmesi. Ordaki çocuklar belki kat kat daha iyi şeylere sahiptir belki orda ama sevgi çok çok başka. O yüzden sevgiyi hissetsin ordaki çocuk. Sevgiyle büyüsün, benim de annem babam var diyebilsin.” (Abla Şefkat)

“Yani bence en büyük amacı bir çocuğa yuva olmak, anne babayı görmek, birlikte yemek yapmak mesela biz çorba karıştırıyoruz, şey yapıyoruz... Anne baba ilişkisini görmek. Anne-baba olmasına da gerek yok sadece bence. Anne ya da baba da olabilir çünkü koruyucu aileler sanırım evli olmasına da gerek yok. Bir ablasının olması, birlikte vakit geçirebilmek, yani birlikte alveriş merkezine gidebilmek bu da bence çok farklı geliyor.” (Abla Paylaşım)

“Bir çocuğun hayatında en azından biraz daha aile hayatı öğrenmesini sağlamak hani yurttan büyümesi yerine.” (Abla Demokrasi)

Bilican Gökkaya (2014), yapmış olduğu araştırmasında koruyucu aile olma nedenlerinden %85.0'nın yardıma muhtaç olan çocuklara yardım etmek olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Üstüner ve ark. (2005) tarafından yapılan araştırmada da ailelerin %30.6 oranında çocuğa yardım etme motivasyonları olduğu görülmektedir. Literatürdeki bilgilerin çocuğa yarar sağlama konusunda araştırma sonucu ile paralel olduğu görülmektedir.

Baba Özgür son zamanlardaki kışla tipi kurumlarının değişmesi ve kurum bakımı şartlarının iyileştirilmesine rağmen kurum bakımı koşullarının ev koşulları ile kıyaslanamayacağını, çocuklara yeteri kadar sevginin verilemediğini ve çocuğun aile yanında sevgi ile büyümesinin bir *insan hakkı* olduğu yönündeki görüşünü belirtmiştir.

“Şimdi işte adını hatırlamıyorum evler var eski yurt gibi değil belki oralar ama sevgi olduğunu düşünmüyorum ben orda. Yani ne kadar iyi bakılırsa bakılsın, çocuklar bence iyi bir ev ortamında sevgi içinde büyümüş gibi olmuyorlar orda. Ya şimdi bir şey diyeceğim ama yanlış hissedilmesin kesinlikle yani çekiniyorum da aslında ama... Şimdi insanlar n'apıyo, gidiyo barınaklardan hayvan alıyolar. Ya tabii ki alsınlar, ben istemem hiçbir hayvan kalmasın dışarıda. Ama bu insan ya... Yani insanlara öncelik verilsin bence, önce insanların hakkıdır bu diye düşünüyorum.” (Baba Özgür)

Ayrıca aileler kurum bakımının şartları ne kadar iyileştirilirse iyileştirilsin, toplu bakım modelinin aile temelli bir modelle kıyaslanamayacağını, kurum bakımı altındayken çocukların birey olma vasfını yaşamadıklarını ve kurum bakımının çocukların fiziki gelişimlerini olumsuz yönde etkilediklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda ailelerin

çocuğa fayda ağlama konusunda kurumun negatif özelliklerinin de belirleyici olduğu görölmektedir.

“Valla ben benim amacımı söyleyim, oğlumun amacı da bu: kimsesiz, çaresiz yani sevgiyi tatmamış daha doğrusu öyle bir imkânı olmamış, imkanı olsa tadacak ama imkanı olmamış çocuklara faydalı olmak. Yani yurttan da çok sıkıntı çekiyordu çocuklar, bir kere hepsi mesela 30-40 tane çocuğu ben görüyordum, yere bir sofraya bezi sermişlerdi, önlerine bir şeyler atmışları ve birbirlerine itişe kakaşa, ağızları burunları yara resmen böyle büyük yaraları olan çocuklar, birbirinin tabağından alan, ona vuran falan. O seviyeden şu anda siz de biliyorsunuz 4-5 kişilik sevgi evleri, yurtlar şeklinde oldu. Çok çok güzel şimdiki imkânları ama ne olursa olsun aile değiller. Yani aile değil, aile sevgisi yok, birey olma vasfını yaşayamıyor çocuklar orda.” (Anne Vicdan)

“O çocuklar yalnız bırakılmamalı yani bir aile ortamında büyümesi, iyi ve mutlu bir aile ortamında büyümesi çok önemli. Hani geleceği için de ve gelişimi açısından da. Araştırmalar var yani yuva çocuklarının beyinsel gelişimlerinin diğer çocuklara yani onun için toplumun da sahip çıkmanız lazım aslında.” (Baba Paylaşım)

4.1.2.2 Toplumaya Yarar Sağlamak

Verilen cevapların toplandığı ikinci başlık ise topluma yarar sağlamak amacıdır. Ailelerin sosyal sorumluluk bilinciyle ve yüksek özgecilik tutumuyla topluma bir birey kazandırmak istedikleri görölmektedir.

“Her şeyden önce kesinlikle topluma birini kazandırabilmek. Yani edebi ile ahlaki ile çünkü sen bir birey yetiştireceksin.” (Baba Özgür)

“En önemli amacımız topluma bir birey kazandırmak olmalı. Bu kadar.” (Ağabey Özgür)

“En önemli amacı bir çocuğu topluma kazandırmak, tabii ki anne sevgisi, evlat sevgisi yani onu tatmak için de olabilir, o ayrı bir sevgi ama bir çocuğu topluma kazandırmak da çok önemli bence, bence.” (Anne Paylaşım)

İtalya’da yapılan ve koruyucu aile motivasyonlarını belirlemeyi amaçlayan bir araştırma da benzer şekilde katılımcıların %42.9 oranıyla topluma yarar sağlamak amaçlarının olduğu görölmektedir. Ayrıca araştırmayı dikkat çekici yapan öge, koruyucu aile olma motivasyonlarının ve özgeci tutumların biyolojik çocuğa sahip olup olmama durumuna göre belirgin farklılıklar ortaya koymasıdır. Biyolojik çocuğu olmayan ailelerin neredeyse yarısı (%42,8) koruyucu aileliği çocuk sahibi olma motivasyonu ile gerçekleştirirken bu yüzdeler oran, biyolojik çocuğu olan koruyucu ailelerde daha düşük çıkmıştır (%14,3) (Cavanna, Guiducci, Cardinali, Rania ve Migliorini, 2018). Benzer şekilde Tezel ve ark. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da koruyucu ailelerin bu kararı verme tercihlerinde biyolojik çocuk sahibi olma ve olmama

durumlarının etkili olduğu, biyolojik çocuğu olmayan ailelerin anne ve baba olma ihtiyaçlarını gidermek ve bu hazzı yaşamak adına koruyucu aile olmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bilican Gökaya (2014), yapmış olduğu araştırmada koruyucu aile olma nedenlerini çocuklarının olmaması (%55.0), kız çocuklarının olmaması (%20.0), yalnızlık çekmemek (%5.0) ve erkek çocuklarının olmaması (%5.0) şeklindeki faydacıl değerlerle ifade etmektedir.

Üstüner ve ark. (2005) da ailelerin, %25'inin evlat edinmek amacıyla koruyucu aile olduklarını açıklamışlardır. Tüm bu bilgiler koruyucu ailelerin korunma ihtiyacı olan çocuklara destek olma gibi bir özgeci tutumlarının yanı sıra aile odaklı faydacıl değerlerin de varlığını göstermektedir. Literatürde, özellikle çocuk sahibi olmak gibi faydacıl değerlerin genellikle biyolojik çocuğu olmayan ailelerde görüldüğü, biyolojik çocuğu olan koruyucu ailelerin ise daha çok topluma veya çocuğa fayda odağında özgeci tutumlarla hareket ettikleri görülmektedir. Biyolojik çocukları olan koruyucu ailelerle gerçekleştirilen bu çalışmada ailelerin çocuk sahibi olmak gibi faydacıl değere sahip olmamasının da literatürdeki bilgilerle paralel bir şekilde, sahip olunan biyolojik çocukla açıklanabileceği düşünölmektedir.

4.1.2.3 Manevi Faktörler

Koruyucu aile amaçlarının ne olması gerektiği doğrultusunda dikkat çeken bir diğer bulgu ailelerin “çocuğun hayatına dokunmak”,”bir insanın kalbine dokunmak” gibi çocuk merkezli cevaplarının yanında kişisel fayda boyutunda olan motivasyon kaynaklarının da dile getirilmesi olmuştur.

Anne Demokrasi amaçlarının asla bir çocuk sahibi olmak olmadığını, bir çocuğa fayda sağlamanın yanında, sahip oldukları şeyler karşısında şükür etme ve ardından iyi ki dedirtecek bir eylem yapmış olma amacıyla bu modele dâhil olduklarını dile getirmiştir:

“Amacımız zaten bir çocuğun hayatına dokunmak, 2. çocuk sahibi olmak değil. Öyle olsa bi biyolojik var, bi biyolojik yani üstüne doğum ile olurdu. Biz şöyle baktık çok şükür yaradan bize sağlıklı bi çocuk verdi. Sağlıklıyız, sevdiklerimiz yanımızda, bir sürü şükür edecek şeyimiz var bu anlamda hayata borcumuz var aslında, bizimki bi nevi borç ödemek aslında, şükür aslında yani. Biz de dedik ki bir çocuğun hayatına dokunalım, vesile olalım ki hayatta hani bilemeyiz kaç yılımız var ama 30 sene sonra, ya şunu yaptık iyi ki de yapmışız, arkamızda da bunu

biraktık diyebilelim. Kimisi camii yapar, kimisi okul yapar, biz de işte koruyucu ailelik yapıyoruz.” (Anne Demokrasi)

Anne Özgür ise bir çocuğun ruhuna dokunmanın dışında Allah aşkı, Kur’an öğüdü ve insan sevgisi gibi diğer manevi faktörlerin kendisi için motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiştir:

“Bu manevi olay... Bu çocuklar bizi cennete de götürür, cehenneme de götürür, iki tane bunun ortası yok. Yani niyetin hayırsa yaptığın iş düzgünse burada nefsi çıkarlarını, kaprislerini ortaya koymazsan cennet-i âlâya gidersin ama burada kendi kişisel husumetin, tavrın girerse de Allah seni cehenneme gönderirir. Yani ben bu işin böyle olduğunu düşünüyorum. En önemli amacı bir insanın kalbine, ruha dokunmak. Sevgi... İnsanlar sevgi için yaşar. Sevgi çok önemli. Aşk olacak insanda, Allah aşkı olacak, insan aşkı olacak, yaşam aşkı olacak. Aşk yani... Ben aşığım, güzelliklere aşığım. Yani o çocukların mutlu olmaya hakkı var, onların boynunu bükmeye hiç kimsenin hakkı yok! Kuranda diyor ki yetimlere öğretin diyor. Evinize almasanız bile öğretin. Yani bu ne demek illa eve almak değil, burs vereceksin, ilgileneceksin.” (Anne Özgür)

Baba Demokrasi ise manevi motivasyonun merkezde olmasının yanlış olduğunu ve bu “bencilliğe” düşmeyerek odağın çocuğa ve çocuğun yararına çevrilmesi gerektiğini savunmaktadır:

“Ama şimdi benim gördüğüm Türkiye’de özellikle Allah rızası için yapılıyor. Ha şu da var, yapılsın da nasıl yapılıyorsa yapılsın. Kötü niyet olmadığı takdirde, ama genel şey yani Allah rızası için yapılma, o da çok önemli tabii, o da yapılsın ama ben onu şey olarak görüyorum, yani onda bile bence bi çıkar ilişkisi var. Normalde nedir, cuma namazından çıkarsınız birileri dilenir siz de 3, 5 verirsiniz. Bence ama onda da bi çıkar ilişkisi vardır, neden, çünkü onda bile bi kazayı belayı önlesin düşüncesi vardır. Şimdi ama öyle düşünürsem ben bu çocuğa haksızlık etmiş olurum. Ben kendimi korumak için ya da diğer tarafa yatırım yapmak için almadım ki. Yani tabii ki hakikaten yaradan katında bi artısı varsa Allah razı olsun, yani ona da hayır diyecek halimiz yok. O ayrı bi şey ama, hani ön planla o olmamalı çünkü bana o hani çıkarıcılık gibi geliyor, ona haksızlık yapmamak adına ben onu ön plana çıkarmak istemiyorum.” (Baba Demokrasi)

İtalya’da gerçekleştirilen ve motivasyon kaynağının büyük ölçüde topluma yarar sağlamak olduğu araştırmada örneklemin %15’inin altı motivasyon kaynaklarını bireysel ve ailesel zenginlik, dini değerler, sosyal kimlik kazanma (çocuğa verilen sosyal değer) ve yeni bir deneyim kazanma şeklinde ifade etmiştir (Cavanna, Guiducci, Cardinali, Rania, & Migliorini, 2018). Bu durum koruyucu ailelerdeki manevi faktörlerin Türk kültürü ile ilgili olmadığı ve başka kültürel sistemlerde de görülebildiğini kanıtlamaktadır.

Aktarılan amaç ve motivasyon cümlelerinin hiçbirinde biyolojik aile hakkında bir yorum yapılmaması dikkat çekici bulunmuştur. Ailelerin hiçbiri modelin amacını ifade

ederken, bu modelin geçici bir model olabileceğini ve biyolojik aile şartlarının iyileştirilmesi durumunda çocuğun aileye dönmesi ile ilgili bir ifade kullanmamışlardır. Sadece Demokrasi ailesinde görüşme yapılan baba, biyolojik ailenin ortaya çıkması ve çocuğun bir şekilde biyolojik aile ile yaşamaya başlaması durumunda, çocuğa sağlayacakları maksimum faydayı sağlamış olmanın vereceği motivasyonu dile getirmiştir:

“Benim tek derdim var, atıyorum 2, 3 yıl sonra bu çocuğun biyolojik ailesi çıkıp gelebilir. O zaman da düşünce tarzım şu, 8 yıl mı? Tamam, biz 8 yıl bu çocuğa destek olduk, bu kapı ona her zaman açık, gelsin ister bizi anne baba olarak, ister ağabey abla olarak, nasıl görmek isterse. En azından sekiz yıl bu çocuk bi cendere yaşayacağına, tabiri caizse sığınmış olsun, bizim desteğimizi alsın. Benim düşüncem ama ne mutlu bana yani, ben kendim mutlu oluyorum onu işte halıda yatmış, oyuncakları ile oynarken, kucağında uyumuşken, ikimiz de beşiktaşı tutuyoruz sahi biraz haksızlık ettim benim etkimle takım değiştirdi ama(gülüyor) işte aynı anda gol sevinci yaşıyoruz. Şimdi yurttta olsa bunu kiminle yaşayacak?”
(Baba Demokrasi)

Kahraman (2007)’in araştırmasında da koruyucu aileler, biyolojik aile açısından koruyucu aile hizmetinin temel amacını %50’lik oranla, “Bilmiyorum, ilgilenmiyorum” şeklinde ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da görüşülen aile üyelerinden sadece bir tanesinin amaç cümlesi içinde biyolojik aileden bahsetmesi, kalan araştırma öznelerinin hiçbir şekilde biyolojik aile, biyolojik ailenin şartları veya çocuğun biyolojik aileye dönmesi hususunda bir cümle kurmaması literatürü destekler niteliktedir. Bu durum koruyucu ailelerin, biyolojik aileleri modele dâhil etmeme eğilimlerinin veya korunan çocuğun biyolojik aile dönme durumunun düşünülmediğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Koruyucu ailelerin bu tutumu ise görüşülen aile sistemlerinden neredeyse tamamının, korunan çocuğun biyolojik ailesi hakkında bir bilgiye sahip olmamaları ve biyolojik ailelerin mevcut koşullarını iyileştirip, çocuğun kendisine dönmesi hususunda bir talepte bulunmamaları ile açıklanabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu araştırma koruyucu ailelerin modele ilişkin değer yargılarının çocuğa yarar sağlamak, topluma yarar sağlamak ve manevi faktörler şeklinde analiz ederek literatürdeki bilgileri desteklemektedir. Kahraman (2007), araştırmasında koruyucu ailelerin amaçlarını analiz etmiş ve koruyucu aile hizmetinin temel amacını %56’lık oranda “çocuğun topluma faydalı bir insan olması” ve %44’lük oranda da “Aile içinde sevgiyle büyümesi” şeklinde ifade etmiştir. Baysal’ın (2017) yapmış olduğu

araştırmada da benzer şekilde ailelerin büyük bir oranla aile ortamında sevgi ve ilgi ile çocuk büyütme motivasyonu ile koruyucu aile oldukları görülmektedir.

Aileleri bu karara yönelten dinamikler; görülen rüyalar, sosyal empatinin-toplumsal farkındalığın artması ve modelde yer alan aile/çocukla iletişim şeklinde analiz edilmişti. Bu başlıkta ailelerin “çocuğa yarar”, “topluma yarar” ve “çocuğa yararın yanındaki diğer manevi faktörler” amaçlarıyla bu modele dâhil oldukları görülmektedir. Bu bağlamda koruyucu aile olma konusundaki itici güçlerin, ailelerin modele ilişkin görüşlerini ve amaçlarını şekillendirdiği düşünülmektedir. Öyle ki kararın verilmesinde toplumsal farkındalığın ve sosyal empatinin etkili olduğu çoğu aile sistemindeki üyeler, bu modelin asıl amaçlarında çocuğa yarar ve topluma yarar çerçevesinde cevaplar vermiştir.

4.1.3 Koruyucu Aile Olma Düşüncesine Aile Üyelerinin Verdikleri İlk Tepkiler

İnsan, herhangi bir konu hakkında yargıya varmadan önce her ne kadar mantık ilkeleri doğrultusunda hareket etse da karar mekanizmasında duygularına da yer vermektedir (Tarhan, 2011). Zira insan davranışlarını etkileyen faktörlerin arkasında duyguların olduğu, duyguların ise düşüncelerle beslendiği bilinmektedir. Bu bağlamda, ailelerin bu karara ilişkin vermiş oldukları ilk tepkilerin, davranışlara yön verecek olan duygular olduğu görülmüştür. Aileler bu karar karşısında ilk olarak korku ve endişe hissettiklerini ifade etmişlerdir. Çekimsizliğe sebep olan bu duyguların altında ise toplumsal olarak abla/ağabey veya ebeveyn olmaya biçilen roller, yeni bir çocuk yetiştirmenin getireceği sorumluluk ve çocuğa iyi bir gelecek verebilme kaygısı olduğu görülmektedir:

“Onlar istedi başta ben bir yıl reddettim. Sorumluluğu çok ağır çünkü. Bir de çocuğum rahatsız olduğu için... Bir sene kabullenmedim. Reddettim, bakmam falan dedim.” (Anne Şefkat)

“Ben aslında ilk taraftar olmadım. Çünkü çocuklar var. İş hayatı, o zamanlar cumartesi- pazar da çalışıyordum. Akşam 7-10’dan aşağı gelemezdim eve. Ya şimdi sorumluluk var. İki tane daha çocuk var. Çocuk yapmak önemli değil bence onlara bir gelecek hazırlamak önemli olan. Bir şeyler hazırlamak, bir şeyler vermek önemli. Çocuk yapıyorlar sonra sokaklara bırakıyorlar ortalığı görüyorsunuz işte. İyi bakmak lazım, bakacaksın alman lazım. Önce bunları bi tarttım. Düşündüm. Yapabilir miyim diye.” (Baba Özgür)

“Önce çok korktum. Gerçekten çok korktum. Çünkü ben hep tek çocuktum bu yaşuma kadar. Hani ablalık yapabiliyorum. Kuzenim falan var ama. O kadar ciddi bir ablalık süreci zor şey geldi bir anda korkutucu geldi.” (Abla Paylaşım)

“Ya ben ilk başta çekindim yani nasıl desem ki? Hani olur mu? Bakabilir miyiz? Bakamaz mıyız? Hani, gerçekten nasıl bi süreç? İnsan gerçekten bilemiyo ne olduğunu, işin açıkçası ben eşim kadar olumlu değildim ilk başta.” (Baba Paylaşım)

Ailelerin dile getirmiş oldukları kararsızlıkta, aile sistemine dâhil olacak olan çocuğa karşı sergilenecek olan tutumun belirsizliği, kardeş alt sistemine karşı dengeyi kuramama, adil davranamama ve çok da tanıdık olmayan bu yaşam deneyiminde, yaşamın içinde olan olumsuz duyguların ve tepkilerin çocuğa yansıtılması karşısında suçluluk duyulacağı düşüncesi de yatmaktadır:

“Bakın ben ilk başta eşime acaba yapamayabilir miyim demiştim. Eşim bana neden dedi, dedim ki ben ona hiç kızamam, kızdığımda kendimi kötü hissederim falan. Ama baktım, yoo, hiç de öyle olmadı. Şimdi ben kızımı seviyo muyum? Seviyorum, yeri geldiğinde kızıyo muyum? Kızıyorum. Şimdi baktım ki Erduvana da aynı şey oluyo.” (Baba Demokrasi)

Kararsızlığın altında yatan sebeplerin sadece yeni bir birey yetiştirme sorumluluğu olmadığı aynı zamanda ebeveynlerin kendi aile üyelerine karşı sorumluluğunun da bu tepkiyi etkilediği görülmüştür. Aileler sorumluluklarında olan diğer aile üyelerine zarar gelmesi endişesiyle çekimserlik yaşadıklarını ve korunan çocuktan zarar gelme ihtimalini de tahlil ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Yani ilk önce tabii bazı şeyler düşündüm olur mu diye, yani kız çocuğu ne olur? Bunları terk eder mi ilerde? Çocuğumu üzer mi? Annesini üzer mi? Daha çok ama çocuğumu üzer mi diye tereddütlerim oldu. İnsanın çekinceleri oluyor yani, olmuyor desem yanlış olur. Bu da kendi çocuğumu düşünerek yani onun için çünkü şimdi çocuk akli başında değil, yani akli başında derken bilinçli değil, bi ortaokul zamanına gelince düşünceleri ne olur? Kendi kardeşi gibi seviyo oğlum, annesi de kızı gibi seviyo, hakikaten öyle yani. Bunlar o çocuk için avantaj, bu avantajı yaşadığı için o çocuğun da böyle bir şey yapacağı ihtimalini az buluyorum ama bu işler de belli olmaz, böyle bir çekince oluyor yani doğruya doğru.” (Baba Vicdan)

Karara çekimser yaklaşan aile üyelerinde sürecin nasıl olacağına ilişkin bir bilinmezlik ve çocuk yetiştirmenin getirisi olan sorumlulukları kaldırabilmenin muhakemesi varken karara direkt karşı çıkan bireylerde toplumsal etiketlenme kaygısının olduğu görülmüştür. “Başkasının çocuğuna bakma” ve “küçük yerde dedikodu olur” gibi şemalar nedeniyle karar karşısında direnç oluşabildiği ve bu düşüncelerin insanları bu modelden uzaklaştırdıkları aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Bekârken de istemişim ama annem izin vermemişti, o zamanlar tabii küçük ilçede oturuyoruz. Annem dedi ki hani kızım çok dedikodu olur, bu nerden çıktı, kaldıramayız dedi. Evlendim, eşim hiç istemedi, böyle bir şey yapamam ben dedi yani başkasının çocuğuyla... Ama şimdi öyle

düşünmüyor, diyor ki keşke genç olsaydım da bir tane de ben alsaydım diyor ama o zamanlar bana izin vermemişti.” (Anne Vicdan)

Can (2000)'in araştırmasında da koruyucu ailelerde sosyal çevrenin kontrolü belirgin bir güç olarak çıkmıştır. Bu çalışmada da görüşülen araştırma öznelerinden daha önce annesi ve eşi tarafından karara direnç gösterildiği ve bu sebeple karardan vaz geçildiği görülmüştür. Bu durumun aileler üzerindeki sosyal baskının ve bu gücün etkililiğinin devam ettiğini kanıtlar niteliğe olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak koruyucu ailelerin karara verdikleri ilk tepkiler aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

Şekil 7: Ailelerin İlk Tepkileri

Çekimsiz Kalanların Duyguları	Reddedenlerin Duyguları
<ul style="list-style-type: none"> • Becebilme endişesi • Birey yetiştirme sorumluluğunun zor olduğu algısı • Sorumluluk alma korkusu • Biyolojik çocukla aradaki dengeyi kuramama korkusu 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumsal etiketlenme korkusu • "Başkasının çocuğuna" bakma algısı

4.1.4 Eşleşilecek Çocuk İçin Seçilen Özellikler

4.1.4.1 Yaş

Kişilik, bireyin genetik özellikler, çevre koşulları ve yaşam standartları doğrultusunda oluşan dinamik bir yapıdır. Kişilik gelişimi ile ilgili birçok psikolojik- sosyolojik kuram mevcuttur. Kuramların kesiştiği ortak payda ise kişiliğin büyük bir oranda ilk 5-6 yaşlarında şekillenmiş olduğudur (Özdemir, Güzel Özdemir, Kadak, ve Nasıroğlu, 2012). Bakım verenle kurulan duygusal bağ anlamına gelen ve uzun vadede çocuğun davranışlarını büyük ölçüde şekillendiren bağlanma örüntüleri ve beyin gelişimi ise büyük ölçüde 0-3 yaş arasında oluşmaktadır (Santrock, 2014) ve koruyucu ailelerin,

özellikle küçük yaştaki (0-3) çocukları tercih etme sebepleri de genellikle bu bilgiye dayanmaktadır. Ailelerin küçük çocukların var olan düzene uymasında daha rahat edeceklerini ve çocukların daha kolay bağlanacaklarını düşündükleri görülmüştür. Aynı zamanda aşağıdaki alıntıdan kardeşler arasındaki dengelerin sağlanabilmesi için de küçük çocuk tercih edildiği, aile sistemindeki küçük biyolojik çocuğun, korunan çocuk ile birlikte abla/ağabey olma durumunun, korunan çocuğun sahiplenilmesi yönünde olumlu bir etki yaptığı anlaşılmaktadır:

“Yok, biz şimdi küçük aldığımız için, normal kendi doğurup büyüttüğümüz bebek gibi oldu zaten, beş buçuk aylıktı, getirdik sevmeye başladık. O yüzden şeyimiz olmadı, rutin kendi sıfırdan başladığımız çocuğu büyütür gibi devam ettik. Hiç sorunumuz yok. Çocuk küçük olduğu için çatışma olmadı, mesela 12 yaşında bi çocuk getirirsen belki farklı olabilir. Çocuk zaten kendini kabul ettiremeyecek, sen ona sahip olmaya çalışıcan, öteki çocuk işte aynı yaşlılar, belki fikir çatışması olacak, kıskançlık olacak. Şimdi sıfır olduğu için aklı ermiyor, evdeki küçük abla moduna giriyor, o da sahipleniyo, sen de sahipleniyon sıkıntı olmuyo, 18 yaşında bi çocuk alsak, o 18 diğeri 12 hurra tepeden inmiş gibi... Fikirler var, kişilik var, bakışı var.” (Baba Şefkat)

Aynı ebeveyn, küçük yaşta bir çocukla eşleştirilmek istemesinin bir diğer nedenini ise, aile yaşam döngüsündeki sıranın değişmemesi ve kardeş sistemindeki yaş diziliminin “normal uyum” şeklinde devam etmesi şeklinde ifade ederek, aile sistemine gelen yeni bireyin kabulünde ve ardından sistemin dengesinin sağlanmasında aile yaşam döngüsüne uygunluğunun önemini vurgulamaktadır:

“Bi de normal uyum sağlamış oluyosun. Biri büyüdü altı yaşına geldi bi kardeş geldi, bu defa o büyüdü altı yaşına geldi başka kardeş geldi. O sıralamaya uymuş gibi oldu yani. Herkes büyüdü arkadan bir kardeş doğdu gibi sıralamış olduk.” (Baba Şefkat)

Ebeveynlerle birlikte, biyolojik kardeşlerin de küçük çocuk tercih ettikleri görülmüştür. Ebeveynlerle ortak nedenleri paylaşan kardeş ailedeki otoritelerinin yıkılmaması ve güç dengelerinin değişmemesi adına ağabey/abla olmayı tercih ettiklerini bu nedenle de kendilerinden büyük bir çocuğun aile sistemlerine dâhil olmasını istemediklerini ifade etmişlerdir:

“Ben ama hani böyle şey istemiyordum benden büyük biri olmasın. Ben çünkü abla olmak istiyordum. Diğer türlü hani şey hissi olur hani açık söylemek gerekirse otoritem sarsılacak gibi böyle. Abi, abla değil de kardeş istiyordum o yüzden, bir de küçük çocuklar daha tatlı geliyorlardı bana. Ben de zaten küçüktüm zaten 12 yaşında olduğum için hani küçük istedim.” (Abla Paylaşım)

Bowen, aile sisteminde kardeşlerin konumuna dikkat çekmekte ve büyük kardeşlerin/ ilk doğanların güç ve otorite ile özdeşleşme eğilimleri olduğunu ifade etmektedir (Nichols, 2013). Koruyucu ailedeki biyolojik kardeşlerin de statülerini korumak için küçük kardeş istemeleri biyolojik ailedeki kardeş konumunun, koruyucu ailelerde de benzer özellik gösterdiğini düşündürmektedir. Ayrıca kardeş alt sisteminde küçük çocukların daha kolay benimsendiği görülmektedir:

“Öz kardeşim gibi desem yeridir yani çünkü çok küçük yaşta alındığı için. Şimdi gelse birisi o farklı olur. Ama çok küçüklükten beri hani yani ben daha kardeş nedir bilmezken geldiğim için o ayrı oluyor.” (Ağabey Özgür)

Özellikle ailedeki bakım verenlerin, biyolojik çocuklarıyla bilinçli bir şekilde ilgilenememiş olması, küçük bir bebek yetiştirmenin hazzını almak ve aile kurallarının daha kolay benimseneceğini düşünmek küçük yaştaki çocuk isteğinin bir diğer belirleyici faktörüdür. Bu durum ailelerin yaş tercihlerinde çocuğun psikolojik değeri bağlamında karar verebildiklerini göstermektedir:

“Erken yaşta anne olduğum için, ilk çocuğumda 18 yaşındaydım. Hani küçük olsun, kendim büyüteyim, her şeyi ile birebir ilgileneyim, yaşayayım o sevinci dedim ve tamam dedim, evet dedim. Yani yanlış anlaşılmasın orda büyük çocuklar da var tabii ama küçük daha bi farklı oluyo yani, daha böyle alışıyor, daha bi sevecen, büyüklere biraz daha şey yapamıyosun, rahat ettiremiyosun. Senin kuralların ona ters geliyo, onun şeyi sana ters geliyo ama küçük aldığı için o senin şeyini biliyo, sen onun sorumluluğunu biliyosun.” (Anne Şefkat)

Ebeveynlerle birlikte özellikle yaşça büyük biyolojik çocuklar da küçük çocuk istemelerinin nedenini yaşanma riski olan uyum problemlerine bağlamakta, büyük çocukların terk edilmişlik hissini yaşayacaklarını, olumsuz yaşam deneyimlerinin büyük çocuklarda daha keskin şemalar oluşturacağını, büyük çocuklarla birlikte alınan sorumluluğun daha fazla olacağını ve bu deneyimin de iletişimlerini etkileyeceklerini ifade etmişlerdir:

“Şimdi şu da var çocuk gelişimi 3 yaşından sonra başlıyor, her şeyin farkına 3 yaşından sonra varıyor, gelişim aşaması zaten böyle. Tabii ki büyük çocuk da alınabilir ama büyük çocuğun sorumluluğu, küçükten çok çok fazla. Şöyle söyleyim 3 yaşından sonra çocuklarda ister istemez ben bırakılmışım duygusu var. Mesela ben herkese oyuncak vermişim orda, biri kabul etmedi neden dedim, sen bunu benden geri alırsın diye bi düşüncesi vardı. İster istemez 3 yaşından sonraki tüm çocuklarda aynı şey geçerli, benlik çatışması ayrı dursun ama ordaki çocukların bu ortama alışması çok ayrı. Buraya geldiğinde onu buraya koyduğunda ya da bu yastığı aldığı anda annem bana kızar mı diye düşünecek. Yani ne olursa olsun küçükten almak daha mantıklı. Ha büyüklere ister istemez çok çatışma oluyor. Orda ben 4 yaşında da gördüm 18 yaşında da gördüm. Hepsinin düşüncesi yani şey, ben buraya bırakıldım. Beni bundan sonra kimse sevmez. Sen çok tatlısın, seni

çok sevdim diyorum mesela, sen beni sevme, beni bırakırsın diyen çocuklar var mesela. Bunu diyen 3-4 yaşlarında çocuk.”(Abla Şefkat)

Suğur ve Doğru (2010) tarafından kurum bakımı altında olan 13-18 yaş grubundaki çocukların aile, devlet ve kendilik algıları konulu araştırmada örneklem grubuna “kendinizi sahipsiz ve yalnız hissediyor musunuz” sorusu yöneltilmiştir. Kız çocuklarının %57’si, erkek çocuklarının ise %24’ü evet cevabını vermiştir. “Etrafınızdaki insanlar hakkınızda önyargılı düşünüyor mu” sorusuna ise kız çocuklarının dörtte üçü, erkek çocuklarının ise neredeyse yarısı etraflarındaki insanların onlar hakkında önyargılı davrandığı yönünde cevaplar vermiştir. Araştırma sonuçları çocukların kurum bakımı altında “terk edilmişlik” hissini direkt olarak göstermese bile etkilerini hissettiklerini ve konu hakkında belli şemalara sahip olduklarını göstermektedir. Bu sonuçların, ailelerin büyük çocukların terk edilmişlik hissi yaşacağı ile ilgili endişelerini kanıtlar nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Yaşça daha büyük bir çocuk için (4-6 yaş arasında) eşleşme yapılmasını isteyen aileler ise bu tercihlerini; özellikle ebeveyn rol ve sorumluluklarını, yaşlarını ve çocuk bakma enerjilerini değerlendirerek nispeten bebek bakımından daha az yorucu olan ve daha az enerji gerektiren tercih olarak değerlendirmişlerdir:

“Oldu, ben küçük istedim galiba yani tam da hatırlamıyorum ama. Annem işte küçüğe bakmam yaşım ileri dedi. Biz de 0-6 yaş demiştik, 4 yaşında geldi.” (Ağabey Vicdan)

“Sonra ben tekrar çalışmaya başladım, bi bebeğe ayıracak enerjim yok bi de hani Antep’teyiz bize destek olacak bi aile büyüğü falan yok o yüzden 4-6 yaş aralığında bir çocuk istedik.” (Anne Demokrasi)

Franschel, bebek bakan koruyucu ailelerin daha çok evde bebeğin varlığından hoşlanma gibi psikolojik doyuma yönelik amaçların, büyük çocukların koruyucu ailesi olanların ise topluma birey kazandırmak gibi sosyal doyum amaçlarının olduğunu ifade etmiştir (Akt. Kadushin, 1988). Bu araştırma aynı sonuçları desteklemeyerek, 0-3 yaş arasında çocuk tercihinde bulunan ailelerin de topluma fayda odağında sosyal doyumlarının olduğunu, kişisel doyumların yani çocuğun psikolojik değerinin ise sosyal doyumlardan daha sonra ifade edildiğini ve daha az üzerinde durulduğunu saptamıştır. Aradaki farkın araştırma öznelerinin biyolojik çocuğa sahip olmalarından ve zaten en az bir kere ebeveyn olma doyumunu yaşamış olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.1.4.2 Cinsiyet

Ailelerin, eşleşecekleri çocukla ilgili isteklerinde yaştan sonra en belirgin faktörün cinsiyet olduğu görülmüştür. Ailelerin cinsiyet tercihindeki eğilimleri genellikle iki şekildedir. Birincisi biyolojik çocukların tersinde olan bir cinsiyet ile eşleşerek, farklı cinsiyetten bir çocuğa sahip olma ve farklı cinsiyetten bir çocuk bakımının nasıl olacağı merakıdır. İkincisi ise bu düşüncenin tam tersine, bakımı konusunda deneyimli oldukları biyolojik çocukları ile aynı cinsiyetten bir çocukla eşleşerek, uyum sürecini kolaylaştırmaktır.

“Biz işte iki tane kızımız olduğu için, bu şeyde erkekte değerlendirelim, erkek olsun hem erkek olsun hem de amaç çocuk kurtarmak. İki kız bi de üçünde kız değil de bi de erkek, mantık olarak ona yönlendik. Tadına baktık yani, iki kız nasıl büyüttüğümüzü biliyoruz yani hevesimizi almış olduk. Bi de erkek çocuğu acaba iyi mi oluyo kötü mü oluyo yani, nasıl farklı bir şey var mı diye.” (Baba Şefkat)

“Biz işte iki tane kızımız olduğu için, bu şeyde erkekte değerlendirelim, erkek olsun, hem erkek olsun hem de amaç çocuk kurtarmak. İki kız bi de üçünde kız değil de bi de erkek, mantık olarak ona yönlendik. Tadına baktık yani, iki kız nasıl büyüttüğümüzü biliyoruz yani hevesimizi almış olduk. Bi de erkek çocuğu acaba iyi mi oluyo kötü mü oluyo yani, nasıl farklı bir şey var mı diye.” (Anne Şefkat)

“Aslında söylemiştim, kardelen diye bir projeden bahsetmiştim, ilk niyetimiz kızdı. Bunun sebebi de şu hani birinci kız, biliyoruz, erkek çocuğundan da açık söylemem gerekirse hani kaldırabilir miyim o enerjiyi diye endişemiz yok değildi.” (Baba Demokrasi)

Yapılan görüşmelerde, cinsiyet tercihinin ve sebeplerini genellikle ebeveynlerin söylediği görülmüştür, bu durum cinsiyet tercihinin en çok, ailedeki bakım sorumluluğunu yüklenen ebeveynlerde olduğunu, biyolojik kardeşlerin cinsiyet ile ilgili kararlarda etkili olmadığını düşündürmektedir.

Ailelerin kız çocuk tercihinde, biyolojik çocuğun ters cinsiyetinde olmasının yanında, kız çocuklarının daha “vefali” olması etkisi de vardır. Vefa sözcüğü Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde; dostluğunu sürdürme ve sevgi bağlılığı anlamlarına gelmektedir. Bu doğrultuda ailelerin, gelenekselci bir tavırla kız çocuk istedikleri ve korunan çocukla iletişimin kopmamasına dair bir beklentileri olduğu da düşünülmektedir:

“Şimdi tabi bizde iki tane erkek vardı, biz açıkçası kız olmasını istedik. Çevremizde de hep görüyorduk kız ailelerini. Kız evladımız olsun istedik. Bir de kız daha vefalı ya, yani hepsi aslında bir yaştan sonra gidiyor ama kızlar çok daha vefalı oluyor, arıyor, soruyor. Erkek öyle değil bence. O bir yaştan sonra tamamen kopuyor. Ondan da kız istedik hem de işte dediğim gibi yoktu kızımız, o yüzden.”(Baba Özgür)

Canatan (2011), Dünya Değerler Araştırmasındaki verileri, oluşturmuş olduğu üç farklı ülke tipolojisine entegre etmiştir: kız çocuk yönelimli ülkeler, erkek çocuk yönelimli ülkeler, cinsiyet ayrımı yapmayan ülkeler. Türkiye'nin bu sınıflandırmadaki yeri 54 ülke arasında; kız yönelimli 4., erkek yönelimli 32. ve cinsiyet farkı gözetmeyen ülkelerde ise 46. sıradır. Türkiye'nin geleneksel bir ataerkil (erkek çocuk yönelimli) ülke olduğu düşünüldüğünde 21. Yüzyılda özellikle aile değerleri ve çocuk öncelikleri bakımında köklü bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Bu sonuçlar koruyucu ailelerde de paralellik göstermektedir. Her ne kadar araştırma öznelinde cinsiyet tercihinin genellikle biyolojik çocuğun cinsiyeti doğrultusunda belirlendiği görülsede ülke genelinde koruyucu aile modelinden yararlanan çocukların cinsiyetleri incelendiğinde geçmiş yıllarda kız çocuk sayısının, erkek çocuk sayısından neredeyse iki kat fazla olduğu, günümüzde ise daha eşit bir duruma gelindiği ama yine de genel tutumun kız çocuk yönelimli olduğu bilinmektedir.

Alan yazındaki araştırmalar da bulunan sonucu destekler niteliktedir. Koç'un (2016) ve Can'ın (2000), araştırmasında koruyucu ailelerin genel olarak, eşleşecekleri çocuk için yaş ve cinsiyet tercihlerinin olduğu ve tercih edilen çocuk grubunun ise 0-6 yaş, kız çocukları olduğu, belirtilmiştir. Benzer şekilde Üstüner (2005), araştırmasına katılan koruyucu ailelerin %65,8'inin yaş, %87'sinin ise kız çocuk tercih ettiği görülmüştür. Kahraman'ın (2007) yapmış olduğu araştırma da benzer sonuçlar ile koruyucu aile yanındaki çocukların %67'sinin kız ve %83'ünün de 0-5 yaş arasında olduğunu göstermektedir.

Yapılan araştırmalarda dikkat çeken önemli bir nokta, bizatihi koruyucu aileler ile yapılan görüşmelerde, çocuk tercihlerinin önemli oranlarda, kız çocukları ve küçük yaş grubundaki çocuklardan yanayken, Kuş'un (2014) Çanakkale *halkı* ile yapmış olduğu araştırma sonuçlarındaki farklılıklardır. Kuş'un (2014) araştırmasında, ileride koruyucu aile olma durumunda yerel halkın %72'si çocuğun cinsiyetinin, %36'sı ise çocuğun yaşının önem taşımayacağını ifade etmiştir. Benzer şekilde Özkara (2005)'nin Ankara ilinde koruyucu aile olmayanlarla gerçekleştirmiş olduğu başka bir araştırmada katılanların cinsiyet tercihinin önemli olmadığı yönündeki cevapları dikkat çekmektedir. Bu durum, koruyucu aile olan ve olmayan bireyler arasındaki görüş ayrılığını ortaya koyarken, insanların idealde koruyucu aile modeline dahil olacakları durumda yaş ve cinsiyet gibi tercih yapılmaması gerektiğine dair görüşleri olduğunu fakat koruyucu

aileliğin gerçekleştiği ailelerde ise tam tersine yaş ve cinsiyet kriterlerinin önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır.

4.1.4.3 Diğer Faktörler

Yaş ve cinsiyet tercihlerinin dışında biyolojik aile ile ilişkilerinin ve görüşme sıklığının da eşleşme yapılacak çocuklar için seçilen kriterlerden biri olduğu görülmüştür.

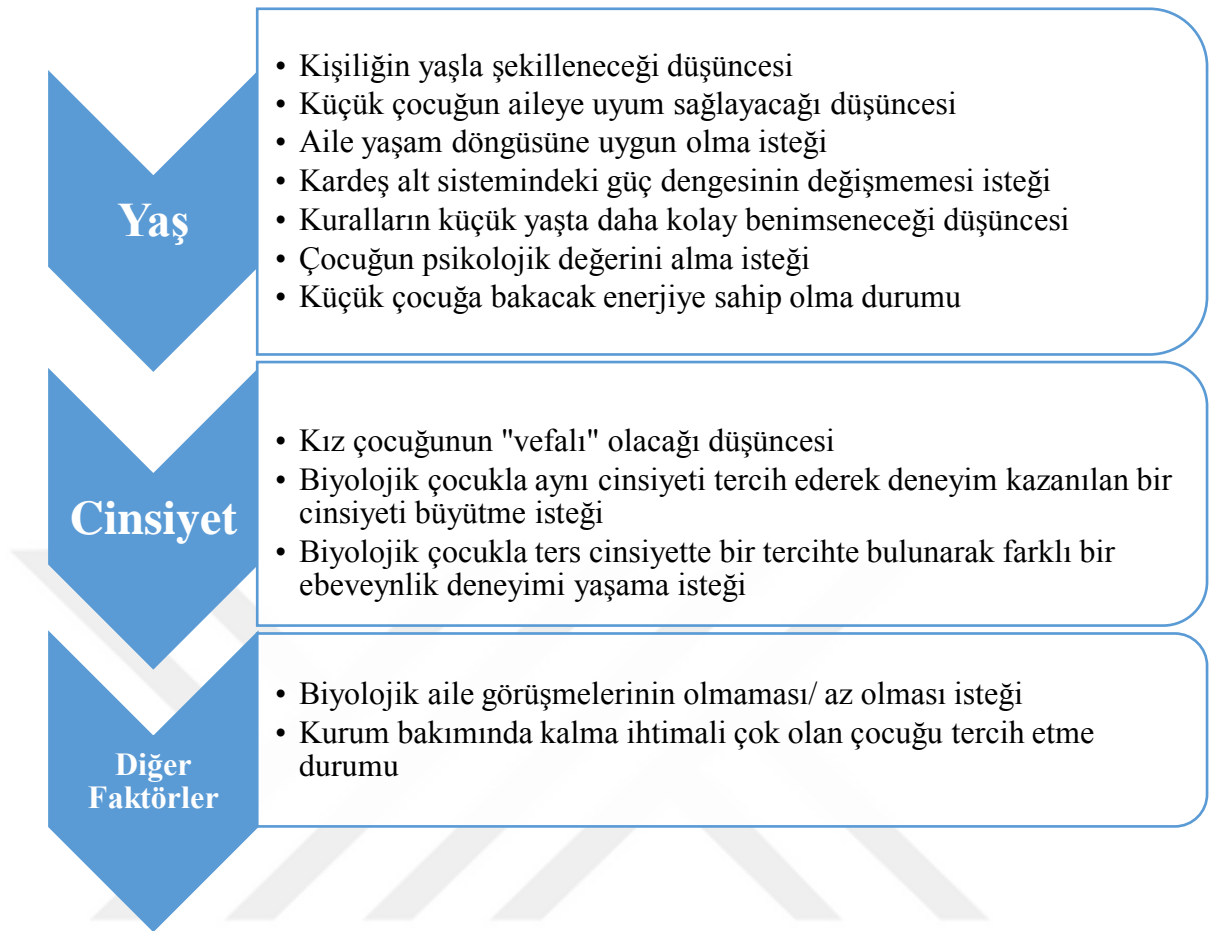
“Diğer şartımız da şu oldu, çok kuvvetli aile bağları olmasın çünkü biliyorsunuz, görüşmeler yapabiliyor, bu tür durumlarda bizi sıkıntıya sokar hani mümkünse, tabiri caizse, hani unutulmuş, arayan sorunu olmayan bir çocuk varsa diye. Bi yandan da muhtemelen bizim aranma sebebimiz o oldu. Arayıp sormayan bir aile. Hani biz istedik bir göz, Allah verdi iki göz hesabı oldu bizimki. Tabii biz de vicdanen rahat ettik, orda sıcak bi bağ olsa şimdi biz bu çocuğu Ankara’ya getirsek bu defa da biz kötü hissedecektik. Her defasında gidemeyiz oraya, bu defa sıkıntı olacaktı hani dolayısıyla bi diğer kriterimiz de buydu bizim. Bu durumda da işte ilk kız kriterini bırakıp, diğer kriteri değerlendirme oldu yani. “(Baba Demokrasi)

Ayrıca korunacak çocuğun kurum bakımında kalacağı süre de ailelerin kararını etkilemektedir. Özellikle bir çocuğa daha uzun süre bakmak ve daha uzun süre yarar sağlamak amacıyla, kurum bakımında en uzun süre kalma ihtimali olan çocuğun tercih edildiği görülmüştür. Böylelikle sağlayabilecekleri en fazla faydayı sağlamak istedikleri düşünülmektedir.

“Hiç, hiç, hiç bi kriterim olmadı. Benim tek kriterim vardı, o da yani yuvada uzun süre kalabilecek hangi çocuksa o çünkü yani ben birini alıp hani güzel olsun, şöyle olsun, bana baksın diye almadım ki. Ben birine bi faydam dokunsun diye yaptım.”
(Anne Paylaşım)

Sonuç olarak gerçekleştirilen araştırmada ailelerin cinsiyet, yaş ve biyolojik aile ilişkileri konularında tercihlerinin oldukları görülmektedir ve tercihleri etkileyen faktörler Şekil 8 ile resmedilmiştir:

Şekil 8: Ailelerin Korunacak Çocuk Özeline Tercihleri

4.2 ÇOCUK, BİYOLOJİK AİLE VE KORUYUCU AİLE ÜÇGENİ

Koruyucu aile modeli, çocuk, biyolojik aile ve koruyucu aile olmak üzere üçlü bir sistemdir ve çocuğun esas olduğu bu sistemdeki üyelerin birbiri ile ilişkisi, modelin etkililiği için kritiktir. Bu doğrultuda modelin sistemler arasında üçgen bir ilişki döngüsü kurduğu söylenebilir (Koşar Güran, 1989).

Araştırmanın başında amaç edinen “Koruyucu aile ve biyolojik aile sistemleri arasındaki ilişkiler nasıldır?” sorusunu betimleyebilmek adına, koruyucu aile sistemlerinden alınan bilgiler; ailelerin, biyolojik aile görüşmeleri konusundaki tutumları ve çocuğun aile sisteminden ayrılması halinde hissedilecekler olmak üzere 2 ayrı alt tema ile analiz edilmiştir.

4.2.1 Koruyucu Ailelerin Biyolojik Aile Görüşmeleri Konusundaki

Tutumları

Koruyucu aile modeli yapısı gereği, biyolojik aile sisteminin, koruyucu aile sisteminin ve çocuğun bütünselliği ile sağlıklı olabilecek bir modeldir. Sistemdeki uyum, çocuğun yaşama ihtimali olan riskleri azaltırken, yaşanacak olan bir anlaşmazlık da direkt olarak çocuğu etkileyecektir. Bu uyum ve bütünsellik de şüphesiz en başta biyolojik aile ve koruyucu aile arasındaki ilişkiyle tamamlanabilir.

Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde, koruyucu ailelerin “Görüşürülmesinde koruyucu aile birimince bir sakınca bulunmaması durumunda çocuğun; anne, babası ve diğer yakınları ile koruyucu aile birimince uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesini sağlamak.” şeklinde tanımlanan bir yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu noktada koruyucu ailelerin, modelin ana unsurlarından biri olan biyolojik ailelerle, çocuğun yapacağı veya yapmış olduğu görüşmeler karşısındaki düşünce ve davranış kalıplarının önemli olduğu düşünülmektedir.

Uluslararası literatürde koruyucu aile-biyolojik aile işbirliği ile etkili bir koruyucu aile modeli arasında pozitif ilişki olduğu görülmektedir (Linares, Montalto, Rosbruch ve Li, 2006). Montalto (2005), biyolojik ebeveynler ve koruyucu ebeveynler arasındaki ebeveynlik rolünün paylaşımının işlevselliğini açıklamak için “eş-ebeveynlik” (co-parenting) kavramını kullanmıştır.

Eş-ebeveynlik ilişkisinin oluşturulabilmesi için koruyucu ailelerin, biyolojik aileler hakkındaki tutumlarının belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bu bölümde, koruyucu aile sistemi ve biyolojik aile sisteminin etkileşimi ile ilgili bilgiler tasvir edilecek ve mezzo (koruyucu aile-biyolojik aile sistemlerinin ilişkisi) düzeydeki bilgiler ifade edilecektir.

Görüşülen ailelerde, biyolojik aile ziyaretlerine karşı hem olumlu hem de olumsuz tutumların geliştirildiği görülmüştür. Araştırmaya katılan ailelerden sadece 2 tanesinde, biyolojik aile ile görüşme süreci gerçekleşmiştir. Diğer aileler, biyolojik ailenin şu an nerede olduğunu bilmediklerini ve çocuklar yanlarına yerleştirdikten sonra da biyolojik aileden görüşme için herhangi bir talep almadıklarını ifade etmişlerdir.

Biyolojik aile görüşmesine ilişkin tutumların genellikle deneyimlerle şekillendiği ve neredeyse her ailede çocuğa zarar gelme korkusunun olduğu gözlemlenmiştir.

Biyolojik aile görüşmesine sıcak bakmayan tek katılımcının, daha önce çocuğun biyolojik ağabeyleri ile görüşme sürecinin olduğu fakat kurumdaki personelin yapmış olduğu hata sonrasında olumsuz bir deneyim yaşadığı ve bu deneyimin de biyolojik aile görüşmesi ile ilgili tutumunu olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Katılımcı görüşmenin yeteri kadar kontrollü olmadığı sürece yapılmaması gerektiği aksi takdirde aile üyelerine ve çocuğa zarar verme riski taşıdığı kanaatindedir.

“Aslında devlet mekanizması çok yeterli olmadığı için çok sıcak bakmıyorum. Herkesin ait olduğu bir aile var, bunu biliyorum. Her ailenin de bi çocuğu var, onu da biliyorum fakat devletin çalıştırdığı mekanizma aileyi ve çocukları korumaya hiç yeterli değil. Bizim ağabeylerle görüşmede kötü bi şey yaşandı. Bize söylenen şuydu, yalnız görüşmeyecek, yanında bir sosyal hizmet uzmanı ve güvenlik görevlisi eşliğinde olacak ama işte sosyal hizmet uzmanının tamamen acemiliğinden kaynaklı, bi 10 dakika yalnız bırakmasıyla... Erguvan daha 6 yaşındayken, benim kızım da 13 yaşındayken, burada benim kızım diye vurgulamamın sebebi şu, onu da koruyup kollamam gerekiyo. Ağabeylerim cinayet işleyecekler burada, güvenliği öldürecekleri biz kızımın kulaklarımızla duyduk. Böyle olunca da biyolojik aile görüşmesi olmasa daha iyiydi diyosunuz.” (Anne Demokrasi)

Koruyucu Aile Yönetmeliğinin 16. Maddesinde çocuğun kan bağı bulunan biriyle görüşmesi hususunda: “Görüşmelerde çocuğun olumsuz etkilenmemesi için vakadan sorumlu sosyal çalışma görevlisinin, ihtiyaç halinde başka bir sosyal çalışma görevlisinin de hazır bulunması sağlanır.” ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca yine aynı maddede Demokrasi ailesinde olduğu gibi korunan çocuğun kardeşi kurum bakımındaysa: “Çocuğun kuruluştaki bulunan kardeşleri ile görüştürülmesine ilişkin kayıt ve gözlem formları aynı gün doldurularak ... İl veya ilçe müdürlüğüne iki gün içinde gönderilir.” hükmü görüşmelerin kayıt altında alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ne yazık ki uygulamada meslek elemanlarının yönetmeliği göz ardı edebildiği ve bu durumun korunan çocuk ve koruyucu aile için korkutucu deneyimlere neden olabildiği görülmüştür.

Uluslararası literatürde de biyolojik aile ile gerçekleşen ziyaretlerin niteliğinin yerleştirme sürecinin başarısı için çok önemli olduğu ancak ziyaretlerin yeteri kadar sosyal hizmet uzmanları tarafından izlenemediği görülmektedir (Browne & Moloney,

2002). Özellikle meslek elemanı kaynaklı bu sorunlar, koruyucu ailelerin biyolojik aile ve biyolojik aile görüşmeleri hakkındaki tutumlarını olumsuz yönde şekillendirmelerine sebep olabilmektedir.

Biyolojik aile görüşmesini deneyimleyen diğer katılımcı ise süreçte sıkıntı yaşamadığını fakat bu sürecin kendisini üzdüğünü ve çocuğunun yaşamış olduğu ikilemi dile getirmiştir. Yaşanmış olan ikilemi ise özellikle çocuğundaki anne algısının karışıklık içerdiği ve çocuğun karşılaşmış olduğu “anne” figürünü nereye koyacağını bilemediği şeklinde açıklamıştır. Görüşmesinde sıkıntılı bir deneyim yaşamayan ailenin görüşmeye sıcak baktığı ve biyolojik aile görüşmelerinin olması gerektiğini düşündüğü görülmüştür. Bu durum ailelerin özellikle ilk görüşme sonrasında yaşadıkları deneyim doğrultusunda bir tutum sergilediklerini düşündürmektedir.

“8 ay oldu, hiç aramadı anne. Biz arayınca görüşüyordu, şu an ama kızım da çok direktmediği için ben de hadi gidelim allah, illa görüşelim demiyorum. Derse ama tabii mutlaka arayacağım, annesi yani o. Zaman zaman bunlara sarılıp ağlıyormuş falan. E şimdi o çocuk anneyi orda ağlarken görünce ki halini düşünebiliyor musunuz? Onun içinde neler kopuyordur kim bilir. O yavrumun orda, ikilemde, anne diyor mesela ona, D.(biyolojik annenin ismi) Anne böyle yaptı, şöyle yaptı diyor. İşte bana çikolata getirmiş diyor. Şimdi o küçücük çocuğun, bu çok önemli varlığını nereye oturtacağını bilmediği bir şey yaşıyor ve bu o kadar üzüyor ki beni. Keşke insan böyle bir şey yaşamasa... Özellikle de çocuklar, dünyadaki en önemli varlığı, annesi. Fakat orda da saatle görüşüyor yani, bilmiyorum ya korkunç... O beni üzüyor yani başka da bir şey hissetmiyorum.” (Anne Vicdan)

Aileler, biyolojik aile görüşmeleri hakkında değerlendirmelerinde, biyolojik ailelerle empati yaptıkları ve bu empatinin konu hakkındaki tutumları olumlu bir şekilde etkilediği görülmüştür. Ayrıca diğer alıntılarla da benzer şekilde ailelerin görüşmeler hakkındaki tutumlarının, sadece kendi deneyimleri ile değil iletişim içerisinde oldukları diğer koruyucu ailelerin deneyimlerinden de etkilendiği görülmüştür.

“Ya dünyanın bin bir türlü hali var, beş dakika sonra ne olacağını kimse bilmiyo. Benim çocuğum da küçük yaşlarda böyle bi şeyle karşılaşabilirdi, mesela diyelim ki bi şey oldu benle görüşmesi ya da annesiyle görüşmesi ne kadar normale bu çocukların görüşmesi de çok normal. Ama! İşte bi amam var, bu çocuklara zarar vermeme kaydıyla. Çünkü siz burada bu çocuğu onarmaya çalışıyorsunuz, diğer koruyucu ailelerden de hep duyuyorum maalesef, ortak platformda bir araya geldiğimizde, çocuk oraya gidiyo, allak bullak oluyo bu sefer.” (Baba Demokrasi)

Aileler biyolojik aile görüşmelerinin çocuğu ikilemde bırakacakları konusunda endişelerini ifade etmişlerdir. Kahraman (2007) da araştırmasında çocuğun biyolojik

ailesiyle yapılan etkinliklerden sonra ailelerin %44'lük bir kısmının etkinliklerin çocuğa bir katkısının olmadığını hatta %31'lik oranla da aksine zararlı olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bu görüşlerin başında da çocuğun dengesi tamamen bozuluyor, çocuğun akli karışıyor şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Bu durum çocuğun ikilemde kalacağı endişesinin birçok koruyucu aile için geçerli olduğunu hatta endişelerin gerçekleşebildiğini de kanıtlamaktadır. Diğer yandan Üstüner (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise bakım altındaki çocuklarda biyolojik aile ile görüşmeme durumunun toplam problem, dışa yönelim, saldırgan davranış ve dikkat sorunları üzerinde etkili olduğu ve görüşmeyen çocukların daha çok dorun yaşadığı görülmüştür. Literatürde birbirini desteklemeyen bu bilgilerde görüşmeleri işlevsel kılan dinamiğin koruyucu aile ve biyolojik aile ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Şüphesiz ki dezavantajların yaşanmaması için meslek elemanlarının ve özellikle süreçteki sosyal çalışmacıların profesyonel bir yol gösterici olması ve sistemler arasındaki dengeyi çocuğun aleyhine değil, lehine olacak şekilde mesleki çalışmalarla sağlaması gerekmektedir.

Çocukla biyolojik ailenin görüşmesi gerektiğini ifade eden ailelerde bu tutumla birlikte çocuğa zarar gelme endişe olduğu da görülmüştür. Biyolojik ailenin çocuğu üzebileceği ihtimali veya bir şekilde zarar vereceği ihtimali koruyucu ailelerde endişe yaratmakta, bu endişelerin yaşanmayacağını garanti ettiği sürece görüşmelere sıcak bakıldığı ifade edilmektedir.

“Ben biraz katıyım bu konuda. Tabii ki görüşsün, bilsin, tanısin. O zaman aslında en zengin Akasya olur iki ailesi, iki annesi, iki babası, bir sürü kardeşi olur, çok çok iyi olur. Ama ben şu yönden katıyım, en ufak, bi nebze bi kötülük ya da kötülük olmasa bile, duygusal yönden kötü bir şey olursa Akasya'ya o zaman hayır derim açıkçası.” (Abla Şefkat)

“Beni geriyor biraz ama olması da gerekiyor. Yani acaba üzülür mü diye geriliyorum.” (Ağabey Vicdan)

Özellikle koruyucu kardeşlerin, biyolojik aile görüşmelerindeki tutumlarını etkileyen önemli bir değişken de çocuğa hangi sebeple bakım tedbiri verildiğidir. Şefkat ve Demokrasi aile sistemindeki ablalar, çocukların, şiddet ve ciddi istismar nedenleriyle bakım tedbirine alındığı durumlarda, biyolojik aileler hakkında bir önyargı besleyebileceklerini ve bu durumun da aile ile görüşme konusundaki tutumlarını

etkileyeceğini dile getirmişlerdir. Ayrıca görüşmelerin en makul sayıldığı durumun, çocuğun maddi eksiklikler sonucunda koruma altına alınması olduğu görülmektedir.

“Yani bence biraz biyolojik ailenin yaklaşımına da bağlı, sonuçta çocuğa zarar verecek şekilde insanlarsa ya da çocuk darp ya da gasp sonucunda alındıysa bence, hani görüşmemeli, sakıncalı. Biyolojik ebeveynin bir problemi varsa, hani mesela hapisteyse, bir şeyse görüşmemeli. Onun dışında, sadece maddi durumundan dolayı ya da yaşadıklarından dolayı bakamıyorsa, imkanı yoksa o zaman olabilir ama ben gene de çocuk istiyorsa tamam ama çocuk istememesine rağmen bazı aileler bildiğim kadarıyla gene de görüşmek istiyor. Onda daha çok, bana göre çocuk ikilemde kalıyor, hani bir yaşadığı hayat var, bir geldiği hayat var o yüzden hiç bilmiyorum.” (Abla Demokrasi)

“Aslında olması gereken bir şey çünkü hani zaten hayatta olduğunu biliyor. Ben şey diye düşünüyorum hani maddi bir zorluk olabilir, manevi bir zorluk olabilir bu yüzden alınmış olabilir. Ayrılması, hiç görüştürülmemesi çok kötü diye düşünüyorum.” (Abla Paylaşım)

Koruyucu ailelerin stresli olaylarla ilgili deneyimine odaklanan bir İngiltere araştırması saldırganlık veya şiddet geçmişleri olan biyolojik ebeveynlerin sorunlu olabileceğini ifade etmekte (Wilson & Sinclair, 2000) ve yukarıda alıntılanan endişelerin literatürü desteklediği görülmektedir.

Ailelerin görüşmelere sıcak bakmasındaki önemli bir diğer etmen de çocuğun biyolojik ailesini ve özel durumunu bilmesi gerektiği düşüncesidir. Çocuğun ilerde aniden biyolojik ailesi olduğunu öğrenmesi ve sonrasında yaşayacağı travma aileleri endişelendirmekte, bu sebeple de görüşmelerin olması gerektiğini düşündürmektedir. Aileler bu olumsuz deneyimi yaşamak yerine, çocukların gerçekleri bilmesini tercih etmektedirler. Bununla birlikte yine çevrelerindeki koruyucu ailelerin yaşadıkları sorunlara şahit olarak, biyolojik ailenin durumu kendi çıkarı doğrultusunda kullanabileceğinden şüphe etmekte ve görüşmelerden önce kurumun iyi bir inceleme yapması gerektiğini dile getirerek, meslek elemanlarının önemli bir diğer sorumluluğunu vurgulamaktadırlar.

“Ben açıkçası hakkı olduğunu düşünüyorum. 18’inden sonra görüşmeli... Ama şimdi düşününce bencillik etmiş gibi... Yok ya küçükken de görüşmeli. Hakları olmalı yani var da zaten. Biz en başından her şeyi konuştuk kızıyla. Yani bu çünkü onun gerçeği. Görüyoruz işte televizyonlarda pat diye aile çıkıyor, çocuk duyunca tabi mahvoluyor, hiç istemem böyle olmasını o yüzden en baştan bilmeliydi, öyle de oldu. Mesela tanıdığım bir aile var onlar da koruyucu yani. Gerçek aile çocuğun ailesini hep para için kullanmış, haber göndermiş hep ihtiyaçları olduğuna dair

mesela böyle kullanabiliyorlar, bu bence çok çirkin. O yüzden bence çok önemli bu incelenip öyle görüşürülmeli.” (Baba Özgür)

“Bence iyi bir şey, yani bence bilsin annesini, babasını, kardeşlerini tanısın tabi. Yani bunu ilerde nasıl duyacak? 20 sene duymamış, 10 sene duymamış öyle birdenbire duymak bence çok iyi bir şey değil. Bunu önceden bilmesi daha iyi.” (Baba Vicdan)

Kahraman (2007) araştırmasında koruyucu aile bakımında olan bir çocuğun, biyolojik ailesini sonradan öğrendiğini ve ilerleyen süreçlerde okulunda isteksiz olduğunu akademik anlamda sorunlar yaşadığını tespit etmiştir.

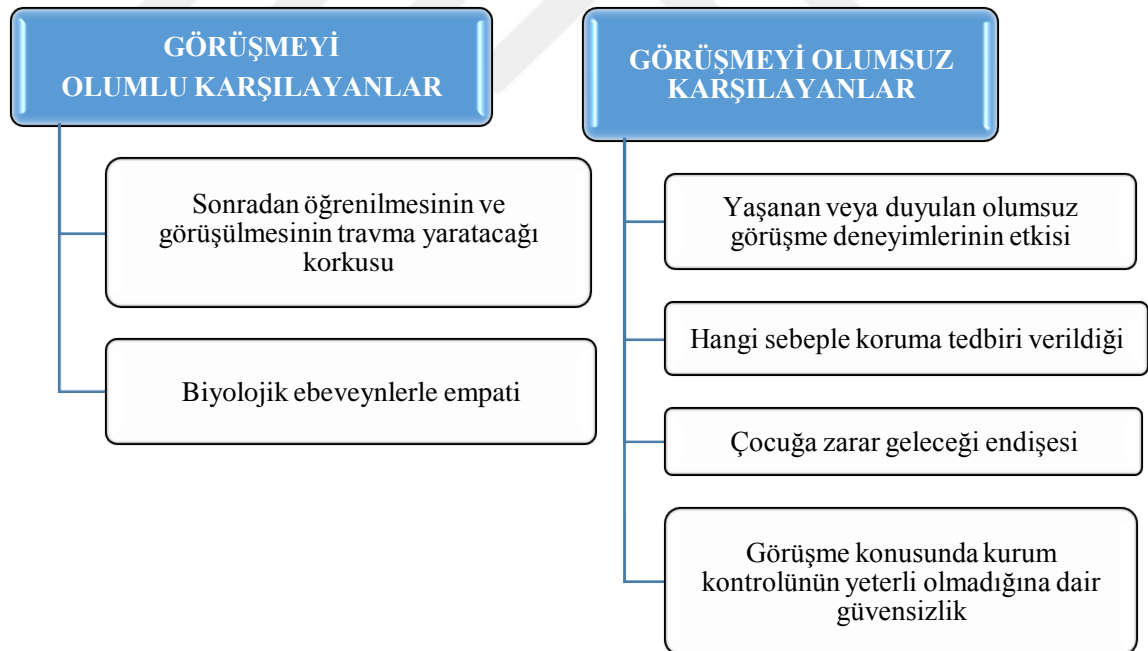
Altınoğlu Dikmeer, Erol ve Gençöz (2014), tarafından gerçekleştirilen çalışmada da benzer bir sonuçla, çocuğun evlat edinildiğini öğrenme yaşı ile sorun davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve çocuğun özel durumunu öğrenme yaşı geciktikçe sorun davranışlarının da arttığı saptanmıştır. Bu bilgi ne kadar çabuk içselleştirilirse, bu durumun getireceği kaygı ile baş etmenin de o kadar kolaylaşacağı ifade edilmiştir. Benzer şekilde koruyucu ailede olan çocuğun da bu gerçeği bilmemesi durumunda veya geciken bir yaşam döneminde öğrenmesi halinde çocukta olumsuz etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda ailelerin “birden bire duyma” endişeleri doğru bir tutum olarak değerlendirilmiştir.

Koç (2016), araştırmasının sonunda “Türkiye’deki koruyucu aileler, çocukların öz aileleri ile görüşmesini önemsemektedir; ancak işbirliği yapmak konusunda tedirgin davranmaktadır” değerlendirmesinde bulunmuş ve Türkiye’de de koruyucu ailelerin çocukların öz aileleri ile görüşmesi konusunda istekli olabilmeleri için güvenli bir ortam oluşması gerektiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada da benzer şekilde ailelerin, çocukların biyolojik aile görüşmesi hakkında olumlu bir tutum sergiledikleri ancak hem çocuğa zarar geleceği endişesi yaşadıkları hem de devletin yeterli mekanizmayla görüşmeleri kontrol edemediği düşüncesiyle bu duruma çekinceli baktıkları saptanmıştır.

İsviçre’de koruyucu aileler ve biyolojik aileler ile birlikte gerçekleştirilen ve toplamda 19 görüşme içeren bir çalışmada koruyucu aile ve biyolojik aile birlikteliğinin (co-parenting) mümkün olması için biyolojik ebeveynlere karşı “açık koruyucu aileye” sahip olmanın hayati önem taşıdığı ifade edilmektedir. Bu açıklık, anne babaya,

çocuklarının günlük yaşamı hakkında düzenli bilgi verilmesi, çocuğun durumunun karşılıklı planlanması ve tüm bunlar için de yüz yüze iletişimin işlevsel olacağı şeklinde açıklanmış ve sosyal hizmet uzmanlarının bu süreçte sunabilecekleri hizmet ve desteğin önemi üzerinde durulmuştur (Hedin, 2015). Ayrıca Gerring, Kemp ve Marcenko (2008) tarafından gerçekleştirilen başka bir araştırma da biyolojik aile ve koruyucu aile ilişkilerinin yüz yüze görüşmelerle gerçekleşmesi durumunda aileler arasında hoşgörü ve empati duygularının arttığı ifade edilmiş ve bu açık iletişim sonucunda koruyucu ailelerin, biyolojik aileye rol model olabileceği üzerinde durularak görüşmelerin nasıl işlevsel hale getirileceğine örnek verilmiştir.

Son tahlilde görüşmeler işlevsel olarak kullanıldığında koruyucu aile modelini daha da nitelikli hale getirilebileceği görülmektedir. Bunun içinse hem ailelerin içinde buldukları atmosfer etkili olmakta hem de meslek elemanlarına büyük görev düşmektedir. Katılımcıların biyolojik aile görüşmeleri hakkındaki tutumları ve tutumları etkileyen dinamikler aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

Şekil 9: Biyolojik Aile Görüşmeleri Hakkındaki Tutumlar

4.2.2 Çocuğun Aile Sisteminden Ayrılması Halinde Hissedilecekler

Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde belirtildiği hali ile: “Çocuğun koşullarının değişmesi sonucu il veya ilçe müdürlüğü tarafından hizmet modelinde bir değişikliğe gidilmesinin planlanması halinde, çocuğun yararının gerektirdiği işlemlerin yapılabilmesi için her türlü destekte bulunmak ve çocuğun ayrılık sürecine hazırlanmasında il veya ilçe müdürlüğü ile iş birliği yapmak” koruyucu ailelerin görev ve yükümlülüklerinden biridir. Her ne kadar mevcut modelde, biyolojik aile yanına döndürülen çocuk sayısı az olsa da aileler çocuğun sorumluluğunu paylaşırken bu yükümlülüklerini bilerek hareket etmektedirler. Şu an birçok koruyucu aile için, biyolojik ailenin şartlarının değişmesi ve bakım modelinin sonlanması ihtimali bulunmaktadır. Bu durumda, koruyucu ailelerin yaşanma ihtimali olan bu durum karşısında nasıl bir davranış örüntüsü gösterecekleri önemlidir.

Araştırmadaki katılımcılara, ileride bir şekilde çocuğun aile sisteminden ayrılması ve biyolojik ailesi ile yaşaması durumunda ne hissedecekleri sorulmuş ve alınan mikro düzeydeki cevaplar analiz edilmiştir.

Alınan cevapların birçoğunda katılımcılar, duygusal olarak büyük bir zorluk çekeceklerini, üzüleceklerini fakat asıl amaçlarının çocuğu kendilerine evlat edinmek olmadığını, bu durumun çocuğun hakkı olduğunu bildiklerini, bu sebeple de karşı çıkmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadelerde en çok ailelerin kurmuş oldukları amaç cümleleri dikkat çekmiştir. Genellikle çocuğun ve toplumun faydası motivasyonu ile hareket eden ailelerin, çocuğun üstün yararı değeri ve amaçları doğrultusunda bir hareket sergileyecekleri ve bu karara saygı ile yaklaşacakları görülmüştür.

“Çok üzülürüm. Tabi onu bilemem yani zaman gösterecek ama çok üzülürüm. Çünkü inanın oğlumdan farkı yok yani, ben doğurduğumu unuttum, doğurdum mu doğurmadım mı unuttum, bilmiyorum yani. Sanki onu ben doğurmuşum, sanki ben dünyaya getirmişim, şimdi onu tutup annesine vereceğim... E şimdi o onun annesi, çocuğum 18'ine gelip bunu isterse onu asla engellemem. Ama çok, çok üzülürüm. Annesiyle ilgili ona çok güzel şeyler söylüyorum. Ay annen çok güzel biliyor musun, sen de annene benziyorsun, kaşın güzel, gözün güzel. Çünkü o onun annesi ya... Benim ablamlar falan bile ne kadar şeysin diyolar. Ama benim amacım onu alıp kendime evlat yapıp, onu ailesinden soyutlamak değil ki! Bu değil benim amacım. Benim amacım onu mutlu etmek. Burda mutlu olsun, ilerde annesine gitmek isterse inanın dur demem.” (Anne Vicdan)

“Vallahi benim amacım çocuğumun mutlu olması yani orda daha mutlu olacaksa, bi yetişkin olarak düşüneneğim tek şey inşallah çok mutlu olur. Yani tabii ki üzülürüm, uzun bi süre emek verdik, çok seviyoruz ama tabii ki bu onun tercihi. Ona karışmam, ben onun sahibi değilim ki... ”(Anne Paylaşım)

“Tabii ki üzülürüm, yıkılırım ama ben her zaman da diyorum sonuna kadar o onun hakkı. Görmek isterse, arkasındayım. Görmek istemiyorum derse de yine arkasındayım sonuna kadar. Acı da olsa, zulüm de olsa gerçek de olsa yalan da olsa her şekilde arkasındayım. Ben onu büyütmekle sorumluyum ama büyüdüğü zaman kararlarına her zaman sonsuz saygım var... ”(Anne Şefkat)

Bu sonuçta, ailelerin en başta modele dâhil olurken, modele ve çocuğa faydacıl bir değerle (çocuk sahibi olmak, çocuk sevmek vb.) yaklaşmalarının ve hep sosyal doyum (topluma bir birey kazandırmak, sosyolojik empati yapmak, çocuğa faydalı olmak vb.) ağırlıklı yaklaşımlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Süreç içerisinde ailelerin tamamen profesyonel bir bağlamda, tüm kişisel duygulardan uzak bir şekilde çocuğun bakımının üstlenilmesi beklentisinin gerçek dışı olduğu düşünülmektedir. Buna rağmen çocuğun biyolojik aileye dönmesi durumunda, araştırma öznelinden birçoğunun duygusal olarak bir travma yaşayacakları fakat nihayetinde dengeyi sağlayabilecekleri tahmin edilmektedir. Bu durumda ise hem biyolojik aileye dönmenin çocuğun *hakkı* olduğu bilincinde olmalarının hem de başından itibaren aile yapılarının net ve keskin sınırlara sahip olmamasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Özellikle koruyucu ailedeki kardeşlerin, korunan çocuk biyolojik ailesine dönse bile iletişimlerini devam ettirme eğilimi dikkat çekici bulunmuştur. Bu isteğin kardeşler arasındaki bütünlüğün ve ilişkisinin sağlam olduğuna dair bir gösterge olduğu düşünülmektedir. Kardeşler biyolojik aileye dönme durumunu kabul edeceklerini, kardeşlerinin istediği şey gerçekleştiğinde kendilerinin de mutlu olacağını ve aralarındaki kardeşlik ilişkilerinin devam edeceğini ifade etmektedirler:

“Çok ağlarım, çok üzülürüm ama en büyük hakkı onun diye düşünürüm. Kararına saygı duyarım ama yine de geceleri çok ağlarım ve şey hani iletişimi kesmek asla istemem. Olur da hani benimle hiç görüşmek istemiyorum diye bir şey de derse yine de onun iyi olduğunu ne yaptığını ne ettiğini bilmek isterim açıkçası. ” (Abla Paylaşım)

“Sonuçta bu kadar beraber yaşadığımız ve ayrılacağımız için üzülürüm ama hani zaten en başta bu koruyucu ailelik olayına başladığımızda zamanda hani her zaman bir geri dönme, gitme ihtimalin olarak başlanıyor. Öyle olunca hani ben sonrasında da Erguvan’la görüşmek istediğimi, onun her zaman ablası olduğumu söyleyip hani isterse de zaten ailesi de ona iyi bakılabilecekse benim için problem

olmaz o kadar. Yani tabii ki çok özlerim, onun eksikliğini çok hissedirim ama öyle daha mutlu olacaksa da hani oraya gitmesi, en azından onu daha mutlu eder.” (Abla Demokrasi)

“Ben de bir şey hissetmem yani neticede o benim hala kardeşim olmaya devam eder. Kan bağı olmasa bile kardeşim yani hiçbir şey değişmez, benim için bir sıkıntı olmaz. Neticede yani dediğim gibi şu an da kan bağı yok ama kardeş olarak görüyorum. Şey gibi düşünün mesela dışarıda da çok yakın arkadaşım var ben onları kardeşim gibi görüyorum. Hani Begonya kadar değil ama yine de kardeşim gibi. Şimdi o çocuk gitse yurt dışına ya da başka bir yere ben onu yine kardeşim olarak göreceğim, aynı.”(Ağabey Özgür)

Baba Paylaşım'ın, biyolojik aileye dönme durumunu kabullenme sürecinde, ileriki yıllarda yaş vb. unsurlardan dolayı yetersiz gelebileceği endişesinin olduğu ama aynı zamanda da korunan çocuğun biyolojik aileye dönmemesi için “kimse alamaz onu benim elimden” ifadesini kullandığı ve fakat oğlunun tercihi de saygı duyacağı gibi bir ikilem yaşadığı görülmüştür. Aynı zamanda yine çevre deneyimlerin koruyucu aile tutumlarını etkilediği anlaşılmaktadır. Baba Paylaşım duydukları olumsuz deneyimlerden etkilenerek, biyolojik ailelerin çıkar sağlamak amacıyla çocuklarının karşısına çıkabileceklerini düşünmekte bu sebeple de biyolojik aileye dönme durumuna direnç göstermektedir:

“Valla ben çok üzülürüm yani çünkü oğlum gibi seviyorum Defne'yi yani. Kimse alamaz onu benim elimden yani öyle bi sevgi. Ya gerçekten çok üzülürüm öyle bi şey olursa. Tabi ama şöyle bi şey de var yani kendi ailesiyle görüşmek isteyebilir, onun tercihi, ben yani bi şey diyemem de. Elimden geldiğince de o ailede büyümesini istemem. Tabi şunu da tartamıyosun şimdi benim yaşım 50, yarın bi gün 18 yaşına geldiğinde ben 68-70 yaşlarında olacam yani fiziksel olarak çok da yeterli de olamayabiliriz. Belki hani ailesi çok iyi bi duruma da gelmiş olabilir, hakkıdır yani o zaman bi şey diyemem. İşte o zaman kendi aklıyla vereceği karardır diye düşünüyorum yani. Kendi sağ duyusuyla, bilgisiyle, görgüsüyle vereceği bi karar diye düşünüyorum, ya saygı duyarız canım, bi şey diyemeyiz yani. Ailesine bilmiyorum yardım etmek ister mi, istemez mi. Çünkü genelde böyle belli bi noktaya gelince, maaşa geçince falan gliyolarmış, yoksa önemli değil.” (Baba Paylaşım)

Yukarıdaki alıntıda dikkat çeken diğer bulgu Baba Paylaşım'ın, korunan çocuğun biyolojik aileye dönmesi konusunda yaşını belirleyici bir faktör olarak dile getirmesidir. Literatürde özellikle koruyucu babaların yaşları ve algıladıkları ebeveynlik yük arasında pozitif bir korelasyon bulunurken, koruyucu annelerin yaşı ile anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir (Fuentes, María, Bernedo García-Martín, 2015). Bu durumda babanın dile getirmiş olduğu endişenin, yaşla birlikte artacak olan yük ve bunun sonucunda da korunan çocuğa yeterli gelememekten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Aileler biyolojik aile ile ilgili iç muhakemelerini yaparken, en çok da çocuğa zarar gelme ihtimali üzerinde durmuşlardır. Bir yandan biyolojik aile ile yaşamın çocuğun hakkı olduğunu düşünmekte bir yandan da biyolojik ailenin çocuğa zarar verme riski ile ambivalans yaşamaktadırlar:

“Bilmiyorum... Yani dediğim gibi zaten eğer ona bi zarar gelecekse görüşmesi konusunda bile çok anlayışlı değilim. Hele ki annesi yani bırakmış zamanında ve zarar da vermiş hani. Şimdi ona dönmesi... Bilmiyorum gerçekten, onun zarar göreceği bi şeyi asla kabul etmem, istemem, hakkımızı savunurum sonuna kadar. Yani hak derken Akasya'nın zarar görmeme hakkını.” (Abla Şefkat)

Son noktada çocuğun zarar görmeme şartı ile ailesiyle yaşamasına sıcak bakılırken, çocuk bakımının tekrar aileye verilmesi ve koruyucu aile hizmetin sonlanmasına ilişkin verilen kararlara da bir güvence duyulmamaktadır. Aileler çocuğun biyolojik aileye döndürülme kriterlerini yetersiz bulmakta ve çocuğun “harcanması” yönünde endişe duymaktadır:

“Şu bi gerçek, kendi evladımdan hiç bi farkı yok. Mesela çocuğunuzu kokulu öpersiniz, içinize çekerek. Bana deseler ki öncesinde, x bi çocukla da bu olacak, onu kokulu öpeceksin deseler, aynı kızın gibi deseler inanmazdım, o kadar değil derdim. Ama hakikaten oluyomuş, bunun adına ne dersiniz deyin, belki yaşanmışlık, belki yaradandan gelen bi şey. Yani hakikaten bi aile ilişkisi oluyo, dolayısıyla da ne olursa olsun üzülmemeniz mümkün değil. Şimdi ama bu olayda madalyonun başka tarafı da var, eğer bu çocuğun geleceğine katkı sunacaklarsa, çünkü şu bi gerçek, devletin aldığı kriterler de bana yetersiz geliyo. Şimdi mahkeme kararınca verildi ama neye göre verildi? Hakikaten dört dörtlük, insan gibi bu çocuğa sahip çıkacaklar, bu çocuğun öncelikle eğitimini sağlayacaklarsa ben de en az onlar kadar, onları desteklerim. Antep'e de giderim, dersini takip ederim, gönülden desteklerim. Ama onda da bazı sıkıntılar var, o kadar böyle araştırılmadan veriliyo ki. Benim açımdan sorun değil, ben en fazla yazık oldu bu çocuğa devlet aldı, harcadı derim. Olan hakikaten çocuğa olur. Ha şu da var, şimdi bizimle yaşadığı bi 5 yıl var. Ordaki hayata şimdi alışması da tartışmalı bi konu bence.” (Baba Demokrasi)

Suğur ve Doğru (2009) kurum bakımındaki çocuklarla yapmış oldukları araştırmalarında kız çocuklarının %43 oranla, erkek çocuklarının ise %58 oranla kurumda olmalarından annelerini sorumlu tuttıkları görülmüştür. Benzer şekilde Koşar Güran (1989) da kurum bakımında ya da koruyucu ailede olan yani bir şekilde biyolojik ailesinden ayrılan çocuğun ana- babası tarafından istenmediğini düşünebileceğini ve değersizlik duygusuna kapılabileceğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda çocuğun, kendisini istemedikleri için ana babasına düşman olabileceği bilinmektedir. Anne

Demokrasi de tüm bunların farkında olduğunu ve oğlunun aynı şekilde biyolojik annesini suçlamaması için nelere dikkat ettiğini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Üzülür müyüm? Evet, tabii ki üzülürüm. Şimdiye kadar ne olduysa ben vardım, annesi nerde? Çok özlerim çünkü hakikaten o artık bizim oğlumuz ama şöyle yani et ıtnaktan ayrılmaza da inanıyorum. Beni şuna beni ikna ederlerse problem yok, Erguvan’ın en az bizim kadar sevecekler, en az bizim kadar özen gösterecekler. Bu şekilde yanlarında kalması da kabulüm ya da görüşecek ama kafasını karıştırmayacaklar. Çünkü terk edilme duygusu kötü bi şey ve büyüdükçe bunu sorgulamaya başladı hani neden aramıyolar diyo, geçenler de bana şeyi sordu: “Annem beni unutmuş mudur?”. Unutmasa arardı sorardı gibi cümleler kurdu, insan doğurduğu kişi unuttur mu hiç dedim. Erkek çocuğu olduğu için ve Türkiye’de kadına şiddet ortada olduğu için biz hiçbir zaman anneye kin ile büyüsün istemiyoruz çünkü kinle büyürse kız arkadaşına yansıtabilir, eşine yansıtabilir, kız çocuğuna yansıtabilir. Diyoruz ki bak annenin şartlarını bilmiyoruz.” (Anne Demokrasi)

Bu söylemden de anlaşıldığı gibi, koruyucu aileler çocukların biyolojik aileleri hakkındaki tutum ve şamalarının oluşmasında etkili olabilmektedir. Bu nedenle koruyucu ailelerin kişisel çıkarları ve tatminleri uğruna, biyolojik aile hakkında olumsuz söylemlerde bulunmaması ve çocuğun biyolojik aile algısını kirletmemesi önemlidir. Bu noktada koruyucu aileleri seçen meslek elemanlarının ne kadar dikkatli seçim yapması gerektiği bir kez daha görülmektedir.

Biyolojik aile görüşmesi hakkında en sert direnci gösteren kişi Şefkat aile sistemindeki baba olmuştur. Baba Şefkat biyolojik aileden kimsenin gelmesini istemediğini ve biyolojik ailenin hiçbir şekilde yapmış olduğu şiddeti affettiremeyeceğini ifade etmektedir. Baba Şefkat, “monoton” düşünüldüğünde sadece çocuğun büyütülmek amacıyla alındığını söyleyerek aslında kurmuş olduğu şiddetli duygusal bağı ve ayrılmak istemediğini dile getirdiği düşünülmektedir. Ayrıca böyle bir şey yaşanması durumunda kendinden çok çocuğa zarar geleceğini düşünmektedir:

“Ben istiyom ki kimse gelmesin kimse çıkmasın. Niye? E ben kendimi kendimi idare edemicem, zapt edemicem acaba bu çocuğun psikolojisi nasıl olur diye. Yani görse düzen bozulmayacak belki ama çocuğun psikolojisi... Çocuk kime baba diyecek? Hani bazen televizyonda karşılayoz ya çıkmış anne baba 18’inden sonra ben senin babanım. İyi de ben şimdi kime anne baba diyeceğim. 17 yaşına kadar büyümüşüm ee? Çıkmış vatandaşın biri ben de senin annenim. Tamam benden vazgeçtik, ben biliyom, işin doğrusunu biliyom, sen benim çocuğum değilsin biyolojik olarak ama e yüreğimde o dağ gibi bir kale olmuş, senin kaleni ben nasıl yıkacam şimdi ben ne yapacam şimdi, o da annen. Hadi beni boşver, benim ciğerimi boş ver, çok monoton düşündüğünde çocuk benim değildi büyütmek için aldık. Tamam da o diyecek ki arkadaş bu oyun mu? Nasıl olacak yani? Onun için biraz garip geliyor

yani istemiyorsun, gelmesin... kimse gelmesin istiyorsun. Hani şey vardır ya böyle iyi bir oyuncağım olur, kimse oynamasın, kimse almasın istersin. Şimdi derim ki ben o aileye şimdiye kadar nerdeydin? Kaza değil ki bu çocuğu apartman boşluğundan atmış. Bunun affı mı olur? Hadi şimdi o beyni tamir et! Nasıl edeceksin? Bunun özrü mü olur? Ondan yoksa... Zaten yıkılmış sen bebeyi doğurur doğuramaz yıkılmışsın. Kaldır at sonra benim çocuğum, benim çocuğum. Çocuk zaten parça parça, ben onu toparlamak için uğraşmışım senelerdir.” (Baba Şefkat)

“Şimdi derim ki ben o aileye şimdiye kadar nerdeydin?”, “Şimdiye kadar ne olduysa ben vardım, annesi nerde” cümlelerinden de anlaşılacağı gibi koruyucu aileler özellikle belirli bir süre hiç haber alınamayan biyolojik ailelerin çocuklarını yanlarına almaları yönünde direnç gösterebilmektedir. Bunun tutumun altında ise biyolojik ailenin o zamana kadar çocuğa emek harcamama ve hiç ilgilenmeme davranışının olduğu düşünülmektedir.

Özgürlük ailesinin annesi kızının biyolojik ailesine “zaten gitmeyeceğini” ifade etmiştir. Aşağıdaki alıntıda dikkat çeken ilk şey meslek elemanının korunan çocuğun yüzüne “yakanda bok vardı” cümlesini kurmuş olmasıdır. Çocuğun kendilik ve aile algısını ciddi anlamda zedeleyebilecek bu cümlenin bir meslek elemanı tarafından söylenmiş olması, meslek elemanlarının eğitimi ve tutumlarının düzeltilmesi yönünde desteğe ihtiyaç olduğunu düşündürmektedir. Dikkat çeken ikinci bulgu ise ailenin evlilik gibi önemli bir yaşam döneminde karşı tarafa kızın biyolojik ailesinden söz etmeyerek, “suyu bulandırmak” istememesidir. Bu durum ailelerin çevredeki olumsuz tepkilerden etkilendiklerini ve çevredeki söylemlerin aile üzerinde bir kontrol işlevinde bulunduğunu, bunun sonucunda da ailenin bu durumu söylemeyi erteleyerek, olabilecek olumsuzlukları önleme çalıştıklarını düşündürmektedir. Ayrıca Anne Özgür’ün son cümlesinden de biyolojik aile görüşmesini etkileyen dinamiklerden birinin ailelerdeki dini yargılar olduğu ve “Allah korkusu” ile çocukların biyolojik aileye dönmesi konusunda itiraz edilmeyeceği görülmektedir.

“Ya şimdi zaten dönmez. Dönse bile yani o benim şimdi... Siz bir aile çıksa şimdi empati yapın sizi terk etmiş bir aileyi ister misiniz? Bir de oradaki uzman Begonya’nın yüzüne de söyledi, şu haline bak dedi, bu geldiğinde dedi yakasına kadar bok vardı, dedi. Buraya hiçbir çocuk iyi şartta gelmez dedi. Ama Begonya kadar kötü gelen hiçbir çocuk olmadı dedi. Yani açıkça söylüyorum yakasında bok vardı dedi. Düşünebiliyor musunuz? Bunu Begonya’nın yanında söyledi, Begonya şimdi bunlar bile bile gider mi? Ama ben diyorum ki kızım seni 9 ay karnında taşımış, seni doğurmuş, bir annelik hakkı vardır. Olmazsa ilerde evlendikten sonra görüş diyorum. Hani evlenme aşamasında bu aileyi çıkarıp da suyu bulandırmayalım ama evlendikten sonra mutlaka görüşmeni isterim. Yine de

annelik hakkı vardır, bunları gözden kaçırma derim. Çünkü ben Allah'tan korkarım.” (Anne Özgür)

Kahraman (2007) araştırmasına katılan koruyucu ailelerden %5’lik oranının “biyolojik aile korkusu” yaşadığını ve koruyucu ailelerin, biyolojik ailenin gelip de çocuğu geri almasından korktuğunu, bununsa hizmetin önünde güçlü bir engel olduğunu dile getirmiştir. Bu çalışmada ailelerin çocuğun biyolojik aileye dönmesi konusunda bir korku duyduklarını fakat bu korkunun temelinde çocuğa zarar gelme ve en başta da çocuğun aile algısında bir ikilem yaratma korkusu olduğu saptanmıştır. Bu tutum ailelerin koruyucu aile modelinin merkezine çocuğa yarar değerini koyduklarını bir kez daha kanıtlamaktadır.

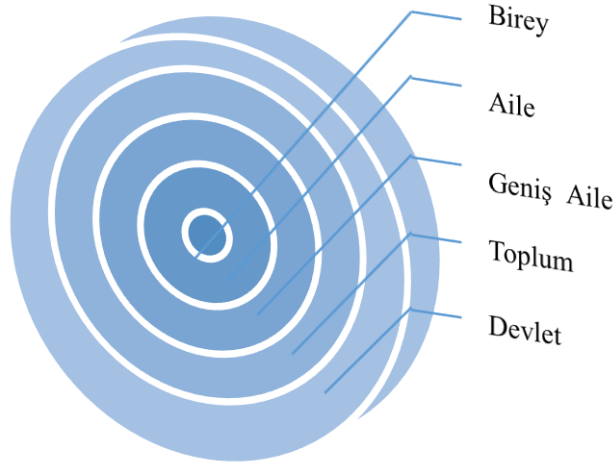
Kılıç (2013), literatür taraması yaparak koruyucu aile alanında ikincil verileri analiz ettiği çalışmada koruyucu ailelerin koruyucu aile hizmet modelini geçici bir hizmet modeli olarak görmedikleri ve evlat edinme hizmetinin bir alternatifi olarak gördüklerini tespit etmiştir. Bu çalışmada da ailelerin biyolojik aileye dönme konusunda çekinceli oldukları çünkü çocuğa zarar gelme endişesi taşıdıkları görülmüştür. Fakat literatürdeki “koruyucu aile hizmet modelini geçici bir hizmet modeli olarak görmedikleri” ve “evlat edinme hizmetinin bir alternatifi olarak gördükleri” görüşünü destekler nitelikte bulgulara rastlanılmamıştır. Aksine genellikle ailelerin bu modelin bir günü sonlanabileceği yönünde görüş bildirdikleri görülmüş ve görüşme boyunca ailenin bu modeli evlat edinme hizmetinin alternatifi olarak gördüğünü düşündürtecek hiçbir şey gözlemlenmemiştir. Bu durumun, araştırma öznelerinin biyolojik çocuğa sahip olmalarıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda biyolojik çocuğu olan koruyucu ailelerin biyolojik aile görüşmelerine daha ılımlı bakabildikleri ve bu modeli evlat edinme yönünde bir basamak olarak kullanma eğilimleri olmadığı söylenebilir.

4.2.1 KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Toplumun en önemli parçalarından biri olan ailenin, kendi içinde çizgisel bir neden sonuç ilişkisinde olmadığı tam tersine döngüsel bir nedensellik içerdiği bilinmektedir (Eşsizoğlu, Yenilmez, Güleç, ve Yazıcıoğlu, 2012). Döngüsel nedensellik sistemdeki her bir unsurun birbirini karşılıklı olarak etkilediği görüşüne vurgu yapmaktadır. Örneğin; bir aile üyesi elindeki elmayı bir boşluğa attığında elmanın bir süre sonra yer

çekimi etkisi ile yere düşeceği tahmin edilir. Olası sonuç bir tanedir. Fakat aynı birey, elindeki elmayı ailedeki başka bir üyenin kafasına attığında, karşıdaki aile üyesinin ne tepki vereceği tahmin edilemeyebilir. Aile üyesinin yaşı, cinsiyeti, kuşağı hatta içerisinde bulunduğu duygusal durum bile tepkisini etkileyecektir. Elmayı atan aile üyesinin geri tepkisi de bu doğrultuda değişecektir. Tüm bu ilişki dinamiğinde sonucun çok sayıda ihtimaller içerdiği görülebilir. Döngüsel nedensellik olarak isimlendirilen bu süreçte, koruyucu aileliğin de bir ailede nasıl bir tepkiye ve değişime neden olacağı ve yeni dengenin nasıl kurulacağı sayısız ihtimaller içermektedir.

İnsanlar alt sistemlerden oluşan bir sistem içinde kendi yaşam sistemleri ile yaşarlar. Bir birey, kendinden sonraki en küçük sistem olan aile sisteminin bir alt sistemidir, aile sistemi ise kendi geniş ailesinin bir alt sistemidir. Geniş aile, içerisinde bulunduğu ve büyük ölçüde kültürel öğeleri ile şekillendiği toplumun ve nihayetinde toplum da devletin alt sistemidir (Şekil 10). Bireyin okulda, iş yerinde hatta otobüs sırasındaki bir etkileşimi tüm aile sistemini ve içindeki bireyleri etkileme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle sistem teorisi aile sistemindeki tüm alt sistemlerin betimlenmesini gerektirmektedir.

Şekil 10: Aile Sistemi

Bu noktada koruyucu aileliğin aile sistemindeki kişilerarası bağlamına değinilecek, yaşanan değişimler ailenin iletişim içerisinde olduğu çevre sistemler, ebeveyn alt

sistemi, kardeş alt sistemi ve eş alt sistemi olarak ayrı ayrı alt başlıklarda analiz edilecektir.

4.3.1 Aile ve Çevre Sistemler

Bu bölümde koruyucu ailelik deneyiminden sonra aile ve çevre sistemler etkileşiminin sonuçları; çevre sistemlerin tepkileri ve çevre sistemlerle ilişkiler başlıkları altında analiz edilecektir.

4.3.1.1 Çevre Sistemlerin Tepkileri

Sistemik anlayışa göre, tüm sistemler kendinden daha büyük bir sistemin alt sistemidir. Bu nedenle aile, sistemik bir bakışla incelenirken, kendinden daha büyük olan kültür ve toplum sistemleri de anlaşılmalıdır. Bu bağlamda çevre sistemlerin koruyucu ailelik modeline hangi değer yargıları ile ve nasıl tepkiler verdikleri bu başlık altında analiz edilecektir. Çevre sistemlerin tepkileri büyük ölçüde toplumdaki değer yargılarından etkilendiği için bu bölümde makro düzeydeki bilgiler yer alacaktır.

4.3.1.1.1 Olumsuz tepkiler

Değer ilişkisi ve insanların konular hakkındaki anlamlandırmaları büyük ölçüde dille bağlantılıdır. Dilsel öğelerin karşısında temsil ettikleri şeyler, nesnelere ya da yaşam vardır. Bu nedenle temelde dil, sadece dilbilgisel veya gramerle ilgili bir dinamik değil aynı zamanda temsil ettiği şeylere yüklenen anlamı da içermektedir (Tepe, 2008). Ailelerin alıntılarında dikkat çeken ilk şey toplumda koruma altındaki çocuklara karşı oluşturulan ötekileştirici dildir: “ne idüğü belirsiz”, “elin bilmem neyi”, “kanı bozuk”, “sütü bozuk”... Dildeki bu betimlemeler “devlet korumasındaki çocuk” algısını ve en nihayetinde çocuklara yüklenen değeri göstermektedir. Bu değer-anlam ilişkisi beraberinde çocukların insanlara zarar verebilecekleri algısını da getirmektedir:

“Genelde ama tepkiler şeye geliyo, işte etiketlemeye, yok ne olduğu belirsiz, ne idüğü belirsiz, yarın bi gün ya size zarar verirse? Benim çocuğumun bana zarar vermeme garantisi var mı Allah aşkına? 3. sayfa gazete haberlerini açın bakın. En büyük zararı da maalesef en yakınları veriyo insanlara.” (Anne Demokrasi)

“Evet, elin bilmem neyine yani çok affedersin, bana böyle söyleyen bir arkadaşım oldu. Ben de dedim ki terbiyesizlik yapma! Sana ne kızım dedi, hayatını yaşa, elin bilmem nesine dedi, ona mı bakacaksın dedi. Ben olsam dedi hayatta bakmam dedi. Sen bakma dedim. Bu şekilde yani çok kırıcı şeyler olabiliyor.” (Anne Özgür)

“Bir defa işte kavga ettiklerinde üst komşunun kızıyla okulda kavga olmuş öyle çocukça tartışmaya girmişler. Kızın annesi geldi işte yok senin kanın bozuk, benim kızım öyle bir şey yapmaz, ben annenize hep derdim ne kadar iyi yapmış bunu

almış diye ama sen onun başına belasın bilmem ne diye çok hakaret etti, bas bas bağırdı burda. O kavgadan sonra mesela annem işte tepki gösterdi bak onlar kardeş sayılır falan diye kadın dedi ne münasebet hayır dedi o benim kızım la kardeş bile olamaz o kim ki dedi.” (Ağabey Özgür)

Olumsuz yargıların, özellikle toplumsal duyarlılık geliştirmesi gereken eğitim kurumlarında yaşanması dikkat çekici bulunmuştur. Ailelerin neredeyse hepsi, okulda eğitimcilerden konuyla ilgili yaşadıkları olumsuz deneyimleri paylaşmışlardır. Eğitimcilerin ve hatta sağlık personellerinin devlet korumasındaki çocuklara olumsuz şemaları doğrultusunda etiketleyici davranabildikleri görülmüştür. Bu durum özellikle okul sosyal hizmetinin önemini akıllara getirmektedir. Ayrıca doktorluk, öğretmenlik (en az 4 yıllık lisans eğitimi gerektiren) gibi mesleklere sahip insanların bu kadar önyargılı ve etiketleyici davranmaları, bireyin eğitim düzeyinin ötekileştirici tutumlarını etkilemediğini göstermektedir. Bu durum da özellikle çocuklarla temas halinde olacak meslek gruplarına daha bütünleştirici bir dille eğitim verilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

“Begonya’nın okulunda biraz dışladılar, durumunu öğrendikten sonra. Hatta öğretmenleri bile yani isim vermeyim de: “kanı bozuk” gibi baya hakaret yani bu dışlama da değil hakaret ve dışlama yaptılar. Begonya o dönemler fena halde depresyona girdi. Hatta bir defasında bayıldı yani stresten.” (Ağabey Özgür)

“Erguvan’ın ilkokul öğretmeni. Onu da yani enterasandır, yılların öğretmeni olmasına rağmen, sınıftaki en ufak aksaklığı hep Erguvan’a bağladı, Erguvan sanki tabiri caizse sınıfın çete başı ve bir gün ben sizin verdiğiniz emeklere acıyorum gibi bi kelime kullandı. Tabi orda ip koptu, biz şikâyet ettik falan. Yani bunu yılların eğitimcisinin yapması çok acı bence. Ama şimdi diyorum ya insanların arka planında daha şey var maalesef.” (Baba Demokrasi)

“Ama mesela geçenlerde Begonya’nın matematik öğretmenini dövecektim. Sınıfta söylemiş herkesin içinde koruyucu ailesi olduğunu. Ya insanlar hele ki eğitimciler yani eğitilmeli bu konuda. Gerçekten normalde zor sinirlenirim ama çok kötü oldum. Yani hiç mi düşünmez insan çocuğu ne hale soktuğunu? Eguvan dedi ki baba pat diye söyledi, herkes şaşırды dedi. Çocuk zaten bizi gururla tanıstırıyor herkese ama belki söylemek istemediği insanlar vardı. Ya buna saygı duyulmalı. Geri adam özür diledi ama sen şimdi o lafi geri alabilir misin yani?” (Baba Özgür)

Benzer şekilde ve yakın tarihlerde, Koç (2016) ve Hız (2018) tarafından yapılan iki farklı araştırmada da Türkiye’de korunma ihtiyacı olan çocukların özellikle devam ettikleri okullarda önyargılar ve sosyal dışlanma ile karşılaştıkları görülmektedir. Bu araştırmada bu bilgiyi destekler nitelikte olup eğitim kurumlarındaki etiketlemenin devam ettiğini göstermekte ve okul sosyal hizmetinin önemini bir kez daha göstermektedir.

Koruyucu aileliğin özellikle çocuk sahibi olmak gibi faydacıl bir değerle yapılıyor olma düşüncesinin, biyolojik çocuğa sahip olabilen insanlar veya zaten biyolojik çocuğu olan aileler için bu modeli “gereksiz” kıldığı görülmüştür:

“Benim mesela bi iş arkadaşım çok istedi, kızı vardı, eşi demiş ki hala doğurabiliyoken ne gerek var? Kadın ve de hamile kaldı doğum yaptı, mesela tetikledi bu durum. Neyi ispat etti bilmiyoruz.” (Anne Demokrasi)

“İşte zaten bi çocuğunuz var mesela niye bi tane daha, ne gerek var, sıkıntı olabilir dediler.” (Baba Paylaşım)

Bazı durumlarda ise biyolojik yollarla çocuk sahibi olamayan ailelerin bile “başkasının çocuğu” algısıyla koruyucu aile modeline yaklaşmadıkları ve bu algıların modelin gelişmesi önünde bir engel olduğu görülmüştür. Baba Şefkat ise “başkasının çocuğu” algısıyla yaklaşan bireylerin zaten ebeveyn olmayı hak etmediklerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

“Çok garip tepkiler var, adam diyo ki bana hayret ediyorum başkasının çocuğuna nasıl bakıyorsun. Bunu söyleyen mesela 25 senedir çocuk sahibi olamayan bir bayan. Uğraşmış, uğraşmış taa yurtdışlarına gitmiş tüp bebek için. Adama anlatıyorsun hayret ediyorum ya başkasının çocuğu diyor. Onu söyleyince diyorum ki demek ki Allah işte sana o yüzden çocuk vermiyor, senin fitratında yok diyosun annelik, babalık. Başkasının çocuğu değil ki benim çocuğum diyorum.” (Baba Şefkat)

Çevreden duyulan olumsuz tepkilerin ve ötekileştirici dilin özellikle korunan çocuklar tarafından duyulmasının, çocuklarda fiziksel ve psikolojik zararlar verdiği görülmüştür. Bu tepkilerin çocukların kendilik algısını negatif yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Özgürlük ailesinin sistemindeki anne, kızının duymuş olduğu bu olumsuz tepkilerden çok kötü şekilde etkilendiğini ama kızını da bu gerçeği ile birlikte dimdik durması yönünde motive ettiğini ifade etmiştir.

“Kampa gittik orda tabi bulaşığı falan kendiniz yıkıyorsunuz, ben yemek yaptım, Begonya da bulaşıkları yıkamaya gitmişti. Geldi, baktım ağlıyor. Ne oldu dedim. Anne dedi çok üzülüm, kadının bi tanesi dedi, çocuğu olmuyormuş dedi. Bunu konuşuyordu ben bulaşık yıkarken dedi. İşte tedavi gördük falan demiş, o zaman madem çocuğunuz olmuyor, evlatlık alabilirsiniz dedim diyo. O da bana dedi ki diyo elin çocuğunu ne alacam dedi diyo, kanı bozun olur, geni bozuk olur, sütü bozuk olur demiş. Kızım demiş ki ama beni de almışlar, ben de öyleyim demiş. Ay işte özür dilerim kusura bakma, ben onu demek istememiştim falan ama çocuk bunu unutamıyor şimdi. Al şimdi bir travma daha! İnsanların ağızından çıkanları, kulakları duymuyor. Begonya bu insanlarla muhakkak karşılaşılıyor. Diyorum ki ben de kızım bu senin gerçeğin, kabul et ve dimdik dur. O da diyor ki anne artık alıştım, acı patlıcan kırağı çalmaz diyor ama yine de ben onun hassas olduğunu, söylemedikleri şeyleri biliyorum ben.” (Anne Özgür)

“İşte bu yukarıdaki hanımefendinin kızıyla alakalı bir sorunda üzüldü, kadın Begonya’ya geni bozuk, kanı bozuk dedi. Begonya üzüntüsünden bayıldı, stresten beyin kanaması olur ya hani onun bir tık altı işte beyinde bir kan birikintisi oluşmuş. Gözünü kırpmaya başladı, okulda bayılmış. İşte strese bağlı kan birikintisi.” (Anne Özgür)

Çevrenin vermiş olduğu tepkilerde, çocuğun biyolojik ailesinin gelme ihtimalinin bir tedirginlik ve endişe yarattığı görülmektedir. Bu durum modelin amacınının ve özelliklerinin bilinmediğini ve insanlara çocuk sahibi olmak gibi bir faydacıl değer algısı yarattığını düşündürmektedir. Çevrenin çocuğun biyolojik ailesi hakkında vermiş oldukları tepkilerde, koruyucu aileye biyolojik aileden zarar geleceği düşüncesi de bulunmaktadır:

“Toplumda aslında biraz geri durma var nedense. İşte belki yaşanmışlıklar vardır, bu çocukların ailelerin geri gelmesi gibi sıkıntılar olabileceğini de düşünerek öyle yaklaşıyo olabilirler.” (Baba Demokrasi)

“Kötü tepkiler de işte deli misin, bir de ona mı bakacaksın? Annesi babası gelir falan. Gelirse gelir yani. Bize ne annesi babasından? Ondan sonra işte kanı belli mi falan diyorlar, kan da ne olacaksa sanki çok saçma sapan şeyler.” (Ağabey Vicdan)

“Ama genel olarak daha yakın olmadığınız insanlar öğrendiğinde, şey tepkileri oluyor işte ya bir gün giderse, e nasıl güveniyorsunuz, işte ya ailesi bir şey yaparsa ya ailesi gelirse, o olursa... Hep böyle kötü senaryo yazmaya yönelik..” (Anne Demokrasi)

Çevreden gelen tepkilerde dikkat çekici bulunan bir durum da insanların dini çekincelerinin olduğu ve mahremiyet konusunda koruyucu aileliğin olumsuz değerlendirilmesidir. Bu durum yine koruyucu ailelikle ilgili bilgi düzeyinin azlığını ve Diyanet gibi kurumların modele ilişkin yapabilecekleri çok şey olduğunu göstermektedir.

“Bir de ben şundan rahatsızım, şimdi toplumda dini yargılar var, işte yok kız çocuk alamazsın, ya da işte karın var erkek alamazsın diye. Ya bunları çok saçma buluyorum ve zarar verdiğini düşünüyorum. Böyle bir zihniyet olabilir mi? Üstelik bunu söyleyen üstün, yani mevkili mesela profesörler var. Yani eşim daha çok okur ama ben de Kur’an’ın türkçesini okumuşumdur defalarca, araştırmaları okumuşumdur ama hiç de öyle bir şeyle karşılaşmamışumdur. Artık diyorum ki heralde benim dinim onların bahsettiği dinden başka bir din.” (Baba Özgür)

“Ben şunlara bile rastladım ki bunlar bizim iş arkadaşımız, diyo ki tatile gittiğinizde kızınla aynı odada mı kalıyolar? Evet diyorum çünkü onlar kardeş. Ama diyo hani biri genç kız, biri erkek kardeş ya diyo, e diyorum yani bunlar biyolojik kardeş olsaydı da sanki çıplak gezecek halleri yok, biri 11 diğer dedim 17 yaşında. Her ailede nasıl her iki taraf da mahremiyetini koruyosa, bunda da aynı şey var. Bunu algılamayan ve benimle aynı işi yapan, üniversite mezunu, dışarıdan baktığınızda aa ne kadar modern dediğiniz arkadaşlarım var benim.” (Anne Demokrasi)

Hız (2018), koruyucu ailelerle yapmış olduğu araştırmasında, toplumsal sorunlar başlığı altında koruyucu aile hizmetinin toplumun sahip olduğu genel dini düşünce tarzıyla örtüşmemesine yönelik algıdan kaynaklanan sorunlar olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Kahraman (2007) da araştırma öznelerinin %6,5'inin "Türk halkının sosyo-kültürel ve ekonomik yapısının koruyucu aile olmaya müsait olmaması" ifadesini kullandığını, bu görüşte de "Dini faktörün de etkisi olabilir" yargısı olduğunu dile getirmiştir. Tüm bu sonuçlar koruyucu aileliğin gelişmesinin ve koruyucu aileliğe karşı oluşturulan olumsuz tutumların temelinde yanlış dini bilgilerin ve dini çekincelerin olduğunu göstermektedir.

Tüm çekincelere rağmen dini kaynakların ve İslamiyet araştırmalarının koruyucu aileliğe teşvik ettiği görülmektedir. Örneğin İslam Hukuku Araştırma Dergisi'nde İslam'da kimsesiz bir çocuğa sahip çıkmanın, evini ve gönlünü yetimlere açmanın, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmanın tıpkı ibadet bilinciyle yerine getirilmesi gereken bir ahlaki sorumluluk olarak kabul edildiğini ifade eden makaleler olduğu görülmektedir. Ayrıca kaynakları, dini prensipler açısından uygun bulunmayan evlatlık müessesesiyle koruyucu aile hizmeti kimi zaman birbirine karıştırıldığı, fakat hukuki bir takım sonuçlar doğuran evlatlık müessesesiyle koruyucu aile uygulaması birbirinden tamamen farklı olduğu ve çocuğun biyolojik ailesiyle görüşmesi ve duygusal bağının sürdürülmesi şartıyla geçici süre koruyucu aileliğin İslam hukuku açısından da desteklendiği görülmektedir (Görgülü, 2014). Bu modele ilişkin dini endişelerin, İslamiyet'te koruyucu aileliğin onaylandığına dair tüm açık bilgilere rağmen devam etmesi, insanların modele ve yine kurum bakımındaki çocuklara ilişkin algılarını yıkmanın kolay olmadığını düşündürmektedir.

Aileler modele ilişkin olumsuz tepkileri dile getirirken en çok toplumdaki "yurt çocuğu" algısını ve bu algının getirdiği etiketlenmeleri vurgulamışlardır. Şefkat ailesindeki abla ise bu algıyı pekiştiren süreçleri dile getirmektedir. Abla Şefkat, medyanın kurum bakımı altında olan çocuklar hakkındaki basma- kalıp görselleştirmelerinin ve etiketlemelerinin çocukların kendilik algılarını etkilediğini ve toplumdaki olumsuz şemaları pekiştirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu tarz tanıtımların yanlış olduğunu ve çevredeki insanların koruyucu ailelere bakışını zedelediğini ifade etmiştir. Bu durum medya yapımcılarının ve medya denetçilerinin konuyla ilgili farkındalığının artırılması

gerektiğini düşündürmektedir. Ayrıca Abla Şefkat kamu spotu gibi geniş kitlelere ulaşan tanıtım araçlarının, bu yanlış algının düzeltilmesi için kullanılabileceğini ifade etmektedir:

“Ama mesela ben şundan çok rahatsızım, televizyondan izlediğiniz her şeyden etkileniyosunuz, yaş kaç olursa olsun. Bizim ailemiz için de aynı şey, her filmde yuva gösteriliyor ve yuvadaki her çocuk yok tacize uğruyor. Aslında böyle bir şey yok. Nerde yetiştin? Yetimhanede yetiştim, alkol kullanıyor, sigara kullanıyor, tüm kötülük var ama aslında öyle bir şey değil. Yuvadaki çocuk da izliyor televizyondakini haliyle ben buymuşum, ben bu olcam diyo. E aile oturuyor, izliyor, yuvadaki çocuk pisliğe bulaşmış. E diyorlar ki sizde yuvadan aldınız, demek ki yuvadaki çocuk böyle oluyomuş diyo. Hani böyle sigara içmeyiniz diye kamu sporu yayınlanıyor, o zaman deyin ki aynı şekilde koruyucu aile olun. Ama hiç bi şekilde bunun önüne geçilmiyo. Sen, ben bi yere kadar, nereye kadar yetişeceksin?” (Abla Şefkat)

Alınan olumsuz tepkilerin, Türkiye’de aile temelli bakımların yoğun olmamasına haliyle de insanların bu modellere alışık olmamalarına bağlandığı ve verilen tepkilerin değişime karşı direnç gösterdiği, insanların algılarının kolayca değiştirilemediği aşağıdaki alıntılardan anlaşılmaktadır.

“Koruyucu aile olmak, evlat edinmek alışlagelmiş bir durum değil aslında, bizim ülkemizde böyle bi şey açıkça çok yok. İnsanların içinde de at gözlüğü gibi, başkasının çocuğu şeyini asla kıramıyoruz, o yüzden insanlar hep farklı anlaşılıyor.” (Anne Şefkat)

Koç (2016)’un Denizli ilindeki koruyucu aileler ile yapmış olduğu araştırmasında da ailelerin çevrelerinden, “başkasının çocuğu”na baktığı, “başkasının problemini evlerinin içine aldıkları” ve kendi çocuklarının gelişimini olumsuz yönde etkiledikleri eleştirilerine maruz kalmışlardır.

Benzer şekilde Özkara (2005) da koruyucu aile olmayan kadınlarla yapmış olduğu araştırmada, katılanların 3/1’inin koruyucu aile olma durumunda çevrelerinden olumsuz tepki alacaklarını, 3/2’sinin de koruyucu aile olduğunda eşinin onu desteklemeyeceğini ifade ettiği açıklamıştır. Ayrıca araştırmada, bekâr veya boşanmış kadınların da evli kadınlara göre koruyucu aileliğe daha sıcak baktıkları görülmüştür. Tüm bu bulgular koruyucu aileler üzerindeki çevre kontrolünü ve olumsuz tepkileri destekler niteliktedir.

4.3.1.1.2 Olumlu Tepkiler

Kurum bakımı altında olan çocuk ve koruyucu ailelik modeli üzerinde alınan tüm olumsuz tepkilere rağmen, çevresi tarafından onaylanan, desteklenen ve takdir edilen

aileler de olmuştur. Gelen olumlu tepkilerde, insanların koruyucu aileliğe özendikleri ama bu düşünceyi davranışa geçiremedikleri düşünülmektedir.

“Kayınvalidem aşırı mutlu oldu, mutluluktan ağladı. Hep istediğim ama bi türlü yapamadığım bi şeydi, Allah bak size nasip etti diye.” (Anne Demokrasi)

“Genellikle çok iyi tepkiler aldık, bazı insanların özendiğini bile hissettim yani.” (Baba Vicdan)

Olumlu tepkilerin birçoğunun arkasında koruyucu ailelerin cennetlik oldukları, çok sevap işledikleri ve manevi yönden tebrik edildikleri görülmektedir. Bu tepkiler koruyucu aileler tarafından ilk başta iyi karşılanırsa da zamanla ailelerin bu tepkilerden rahatsız oldukları ve kişisel menfaati düşündürtecek tepkilerin aileler tarafından hoş karşılanmadığı görülmüştür. Bu durum ailelerin asıl amaçlarının çocuğa yardım etmek olmasıyla paralel görülmektedir. Çevrenin vermiş olduğu bu onayın aileler tarafından çok da hoş karşılanmaması ailelerin koruyucu aile uygulamasına ve korunan çocuğa sosyal bir değer vermediklerini de göstermektedir.

“İlk başta hatta insanın hoşuna gitse de sonrasında sıkıldığınız bi pohpohlanma duygusu. Aa, ne güzel yapmışsınız dendiğinde hadi gel sen de güzel bi şey yap gibi. İşte cennetliksiniz diyenler var, e sen de gel! Aa işte duydum tüylerim diken diken oldu falan, yok ne kadar güzel bi şey falan. İlk başta tamam duyunca hoşunuza gidiyo da bi süre sonra, sıkılıyorsunuz çünkü amacınız o değil. Etrafınızdan güzel bir şeyler duymak için yapmamışsınız siz bunu. Cennetliksiniz diyenlere hatta artık şunu derdim ben işte gel sen de koluma gir o zaman! Onu deyince de işte daha bizim için süre var falan.” (Baba Demokrasi)

“Benim arkadaşlarım çok şaşırdılar önce. Hani koruyucu aile ne demek oldular başta. Sonra işte "tebrik ederim, bilmem ne çok şeysiniz, cesaretlisiniz" falan dediler. Bence şey oldular çok büyüttüler gözünde gibi geldi bana. Hep şey deniyor zaten cennetliksiniz, melekliksiniz falan falan. Hani bu kadar abartılmaya da gerek duyulduğunu zannetmiyorum.” (Abla Paylaşım)

“Mesela bazıları sadece şey diye bakıyor, bana göre o biraz yanlış bir düşünce, sadece bunun için yapmak işte ay çok sevap, ay ne güzel, işte bunun sevabı çok büyük falan. Hani zaten sadece sebep için koruyucu aile olmak bana biraz açıkçası mantıksız geliyor. Yani çünkü bence esas orada olması gereken hani sevap işlemek değil de daha çok birine hani gerçekten insancıl anlamda yardım etmek, bir şekilde elinden tutmak. Ben sadece işte koruyucu aile olursan sevap işleyeceğim hani şey gibi, koruyucu aile olursan bildiğim kadarıyla ailelere verilen belli bir aylık ücretler var, hani bence sırf sevap kazanmak için koruyucu aile olmakla sırf ücret almak için koruyucu aile olmak aynı şeyler gibi geliyor bana.” (Abla Demokrasi)

Gelen tepkilerin önemli bir kısmının da koruyucu aileliğin zor olduğu ve bu zorluğun nasıl yapılacağı yönündeki endişeleri kapsadığı görülmektedir.

“Genellikle çok zor iş helal olsun dediler yani, hakikaten zor iş.” (Ağabey Özgür)

“Ya herkes şaşırıldı ve tebrik etti. Yani zor bir şey olduğunu söylüyor herkes. Cesaret gerektiğini söyleyenler oldu.” (Baba Özgür)

“İlk duyduklarında şaşırıldılar, biraz bizim için endişelendiler, zor olacağını düşündüler, özel bi çocuk olduğu için daha da zor olacağını düşündüler. E doğru. Yanlış da düşünmemişler ama şikâyetimiz yok, yine olsa yine yaparım, hiç bi şikâyetimiz yok.” (Anne Paylaşım)

Çevreden gelen “zor” tepkilerinin, aileler tarafından da onaylandığı ve modelin hem çocuk hem de aile için zorlayıcı yanlarının olabileceği görülmüştür. Anne Özgür, her ne kadar zor bir süreç olsa da her bir engelin sevgi ile aşıldığını ve koruyucu ailesi olduğu çocuğu, kendi çocuğu gibi gördüğünü ve bu durumun da zorluklarla “tahammül” etmeyi kolaylaştırdığını ifade etmektedir.

“Ya sevdiğiniz kişi size zor gelir mi? Evladınıza bakıyorsun, diyorum ki ona evladın zor mu? Zorsa o zaman at gitsin. E ölüyorsun evladın için, canını veriyorsun. Demek ki zor değil, bu da zor değil. İşte bu evlat gibi görme olayı eğer sende varsa, beyninde artık hangi hormon bunu yapıyor bilemiyorum ama annelik hormonu bazılarının daha gelişmiş oluyor, bu sende varsa, sevdiğin şey sana zor gelmez. Ama sevmediğin biri gelse şu kapıdan 2 dakika tahammül edemezsin. Ama sevdiğin biri gelse ona doyamazsın yani öyle.” (Anne Özgür)

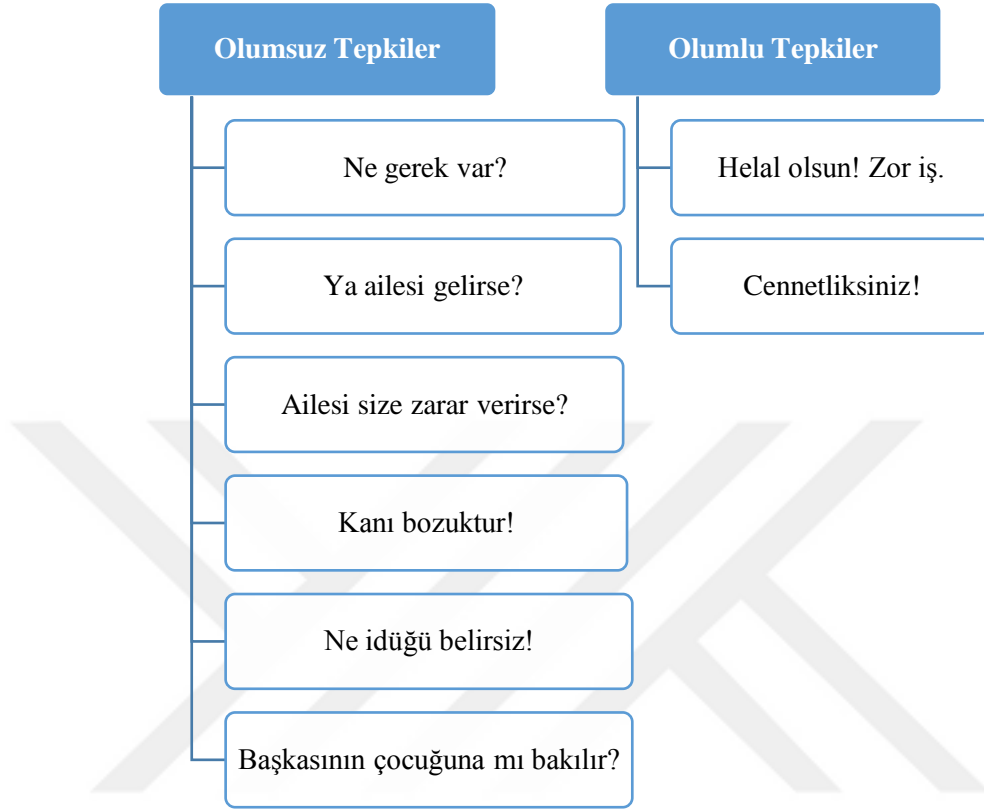
Benzer şekilde şefkat ailesinin annesi de çevreden zorluklarla ilgili tepkiler aldığını, insanların koruyucu aileliği genellikle maddi güçle bağdaştırarak kurum imkânlarının çok daha iyi olduğunu düşündüklerini fakat çocukların aile ortamında sevgiyle büyümesinin maddi koşullardan daha değerli olduğunu ifade etmektedir.

“Mesela bu çevre insanlar diyor ki biz burada kiracıyız işin açıkçası. Eşim bir yıldır işsiz. Hani şükür işi var gidiyor ama... İşte diyorlar ki çocuğu neden aldın orada daha iyi büyür. Çocuk senden ev bark istemiyo ki, zenginlik istemiyo sadece şu aile ortamını istiyor. Yani hiç evmiş, arabaymış, paraymış, pulmuş değil. Çocuk sadece bu ortamda anne, baba, kardeş bilsin önemli olan o.” (Anne Şefkat)

Özkara (2005)'nin araştırmasında da Koruyucu aileliği istememe nedenleri arasında maddi yetersizlik olduğu ve hatta gelir durumu ile koruyucu aile olma isteği arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu bulgular toplumun çocuk yetiştirme konusunda maddi gücü önemli gördüğünü ve modeli kabul etmeyen bazı ailelerin de kendi maddi güçlerini koruyucu aile olma yönünde bir engel olarak gördüklerini düşündürmektedir. Ayrıca koruyucu aile ile kurum bakımının kıyaslandığı ve kurum bakımının daha iyi olduğuna dair düşüncelerin olduğu da görülmektedir. Bu noktada koruyucu ailelere yapılan ödeneklerin ve asıl amacın çocuğun toplu bakım modelinden alınarak bir aile ortamında yetişmesi yönünde bilgilendirmelerin daha çok yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Son olarak ailelerin almış oldukları tepkiler aşağıdaki gibi özetlenmektedir:

Şekil 11: Koruyucu Aileliğe Çevre Sistemlerin Tepkileri

4.3.1.2 Çevre Sistemlerle İlişkiler

Aile, tüm dinamikleri ile çok önemli bir sistem olsa da hiçbir aile tek başına var olmaz. Hele ki aile sistemine giren yeni bir çocuk, aileyi çevresiyle birlikte etkileme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda bu başlık altında, koruyucu ailelik ile birlikte aile sisteminin çevre sistemlerle olan ilişkisi mezzo düzeydeki bilgilerle betimlenecektir.

Ailelerin çevre sistemlerle ilgili alıntılarında dikkat çeken ilk bulgu, sınırları değiştirmeye ihtiyaç duymuş olmaları ve bunu başarmalarıdır. Ailelerin, vermiş oldukları kararı onaylamayan ve çevre sistemlerle ilişkilerinde tehdit olabilecek bazı tepkilere aralarındaki sınırları esnetme şeklinde çözüm yoluna gittikleri, içsel bütünlüklerini ve işlevselliklerini korumak adına, dışsal sınırlarındaki toleransı artırdıkları görülmüştür. Anne Demokrasi: “...saygı duymuyosan da dedim bize gelmezsin, biz size geleceğimiz zamanlar da çocuklar olmadan geliriz”, Baba Şefkat ise “Kapı orda gelen gelir gelmeyen gelmez. Ben bu çocuğu senin için atamam, vazgeçemem bitti bu iş diyom” ifadeleriyle çevreyle bağlantı düzeylerini yeniden

şekillendirdiklerini dile getirmişlerdir. Aileler, koruyucu aile uygulamasına direnç gösteren çevre ilişkilerinde kopukluk yaşayacak kadar keskin bir değişime gitmemiş fakat kararlılık düzeylerini de göstermişlerdir:

“Annem istemiyorum dedi mesela. Çünkü benim annem klasik bir Türk kadını, yani işte o kan bağının önemli olduğuna inananlardan. Dedim istememene saygı duyuyorum ama sen de benim kararına saygı duyacaksın çünkü hani benim bi ailem var, o zamanlar biz aynı evde değildik. Yani benim de bir kendi aile yaşantım var, ben nasıl ki senin kararına saygı duyuyorsam, sen de duyacaksın. Duymuyosan da bize gelmezsin, biz de sana çocuklar olmadan geliriz.” (Anne Demokrasi)

“Aslında eşimin tarafı iyi de benim taraf biraz sıkıntı çıkardı. Anneme bakıyoduk kardeşler sırayla, şimdi Akasya gelince tabi biz bi süre bakamadık anneme, evde küçük çocuk oldu. Onlar da bunu bahane bildi derken, şimdi çok da zaten görüşmüyoruz onlarlar. Herkesin kendi bileceği iş. Artık diyoruz arkadaş biz böyleyiz, kabul ederseniz buyurun kapımız burada giren girsin, gelmeyen gelmesin. Gelme de diyemiyosun insanlara kapı orda gelen gelir, gelmeyen gelmez. Ben bu çocuğu senin için atamam, vazgeçemem bitti bu iş diyoruz.” (Baba Şefkat)

Ayrıca Anne Demokrasi'nin, annesinin hem klasik bir Türk kadını olduğu betimlemesi hem de bu bağlamda kan bağının önemli olduğunu düşünmesi şeklindeki yorumu dikkat çekicidir. Türk kültüründen kaynaklanan kan bağının önemli olduğu görüşünün koruyucu ailelik modeline zarar verdiği çünkü kan bağının önemli olduğu görüşünün devamında “kanı bozuk” “başkasının çocuğu” gibi etiketlemeleri taşıma riski olduğu düşünülmektedir. Buna rağmen dikkat çeken bir diğer bulgu koruyucu ailelerden biyolojik aile ile görüşmenin gerekliliğini ifade eden ailelerde de “kök aile”, “ata” gibi kan bağının önemini vurgulayan ifadeler olmasıdır:

“Yoksa her türlü gelip görsün annesini yani kökünü bilsin”.(Abla Şefkat)

“Mesela şimdi okulda kayıtlı adres Sincan çıkmış, biz de öğrendik ki aile Sincan'da. Bize söylemiyor ama ben onun kendi ailesini merak ettiğini düşünüyorum. İnsan merak etmez mi ya atası sonuçta. Ben olsam merak ederdim.” (Baba Özgür)

Bu noktada ailelerin rahatsız oldukları kalıp yargının kan bağının önemi olmadığı, devamında gelen etiketleme ve kan bağı olmayan birinden zarar geleceği düşüncesi olduğu tahmin edilmektedir.

Aileler aynı zamanda çevre ilişkilerinin sıklığı, zamanı gibi unsurları da sisteme yeni dâhil olan çocuk merkezinde yenilemişlerdir. Bu yenilik aile üyelerinden gelebileceği gibi, çocuğu benimseyen çevre sistemlerden de gelebilmiştir.

“Bir yere davet ediliyoruz mesela ama şimdi o kalabalığı sevmiyor, anne de varsa yanında mutlaka sorun çıkarıyor. Böyle sinirleniyor istediği olmayınca hemen parlıyor o yüzden diyoruz ki oraya gitmeyelim.” (Baba Şefkat)

“Tabii ki onun şeyine göre yaşantımız oluyor yani okula gidecek, saatlerine göre, hastanesine göre gideceğimiz yeri tabii ki seçiyoruz. Dediğim gibi kalabalık yeri sevmiyor. Biz de düzenimizi ona göre belirliyoruz, onun rahat edeceği gibi.” (Anne Şefkat)

“Çocuğumuzun müzik dersi ne zaman, işte kreşe ne zaman gidecek arkadaşlarım da biliyorlar, ona göre davranıyorlar, zamanı mesela ona göre ayarladıkları çok an oluyo.” (Anne Paylaşım)

Küçük çocuklu ailelerin, aile yaşam döngüsü incelendiğinde yeni üyenin sisteme kabulünün kolaylaştırılması adına, evlilik sisteminin çocuklara yer açacak şekilde düzenlendiği görülür. Bu düzenlemeye çevre sistemler ve ailedeki roller dâhildir (Nichols, 2013). Koruyucu ailelerin çevre sistemlerde yapmış oldukları sınır düzenlemeleri de küçük çocuklu ailelerin, aile yaşam döngüsünü hatırlatmakta ve her iki durumda da benzer değişimlere gidildiği görülmektedir.

Aileler genellikle, korunan çocuğun yakın çevre tarafından çabuk benimsendiğini ve çok sevildiğini, aynı şekilde korunan çocukların da çevre sistemlere çabuk adapte olduğunu ve böylelikle aile işlevselliğini kolayca devam ettirebildiklerini ifade etmişlerdir.

“Mesela ablam çok seviyo onu, ablalara hala diyo mesela, eniştemlere enişte diyo, onlar da yeğen gibi seviyo. Benim bütün arkadaşlarım Defne’yi o kadar çok seviyo ki! Hep görmek istiyolar, getiriyoruz götürüyoruz, bayılıyolar yani. Çok benimsedi herkes yani benimsendi.” (Baba Paylaşım)

“Bizim şansımıza yakın çevremiz onu direkt kabullendi hani hiç sorun çıkaran olmadı neredeyse. İşte, mesela biz bunu babaannemlerle dedemlerle paylaştığımızda onlar bizden çok sevindiler tarzında.” (Abla Demokrasi)

“Sağ olsun çok yakın, Erguvan’a teyzelik yapacak nitelikte arkadaşlarımız var. Hatta çocukların yaşları yakın, hafta sonu gider, gelir birbirimizde kalırız. Yani artı yönde faydası oldu diyebilirim.” (Baba Demokrasi)

Aileler aynı zamanda çevre sistemlerle olan ilişkilerinde bir artış olduğunu, insanlarla görüşme sıklıklarının arttığını ifade etmişlerdir. Bu durumun hem çevredeki insanların koruyucu ailelik modeli ve korunan çocuk özelindeki merakından hem de Türk

kültüründe yeni bebekli ailelere ve bebeklere duyulan sempatiden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

“Mesela benim kuzenlerimin babaları yani dayımlar falan genellikle bize çok gelip gitmezdi. Anneannem ya da mesela haftada bir gelirdi mesela ama ondan sonra Begonya’yı görmek için çok daha fazla gelmeye başladılar. Hala çok çok sever üstlerine titrerler. Yani Begonya’dan sonra daha yoğunlaştı ilişkiler.” (Ağabey Özgür)

“Bizimkiler vallahi çok sevdi Begonya’yı, hatta ziyaretler arttı. Yani burada olanlar nerdeyse her hafta onu görmeye gelirlerdi. Dayıları falan mesela şimdi aşırı üstüne düşerler, erkek torunlardan daha kıymetli cidden. Bir de ailede kız çocuğu çok azdı, tam istedikleri oldu yani.” (Baba Özgür)

“Akrabalarımızda iletişim gelişti, sürekli telefonda çünkü Çınar mesaj atıyor onlara, annemden habersiz. Öyle olunca mecbur konuşuyoruz, çok güzel oluyor.” (Ağabey Vicdan)

“Ama her seferinde Defne’yi görebilir miyim diye geliyorlar.” (Abla Paylaşım)

Koruyucu ailelik ile birlikte artan çevre ilişkileri ve ziyaretleri, beraberinde ilişkilerdeki ilgi odağını değiştirmiş ve ortak paydanın korunan çocuğa çevrilmesini sağlamıştır:

“Yani özel bir değişiklik olmadı, yani çok bariz olmadı ama mesela kardeşlerim artık kızımı arıyorlar, beni aramıyorlar artık telefonda hemen Çınar’ı ver falan, bu da onları çok seviyor. Teyze, anneanne falan diyor.” (Anne Vicdan)

“Çoğunlukla artık Defne’yi sormaya başladılar yani ilgi odağı Defne oldu yani. Hadi birlikte çıkalım. Defne’yi de al gel ben bakarım bir şey olmaz gibi ya da bana seni görmeye değil Defne’yi görmeye geldim diyenler de oluyor. Yani daha fazla temasımız oldu denebilir.” (Abla Paylaşım)

“Grup” kelimesi Türk Dil Kurumu’ndaki anlamı ile ortak özellikleri olan varlıklardır. İnsan ilişkilerinde grup dinamizminin bir sinerji yarattığı ve gruptaki üyelerin sorunlarını, kendileriyle aynı deneyimi yaşayan insanlarla paylaşmasının bireyde iyileştirici bir güç yaratabileceği bilinmektedir. Koruyucu ailelerin de özellikle sivil toplum desteği ile konum olarak kendilerine yakın ya da uzak, diğer koruyucu ailelerle iletişime geçtikleri ve bu etkileşimin birbirlerine iyi geldiği öğrenilmiştir. Aileler, kendileri ile aynı yaşam deneyimi yaşayan ailelerle tanışarak çevrelerini geliştirdiklerini dile getirmişlerdir.

“Ya bence çok da bi değişim olmadı hatta artı yönde bi değişim oldu, koruyucu ailelerde tanışıp, onlarla da görüşme durumumuz oldu. Benim bu arada koruyucu anneler grubum da var, birbirimize yerine göre sırdaş oluyoruz, yerine göre terapist oluyoruz, yerine göre yol gösteriyoruz, rehber oluyoruz. Onlarla da çok sıkıyız. Şu an mesela ailecek gidip geldiğimiz 2 tane koruyucu aile var, onların çocukları var. Koruyucu aile olmasaydık bu ailelerle de tanışamayacaktık..” (Anne Demokrasi)

“İlişkimi artırdı, eksiltti diyemem ama tabii koruyucu ailelikten dolayı farklı aileler ile de tanıştık yani.” (Baba Paylaşım)

Çocukların psiko-sosyal gelişimlerdeki en etkili unsurlardan birinin akran ilişkileri olduğu ve akran ilişkilerinin çocukların sosyal becerilerini ve problem çözme stratejilerini etkilediği bilinmektedir (Johnson, Ironsmith, Snow ve Poteat, 2000). Görüşülen B sisteminde, yakın çevrelerdeki akranların, çocuğun aileye uyumunu kolaylaştırıcı bir rol oynadığı saptanmıştır.

“Aile ya da akrabada olumsuz hiçbir şey olmadı çünkü benim kuzenlerim genel olarak yani hepsi küçüktü, çok yakın oldukları için çok iyi oturdu her şey. Hatta üvey olduğunu bile çok sonradan öğrendiler yani. Begonya onlarla çok görüşüyor. Bu çok avantaj oldu Begonya'nın bize ısınmasına, sorunları aşmasına. Yani çok çok iyiler, gerçek kuzen gibi hatta daha bile iyiler. Benim onların ağabeyleriyle ablalarıyla o kadar samimiyetim yok öyle söyleyim.” (Ağabey Özgür)

“Hiç sorun olmadı ya, yani ailemizde dediğim gibi kimse öyle sen sonradan geldin gibi davranmadı, hele işte akrabaların da etkisi oldu bence, sorun yaşamamasında. Yani kalabalık daha iyi geliyor diye düşünüyorum.” (Baba Özgür)

Çocuklara iyi gelen akran ilişkilerinin sadece yeni katıldıkları aile sistemindeki diğer çocuklar olmadığı aynı zamanda kurumda birçok anıyı paylaştıkları arkadaşların da çocuklar için değerli olduğu görülmektedir:

“Önce yuvadaki arkadaşlarını aradı ama. Anne B.'yi özledim, G.'yi özledim falan. E tabii onlarla paylaşmış her şeyi, oyuncağını paylaşmış, kıyafetini paylaşmış. O onun küçüğünü giymiş, o onun küçüğünü giymiş kardeşten öte olmuşlar. E zaman da daha çok geçirdikleri için, mesela onları çok özliyordu, bir iki kere götürdüm, izin aldım. Gittik, bir kaç saat geçirdik onlarla, oyunlar oynadılar falan.” (Anne Vicdan)

Suğur ve Doğru (2009) devlet korumasındaki çocuklarla yapmış oldukları araştırmada çocukların “beraber yurttan kaldığı arkadaşlarıyla bir aile gibi kader birlikteliği yaptığı” sonucuna ulaşmıştır. Benzer özellikteki araştırma örneklemleri ile Bulut (1995) tarafından yapılan araştırmada da aile yanında yaşayan çocukların bir sorunla karşılaştıklarında %44 oranda bu konuyu anneleriyle konuştukları, kurum bakımındaki çocukların ise %44.4 oranıyla arkadaşlarıyla konuştukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada da koruyucu aileye yerleştirilen çocukların, kurumdaki arkadaşlarını özlediği ve görüşmek istediği görülmüştür. Bu durum halihazırda var olan kurumdaki arkadaşlık ilişkilerinin, hem kurumdaki çocukları örselenecek hem de çocuğun uyumunu kolaylaştıracak şekilde kullanılabileceğini düşündürmektedir.

Son tahlilde koruyucu aile deneyimi ile birlikte çevre sistemlerle olan ilişkinin olumlu bir şekilde değiştiği görülmüştür. Sistemler arasındaki iletişim ve ziyaretler artmış ayrıca diğer koruyucu ailelerle tanışılarak çevre sistemler genişletilmiştir. Çevreden gelen olumsuz tepkiler sonucunda bazı aileler dışsal sınırlarında değişiklik yapmıştır. Ayrıca korunan çocuğun çevre sistemlerde ilgi odağı olduğu ve merak edildiği görülmüştür. Son olarak ailelerin aile yapılarında yapmış oldukları değişimler aile yaşam döngüsündeki yeni çocuklu ailelerin değişimleri ile benzer niteliktedir.

4.3.2 Ebeveyn Alt Sistemi

Çocukların aile ilişkileri sonrasında geliştirecekleri tutumlar, tüm hayata olan algılarını ve inançlarını değiştirme potansiyeline sahiptir. Aile içi ilişkileri iyi olarak yetişen çocuklar, mutlu ve bunalımdan uzak davranışlar sergilerken, aile ilişkileri iyi olmayan çocuklarda uyum bozukluğu görülebilmektedir. Aile içi ilişkiler ise büyük ölçüde başarılı bir anne-baba-çocuk ilişkisine dayanmaktadır. Çocuğun sağlıklı gelişimini destekleyecek olan bu ilişki ise ebeveyn tutumları ile şekillenmektedir (Nazik, 2003). Devlet korumasındaki çocukların travma, şiddet, ihmal veya istismar geçmişlerinin olma ihtimali yüksekken, koruyucu aileye yerleştirilen bir çocuk için aile içi ilişkiler ve ebeveyn tutumları daha da kritik bir öneme sahip olmaktadır. Ebeveynlerin davranış örüntüleri hem çocuğun geçmiş sıkıntılarını telafi yönünde bir fırsat olabilir hem de tam tersine çocuğun ikinci kez örselenmesi yönünde bir risk faktörü yaratabilir.

Bir aile sistemine gelen yeni bir bebek, aile yapısını yeni bir ebeveyn alt sistemi ve çocuk alt sistemi şeklinde değişikliğe uğratma eğilimindedir. Fakat araştırma özneleri olan koruyucu aileler zaten biyolojik çocuğa sahip oldukları için yeni bir alt sistem oluşumu değil, bunun yerine var olan ebeveyn ve çocuk alt sisteminde yeni şekillenmeler olduğu görülmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, bu başlık altında koruyucu anne-babalık ile birlikte, ebeveyn alt sisteminde yaşanan değişimler ve ebeveyn tutumları mezo düzey bilgiler ile betimlenecektir.

4.3.2.1 Daha Toleranslı ve Daha Hassas Bir Ebeveynlik

Koruyucu ailelikten sonra ebeveyn alt sisteminde yaşanan değişimlerde dikkat çeken ilk bulgu, ebeveynlerin korunan çocuğa daha toleranslı, daha hassas ve daha sabırlı davranmaları olmuştur. Demokrasi ailesindeki ebeveyn sistemi ilk çocukları olan Abla

Demokrasi'ye çok daha kuralcı davrandıklarını ama Erguvan'la birlikte o tutumu değiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Anne Demokrasi ise bu durumu korunan çocuğun şartlarıyla ve geçmişten gelen negatif hayat deneyimleri ile açıklayarak bireylerin aslında kültürel ve sosyal bağlamlarının ürünü olduğu bilgisini vurgulamıştır. Bununla birlikte Anne Demokrasi'nin biyolojik çocuk ve korunan çocuk arasında bir ayırım yapmanın endişesini taşıdığı ve gerçekten de korunan çocuğa daha "kayırmacı" davrandığı, bu durumu ise çocuğun geçmişte yaşayamadıklarını telafi etmek amaçlı olduğu görülmüştür. Ayrıca iki çocuklu ebeveyn olmanın zamanla öğrenildiği ve korunan çocuğun aile sistemine dâhil olduğu ilk zamanlarda, "misafir çocuğu" gibi algılandığı dikkat çekici bulunmuştur:

"Ya benim toleransım arttı. Başta şeyde çok zorlandım, ya şartları farklı, bi süre sonra onu o kadar benimsiyosunuz ki onun geçmişten gelen bi hayatı olduğunu unutabiliyorsunuz. Ebeveynlikte benim sabrım arttı, toleransım arttı. Mesela kızda bi şey 3 gün yasaksa, 3 gün yasaktı. Ama şimdi öyle değil, iyi hal indirimi uyguluyorum (gülüyor). Şimdi mesela kız olsa 7 günse, 7 gün de devam ederdi. İşte o esnekliği arttırdı. Toleransı, sabrı arttırdı. Hatta şimdi belki kıza haksızlık yapıyo olabilirim, Erguvan'ın hem küçük olmasından kaynaklı, hem şeytan tüyü olmasından kaynaklı hem de birazcık geçmişine, aslında o yaşanmamışlıkları telafi etmekten kaynaklı. Bana diyolar ki ayırt ediyo musunuz? Ediyoruz ama bu pozitif ayrımcılık hatta bazen kızdan günah çıkarıyorum, kızım diyorum acaba seni ihmal ediyo muyum? Yok anne diyo ben farkındayım sonuçta, bana davrandığın gibi ona davranamayabiliyosun zaman zaman ama bunun nedeninin farkındayım diyo. Benim de içimi rahatlatıyo, diyorum bazen küçüğü daha mı çok kayırıyorum. Bi de zaman içerisinde öğreniyosunuz zaten, kılavuzu yok, şifre çözücüsü yok, zamanla öğreniyosunuz. Aslında iki çocuklu bi ebeveyn olmayı da zamanla öğrendik, bizim için de başta Erguvan geçici bi misafir gibiydi, sonra dedik ki yok yani bu oğlan bi şekilde bu evden ayrılana kadar, bu üniversite olabilir, evlenip ayrılma olabilir, biyolojik aileye gidip ayrılma olabilir, bu yani o zamana kadar bizim oğlan. Dolayısıyla biz nasıl davranmamız gerekiyorsa, kızımıza nasıl davranıyosak artık oğlumuz da öyle davranıcaz dedik." (Anne Demokrasi)

"Şöyle, kıza daha sert davrandığımızı düşündük, Erguvan'a daha esnek davrandığımızı kabul ettik hatta kıza itirafta bulunduk dedik kızım biz sana çok yüklenmişiz. Normalde kızda onay vermediğimiz, kabul etmediğimiz çoğu şeye Erguvan'a göz yumuyoruz". (Baba Demokrasi)

Vicdan ailesindeki anne de korunan çocuğa daha çok taviz verdiğini dile getirmiş ve bunu da tıpkı E sistemi gibi çocuğun geçmiş yaşantısına bağlamıştır. Anne Vicdan'a göre geçmiş yaşantısında sıkıntılar çekmiş bir çocuğa sorumluluk veya görev vermek kendisini üzen bir davranış biçimidir:

"Yani evet, sanki kızıma biraz daha taviz veriyorum, e kızımın da şimdi böyle duygusal tarafı var diye çok kolluyorum. Ama şimdi hani biliyorum geçmiş yaşantısını, onları bilerek mesela ona işte görev vermek, sorumluluk yüklemek ya

da işte katı davranmak falan benim zoruma gidiyordu çocuk üzülmesin diye, onu o anlamda çok kolladım.” (Anne Vicdan)

Ağabey Vicdan ise ebeveynlerinin boşanma sonrasında çok sık görüşmediğini fakat özellikle koruyucu ailelikten sonra, Çınar’ın da istemesi ile ailelerin daha fazla görüştüğünü dile getirmiştir, Bu durum ailelerin daha toleranslı olduklarını başka şekilde örnelemiştir.

“Daha anlayışlılar mesela, biz buraya Çınar’dan önce hiç gelmiyorduk. Annem zaten babaannemle görüşmüyordu, şimdi dediğim gibi 3 günde bir geliyoruz.” (Ağabey Vicdan)

Ebeveyn alt sisteminin daha toleranslı bir tutum sergilemesi literatürdeki bilgileri destekler niteliktedir. Daşbaşı (2005) da yaptığı görüşmelerde koruyucu ailelerin korunma altındaki çocuklara karşı davranışlarında daha fazla özen gösterdikleri, çocukların zaten incinmiş ve örselenmiş olduklarından onları kırmak istemedikleri ve onları rahat ettirebilmek için büyük çaba sarf ettikleri görülmüştür.

4.3.2.2 Daha Korumacı Bir Ebeveynlik

Dikkat çekici bulunan bir diğer bulgu ise korumacı ebeveyn tavrıdır. Ebeveynler, koruyucu aile olduktan sonra daha “korumacı” davrandıklarını ifade etmişlerdir.

“Bir şey olsa şimdi beni dinlemeden hemen önyargı... Begonya haklıdır, şudur budur neden karışyorsun kıza diye onu korur mesela. Kızdım bu duruma çok ama bir şey değişmedi yani annem hala Begonya’yı korur.” (Ağabey Özgür)

“Yani sevgi konusunda hiç bir farkı yok, hiç bir farkı yok. Onun dışında hep sahiplenmek için hem koruma içgüdüleriyle belki, belki yaşı küçük olduğu için bilemiyorum, sanki biraz daha ağır koruyucum.” (Anne Vicdan)

Yavuzer (2014), ebeveyn tutumlarının çocuk alt sistemindeki sayına göre şekillenebileceğini ifade etmiştir. Dinçer (2008) ise bu görüşe doğum sırasını ilave ederek, ebeveyn tutumlarının çocuğun doğum sırasına göre (ilk, ortanca, sonuncu vb.) şekillenebileceğini dile getirmiştir. Dinçer’e göre; ilk çocuktan sonra gelen çocuklarda anne-baba ilgisi bölündüğü için büyük çocuğa ilgisiz bir tutum sergilenmekte ve küçük çocuğa da aşırı koruyucu davranılabilmektedir.

Yılmaz ve Kesici (2014)’nin araştırmasında da benzer bir şekilde demokratik ve koruyucu olarak algılanan anne baba tutumları ile kardeş doğum sırası arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bulgulara göre ilk çocukların ortanca ve son çocuklara göre

anne baba tutumlarını demokratik; sonuncu çocukların da ortanca çocuklara göre anne baba tutumlarını koruyucu algıladıkları saptanmıştır.

Görüşülen ailelerin hepsi, biyolojik çocuklarından sonra koruyucu aile olmuştur, bu nedenle de eşleştikleri çocuk ailenin “en küçük çocuğu” olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda ailelerin korumacı tavrının altında yatan nedenin biyolojik aile yaşam döngülerinde görülen “sonuncu çocuk korumacılığı” olma ihtimali vardır. Bununla birlikte ortaya çıkan bir diğer ihtimal ise ailelerin çocuğu “emanet” olarak görmeleridir. Çünkü görüşmeler sırasında dikkat çeken bu koruyucu tutumun nedeni anlaşılmaya çalışıldığında, ebeveynlerin cevaplarında korunan çocuğun “emanet” olduğu söylemi dikkat çekmiştir. Aileler korunan çocuğun kendilerine verilen birer emanet olduğu algısı ile ona çok iyi bakmaları gerektiğini düşünmektedir. Bu düşünce ise ailelerin ebeveynlik tutumlarını daha koruyucu yapmaktadır:

“Yani tabii şimdi biraz daha hassasız Defne’ye karşı. Şimdi aslında şöyle bazen şunu da sorguluyoruz, acaba bu çocuğa çok mu koruyucu davranıyoruz diye. O da neden kaynaklı dersiniz ya bi de o şimdi bizim için emanet yani, emanet. Şimdi ona çok iyi bakmamız gerek diye düşünüyorum.” (Baba Paylaşım)

Benzer şekilde şefkat ailesinin annesi de “dört gözlü” olduğunu ifade etmiştir, ailedeki dikkatin artmasının ve sorumluluk bilincinin de “emanet” algısıyla bağdaştığı düşünülmektedir.

“Çok sorumluluk, çok ağır bir sorumluluk işte her şeyiyle hani insanın iki gözü olur, dört gözün oluyor. Düştü mü kalktı mı, hani her şeyiyle birebir ilgilenmek istiyorsun. Sorununu, kederini işte rahatsızlığını, her şeyiyle... Daha bir ilgi oluyor.” (Anne Şefkat)

“Akasya geldikten sonra onun daha çok üstüne titrer oldular. Annemle babam hani biraz daha yürüdüğü yolda attığı adıma bile bakar oluyor, hani bir şey olur mu, olmaz mı, ne düşünür diye daha çok üstüne titriyor açıkçası.” (Abla Şefkat)

2 tane biyolojik oğlu olan Baba Özgür ise, korumuş olduğu çocuğa karşı daha hassas davrandığının farkında olduğunu söylerken bu durumu koruyucu aileliğe ve çocuğun “emanet” olduğu düşüncesine değil, cinsiyet farklılığına bağlamıştır. Ataerkil bir yaşamda, kız çocuklarının daha kırılgan ve zarar görmeye daha açık halde olmasının, babalık sorumluluklarına yansıdığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin ebeveynlik tutumlarını etkilediği görülmektedir. Aynı zamanda ebeveyn olarak hayatında değişen tek şeyin çevreden gelecek olan olumsuz tepkilere karşı daha tedirgin olmak olduğunu ifade etmiştir. Bu tedirginliğin altında ailesine ve korunan çocuğa zarar gelme

endişesinin olduğu bu sebeple de kişisel davranışların kontrol edildiği görülmüştür. Tüm bu veriler çevre baskısının koruyucu aileler üzerinde bir sosyal kontrol gücü olduğu savını bir kez daha desteklemektedir.

“Kız çocuk olunca tabii biraz daha dikkatli olmak zorunda kalıyorsun çünkü daha geniş düşünüyorsun, şu olur mu bu olur mu diye. Begonya’ya da daha temkinliyiz yani. Ona daha hassas olduğumun farkındayım ama o dediğim gibi işte kız çocuk olmasından dolayı hep. Mesela bazen çok karıştığımın farkındayım ama bunlar dediğim gibi koruyucu babalığın verdiği bir şey olduğunu düşünmüyorum, kız çocuk hakikaten farklı bir duygu. Ha mesela koruyucu babalığa şunu söyleyebilirim; tedirgin oluyorsun kötü bir şey söylerler mi diye. Öyle kötü şeyler duydum ki çünkü ben yok işte hırsız mıdır, kanı mı bozuktur daha neler neler bunları duymaktan çekindim çok.. Ama işte koruyucu çocukla ilgili öyle şeyler duyuyorsun ki tedirgin oluyorsun, hem aileme zarar gelebilir böyle kötü sözlerden. O yüzden mesela özellikle belli bir yaşa gelene kadar çok çok dikkat ettim her şeye. Öyle konuşma potansiyeli olanlardan mesela konu açmadım.” (Baba Özgür)

Benzer şekilde özgürlük ailesinin annesi de ebeveyn tutumundaki farklılığı cinsiyet değişikliği ile açıklamaktadır. Özgürlük ailesindeki baba, kız çocuğuna daha korumacı ve dikkatli davranılması gerektiğini düşünürken, aynı ailedeki anne ise kız çocuğuna daha toleranslı davranılması gerektiği düşüncesine sahiptir:

“Oğlumlar mesela Begonya’ya toleranslı olduğumu sanıyorlar, öyle düşünüyorlar ama öyle değil. Ya şimdi kız ve erkeğe aynı davranamazsınız ki. Onlar erkek olduğu için öyle düşünüyorlar ama kız ve erkek çocukları çok farklı. Fark bundan kaynaklı yani”. (Anne Özgür)

İlgili alan yazın incelendiğinde, çocuk cinsiyetinin ebeveyn tutumlarını etkilediği birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin Dinçer (2008), kültürel dinamiklerle birlikte erkek çocukların aşırı hoşgörülü ve demokratik tutumla yetiştirildiğini kız çocuklarının ise daha korumacı ve otoriter bir tutumla yetiştirildiğini dile getirmektedir. Benzer şekilde Bayrakdar Battal (2013) da sahip olunan kız çocuk sayısı ile aşırı kontrolcü tutum arasında pozitif yönlü bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu noktada koruyucu ailedeki ebeveynlerin tutumları, eşleştirildikleri çocuğun cinsiyeti doğrultusunda da şekillenebilmekte, kız çocuklarına erkek çocuklarından daha korumacı ve daha toleranslı(yumuşak) davranılabilmektedir.

4.3.2.3 Ebeveyn Olma Doyumu

Ebeveyn alt sisteminde dikkat çeken bir diğer unsur ise, ebeveynlerin koruyucu aile olduktan sonra anne-baba olma deneyimine doymuş olmaları ve kendi anne-baba rollerini daha fazla yaşayarak bu durumdan haz almaları olmuştur.

“Akasya’yla ben doydum yani her şeyiyle... Onda anneliği daha çok hissettim. Öbürlerinde, kızlarda biraz yaşın verdiği şey de hani gençsin. Ama bunda bire bir daha bi böyle, gününe gün, ayına ay daha çok güzel yaşıyorsun anneliği, daha ince ayrıntısına kadar hissediyorsun yani.” (Anne Şefkat)

“Akasya’nın ağırlığı bizi bana bi doyurdu yani. Hem biraz eksikliği var işte epilepsi ve konuşma geriliği. Onun bütün sorumluluğu bize büyük bir ödev gibi geliyor. O da bizi artık 3. çocuk, 4. çocuk şeyi kalmadı bu bizim büyük bir ödevimiz diyosun, ağır bi yük gibi, sorumluluk gibi. Yani her yönden bizi tamamladı, doyurdu”. (Baba Şefkat)

“Ben gençken yani kızımı doğurduğum zaman, 25 yaşında falandım ve annem vardı. şimdi rahmetli oldu. Hep o ilgilendi, okuldan aldı, yazın tatile götürdü yani daha çok, şimdi oğlumla daha fazla annelik deneyimi yaşıyo gibiyim.” (Anne Paylaşım)

“Neler değişti dediğinde hem her şey değişti hem de hiç bi şey değişmedi aslında. Erguvan büyüttü galiba bizi ya, evet biz bi büyüdük onunla beraber, yani ben anne baba olduğumuzda büyüdüğümüzü sanırdım ama o üstüne yani kaymak kadayf oldu biraz.” (Anne Demokrasi)

Kırman ve Doğan (2014), 36 ve üzeri yaş grubundaki annelerin ve 31 yaş sonrasındaki babaların ebeveynlikten daha fazla doyum elde ettiklerini ifade etmişler ve yaşla birlikte anne babaların ebeveynlikle ilgili doyum düzeyinin artmasını, zamanla ebeveyn kabul düzeyinin ve deneyimlerin artması ile yorumlamışlardır. Bu bağlamda koruyucu ailedeki ebeveynlerin almış oldukları haz, yaşla ilgili olabilmektedir. Bunun yanında korunma ihtiyacı olan bir çocuğa sahip çıkmanın ve ona iyi gelmenin de ebeveynleri daha çok doyuma götürdüğü düşünülmektedir.

Baba Demokrasi ise “dikenli gül bahçesi” olarak betimlediği koruyucu aile uygulamasında, bazen yetersiz gelme veya başarısızlık gibi duygulara kapılabildiğini fakat korunan çocuğun yapmış olduğu olumlu ve mutlu edici davranışlarda ebeveyn olarak hemen motive olabildiğini ifade etmiştir.

“Bence bu bi dikenli gül bahçesi, gül koklarken dikenlerin batmaması mümkün değil, muhakkak canınız acıyacak, eliniz kaniyacak ama her geçen gün de yol kat ediyoruz, önemli olan da o bence. Bazı şeyleri defalarca uyarıyorsunuz mesela, diyosunuz ki acaba olmuyo mu, ben mi yetersiz kalıyorum? Bi gün ama bi harekette bulunuyo, bi laf ediyo, yok diyosunuz ya tamam, yola devam. Bu kadar emek diyosunuz, o ilk söyleyen öğretmen gibi değilmiş, boşa gitmiyomuş diyosunuz, iyi geliyo o yüzden.” (Baba Demokrasi)

Baba Şefkat, koruyucu baba olduktan sonra sorumluluklarının arttığını fakat bu sorumluluklarla birlikte mücadele isteğinin de arttığını ifade etmiştir.

“Sorumluluklar arttı, daha çok hırslandın, daha çok hevesliyorsun. Yapmam gerek diyosun yani bunu almam, bunu kazanmam, bunu çalışmam lazım diyosun işte. Sorumluluk hırsı etkiliyor başka bir şey yok..” (Baba Şefkat)

Sonuç olarak ebeveynler, koruyucu aile olduktan sonra biyolojik çocukları ile korunan çocuk arasında pozitif ayrımcılık yaptıklarını, korunan çocuğa karşı daha sabırlı, daha toleranslı, daha anlayışlı davrandıklarını ifade etmişlerdir. Bu davranış örüntüsünün arkasında ise, çocuğun yaşamış olduğu negatif yaşam deneyimlerini unutturmak, çocuğun farklı bir kültürden gelmesi, çocuğun cinsiyeti, yaşı ve engeli gibi sebepler olduğu görülmüştür. Daha dikkatli, daha titiz davranan ailelerin bu davranış kalıplarının altında ise çocuğa zarar gelme endişesi ve çocuğu “emanet” olarak görme eğilimi bulunmaktadır. Bununla birlikte ebeveynlerin koruyucu aile olduktan sonra anne baba olma doyumunu daha çok yaşadıkları ve bu durumun ebeveynleri mutlu ettiği hatta hayatla daha fazla gayret etme motivasyonu sağladığı fark edilmiştir.

4.3.3 Kardeş Alt Sistemi

Anne baba ve çocuk ilişkisinden sonra çocuğu etkileyen önemli ilişkilerin başında kardeş ilişkileri gelmektedir. Daha da dikkatli söylemek gerekirse bir kardeş ilişkisinden ziyade nasıl bir kardeş ilişkisine sahip olunduğu bireyin tutumlarını ve kişiliğini büyük ölçüde etkileme özelliğine sahiptir. Kardeş alt sistemindeki çocukların sosyal becerilerini denedikleri ilk yer aile kurumudur. Bu alt sistemde çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerini düzenlemeyi, birbirlerini desteklemeyi ya da tam tersi bir davranış örüntüsü ile birbirlerini dışlamayı öğrenirler. Çocukların, sisteme yeni dâhil olan bir çocuğa karşı geliştirecekleri tutumda, çocukla ilgili algıları ve ebeveynlerin çocuklar arasında kuracakları denge etkili olmaktadır. Kardeşlik bağlarının korunan çocuk ile yeniden düzenlenmesi, çocukların karşılaştıkları sorunlarda birbirlerine destek olması ve birbirlerini koruması için önemli bir adımdır. Kardeşlik bağı ile birlikte öğrenilen dayanışma çocukların ilerdeki hayatlarında sosyal sorunlarla baş etme süreçlerini etkilemektedir.

Koruyucu aile modelinden yararlanacak olan çocuğun çocuklu koruyucu aile ortamlarına daha çabuk adapte olduğu ve biyolojik çocuğu olan ailelerde daha az uyum sorunları yaşandığı bilinmektedir (Bowbly, 1952). Şüphesiz ki bu bilgiyi doğru bir kardeş ilişkisinin var olduğu aileler şeklinde düzeltmek gerekecektir. Çünkü biyolojik ailedeki çocuğun, korunan çocukla ciddi bir rekabet ilişkisine girmesi ve kabul

etmemesi tam tersi bir etki yaratacaktır. Her ne kadar doğru kardeş ilişkileri, biyolojik çocukla uyum sürecini kolaylaştırırsa da kardeş alt sistemine giren yeni bir üye nihayetinde alt sistemin dengelerini değiştirmekte ve biyolojik kardeş/kardeşler de bu yeni dengeye ayak uydurmak adına çeşitli davranışlar sergilemektedir. Bu bağlamda bu başlık altında koruyucu aile deneyiminden sonra hem bizatihi biyolojik kardeşlerin hem de ebeveynlerinin gözünden, kardeş alt sisteminde yaşanan değişimler ve kardeşler arası bağlamda oluşturulan iletişim mezzo düzey bilgileri ile betimlenecektir.

4.3.3.1 Sorumluluk Alan ve Empati Düzeyi Artan Güçlü Kardeşler

Bireyin diğer insanlara karşı farkındalığının, empatik duyarlılığının ve sorumluluk bilincinin gelişmesinde ebeveyn tutumları ve ebeveynle olan etkileşim kadar kardeş ilişkilerinin de etkili olduğu artık bilinen ve araştırmacılar tarafından kanıtlanan bir gerçektir (Erginoğlu, 2015). Benzer şekilde araştırma öznelerinin biyolojik çocuklardaki değişim hakkında ifade ettikleri ilk şey sorumluluk duygusunun gelişmesi olmuştur. Koruyucu ailelikten önce sorumsuz hatta bencil olan çocukların bile, koruyucu ailelik ile birlikte çok daha yardımsever oldukları ve aynı zamanda kardeş bakımını aileleri ile paylaştıkları görülmüştür. Bu paylaşımda bulunan ailelerin ortak özellikleri ise aile sistemlerinde sadece bir tane biyolojik çocuğun olmuş olmasıdır. Yani tek çocuğa sahip ailelerde, koruyucu ailelikten sonra dikkat çeken ilk bulgu artan sorumluluk duygusu olmuştur. Bu değişimin ilk olarak bir kardeşe sahip olmanın ve ailedeki “tek çocuk” pozisyonundan çıkmanın bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

“Oğlumda mesela, üniversiteye hazırlanırken çok agresifti, öğretmenler geliyor eve ders verecekler, çocuğum evde yok, gelmiyordu eve. Sorumsuzdu, sorumsuz derken yani kaçıyordu, okumak istemiyordu falan. Fakat kızımdan sonra o sorumluluğu mesela kendi kendine kabul etti, ben söylemeden hani... Anne bugün Çınar'a şu yapılacak unutmama mesela, o kendi kendine çorabını bile giymeyen bir çocuktan ama inanılmaz değişti. Asla kıyamıyor mesela, bir şey almayı planladıysak önce ona alınacak anne, ondan sonra kalırsa bana ya da sana falan. İnanın bugün gelirken yolda da aynı şeyi söyledim. Biz bir şey yaptık ama oğlum dedim inan ki senin için daha iyi bir şey yapmışım gibiyim yani. Dedğim gibi beni yönlendirici mesela, yani hiç bir şeye karışmayan bir çocuktan benim oğlum. Yenmiş içilmiş hiç yani, yer içer çıkar giderdi böyle, yarından bir beklentisi olmayan, günübirlik yaşayan bir çocuktan, şimdi öyle değil. Şimdi daha sorumlu, bana yol gösteriyor mesela, anne hayır bu böyle olmaz şöyle yapalım diye. Yarını düşünen bir çocuk oldu. Kesinlikle her anlamda inanın Çınar abisine çok iyi gelen bir çocuk oldu.”(Anne Vicdan)

“Bizim kızımız, şimdi yarın tanıyacaksınız siz de aşırı akıllı, uslu, bizi üzmeyen bir çocuk. Defne'yi o kadar çok benimsedi ki, bu mesela geçen sene falan şey yapardı, uyandırır, kaldırır, kahvaltısını falan yaptırır sonra arabasına alır, onu götürür

okula sonra da kendi okuluna gider, paylaşıyoruz sorumluluğu. Çok sorumluluk almau başladı yani (Baba Paylaşım)

Biyolojik kardeşler özellikle ailelerinin, kardeşlerini onlara emanet etmesi ve bakımı için görev vermesinin, kendilerine iyi geldiğini ve sorumluluk sahibi olduklarını hissettirdiğini ifade etmişlerdir.

“Ben asıl ilk sorumluluğumu şeyde hissetmişim, Antep’teydik daha annemin işi çıkmıştı, babamın da toplantısı vardı. Akşam 10 gibi geleceklerini söylemişlerdi Erguvan’la baş başasınız, size güveniyoruz dediler. İşte ona yemek hazırladım, tabii işte sonra uyuya kaldı, yok yatağa götürdüm, Erguvan dışını fırçarlar mısın, Erguvan tuvalete gitmek ister misin falan. O haberi ilk aldığımdaya hadi bakalım nasıl kalkarım bunun altından olmuşum.”(Abla Demokrasi)

Abla Paylaşım de benzer şekilde kardeşinin sorumluluklarının kendisine verilmesiyle ve kardeşinin emanet edilmesiyle mutlu olduğunu dile getirmiş ve ailesinin bu sorumluluklardan dolayı daha ödüllendirici davrandığını ifade etmiştir:

“Aslında birazcık daha benden üstlerini çektiler. Atıyorum 10’da gel dediklerinde 12’de gelebilirsin bugünlük çünkü: "Sen bugün Defne ile ilgilendin. Birazcık daha gez dolaş" dediler. Birazcık daha sanki ben sorumluluklarımı biliyomuşum ve daha çok yapabiliyomuşum gibi hissedip Defne’yi bana emanet edebiliyorlar. Bu benim hoşuma gitmişti mesela. Mesela artık büyüdünden kastım hani sen halledersine geçti bu olay.” (Abla Paylaşım)

Abla Demokrasi, aile sistemine gelen kardeşi ile birlikte yalnızca sorumluluk sahibi olmadığını, buna ek olarak farklı hayat koşullarının olduğuna dair farkındalık kazandığını, empati duygusunun geliştiğini ve kendi hayatının önemini daha çok anladığını, koruyucu aile olmanın tek çocuk olmaktan çok daha anlamlı bir deneyim olduğunu ve biyolojik kardeşe sahip olduğunda elde edemeyeceği kazanımlara sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu deneyim koruyucu aile modelinin sadece modelden yararlanan çocuğun hayatında değil, biyolojik çocuğun hayatında da bir kardeşe sahip olmanın dışında ciddi kazanımlar yaşattığını göstermektedir.

“Aslında sırf bizim onun hayatına dokunmanız çok iddialı, onun da aynı şekilde bana kattığı çok fazla şey oldu. Tek çocukken insan ne olursa olsun biraz da bencil oluyor, ben merkezli oluyor. Yani koruyucu aile olduğunuzda sabırlı olmayı öğreniyorsunuz çünkü ilk geldiği zaman benim Erguvan acayip sabrımı test ediyordu. Mesela odama giriyordum bütün odam darmadağın işte bütün oyuncaklar karışmış falan ama ondan önce tek çocuk olduğunuz için ve hayatınızda bir anda aslında bir çocuk dâhil olduğu için arada böyle bir çıldırtıyordu. Ama sonra çok güzel bir şey, yani bir şekilde özellikle koruyucu aile yoluyla kardeşinizin olması... Belki de normalde, hani kendi biyoloji kardeşim olduğunda fark edemeyeceği ayrıntıları fark ediyorum. Ailenin önemini, yani şartlarının işte önemini, yaşadığı hayatın önemini daha iyi kavriyorsun. Bir de empati duygusu çok daha gelişmiş oluyor. Erguvan’ın hayatımıza gelmesiyle benim

de gözüüm açıldı bi yandan da çünkü daha önce hep böyle, daha kendi çevrim içinde yaşıyordum, hani arkadaşlarım benim gibiydi, herkesin annesi babası... Şimdi hani farklı bir hayat olduğunda bir yandan öğrenmiş oldum, öyle olunca o etkili oldu.” (Abla Demokrasi)

Abla Demokrasi toplumsal farkındalığının arttığını ifade ederken, aynı değişimi annesi de gözlemlemiş ve kızının devlet korumasındaki çocuklar ve toplumsal sorumlulukla ilgili bilinç ve özgeci tutumunun arttığını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Onun da sorumluluk anlamında çok faydası oldu, 13 yaşına kadar bi prenesti, şımarık çocuk olmadı ama onun şartlarıyla, Erguvan’ın geldiği şartlar arasında çok farklar var. Hatta bana geçenlerde şey dedi, çok da hoşuma gitti, anne dedi şu üniversite sınavını halledeyim sonra dedi bi kurumla konuşsak da ben sevgi evlerinden birinde gönüllü ablalığa başlasam dedim. Dedim bak o öyle kolay değil, düzenli olması lazım. İşte bunlar hep Erguvan’ın gelişi ile oluyo, yoksa belki bizim o Antep’e gittiğimiz haliyle hep isteyenlerden ama elini bi türlü taşın altına koyamayanlardan olacaktı. Şimdi koruyucu ablalıkla gurur duyuyo.” (Anne Demokrasi)

Kabapınar (2015), çocukların kendilerine benzeyen kişilere daha fazla empatik yaklaşabildiklerini ifade etmektedir. Yani bir çocuğa diğer bireylerin kendine benzer olduğu algılatılabilirse çocuğun o kişi hakkındaki empatik becerisine katkıda bulunulabilir. Çünkü birey, başkasının bakış açısını algılayabildikçe empati edinimini kazanır. Bu doğrultuda biyolojik kardeşlerin koruyucu ailelik ile birlikte hem toplumsal farkındalıklarının hem de devlet korumasındaki çocuk özelinde empati becerilerinin artmasının, aslında devlet korumasındaki çocukların da kendilerinden farklı olmadığı görüşüyle birlikte ortaya çıktığı düşünülmektedir. Toplumsal farkındalık, koruyucu ailelik modeli için itici güç konumunda olan dinamiklerden biri idi. Burada ise koruyucu ailelik sonrasında özellikle kardeş alt sisteminde kazanılan bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda toplumsal farkındalık ve devlet korumasındaki çocuklarla empati becerisinin koruyucu ailelik modelinin hem sebebi (itici gücü) hem de sonucu konumunda olduğu görülmektedir.

Biyolojik kardeşlerde gözlemlenen sorumluluk bilincinin ve empati düzeyinin artması literatürü destekler niteliktedir. Daşbaş’ın (2015) gerçekleştirmiş olduğu araştırmada, koruyucu aile olma deneyimi ile, biyolojik kardeşlerin olgunlaştığı, başkalarıyla empati yapabilme yeteneğinde, başkalarına yardım etme isteğinde ve başkalarının yaşantılarına ve farklılıklarına saygı gösterme davranışlarında bir artış olduğu görülmektedir.

Benzer şekilde uluslararası literatürde (İngiltere, ABD, Kanada, İsveç, Belçika ve İspanya’da yapılan toplam 17 çalışma) koruyucu ailelerdeki biyolojik çocukların bu deneyimlerden nasıl etkilendiğini inceleyen araştırmaların derlemesi yapılmıştır. Bu araştırmada biyolojik çocukların koruyucu aile olma deneyiminden hem olumlu hem de olumsuz şekilde etkilenebildiği görülmüştür. Olumlu etkilerde çocukların geniş bir ailenin parçası olmaktan keyif aldıkları, daha şevkatli ve empatik oldukları, başkalarının talihsizliklerini daha kolay anladıkları ve sorumluluk almayı öğrendikleri görülmektedir (Höjer, Sebba ve Luke, 2013).

Baba Demokrasi ise tüm bu gelişmeler ışığında, koruyucu ailelik ile birlikte kızının hayatı öğrendiğini, hakkını daha iyi savunabilir şekilde güç kazandığını ve insanlarla iletişiminin güçlendiğini ifade etmiştir.

“Hayatı öğrendi. Daha önce evin bi kızı, prensesiydi her şey etrafında dönüyodu. Hatta şunu görünce ben dedim ki, oldu bu iş, bu bir proje ise evet bu proje başarıyla sonuçlandı, Erguvan kızın odasında, tırnaklarını geçirmiş halıya, kız da bacaklarından tutmuş, çık dışarı ben ders çalışıcam diyo, Erguvan da çıkmayacam deyip duruyo. Tamam dedik bunlar artık kardeş olmuş ve kızın bırakın kardeşi falan, bi çocuğun bacaklarından tutup çekebilmesi yani mümkün değil derdim, o prenses, kimseye kötü söz söylemez etmez falan. Hayatı şöyle öğrendi, rol çalan bi Erguvan var çünkü. Öncesinde dünya onun hayatında dönerdi. kızım geldin mi, kızım gittin mi gibi gibi. Şimdi bu sefer kız üniversite hazırlanıyor, diyoruz kızım ne yaptın, nasıl geçti falan, Erguvan direk araya giriyo, ben de şunu yaptım, bunu yaptım diye. Direk bi rol çalma olduğu için hani, ona rağmen ama şeyi öğrendi, hayatın nasıl bi şey olduğunu öğrendi, yani hayat senin etrafında dönmüyo, aslında Erguvan da bu yönden kıza çok şey öğretti. Şimdi mesela bu okulda, her türlü, herkesle münakaşaya da girer, her türlü ortama da girer. Yani tabiri caizse Erguvan da ona bazı şeyler değil, çok şeyler öğretti diyebilirim, hayat konusunda, paylaşım konusunda, yerine göre hakkını savunma konusunda, bence artı oldu o açıdan.” (Baba Demokrasi)

4.3.3.2 Daha Toleranslı Kardeşler

Biyolojik kardeşler tıpkı ebeveyn tutumlarında olduğu gibi korunan çocuğa hassas davrandıklarını, daha sakin ve toleranslı tepkiler verdiklerini ifade etmişlerdir. Tepki verecekleri bir olay yaşandığında, biyolojik kardeşlerine daha sert tepki verecekken, eşleştirildikleri çocuğun geçmişinden dolayı daha hassas davrandıklarını ve sert tepki vermediklerini dile getirmişlerdir. Yine ebeveynlerindeki algının benzeri bir şekilde bu toleranslı tutumun altında da kardeşlerinin “emanet” olması, geçmişinde aile eksiğinin

olmuş olması ve ileride kendilerini kötü hatırlayarak üzülmemesi düşüncesi kısacası koruyucu aile modelinin getirdiği özellikler yatmaktadır:

“Kendi kardeşimi de bu kadar sevemedim, mesela kendi kardeşime bağırabilirdim. Hiç bağıramıyorum şimdi. İlerde çünkü mesela aklına gelecek, hayal meyal hatırlayacak, ağabeyim bana bağıırıyordu diye mesela. Annem bana küçükken bir iki tane yani hani dövüşü değil ama mesela ben kaybolurum, annem bana tokat atar o benim aklımda. Ben ama annemin beni sevdiğini biliyorum, o ama düşünebilir acaba ağabeyim beni sevmiyor muydu diye aklına onlar gelebilir. O yüzden yanına bile çok uzanmıyorum mesela, şey, uyurken falan. İlerde aklına kötü şeyler gelmesin, yanlış anlamasın diye.” (Ağabey Vicdan)

“Mesela tepkilerim yani eğer Begonya biyolojik olsaydı daha bile sert olurdu. Çok sert olurdu. Şimdi o benim... yani neticede öz kardeşim değil. Allah'ın bize verdiği bir emanet olduğu için çok daha yumuşak davranıyorum. Şimdi daha kontrollüyüm, öyle olmasaydı kontrol etmezdim. Daha sert olurdum.” (Ağabey Özgür)

“İşte gerçek, Erguvan biyolojik kardeşim de olsa belki bu kadar şey yapmazdım. Yani benim için, onlar için nasıldır tam bilemem ama gerektiği yerde tabii ki uyarıyorum, sert çıkıyorum, gönlünü hoş tutmak istiyorum yine de çünkü sonuçta önceden gelen bir aile eksigi var. Öyle olunca onu tamamlamak için böyle gerçekten daha müsamaha gösteriyor olabilirim.” (Abla Demokrasi)

Literatürdeki bilgiler de aştırma sonuçlarıyla paralel niteliktedir. İlgili başka bir araştırma da korunan çocuğun geçmiş yaşantısındaki olumsuzluklara ilişkin paylaşımların biyolojik çocukları büyük oranda üzdüğü ve sonucunda kardeşlerin daha duyarlı hale geldikleri görülmüştür. Ayrıca bu durum koruyucu ailelerin biyolojik çocuklarının koruyucu aile olma konusundaki motivasyonlarını da olumlu etkilemiştir (Daşbaş, 2015).

4.3.3.3 “Annelik” Yapan Kardeşler

Ebeveynler biyolojik çocukları ile korunan çocuk arasında bir uyum sorunu yaşanmamasını biyolojik çocuk ve korunan çocuk arasındaki yaş farkıyla açıklamaktadır. Yaşça büyük biyolojik çocukların ebeveyn alt sistemine destek oldukları ve biyolojik çocuklarının yaşça daha küçük olması durumunda problem yaşanma ihtimalinin yüksek olduğu görülmektedir.

“Bence şöyle, biraz daha sorumluluk sahibi oldu ve ben hep kızıma diyoyum, ilerde çocuğun olursa hiç zorlanmazsın. Tabi her şeyini yapıyo Defne'nin. Bu onu bence biraz disipline etti, bakış açısını değiştirmiş olabilir. Sonuçta tek çocuğu, kıskançlık belki mesela biraz küçük olsaydı olabilir. Ben şimdi mesela küçük çocuğu olup da koruyucu aile olmak isteyenlere, yan bi sıkıntı olabilir ama bizde olmadı yani yaştan dolayı.” (Baba Paylaşım)

“Yani olumsuz olmadı onu söyleyebilirim. Olumlu yönde, bize karşı sağ olsun hep destek oldu. 2. anne diyebilirim, tabi 7 yaş farkı var, o da önemli, yaşlar yakın olsa böyle olmayabilir. Geçenlerde ev gezmesine gitmemiz gerekti, sağ olsun kızımız Erguvan’ı yatırdı, kaldırdı, üstünü örttü, ilgilendi. Olumsuz hiç bi şey olmadı yani, sıkıntı olmadı.”(Baba Demokrasi)

“Kızım bana her zamanki gibi davranıyo yalnız biraz daha fazla yardım etmek istiyoy, yorulduğumu gördüğü için. Onun dışında büyük bi değişiklik yok, hissetmedim. Yani belki daha küçük olsa kıskançlık gösterilerinde bulunabilirdi ama onun yaşı geçti onun için. Yani ergenliğini tamamladı, kendi anne olma yaşına geldi yani, onun için öyle bi şeyimiz olmadı. Biraz küçük olsa kıskanabilirdi ama...” (Anne Paylaşım)

Volcon, Machiz ve Reich (2011) kardeşler arasındaki iletişim örüntülerinin, aralarındaki yaş farkından etkilendiğini ifade etmişlerdir. Araştırmaları sonucunda kardeşler arasındaki yaşlar birbirine yaklaştıkça, hissedilen rekabet ve buna bağlı olarak çatışmalar da artmaktadır. Benzer şekilde Erginoğlu (2015) da araştırmasında kardeşler arasındaki yaş farkı azaldıkça aralarındaki sıcaklığın arttığını ama bununla birlikte aralarındaki çatışmanın da arttığını ifade etmiştir. Yine aynı araştırma uyum problemlerinde de kardeşler arası yaş farkına göre farklılık saptamış ve sosyal içe dönüklük/depresyon problemlerinin yaş farkı 3 ve daha az olan kardeşlerde yaş farkı 5 olanlara göre anlamlı düzeyde fazla olduğunu dile getirmiştir. Bu noktada koruyucu ailelerin uyum sorunu yaşamamalarını biyolojik çocuk ve korunan çocuk arasındaki yaş farkı ile açıklamaları literatürdeki biyolojik kardeş bilgileri ile örtüşmektedir. Koruyucu ablalar/ağabeyler hem yaşlarının getirmiş olduğu olgunlukla hem de “koruyucu aile olma” bilinci ile aile sistemindeki dengenin yeniden kurulmasına ailedeki rol ve sorumlulukları paylaşarak yardımcı olmaktadır.

Daşbaş (2005) da yaşça korunma altındaki çocuktan oldukça büyük olan kardeşlerin, korunma altındaki çocukların disiplini ve terbiyesi konusunda ebeveynleriyle fikir alışverişinde buldukları ve bu yöndeki paylaşımlarının arttığını dile getirmiştir.

Ellis (1972)’in araştırmasında da biyolojik çocukların ve korunan çocukların aynı yaşta olduğu koruyucu ailelerin zorlandıkları görülmüştür. Ayrıca araştırmalar yerleştirilen çocuk ile biyolojik çocuk arasındaki yaş farkının 4 ve 4’ten büyük olmasının olumlu sonuç vereceğini göstererek korunan çocuk ve biyolojik çocuk arasındaki yaş farkının iletişimi etkilediğini desteklemektedir (Bowbly, 1952).

4.3.3.4 Korumacı Kardeşler

Tıpkı ebeveyn alt sisteminde olduğu gibi kardeş alt sisteminde de biyolojik kardeşlerin korumacı davranmaya başlamaları dikkat çekmektedir. Abla Demokrasi, kardeşinden sonra kendisinin çok daha korumacı olduğunu fark ettiğini, bu durumu ise onun arkasında birisinin olduğu izlenimi vermek istemesi ile açıklamaktadır.

“Biri Erguvan’a bir şey dediğinde ben kendimde onu fark ediyorum yani biraz özeleştiri gibi ama, hani korumacı davranıyorum. Yani aile içinde değil ama dışarıda bir yerde hani kasti bir şeyler yapmaya çalıştığında, çok sık başımıza gelen bir durum değil tabii ki ama hani biraz korumacı bir tavır oluyor. Bence Erguvan’dan sonra daha fazla koruyucu olduğumu hissettim. Daha doğrusu onun arkasında olduğumu belirtiyorum. Bu seferde ona yapılan bir haksızlıkta, bir şeyde daha çok ses çıkarmaya başladım. Hani önceden de tabii ki arkadaşımı haksız bir durumda savunurdum ama korumacı davranmak gibi değil. Erguvan’dan sonra başladı diyebilirim belki biraz o yüzden.” (Abla Demokrasi)

Ağabey Vicdan da benzer şekilde daha korumacı davrandığını, bu davranışının altında ise kardeşine zarar gelmesi korkusunun olduğunu ifade etmiştir.

“Yani aslında Çınar’a karşı ben daha çok koruyucu olabilirim, annem mesela aşağıda bir çocukla oynaması için yollayabilir ama ben hiç yollamıyorum. Ne bileyim ya, araba geçer falan diye ya da ne bileyim korkuyorum. Karşı komşuyla bir kere yemeğe gittiler de nasıl rahatsız oldum. Gerildim yani başına bir şey gelecek diye. Yani normalde insanlar bu kadar çok umurumda olmaz hatta Çınar biyolojik kardeşim olsaydı bu kadar umursamayabilirdim.” (Ağabey Vicdan)

“Biyolojik kardeşim olsaydı bu kadar umursamayabilirdim”, “Daha doğrusu onun arkasında olduğumu belirtiyorum.” cümleleri korumacı kardeş tutumunun altında, koruyucu ablalığın/ağabeyliğin de vermiş olduğu bir sorumlulukla çocuğa herhangi bir zarar gelme endişesinin olduğunu düşündürmektedir.

Ayrıca biyolojik çocukların ebeveyn sistemini tanıdıkları, bu konuda yaşanan gerginliklerde aile dengesini korumak adına korunan çocuğa yol gösterdikleri ve destek oldukları görülmüştür.

“O aslında, bi de 7 yaş fark var aralarında, yedek anne gibi de oluyo, ben delirdim mi böyle bazen gözüüm deliriyo, oğlan o zamanları bazen anlayamıyo, bi bakıyorum oğlanı alıp götürmüş. Sus diyo şimdi annem birazdan düzeler, şimdi cevap verme yoksa daha çok sinirlenir falan diyo. Onun koruyucu kalkanı oldu yani.” (Anne Demokrasi)

Ağabey Özgür, tıpkı ailesindeki ebeveyn sisteminde olduğu gibi korumacılığını tamamen kız kardeşe sahip olmak ile açıklamıştır. Kız çocuklarının daha savunmasız ve zarara açık olmasının kendisini daha koruyucu bir ağabey rolüne soktuğunu ifade

etmiştir. Bu durum özgürlük ailesinin sisteminde toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki düşünce kalıplarının ve davranış örüntülerinin öğrenildiğini ve hem ebeveynlerin hem de biyolojik çocuk tutumunun, çocuğun cinsiyetinden etkilendiğini düşündürmektedir.

“Ama kız olunca yani aklına bir şeyler geliyor, Türkiye'nin durumu rezalet yani görüyoruz televizyonlarda taciz vakaları tecavüz vakaları çok fazla. Hani adam gidiyor 80 yaşındaki dede, 14 yaşındaki... yani mide buandırıcı şeyler oluyor. Bunları gördükten sonra kız çocuğunu bırak 7'yi bana kalsa 6-5 gibi evde olsun yani çünkü sokağın hali rezalet ondan korkuyorsun. Bi de erkek olduğum için erkeklerin ne düşündüğünü anlayabiliyorum. Bunu kızlar anlayamaz. Kadınlar anlayamaz. Erkeklerin mesela çok güzel olmayan bir kadınlar ilgili düşünceleri aşağı yukarı aynıdır. Ben bunu bildiğim için hani o yüzden biraz daha koruyucuyum.” (Ağabey Özgür)

4.3.3.5 Kıskanç Kardeşler

Kardeş alt sisteminde şimdiye kadar ifade edilen tüm olumlu değişimlerin yanında, kıskançlık ve rekabet gibi olumsuz duygular da yer almaktadır. Çocukların bu duyguları tecrübe etmesinin ebeveyn tutumları ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Ebeveynlerin çocuklar arasında sevgi ve ilgiyi eşit dağıtması kardeşler arasındaki aşırı kıskançlık gibi psikolojik kaynaklı hasetleri engellemektedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2011). Her ne kadar ebeveynler tüm çocuklarına dengeli ve tutarlı davranmaya çalışsa da çocuklar tarafından ebeveynin ilgisinde bir eşitsizliğin veya imtiyazın algılandığı zamanlarda rekabet ve rekabetin getirisi olarak da kardeş kıskançlığı ortaya çıkmaktadır (Brody, Stoneman, ve McCoy, 1994). Kıskançlık duygularının koruyucu ailelilerdeki biyolojik kardeşlerde sıkça görüldüğü saptanmıştır. Ebeveynin biyolojik çocukları arasında elinden geldiğince eşit bir tutum sergilediği zamanlarda bile sıkça rastlanan bu durumun, açıkça ebeveynler tarafından “daha toleranslı” davranıldığı dile getirilen koruyucu aile sistemlerinde karşılanması beklenen bir sonuçtur.

Ağabey Özgür yaşadığı kıskançlığın sebebini, ailedeki ve çevredeki tüm ilginin korunan çocuğa kayması ile açıklamıştır. Tüm ilgi kardeşine gittiğinde kendini dışlanmış hissettiğini hatta diğer biyolojik kardeşini bile bu kadar kıskanmadığını, “sonradan gelen birisinin” bu kadar ilgiyi kendine çekmesinin ve bu kadar hassas davranılmasını sağlamasının kendinde yarattığı kıskançlığın ise zamanla çözüldüğünü dile getirmiştir.

“Begonya'ya ayrı ilgi gösterdiler, yani ilgi ona kaydı hatta ben çoğu kez kıskandım. B. de (diğer biyolojik kardeş) kıskanmıştı çünkü neticede biz varız. Sonradan gelen birisi daha çok ilgi gördü. O biraz kıskançlığa sebep oldu. Mesela

bayram harçlıklarını bile ona daha çok verirlerdi. Bunu da kıskandım yani ne yalan söyleyim. Bize 100 gelirse ona 400 gelirdi. Ama dediğim gibi ben öz kardeşimi de hatırlıyorum. Onun kadar büyük bir kıskançlık olmuyor ama Begonya gibi üvey bir kardeş gelince anne baba ona daha hassas davranıyo. Öz kardeşle herkes aynı. Annem yani Begonya'nın 3-10 yaş arasında gerçekten çok hassastı. Kendini dışlanmış hissettiğin için kıskanıyorsun. Mesela misafirlige gidiyoruz ooo herkes Begonya'da. Nasılsın Begonya falan herkes Begonya'ya ilgi gösteriyor. Eve geliyoruz Begonya, dışarı çıkıyoruz Begonya. Öyle yani... Genelde dediğim gibi kıskançlık oluyor ama o da zamanla çözülüyor.”(Ağabey Özgür)

Abla Demokrasi de benzer şekilde özellikle çevrenin ilgisinin korunan çocuğa kaymasının, kardeşine kayan ilgi sonrasında, “kendi pabucunun dama atılacağı” yönündeki kaygılarını dile getirmiştir.

“Annem babam çok hissettirmese de işte, daha çevreyle ilk tanıştığında falan işte, özellikle ilk tanışmalarda daha çok ilgileniyorlar. Hani belli bir kıskanma olmadı ama arada bir böyle şey düşüncesi olmuştu “benim de pabucum dama atılmaz dimi heralde” (gülüyor) ama olmadı zaten de.” (Abla Demokrasi)

Abla Demokrasi, kardeşinin biyolojik ağabeyleri ile görüşmelerinde görüşmenin nasıl geçtiğini merak ettiğini ve bu merakın altında da kendilerini bırakıp bırakmayacağı endişesi yattığını ifade etmiştir. Bu bağlamda özellikle korunan çocuğun aileye yerleştirildiği ilk zamanlardaki biyolojik aile görüşmelerinin, özellikle ailedeki küçük çocukta korunan çocuğun aileyi bırakıp geri dönmesi korkusu yarattığı düşünülmektedir. Aynı zamanda Abla Demokrasi'nin “Sonuçta ben elimden geldiği kadar ablalık yapmaya çalışıyorum” cümlesi de kardeşinin biyolojik ağabeyleri ile görüşme ve onlara geri dönme durumunda kendi ablalığını sorguladığını düşündürmektedir.

“Şey oluyordu kıskanmadan çok mesela o zamanlar işte özellikle biyolojik abilerinden yeni ayrıldığı için en ufak bir tartışmamız da böyle kendini yaratıyordu, abilerimi istiyorum diye ağlamaya başlıyordu, o hani biraz sinir bozucu oluyordu benim için. Sonuçta ben elimden geldiği kadar ablalık yapmaya çalışıyorum falan ama bir şey olduğunda direkt ağabeylerimi istiyorum yapıyo. Birazcık kıskanmıştım sanırım abilerini, işte onlarla görüşüp böyle geri döndüğünde bi ağzını yoklamıştım. Nasıldı? İyi miydi? Ama ilk görüştiklerinde Erguvan zaten bize tam alışmamıştı, hani o yüzden geri acaba gitmek ister mi diye tedirgindim. Şimdi çünkü bi şeye sinirleniyo, kendini yere atıyo ben ağabeylerimi istiyorum diye. Ben de zaten küçüktüm daha o zaman, öyle olunca hani gerçekten beni sevmiyor mu acaba vardı böyle.” (Abla Demokrasi)

Biyolojik kardeşlerin, ailedeki ilginin korunan çocuğa kayması sonucunda kardeşlerini kıskanmasının yanında, korunan kardeşlerini de çevre sistemlerden kıskandığı, çevredeki üyelerin kardeşlerini sevmesini istemediği de görülmektedir.

“Küçük kardeş, Akasya ilk geldiğinde şey yapardı işte kimse gelmesin kimse görmesin o benim kardeşim derdi. Mesela abimgil vardı, çocuğu sevmeye geliyordu hemen kucağına alıp odaya götürüyordu, onlar da alsın çocuk, sevmesinler diyodu mesela.” (Baba Şefkat)

Yaşanan kıskançlığın sadece biyolojik çocuklar tarafından olmadığı, aynı zamanda korunan çocuğun da ailedeki bir bireyi, diğer biyolojik kardeşlerden kıskanabildiği görülmüştür. Özellikle korunan çocuktan gelen kıskanmanın(kendi biyolojik ailesinden ayrılma süreci düşünüldüğünde) ve temel bakım verenin aile sistemindeki biyolojik kardeşlerle paylaşmak istememesinin güvensiz bağlanma stili ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

“Biraz annemden kıskanıyor beni, evet beni biraz kıskanıyor, yani annemle aynı ortama gelene kadar hep canım ağabeyim, canım ağabeyim, mesela şimdi annem burdayken beni içerde öpüyor falan. Ama üçümüz bir araya gelince öyle değil, naz yapıyor biraz. Annemi ben öptüğüm zamanlar mesela ağlamaya başlıyordu ilk zamanlar, şimdi onu şey yaptı ama mesela annem beni öpmeden önce 10 kere Çınar’ı öper, sonra bir kere beni öper. Say diyor Çınar sonra saydırıyor, beni de bir kere öpüyor.”(Ağabey Vicdan)

Güvensiz–Kaygılı Bağlanma stilinde bakım verene karşı kıskançlıklar ve müdahaleci tavırlar dikkat çekmektedir. Güvensiz bağlanma örüntüsü geliştiren bireyde reddedilme ve terk edilme endişesi onu onay ve sevgi görebilmek için daha kıskanç biri yapabilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Özellikle şefkat aile sisteminden alınan bilgiler çerçevesinde, korunan çocuğun annesine karşı çok hassas, kıskanç ve saplantılı davranması güvensiz-kaygılı bağlanma stilini düşündürmektedir.

“Kızları kıskanıyordu. O sizin anneniz değil benim annem derdi. Kimse beni sevsin istemezdi. Benim de kimseyi sevdiğimi istemez. Sabahtan diyo ki sadece sen beni sev, ben seni seviyim, biz ikimiz mutluyuz anne der. Gerçekten öyle farklı.” (Anne Şefkat)

“Burada anne olmasın şimdi sizinle oynar telefona bakayım falan, ama anne olunca anne bir tane, başka yok. Bak şimdi demin kıskandı mesela. Demin tepemden ayrılmıyordu, annenin kucağına gelince bana cephe aldı. Anneyi kale gibi görüyor, anne var, anneden yüz alıyor. O varken kimseyle muhatap olmuyor. Anneye çok yakın, sürekli onunla.” (Baba Şefkat)

Son olarak Anne Özgür, koruyucu ailede bir biyolojik çocuk bulunmasının avantajını şu şekilde dile getirmiştir:

“Sonra dedik ki biz bu durumu anlatalım. Şimdi 5 yaşındaydı, şu hemen orta odada anlatalım dedik ama kim anlatacak? Ben hani annemim ben sen doğurmadım falan dedim. Sonra dedim ki ben en iyisi B(biyolojik çocuk) anlatsın çünkü onunla çok samimiler, çok yakınlar. B. dedi ki bak ağabeycim ben sana anlatayım. Bak dedi annemin karnında burada kesik izi var biz buradan doğduk dedi. Ağabeyim de, ben

de buradan doğduk ama sen başka bir annenin karnından doğdun dedi ve o anne dedi sana bakamamış, o seni yuvaya bırakmış dedi. Sen orda büyümüşsün dedi, biz de seni gördük, ne kadar tatlı bizim kardeşimiz olsun dedik ve biz seni ordan aldık. Seni kendi kardeşimiz olarak kabul ettik dedi. Çocuğun o an gözündeki ifadeyi keşke görebilseydiniz, çocuk böyle duvarlara baktı, gözleri fal taşı gibi oldu, korkuyorum dedi bir çılgılık attı, ben kimim dedi. Korkuyorum, korkuyorum diye nasıl çılgınlık attı! Hemen eşim kalktı, kaptı onu kucağına aldı, kızım sen bizim evladımızsın, biz senin aileniz dedi. Neden korkuyorsun dedi. Ağabeyleri hemen sarıldı sonra, biz senin ağabeyiniz, biz bir aileyiz dediler ama çocuk bi kaç gün onun etkisinde kaldı. Sonra hep kucaklarda gezdi, böyle mucuk mucuk derken onu unutturduk ona. Belki de biz unutturduğumuzu zannediyoruz. Öyle bir travma yaşadık. O günü asla unutamam. Ama B. ona onu aştırdı, yani abisi sayesinde aştı, işte bu kardeş olmasının, koruyucu ailede biyolojik kardeş olmasının avantajı bunlar.”

4.3.4 Eş Alt Sistemi

Kadın-erkek ilişkilerini ve evlilik etkileşimlerini içeren eş alt sistemi, aile sistemini oluşturan 3 temel alt sistemden sonuncusu olarak ele alınmıştır. Ailedeki ve eşler arasındaki çatışmayı yönetme, cinsellik, bağlılık gibi ihtiyaçların giderilmesi, gelecek planlarının yapılması gibi işlevleri olan bu alt sistemdeki uyum hem aile atmosferini etkilemekte hem de rol model olarak sistemdeki çocukların gelecekteki kadın-erkek figürlerini etkilemektedir. Bu sebeple koruyucu aile deneyimi ile birlikte eşler arasındaki değişimin de betimlenmesi ihtiyacı duyulmaktadır. Bu noktada bu başlık altında koruyucu ailelik ile birlikte yaşanan mezzo düzey değişimlere devam edilecektir.

Koruyucu ailelik ile birlikte gözle görünür en net değişim aile sistemindeki artıştır. Şener (2002), sahip olunan çocuk sayısı arttıkça evlilikte uyumun azaldığını dile getirirken, Demiray (2006), çocuğu olan çiftlerin evlilik uyum puan ortalaması ile çocuk sahibi olmayanların evlilik uyum puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulamamıştır. İlgili literatür incelendiğinde de benzer şekilde tutarsız sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bazı araştırmalar çocukla birlikte ve çocuk sayısının artışıyla birlikte evlilikteki uyumun arttığını dile getirirken bazıları da sisteme yeni gelen bir bireyin sorumlulukları ve masrafları gibi özelliklerden dolayı çatışmalara yol açtığını göstermektedir. Bu noktada sistemin bağlamı, yaşam standartları ve çocuktan önce sistemdeki etkileşimlerin önemli olduğu ve bu dinamiklerin çocuk sonrasındaki süreci önemli ölçüde etkilediği düşünülmektedir. Araştırma öznelere sisteme gelen yeni bir üye ile eş-alt sistemi bağlamında hiçbir olumsuzluk yaşanmadığını ifade etmişlerdir. Bu noktada katılımcıların daha önceden ebeveyn olmaları ve ebeveynlikle, karı-kocalık arasındaki dengeyi kurma açısından deneyime sahip oldukları düşünülmektedir:

“Eş olarak yani zaten çok uzun yıllardır birlikteyiz ve çok şükür birlikte olmaktan keyif alan bi çiftiz. Hala bazen çocukları bırakıp bi yerlere kaçmaya çalışıyoruz, anne baba ilişkisinin eş ilişkisi bozmamaya çalışıyoruz. Yani eş ilişkisinde bi şey yoktu zaten ama ikimiz daha fazla anne baba olduğumuzu hissettik.” (Anne Demokrasi)

“Çok bir şey değişmedi ya, yani nasıl düşünüyem... Biz hep saygılıydık, hep aynıydık birbirimize karşı.” (Baba Özgür)

“Bi değişiklik hissetmedik ya, tabi ikimiz için de ilk zamanlar biraz zor oldu, biraz gergindik ama yani biz uzunca süredir evli olduğumuz için, bir sorunumuz olmadı. Hani gerginliğimizi nasıl atatabileceğimizi biliyoruz, birimiz yükseldiyse diğeri alçak sesle konuşur ve konu kapanır. Yani bizim öyle uzunca süre küstüğümüz falan olmadığı için, oğlanla ilgili bi tartışmamız falan da olmadı yani, bi olumsuzluk olmadı.” (Anne Paylaşım)

Baba Demokrasi, koruyucu aile olduktan sonra, artan rol ve sorumlulukların da etkisi ile birbirine daha az vakit ayırabildiğini ifade ederken aile yaşam döngüsünde yeni çocuklu ailelerin yaşamış olduğu sorunu dile getirmiştir. Aralarındaki iletişimin, daha çok ebeveyn paylaşımları doğrultusunda arttığını, bununla beraber aralarındaki dengeyi yılların getirmiş olduğu alışkanlıklarla kurabildiklerini ifade etmişlerdir.

“Vallaha şöyle oldu, birbirimizle daha az vakit ayırır olduk o bi gerçek. Çünkü bi çocuk daha ve onun yaşının küçük olması, farklı bi ortamdan geliyo olması vesaire. Ama iş şuna döndü, onun için daha fazla ne yapabiliriz? Bir araya geldiğimizde bile artık bunu konuşuyoruz ama bu dediğim zaten ilk 2-3 sene. Şu anda bizde çok şükür taşlar yerine oturdu. Hani kervan çıktığı yolda düzülür derler, hakikaten Antep'ten gelirken taşları düzdük. Arada sıkıntılar oluyo ama bizde hiç bi zaman biri diğeri olumsuz etkileyecek bi hal ve harekette bulunmaz. Yanlış olsa bile, bak sen bunu dedin ama bence yanlış deriz. Tabiri caizse iyi polis, kötü polis oynarız. Biri biraz daha sert davransa, öteki olayı tamamlar gibi gibi. Birbirimizi hep sırt sırta verip, desteklediğimiz için o konuda sıkıntı yaşamıyoruz. kızımızdan zaten tecrübeliyiz, oğlan daha da tecrübe kattı. Bakalım Allah kerim, üçüncüye ne olur(gülüyor).” (Baba Demokrasi)

Tüm bu alıntılar koruyucu aile olacak eşlerin, birbirlerini tanımalarının ve birbirlerini “idare etme” konusunda deneyim sahip olmalarının, çocuğun aileye uyumu kolaylaştırdığını göstermekte ve aile seçiminde eş ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır.

Neredeyse tüm aile sistemlerinde, ebeleyenlerin ebeveyn alt sistemi ve kardeş alt sisteminin yaşamış olduğu değişimleri çok daha uzun bir şekilde betimlemeleri fakat eş alt sistemindeki değişimler için daha kısa ve net cümleler kurmaları dikkat çekmiştir. Bu durumun kültürel olarak çiftlerin, özel ilişkilerini özellikle yeni tanıdıkları insanlarla paylaşma eğilimi olmamalarından ve ebeveynliğin daha kolay konuşuluyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Carter ve Mcgoldrick (1999), eşler arasındaki etkileşimin aile yaşam döngüsüyle biçimlendiğini, özellikle evliliğin ilk yıllarında hem yeni bir sistem kurma hem de sistemin öz dengesini yaratma adına eşlerin zorluk çekebileceklerini ve bu durumda evlilik doyumunu etkilediğini dile getirmektedir. Fakat sisteme bir çocuğun gelmesiyle birlikte paylaşımların artması ve aile ortamındaki değişimle birlikte doyumun artacağını belirtmiştir (Akt. Çelik, 2006). Koruyucu ailelerde de literatürdeki bilgi ile uyumlu bir şekilde yeni bir çocuğun bakımının üstlenmesinin eşlere iyi geldiği ve evlilik doyumunu artırdığı görülmüştür:

“Bizim ilişkimiz zaten çok kuvvetliydi, bir değişim de yaşanmadı açıkçası, çocuklar bizim zaten mutluluğumuz. Daha çok... Çocuk tabii ilişkiyi daha çok yakınlaştırıyor eşler arasında.” (Anne Özgür)

Benzer şekilde özellikle yeni yaşam döngüsündeki ihtiyaçları gidermek adına Anne Vicdan’ın boşandığı eşi ile olan görüşmelerini artırdığını ve kızının bir baba modeline ihtiyaç duyması sonucunda daha çok paylaşımda bulduklarını ifade etmiştir.

“Kızımdan sonra biz eşimle daha çok görüşmeye başladık, onu çok net söyleyebilirim. Ondan önce mesela çok zorunda olduğumuz zamanlarda görüşüyorduk. Kızımdan sonra, oğlum kızımı aldı. Anne ben babamla tanıştıracam dedi buraya getirdi. Ondan sonra hem kızım görmek istedi çünkü baba figürü yok çocukta baba demek istiyor, onu görmek istiyor falan. O. (eski eşi) da çok sevdi kızımı, öyle olunca ben evime davet ettim mesela hadi gel dedim. O da bizi davet etti, komşu gibiyiz şimdi. Eşim de evlenmedi annesi ile yaşıyor. Şimdi biz haftada bir en az görüşüyoruz yani. İletişimimiz olumlu arttı.” (Anne Vicdan)

Koruyucu ailelik deneyimi ile birlikte eş alt sisteminde görülen olumlu değişimler literatürdeki araştırma sonuçları ile paraleldir. Baysal (2017)’in yapmış olduğu çalışmada da koruyucu ailelik yapmanın % 7,5 oranındaki ailede eşler arası iletişimi olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde Daşbaşı (2005), koruyucu aile olduktan sonra bazı ebeveynlerin birbirleriyle daha fazla konuştuklarına ve paylaşımlarının da arttığına dikkat çekmektedir. Bu durumun ortak hareket etme ve koruyucu ailesi oldukları çocuğun daha iyi yetiştirilmesini sağlama bilincinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Son tahlilde bu başlık altında aile sisteminde kişilerarası ilişkiler bağlamında yaşanan değişimler resmedilmeye çalışılmıştır. Alınan bilgiler Şekil 12’de özetlenmiştir. Şekildeki bilgiler dışında dikkat çekici olan bulgu üç alt sistemde yaşanan değişimlerin de aile yaşam döngüsündeki yeni çocuklu ailelerin değişimlerine benzer olmasıdır. Ayrıca sistemdeki ebeveynlerin eş olarak iletişimlerinin kuvvetli olmasının yani eş alt

sisteminin kurduğu sağlıklı ilişkinin ailedeki dinamik dengenin sağlanmasında işlevsel olduğu görülmüştür. Bunun yanında hem ebeveyn hem de kardeş alt sisteminde ortak olan ve dikkat çeken değişim daha toleranslı davranış kalıpları, tahammül seviyesindeki artış ve daha hassas tutumlardır. Ebeveynler koruna çocuğa, biyolojik çocuklarından daha hassas davrandıklarını, kardeşler ise biyolojik kardeşlerinden daha yumuşak tepkiler verdiklerini ve daha sabırlı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu değişimin altında yatan ilk sebep ise korunan çocuğun geçmiş olumsuz yaşam deneyimlerinin telafi edilmesi ve korunan çocuğun geldiği bağlamın aile atmosferinden farklı olabilme düşüncesidir. Ayrıca ailelerde korunan çocuğun emanet olduğu algısı bulunmaktadır. Bu algı aileleri daha dikkatli yapmaktadır. Ailelerin daha toleranslı olmalarındaki diğer neden de cinsiyettir. Hem ebeveyn hem de kardeş alt sisteminde kız çocuklarına, erkek çocuklardan/kardeşlerden daha toleranslı davranıldığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin davranış kalıplarını etkilediği görülmüştür.

Şekil 12: Aile Alt Sistemlerinde Yaşanan Değişimler

Ebeveyn Alt Sistemindeki Değişimler	Kardeş Alt Sistemindeki Değişimler	Eş Alt Sistemindeki Değişimler
<ul style="list-style-type: none"> • Daha toleranslı davranma • Daha dikkatli davranma • Daha korumacı olma • Ebeveyn olma doyumunun artması 	<ul style="list-style-type: none"> • Sorumluluk alma davranışında artış • Empati becerilerinde artış • İletişim becerilerinde artış • Ebeveyn alt sistemi ile sorumluluk paylaşımının artması • Daha toleranslı davranma • Daha korumacı davranma • Kıskançlık duygusundaki artış 	<ul style="list-style-type: none"> • Birbirine daha az zaman ayırma • Evlilik doyumundaki artış • Ebeveynlik konusundaki paylaşımların artması ve sonucunda artan ikili iletişim

4.2.2 AİLE YAPISINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Sistemik bağlamda düşünüldüğünde aile içerisindeki değişimlerin ve sistemi değişimlere adapte edecek denge mekanizmasının oluşumu ailedeki etkileşim dinamiğine bağlıdır. Ailedeki etkileşimin en somut örneği ise ailenin yapısını oluşturan güçlü unsurlardır. Açık bir sistem olan aile, yeni bilgilere tepki olarak periyodik bir şekilde yeniden düzenlenir, böylece sistem “uyumlu” olarak algılanır (Nazlı, 2014). Yalnızca sabit bir yapıyı korumaya odaklanan mekanik sistemlerin tersine aile sistemleri, hem var olan düzeni korumaya hem de yeni koşullara uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Aile sistemindeki etkileşimlerin ilk başta yapıyı şekillendirmesi, ilerleyen süreçlerde ise ailedeki etkileşimlerin ailenin yapısı tarafından şekillenmesi beklenir (Nichols, 2013). Bu bağlamda, bu tema altında koruyucu aile modeli ile aile sistemine dâhil olan çocuğun, aile yapısını nasıl etkilediği ve/ veya aile yapısından nasıl etkilendiği; aile kurallarında/içsel sınırlarda yaşanan değişimler, ailedeki rol ve sorumluluklarda yaşanan değişimler ve nihayetinde aile atmosferinde yaşanan değişimler alt başlıkları mikro düzey bilgiler ışığında analiz edilmiştir.

4.2.3 Aile Kurallarında/ İçsel Sınırlarda Yaşanan Değişimler

Aile sisteminin uyum içinde devam edebilmesi için rollerde ve kurallarda zaman zaman değişime gitmek gerekmektedir. Fakat yapının anlaşılması için uyumun içeriğine (ne olduğu) değil sürecine (nasıl olduğuna) odaklanmak gerekmektedir (Nichols, 2013). Bu bağlamda aile sisteminin yeni üyeye uyum sağlamak adına nasıl bir kural değişikliğine gittiği betimlenecektir.

4.2.3.1 Daha Esnek Kurallar

Ailedeki kuralların değişimi yönünde dikkat çeken ilk şey, ailelerin korunan çocuk ile birlikte kuralları esnetmesi olmuştur. Bu değişimin ilk olarak aile sistemine yeni gelen çocuğun cinsiyeti doğrultusunda olduğu ifade edilmektedir. Örneğin Demokrasi ailesi, korudukları erkek çocuğundan sonra kurallarda “esneme” yaptıklarını ve bu esnemeyi de koruyucu aile olmaya değil, erkek çocuğunun yapısı gereği daha hareketli olması ile gerekçelendirdikleri görülmektedir:

“Bizde de anne baba olarak işte iki çocuk arasındaki dengeyi sağlama, onunla beraber işte kuralları esnetme ya da kuralları yeni bir hale getirme, bir uyarlama.

“Bi de kız ve erkek çocuk yetiştirme arasında hakikaten fark var. Kız gerçekten böyle daha evcimen, daha uyum sağlamaya çabalyoken erkek çocukları, yani yakın arkadaşlarımın erkek çocukları var, diyorum ki bu Erguvan’la alakalı ya da bizim durumumuzla ilgili değil, bu erkek çocuk, yani erkeği böyle kabul etmek lazım. O hareketi, dur durak bilmemesi falan, onlarda yani yeni şeylere gittik.”
(Anne Demokrasi)

Demokrasi ailesi erkek çocuğuyla birlikte kural esnetmesine giderken, özgürlük ailesindeki biyolojik ağabey de ailedeki kuralların değişmesini cinsiyet faktörüyle açıklamakta ve kız çocuğuna hem daha fazla ilgi gösterilmesi hem de kız çocuğunun kuralları olması gerekliliğini vurgulamaktadır:

“Hiç yok nerdeyse, kural hiç yok... B. (diğer biyolojik kardeş) mesela geceleğin gelir, 18’inden sonra biraz daha özgürleşti. Akşam yemekleri mesela şöyle 7-8 gibi yenir ama genellikle B. de ben de pek gelmiyorum. Neden gelmiyoruz onu da söyleyim çünkü üniversiteye geçtikten sonra çok değiştik. İnsan eve gelmek istemiyor. Ama Begonya... Begonya’nın kuralları var onu söyleyim. Çünkü kız çocuk. Bizim ailede yani akrabalarda da kız çocuk daha farklıdır. Kız çocuğa her zaman daha fazla ilgi gösteriyorlar.” (Ağabey Özgür)

Kılıç (2013) tarafından ele alınan ve İstanbul’un farklı ilçelerinde, genelde alt ve üst orta sınıfın çocuklarının gittiği okullarda, aile ortamlarında büyümüş, şimdi de farklı işlerle uğraşan toplam 69 anne ve babayla yapılan araştırma sonucunda kız ve oğlan çocuk yetiştirme konusunda ortaya çıkan temel farklılıklardan birinin “gözetim-serbestlik” olduğu dile getirilmiştir. Kız çocuğu olan ailelerde gözetim ve denetim çabasının hiç bitmediği, erkek çocuklarıdaysa gözetimin kısmen az olduğu ve çocuk yaş aldıkça azaldığı saptanmıştır. Gerçekleştirilen araştırmada da tıpkı biyolojik ailelerde olduğu gibi koruyucu ailedeki kuralların esnetilmesinde de baskın cinsiyet rolleri söyleminin etkili olduğu görülerek literatürdeki sonuçlar desteklenmektedir. Cinsiyet farklılığının hem ebeveyn tutumlarında hem de benzer şekilde aile kurallarının düzenlenmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Kural esnetmenin ve müsamaha gösterilmesinin altında yatan etmen cinsiyetten sonra korunan çocukların “yaralı” olması algısıdır. Anne Demokrasi, kuralların esnediğini, ailesinin kurallar konusunda daha “large” davrandıklarını, bu değişimi ise hem birbirlerine alışma sürecinde bir çözüm olarak hem de kardeşinin “yaralı” olma algısı ile açıklamaktadır. Bununla birlikte “saçma sapan”, katı kuralların da yararlı olmayacağını ifade etmektedir:

İlk başlarda özellikle, mesela bana gösterilmeyen normal bir kuralda müsamahalar ona gösterildi. Diyelim ki o yemek bitmeden işte sofradan kalkılmayacak, yemezsen de bir sonraki öğüne kadar yiyecek bir şey yok. Bir keresinde işte biz ispanak yapmıştık Erguvan yememişti. Ondan sonra işte ben bunu yemeyeceğim dedi, tamam dendi, böyle ben “nasıl ya!” falan oldum(gülüyor). Ama daha çok yeni bi 15 gün falan oldu. Nasıl yani demiştim kendi kendime. Sonra bana açıklaması yapıldı. İşte daha çok yeni, birbirimize alışmaya çalışıyoruz falan. Şimdi ama paşa paşa yiyo. Açıkçası bence biraz daha yumuşadılar, tavır olarak. ... Nasıl desem large yani, daha rahat davranıyorlar. Erguvan geldikten sonrada ailede kurallarda bir esneme oldu diyebilirim. Şimdi Erguvan’ın geçmişinin de etkisi var tabii ki. Ben de mesela öyle davranıyorum çünkü sonuçta, hani bi yandan da bana öyle geliyo en azından, yani yaralı olduğu için en azından sonuçta saçma sapan bi şeyde katı kural koymamızın bize o kadar da yararı olmayacak. Öyle olunca işte biraz daha hassas davranma oluyo genel olarak.” (Abla Demokrasi)

Tıpkı Demokrasi ailesindeki biyolojik çocuğun katı kurallar hakkında yapmış olduğu yorum gibi literatürdeki araştırmalar da katı kuralları çocuk yetiştirmede zararlı bulmaktadır. Özellikle kuralların katı uygulandığı otoriter ebeveyn tutumları çocukların bağımlı, itaatkâr, saldırgan ve özgüvensiz bir kişiliğe götürebilmektedir. Bu sebeple özellikle çocuğun uyumu aşamasında makul derecede kuralların esnetilmesinin doğru bir ebeveyn tutumu olduğu düşünülmektedir.

Demokrasi ailesinde esnetilen kuralların koruyucu ailelikle ilgisi olmadığını düşünen baba bu davranışı hem erkek çocuklarına katı kurallarının konmaması gereği hem de 2. çocuk rahatlığıyla açıklamaktadır. Katı kuralların baba-oğul ilişkisini bozacağını düşünmektedir. İki çocuk arasındaki farkı “pozitif ayrımcılık” olarak ifade eden baba, manevi olarak iki çocuk arasında hiçbir ayırım olmadığını ama maddi açıdan korunan çocuğun özel durumuyla alakalı bir ayrımcılık yaptıklarını ifade etmektedir:

“Şöyle 2. çocuğumuz olsa da aynı şey olcaktı çünkü birinci çocuk fazla idealist yetişiyö yani. 2. çocuk biraz daha hani tabiri caizse koy ver gitsin diye kurallar esnetiliyo. Bizim Erguvan konusunda bazı kuralları esnetmememiz mesela herkesin yardım etmesi, özellikle geldiği topraktan kaynaklı bazı şeyleri kırmaktı ki başarılı olduk. Bi diğeri de yerine göre her şeyi dürüstçe paylaşmak, bi sorun varsa çözmektir. Bu kurallarda kesinlikle taviz vermedik, sadece biraz ucunu fazla kaçırmayalım hani kıza olduğu gibi fazla yapmayalım ki fazla geri tepmesin. Bi de benim etrafta gördüğüm böyle olunca bu sefer baba oğlu, oğlan da babayı kaybediyo maalesef. Mesela erkek çocuğu ailelerine bakıyoruz, bu ilişki kaybolunca daha sıkıntı oluyo bu sefer. Dolayısıyla biz de biraz kurallar da gevşeme yaptık. Bu hani ama Erguvan’ın koruyucu aile olmasından değil inanırım. Biyolojik olsaydı da ikinci çocuk rahatlığı olurdu. Tabii ki kıyamama ve pozitif ayrımcılığı yapıyorsunuz onu da kabul ederim. Nerde yapıyoruz? Yerine göre kıza 2. montu almadık, Erguvan’a gidip onu aldık. Orda, yani maddi olarak pozitif ayrımcılık oluyo ama manevi olarak koruyucu ailelikten dolayı ayrımcılık biz yapmadık.” (Baba Demokrasi)

Aydoğdu ve Dilekman (2016), ailedeki çocuk sayısı ile ebeveynlerin koruyucu tutumları arasında anlamlı bir değişimin olduğunu ve tek çocuklu ebeveynlerin iki çocuklu ebeveynlere göre aşırı koruyucu tutum sergilediklerini saptamışlardır. Bu bağlamda Demokrasi aile sisteminden elde edilen 2. çocuktan sonra “koy ver gitsin” söyleminin literatürü destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Baba Demokrasi söyleminde dikkat çeken bir diğer bulgu “pozitif ayrımcılık” tanımlaması olmuştur.

Akbaş ve Şen (2013), pozitif ayrımcılığı toplumda ayrımcılığa uğrayan ve bu sebeple bir takım haklara erişemeyen grupların lehine geliştirilen strateji ve uygulamalar şeklinde tanımlamaktadır. Bu doğrultuda koruyucu ailelerde, korunan çocuğun özel durumundan dolayı bazı haklara ulaşamadığı veya aile sistemindeki bazı unsurlardan eksik kaldığı ve bunu tamamlamak için de özellikle maddiyatla ilgili kuralların esnetilmesi yönünde bir davranışın olduğu görülmektedir.

Üstüner, Erol, ve Şimşek (2005) Ankara'da koruyucu aile yanında yaşayan 39, kurum bakımında olan 62 ve biyolojik ailesi yanında yaşayan 62 çocukla yapmış oldukları kesitsel çalışmada kurallara karşı gelme eğilimini araştırmışlardır. Aile yanındaki çocukların kurallara karşı gelme ortalamaları 1.1, koruyucu aile yanındaki çocukların 2.8, kurum bakımındaki çocukların ise 3.8 bulunmuştur. Yine benzer konuda yapılan başka bir araştırmada ailelerin %30'unun yanlarına yerleştirilen çocukla sorun yaşadığı, bu sorunların %25inin ise evdeki kurallara uymama olduğu görülmektedir (Bilican Gökkuaya, 2014). Bu bağlamda koruyucu ailedeki çocukların, biyolojik ailedeki çocuklara göre kurallara daha dirençli olduğu görülmektedir. Demokrasi aile sistemindeki anne de bu dirençle karşılaşmış ve bunun sonucunda özellikle sistemin dengesini daha kolay bulabilmesi ve çatışmaların yaşanmaması adına kurallarda esneme yaptıklarını dile getirmiştir. Ayrıca Abla Demokrasi bazı günlük olaylarda korunan çocuğun vermiş olduğu negatif geri bildirimlerin sonucunda sistemin değişmesi gerektiği ifade etmişti. Bu ifadesinde, bazı tepkileri çocuğun geçmiş öğretileri ile açıklaması ve korunan çocuğun “cebinde bir hayatla” aileye geldiği söylemi ilgi çekici bulunmuştur:

“Ya aslında o kural esnetme durumu şundan dolayı, mesela yanlış bi şey yaşad diyorum ki özür dilemelisin. “Dilemem! Dilemeyeceğim!” Bu gibi cevaplar, diyorum ki bak ablanın canını acıttın ve özür dilemen lazım, dilemem diye böyle kendini kapatıp, koridorun ortasına oturup, yani ben normalde asla kabul etmem ama tamam, demek ki özür dilemeyi bilmiyo diyorum. Belki de özür dilemek onun

için çok alçaltıcı bi şey, bilmiyorum. Mesela baba bermuda şort giyiyo, çocuk diyo ki baba sapık. Neden? Çünkü baba bermuda şort giyiyo. Bi gün Starbucks'tayız, eşim yan masadaki kızlardan sigara istedi, baba sapık mı dedi. Değil oğlum dedim, ama dedi kızlardan çakmak istiyiyo. İşte orda düşünüyosun yani bu çocuğun bi geçmişi var, bunu kız dese büyük bi tepki verecekken, oğlan deyince diyosun ki demek ki bu çocuğun öğretilerinde başka bi şey. İşte biz de ona uyum sağladık, o da yani damak zevkinden tutun, ailedeki kurallara kadara kadar yani o da uyum sağladı. Bi de iki tane 10 yaş büyük ağabey ile büyüdüğü için, hayatı bu anlamda katlamış cebine koymuş geldi aslında bize.” (Abla Demokrasi)

Anne Demokrasi, biyolojik çocuk ve korunan çocuk arasındaki sınırların ilk başta netleştirilemediğini, biyolojik çocuğunun, kardeş alt sistemine dâhil olduğu ilk zamanlarda ona “misafir çocuğu” gibi davrandığını ve kendi sınırlarını net bir şekilde çizmediğini ifade etmiştir. Bu durumun zamanla biyolojik çocukta bir birikim oluşturduğunu ve kardeşini kalıcı kabul edip, sınırlarını koruduğunda dengeleri oluşturabildiğini ifade etmiştir.

“İlk başta ona misafir çocuğu gibi davrandı, her istediğini yaptı etti falan. Sonra ama kafasına denk etti: “E bu bizim hep hayatımızda...”(gülüyor) Antep'teyken bi gün geldim eve, oğlan banyonun kapısında, diğeri içerde ağlıyo. İşte kız içerden çıkmıcam falan, neden dedik, git odama bak dedi. Bi gittim odaya, ablanın odasına gitmiş, ne kadar kutu oyun varsa merak etmiş açmış ama Jengalar Tabulara, Tabular Monopolylere karışmış falan. Toplayamamış da çıkamamış işin içinden. Bunlar olunca ablaya da gelmişler, ben sana odaya girebilirsin dedim mi falan diye: “zaten sizi paylaşıyorum, evi paylaşıyorum, kutu oyuncaklarımı da paylaşmak zorunda mıyım?”(ağlayarak kızının konuşmasını taklit ediyor) Dedim ki bu öyle oyuncak değil. Hani geldim, sevdim, gitti falan yok, bunları bak baştan konuştuk seninle. Ağabey olmak, abla olmak böyle bir şey. Dedim ki ne hissediyorsan öyle davran. O bizim misafirimiz değil, artık o bizim oğlumuz. İçinden nasıl geliyorsa öyle davran dedim. Sana ne yapıyorsak ona da yapıyoruz, işte ona da kural koyuyoruz, onu da teşvik ediyoruz ama aynı şeyi sen de yap. Odana girmeni istemiyorsa, girmeyeceksin de, beni şu an rahatsız etmeni istemiyorum de. Sonra ama dengeler yerine oturdu.” (Anne Demokrasi)

Bu durum kardeş aileye geldikten sonra, onun bir “misafir çocuğu” gibi algılanarak, ailedeki sınır ve kuralların netleştirilmemesinin ve tıpkı misafir çocuğuna olduğu gibi her şeye izin verilmesinin, sistemdeki üyelerin denge kurmasını zorlaştırdığını ve zamanla bir yorgunluğa sebep olabileceğini düşündürmektedir.

Ayrıca kardeşin “zaten sizi paylaşıyorum, evi paylaşıyorum, kutu oyuncaklarımı da paylaşmak zorunda mıyım?” ifadesi ilgi çekici bulunmuş ve literatürle paralel olduğu görülmüştür. Höjer ve Nordenfors (2006) koruyucu ailedeki biyolojik çocukların

olumsuz tutumlarının başında ev kurallarının değişmesi, ebeveynlerini ve eşyalarını paylaşması ile yakından ilişkili olduğunu dile getirmektedir. Biyolojik çocuklar tüm bu değişimler sonucunda kişisel sınırlarında daralma olduğunu düşünmekte ve bu nedenle ailede çatışmaları çıkabilmektedir. Bahsi geçen olası çatışmaları engellemek ve kişisel sınırları korumak adına çocuk sisteme dâhil olduğu andan itibaren yumuşak geçişlerle hem sınırların hem de kuralların netçe belirtilmesinin ve değiştirilen kurallar üzerinde konuşulmasının daha sağlıklı olacağı görülmektedir.

Kuralları konusunda dikkat çeken bir diğer bulgu ise ailelerin çocuklarla ilgili “şımarma” söylemleri olmuştur. Baba Vicdan, ailenin korunan çocukla ilgili her türlü maddi desteği verdiği ve telefonla oynama gibi günlük kuralları da çok sıkı tutamadıklarını ifade etmektedir. Bu davranışları ise özellikle korunan çocuğun küçük olmasıyla açıklamakta ve zamanla değişeceğini düşündüğünü ifade etmektedir.

“Ha ama Çınar’ı onlar biraz şımartıyor, dışarıdan gözlemlediğim çok şımartıyorlar ha o da neden? Daha 6,5-7 yaşında bu yani 2-3 sene sonra değişebilir ama şimdi mesela telefonla oynaması sık sık yanlış, bi bırak diyorlar bi daha alıyo, yapma diyorlar bi daha, bazen boş veriyolar. O da onun sevgiden dolayı yani, onu kırmamak için şimdi onlar da bilinçli insanlar da ama çocuk da şimdi 6,5-7 yaşında çocuk. Öyle çok katı kurallar koymanın da gereği yok ama her türlü ihtiyacını işte spor olayını, yüzmeye götürüyorlar, dansa götürüyorlar, tiyatrosu, sineması neyse yani. Giyimi, kuşamı, istediği her şeyi alıyolar, yapıyolar yani. Şimdi tabi bunların bi kuralı da olması lazım ama şimdi erken mi onun için de, erken geliyo biraz bana. Bakın diyorum her dediğini yapmayın, doğru söylüyorsunuz diyorlar ama bakıyorum yine yapmışlar.” (Baba Vicdan)

Paylaşım aile sisteminde de hem biyolojik çocuk hem de anne yine “şımarma” davranışını korunan çocuğun yaşı ile açıklamakta ve onun da kurallara uyması gerektiğini ifade etmektedirler:

“Ya evet ben de şımartıyorum. Çünkü daha çok küçük o.” (Abla Paylaşım)

Oğlan da bu aralar biraz şıarmış durumda çünkü 2 abla ver ve her istediğini yapıyolar, kural olarak onu biraz gevşetmiş olabiliriz. Onu bi hizaya sokmak lazım çünkü ileriki hayatında hep bizimle olmayacak, okula gidicek ve herkes bizim çektiğimiz gibi çekmek zorunda değil. Kurallar çerçevesinde hareket etmesi lazım, nasıl bizim kız o kurallara uyuyosa o da uyacak.(Anne Paylaşım)

Ağabey Özgür de benzer şekilde ebeveynlerinin korunan çocuğun özel durumundan dolayı daha hassas davrandıklarını ve bu ebeveyn tutumunun da şımarıklığa yol açtığını ifade etmektedir:

“Mesela şöyle oldu, Begonya suçlu da olsa biz suçluyduk çünkü küçük kız, bir de dışarıdan ,yani geçmişini bildikleri için, ne kadar kötü geçmişi olduğunu bildikleri

için. Biraz daha hassaslardır. Annem hala hassas mesela. Bir hata bile olsa, “Ooo tamam!” der Begonya kesin haklıdır. Biz de susuyoruz bir şey demiyoruz. Böyle olduğu zaman biraz dezavantaj oluyor. dezavantaj dediğim deyani şımaryor bundan dolayı.” (Ağabey Özgür)

3 aile sisteminde de kuralların esnetilmesi ve buna bağlı olarak da ebeveyn/ abla tutumları sonucunda korunan çocukların “şımardığı” ifadeleri bulunmaktadır. Anne-baba ve çocuk ilişkilerinin ele alındığı 30 araştırmanın meta sentezini yapan Kırman ve Doğan (2017) demokratik ebeveyn tutumunun çocukların sosyal becerilerini olumlu yönde, diğer ebeveyn tutumlarının ise olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir. Demokratik ebeveynlik aile sınırlarının şeffaf ve mantıksal olduğu, ana-baba tarafından çocuklara keyfi davranılmayan bir ortamla mümkün olmaktadır (Kuru Örgün, 2000). Yumuşak ebeveyn tutumunda ise tıpkı ailelerin “her istediğini yapma” veya “şımarma” tanımlamaları gibi çocuğa sınırları olmayan bir özgürlük alanı sunulmaktadır. Yumuşak ebeveyn tutumunda çocuk ilerleyen dönemlerde herhangi bağlamdaki otoriteye saygı duymakta zorlanabilir veya kendi gücünü/kontrolünü abartabilir (Mackenzie, 2014). Bu sebeple sınır-kural koyma konusunda bazı koruyucu ailelerin daha dikkatli olması gerektiği düşünülmektedir.

Çocukluklarının bir bölümünü Norveç’te koruyucu aile bakımında geçiren gençlerin yükseköğretimde nasıl başarılı olduklarını inceleyen bir araştırma aile yapısındaki kuralların ve rutinlerin önemini ortaya koymaktadır. Çocukların okul başarısının desteklenmesi ve yüksek öğrenimin başarılması konusunda koruyucu ailelerin üç temel kategoride ortak özellik taşıdıkları görülmektedir. Bunlardan birincisi çocuğun aileye uyum sağlaması ve aidiyet hissi, ikincisi ailenin eğitim hakkındaki değerleri ve üçüncüsü de aile yapısı ve ailedeki rutinlerdir. Araştırma ailedeki akşam yemeklerinin, uygulanabilir günlük programlar hazırlanmasının ve ev ödevleri konusunda geliştirilecek rutinin, korunan çocuğun başarısını ciddi anlamda etkilediğini göstermektedir. Bu bulgu çocuklardaki esnekliğin koruyucu ailedeki yapısal faktörlerden etkilendiğini kanıtlamakta ve ailedeki düzenli yapı ve rutinlerin korunan çocuğun eğitim hayatını daha işlevsel kılacağını göstermektedir (Skilbred, Iversen ve Moldestad, 2016).

4.2.3.2 “Küçük Asker” Çocuklar

Hem aile kuralları hem de korunan çocuğun kuralları bağlamında ilgi çekici bulunan bir diğer şey ise neredeyse görüşülen tüm aile sistemlerinde, korunan çocuğun kurumdan getirdiği “aşırı” düzen anlayışıdır.

Yıldırım, (2013), İzmir'de bulunan çocuk evlerinde kalan 12-18 yaş arasındaki 101 çocukla yapmış olduğu araştırmasında, çocuk evinde kalan çocukların evde aile yanında yaşayan çocuklardan daha fazla sorumluluk aldığı, çocuk evi ortamının aile ortamından çok daha kurallı bir ortam olduğu ve çocuk evinde kalan çocukların daha sık cezalandırıldığını belirtmiştir. Daha iyi bir hizmetin nasıl olması ile ilgili çocukların değerlendirmelerine bakıldığında ise %35 oranında daha esnek kurallara sahip olma isteği görülmüştür. Benzer şekilde Erzincan ilindeki çocuk evlerinde kalan 10-18 yaş grubunda bulunan 15 çocukla yapılan başka bir araştırma da çocukların evlerdeki katı ve gereksiz kurallardan rahatsız oldukları görülmektedir (Aydoğdu, 2016). Bu bağlamda kurum bakımından koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların ilk başlarda çok kuralcı olması literatür bilgilerini desteklemekte ve kurumdan gelen bir alışkanlık olduğu düşünülmektedir.

Anne Vicdan, kızının eve geldiği ilk zamanlarda aşırı titiz olduğunu ve bu titizliğin onu vicdanen rahatsız ettiğini dile getirmiştir. Bu sebeple evdeki kuralları kaldırdığı, çocuğun yapması gereken ufak sorumlulukları (oyuncak toplamak, yatak toplamak) ise kendisinin üstlendiği görülmektedir. Bu davranışının sebebinin de kızının kendisinin önemsendiğini hissetmesi istediği olduğu görülmektedir:

“Mesela benim kızım geldiğinde çok kural takip ederdi, her seferinde bana bakardı ne yapayım diye. Ben kuralları falan kaldırdım, kural falan yok bizim evde, belki de normal değil ama hakikaten çok üzülüyorum öyle şeylere. Yatma saatli, kalkma saatli, işte oyuncak oynandı aman her şey toplansın. Toplayabildiğin kadar toplu kızım, kalanı çok da önemli değil diyorum yani. Mesela benim kızım eve geldiğinde küçüktü yani, küçücük elleriyle karyolasını düzeltiyordu, inanır mısınız bi de güzel düzeltiyordu, düzgün yapıyordu. Ben kendi yatağımı öyle düzgün yapamam ama ben ona hep dedim ki aman kızım bırak ben hallederim, şimdi işini hiç yapmıyor (kahkaha atıyor), yapmasın, hiç önemli değil nasılda yatak bir şekilde düzeltilir, o da desin ki annem yatağımı yapıyordu ya da annem beni önemsiyordu desin diye inanın hiç bir şey yaptırmıyorum. Oyuncaklarını topluyorum, onun toplaması gereken üç beş bir şeyi ki zaten çok nazlanıyor, hâlbuki ben onu yurtta görmüştüm, o kadar düzenli bir odası vardı ki! Ayakkabılar, terlikleri çıkarır, düzgün düzgün koyardı. Şimdi terliklerin biri bir yerde, biri bir yerde. Beni rahatsız etmiyor, inşallah onu da rahatsız etmez ilerde. Onun için biraz onun ruhunu okşamayı, onu

önemsemeyi, önemli olduğunu hissettirmeyi daha şey buluyorum yani, daha önemsiyorum, evet.”(Anne Vicdan)

Anne Vicdan bu sebeplerde sadece koruduğu çocuk ile ağabeyinin iletişimi hakkında bir kural koyduğunu, o kuralı da sadece ilerde çevreden gelme ihtimali olan olumsuz yorumlar sebebiyle hayata geçirdiğini ifade etmektedir. Bu durum sosyal baskının ve çevre tepkilerinin koruyucu aileler üzerinde bir güç yarattığını bir kez daha göstermektedir:

“Çok kuralım yok benim, sadece ilişkilerde mesela biz şimdi onu çok sevdiğimiz için zaman zaman şımarıyor. Mesela abiye biraz yüksek sesle bağıyor, şu anda benim için çok önemli değil ama ilerde diyorum kendimce ya bu bir alışkanlık olursa... Benden çok diyecekler ki işte kendin doğursaydın böyle yapmazdı, saygısızlık yapmazdı ağabeyine diye düşünürlerse diye, yani ona bile karışmayacağım da sırf bu düşünceden Çınar’cım ağabeyine öyle vurulmaz, annelere yüksek sesle bağıılmaz diyorum. Tek kuralım benim bu, yoksa yani yemiş, içmiş, dökmüş benim için hiç bir önemi yok.” (Anne Vicdan)

Anne Paylaşım de oğlu ilk geldiğinde özellikle sabah kalkma saatlerinin çok belirgin olduğunu dile getirmiş ve tıpkı Vicdan ailesindeki anne gibi bu durumun kendini üzdüğünü ifade etmiştir. Oğlunun sabahları annesine “naz” yapmasını istediğini bu sebeple de özellikle kalkma saatleri konusundaki kuralları esnettiğini dile getirmiştir:

“Ya oğlumuz tabi kızdan çok farklı, 3 yıl başka bi yerde büyüdüğü ve yetiştiği için orda farklı kurallar vardı. Beni en çok üzen hadi okula gidiyoruz dediğimde birden fırlıyo olması. Hani orda 7.30’da uyandırıyorlar, beni en çok üzen şey odur. Bi tek odur. Hadi biraz yat da birazdan kalkıcam de, naz yap diyorum. Onu da sanırım öğrettim artık git birazcık daha uyuyacağım ben diyo. Buna mesela kızmıyorum çünkü buna çok üzülüyordum.” (Anne Paylaşım)

Abla Demokrasi de kardeşi eve geldiği ilk zamanlarda aşırı titiz olduğunu ve bu titizliğin “normal” bir çocuk davranışı olmadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Abla Demokrasi bu titizliği, sisteme yeni gelen çocuğun kendini iyi göstermesi ve kalıcılığını artırmak amacıyla yaptığını düşünmekte, aileden gelen değer ve kabulün titizlikle alakalı olmadığını anladığı anda da var olan düzenini azalttığını dile getirmektedir:

“Bence, o zamanla, hani herkesin ilk girdiği bir ortamda kendimi iyi göstermeliyim şeyi olur ya hani ya da burada kalıcı olmalıyım tarzında. Beni kendimden utandırmıştı. Sabah mesela 6’da kalkıyordu, pijamalarını katlıyordu, yatağını topluyodu sonra böyle ellerini yıkıyo ama yaklaşık 3 dakika! O kadar güzel yıkıyo ki, böyle aşırı titiz, aşırı düzenli falan ben çok olmuştum. Şimdi baktı, zaten biz onu el yıkamayınca ya da hani böyle tam odasını toplamayınca ya da pijamalarını iyi katlamayınca hiç kimse onu evden göndermeyecek. Aslında bir yandan da daha normal bir çocuk haline dönüştü bence. Küçük bir asker gibiydi çünkü evin içinde, kalkıyor ellerini yıkıyor, bu yatağa topluyor hani koğuş kalk koğuş yat şeklindeydi biraz. Şimdi işte bence daha rahat hissediyor artık. Yani ailenin bir parçası

olduğunun farkında. Mesela şeyde bile değişiklik oldu, ilk geldiğinde yorganı kafasına kadar çekiyodu, böyle büzülüp öyle uyuyodu. Şimdi el bi yerde, ayak bi yerde. Rahat rahat böyle, o da bence alışmasıyla beraber böyle oldu. Hani ilk başta belki güvensizlik ya da hani kendini bir şekilde kabul ettirmeye çalışmadan dolayı acayip düzenliydi ben şok, kendimden utanmışım hani böyle. Şimdi Allah'tan, hani... Tabii toplasa güzel olur yatağını, olmaz değil ama işte şimdi normal çocuğa döndü diyebilirim.” (Abla Demokrasi)

Anne Özgür kızı eve ilk geldiğinde, koruyucu babasını karşıladıktan sonra ona terlik getirdiğini ve bu davranışı karşısındaki şaşkınlığı dile getirmektedir:

“Begonya çok değişik bir çocuk, ilk geldiği gün, misafir olarak geldiğinde hemen nerden öğrendi, ne yaptı bilmiyorum, bizim evde gelinler falan vardı, onlar da merak ettiler çünkü alınacak çocuk bu falan dendi. Eşim akşam işten geldi, 5-6 gibiydi biraz erken geldi Begonya için, baban geldi dediler, Begonya hemen erkek terliklerini aldı ve ayağına terlik verdi! Biz buna hayret ettik. Ya bu nasıl bir şey? İç güdüsel mi? Bunu ona mı öğretiler? İnanılır gibi değil yani.” (Anne Özgür)

Koşar Güran (1989), koruyucu aile ile yayacak olan çocuğun onlar tarafından benimsenmek isteyeceğini ifade etmektedir. Yukarıda aktarılan tüm alıntılarda çocukların kuralcı ve titiz davranmalarında hem aileye “iyi” görünme amacının olduğu hem de tüm bu davranış örüntülerinin kurum bakımının getirmiş olduğu alışkanlıklar olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca kuralların olduğu bir bakım modelinden gelen çocukların alıştıkları kuralları devam ettirerek yeni sisteme uyum sağlamaya çalışmalarının pozitif geribildirimde iyi bir örnek olduğu görülmüştür. Tıpkı aile kurallarını sözel ve davranışsal olarak direnç gösteren çocukların negatif geri bildirimleri gibi, kuralların devam edeceğini düşünen çocukların pozitif geri bildirimde ailede uygulanan kurallarının tekrar gözden geçirilmesini en nihayetinde yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda negatif geri bildirimlerdeki düzeltmenin sistemin dinamik dengesini bulması amacıyla yapıldığını, pozitif geribildirimdeki düzeltmelerin ise ebeveynlerin vicdani değerleri doğrultusunda yapıldığı düşünülmektedir.

Son tahlilde aile kurallarında yaşanan değişimler Şekil 13 ile özetlenmektedir. Şekildeki bilgiler dışında dikkat çekici olduğu düşünülen bulgu görüşülen tüm aile sistemlerinde, ailenin işlevselliğini korumak adına kurallarda esnetilmeye gidilmiş olmasıdır. Her ne kadar aileler çocuklarının yaşça küçük olması sebebiyle bu durumu öz arda edebilseler de literatürdeki yumuşak ebeveyn tavrı ile ilgili dezavantajlar örnek verilmiş ve demokratik aile yapısının çocuk üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Ayrıca kurum

bakımındaki sıkı kural zincirinden sonra koruyucu ailedeki yumuşak tavrın ve esnek kuralların çocuk üzerinde karışıklık yaratabileceği ve ilerleyen zamanlarda otorite konusunda sıkıntılar yaşanabileceği düşünülmektedir. Araştırma sonucunda biyolojik çocukların annelerini, babalarını, evlerini ve eşyalarını korunan çocukla paylaşımlarının, kişisel sınırların ihlal edildiği düşüncesi yaratması önemli bulunmuştur.

Şekil 13: Aile Kurallarında Yaşanan Değişim

4.2.3.3 Gözlemleyerek Yerini Sağlamlaştıran Çocuk

Koşar Güran (1989) koruyucu aileye yerleştirilen çocuğun tıpkı biyolojik anne babası gibi kenisini terk edip etmeyeceklerini araştırdığını ve zamanla terk edilmeyeceğini anladığında sağlıklı bağlanma eğilimine girdiğini ifade etmiştir. Araştırma özneleri de çocuğun sisteme geldiği ilk zamanlarda gözlem yaptığını ve bir şeyleri beklediğini ifade ederek literatürü destekleyici bilgiler vermişlerdir. Paylaşım aile sistemindeki hem baba hem de biyolojik kardeş korunan çocuk Defne'nin aileye geldikten sonra "geri gider miyim" düşüncesi ile biraz "gözlem yaptığı", "kendini geri çektiği" fakat ailenin göstermiş olduğu ilgi sonucunda aileye güvendiği ve bağlandığı görülmektedir:

“Bence 3-4 ay gözlemledi. Ben onu fark ettim, kendi bi gözlemledi, belki şunu da düşünmüş olabilir, acaba tekrar geri gider miyim diye. Yani bilemiyoruz ki iç dünyasını. Kendini önce geçici hissetmiş olabilir ama öyle olmadığını anladığında da bize sarıldı yani. Öyle bi süreç geçti ama hani 3-4 ay bi gözlemledi.” (Baba Paylaşım)

“Belki bir ay gözlemlemiş olabilir. Sonra bir anda zaten, o çizgiyi aştığımız anda komple kendiliğinden oldu. Bizden dolayı değil de biraz da Defne’den dolayı olduğunu düşünüyorum bunun. Çünkü hani biz komple tamamdık ama o birazcık geri çekiyordu kendini. Yani sanki bekledi, gözlemledi biraz. Çok fazla ilgi istiyor olabilir. Sürekli sorularına cevap verdikçe, daha çok ilgilendikçe daha çok bağlandığını düşünüyorum, güvendiğini düşünüyorum.” (Abla Paylaşım)

Abla Demokrasi ise aynı şekilde Erguvan’ın aileye geldiği ilk zamanlarda kendisinin kalıcı olup olmadığını anlamaya çalıştığını ama bunu gözlem yoluyla değil “sınır zorlama” yoluyla yaptığını ifade etmektedir. Kardeşinin ailedeki tahammül ve kabul sınırlarını zorladığı zamanlarda aile sisteminde daha çok kavga yaşandığını bu durumlardaysa içten içe kardeşini suçlayıcı bir tutum sergilediğini dile getirerek kardeş alt sisteminde yaşanabilecek çatışmalara da bir örnek vermektedir:

“İlk iki sene Erguvan’da biraz daha şey vardı, hani sınır zorlama. Hani ne yaptığımda patlıyolar, hep bir sınırimız ölçmeye çalışıyordu. Mesela bi şey yapıyo, yapma diyorsunuz, bir daha yapıyo, bi daha yapıyo. O zamanlar aile içinde tartışma daha sık oluyordu. Anneler kızınca bu sefer ben de bazen hani ona yansıtmasam da işte sen geldikten sonra aile içinde biraz daha tartışma başladı diye, çünkü o zaman küçüktü bi de büyük ihtimalle dediğim gibi sınırimıza ulaşmaya çalışıyordu. O da, hani ben şeyden olduğunu düşünüyorum gerçekten sınırlarımı zorladığımda ne yaparsam yapayım hala onlarla mıyım diye, bence onu deniyordu ama sonra baktı hani hiçbir şey yok gayet normal ilişkimiz devam ediyor, bıraktı onu. Önceden o yüzden daha zor anlaşıyoduk ama özellikle büyümeye başlamasıyla çok daha eğlenceli bir yer oldu aile ortamı.” (Abla Demokrasi)

4.2.4 Ailedeki Rol ve Sorumluluklarda Yaşanan Değişimler

Aile kuralları ailedeki rol ve sorumlulukları belirleme gibi bir işleve sahiptir. Bu sebeple kuralların değiştiği bir aile sisteminde, üyeleri rol ve sorumluluklarında da bir değişim meydana gelecektir.

Araştırma öznelerinin cevaplarında ilk dikkat çeken şey ebeveyn alt sistemindeki rol ve sorumluluklarda ciddi bir değişiklik yaşanmazken, özellikle kardeş alt sisteminde önemli değişkenlerin olmuş olması ve ailedeki rol ve sorumlulukların nasıl değiştiği sorusuna neredeyse tüm üyelerin biyolojik çocuklar bağlamında cevap vermiş olmasıdır.

Koruyucu ailelikten sonra, ailedeki rollerin biraz daha değişken olabildiği ve özellikle yaşıca daha büyük olan biyolojik ağabey ve ablaların artık anne- baba rolüne de büründükleri ve ebeveyn alt sistemine simetrik bir geçişliliği olduğu görülmüştür.

“Benim rolüm arttı biraz ya çünkü işte annem diyo, oğlum benim yaşım ileri, senden biraz çekinmesi lazım ilerisi için diyor. O yüzden benim biraz arttı. Ben Çınar’a karşı biraz daha baba rolündeyim, mesela dediğim gibi, aşağıya gitmek istiyor bırakmıyorum.” (Ağabey Vicdan)

“Ama diğer abla anne yarısı gibi bir şey zaten çocukluktan çıktı o, büyüğe abla abla der ama küçüğe abla demez mesela. Büyüğü ablası gibi görür küçüğü normal arkadaşı gibi görür. Anne olmadığında büyük abladan destek alır.” (Baba Şefkat)

“Defne’den sonra daha çok rol değiştirmeye başladık, olumlu diye düşünüyorum. Çünkü her şeyi görebiliyorsunuz. Mesela annemin bakış açısından biraz bakmaya başladım. Çünkü örneğin annemle babam dışardayken ona hem yemek hazırlıyorum o sırada sofrayı topluyorum, sofrayı kuruyorum, onunla ilgileniyorum. Biraz daha annemi anlamış oldum böyle şeylerde ya da babamı.” (Abla Paylaşım)

Abla Demokrasi, kendisine sahip olduğu ablalık rolü sonucunda, kardeşinin kendisini örnek aldığını bu sebeple de davranışlarında daha titiz olduğunu ifade etmiştir.

“Kendi halimde yaşayıp gidiyodum ben öyle ama Erguvan’ın gelmesiyle beraber aslında bi de abla rolüm olmuş oldu. Daha sorumluluk sahibi olma, bi kere örnek olmam gereken birisi var. Ben ne yaparsam yapayım bu sefer ablam da öyle yapıyo diyo, ablam az yemek yedi ben de yemicem gibi. Ben davranışlarıma sanırım biraz daha çeki düzen verdim, Erguvan geldikten sonra”. (Abla Demokrasi)

Sorumluluk ve rol değişimi ile ilgili sorulara verilen yanıtların sadece biyolojik çocukları kapsamasının, koruyucu ebeveynlerin zaten bu deneyimden önce biyolojik çocuğa/çocuklara sahip olmaları ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Ebeveynler bizatihi kendi çocukları ile birlikte zaten anne-baba rolünü yaşamış ve ebeveyn sorumluluğunu gerçekleştirmiş çiftlerdi. Buna bağlı olarak genellikle tek çocuk olan kardeşlerin rol ve sorumluluklarında değişim yaşandığı gözlemlenmiştir.

4.2.5 Aile Atmosferinde Yaşanan Değişimler

Bu bölümde son olarak bahsi geçen tüm bu değişkenlerin aile atmosferine nasıl yansıdığı betimlenecektir.

Görüşme yapılan tüm aileler, aile ortamlarında yaşanan değişimleri olumlu bir dille ifade etmiştir. İlk dikkat çeken bulgu ise aile atmosferinde “kız çocuğu” ve “küçük

çocuk” yansımalarıdır. Aileler korunan çocukla birlikte evlerine “mutluluğun”, “neşenin” ve “bereketin” geldiğini ifade etmişlerdir:

“Kız çocuğu daha farklı oluyor ya, kız çocuğu evde birazcık daha neşe oluyor, mutluluk oluyor yani. Benim oğlanlar da aslında kız gibidir, yani böyle sıcaklardır.” (Anne Özgür)

“Şimdi küçük bi çocuk altın top derler ya, gerçekten o altın top. Canımız sıkıldıkça gidip öpüyoruz, Allah’tan buna da bi itirazı yok. Ya bilmiyorum bizi tüm ailece çok mutlu ediyö ki babam öyle çok konuşan bi insan değildir, onu bile güldürüyo, bize mutluluk verdi öyle deyim. Her açıdan bizim işlerimiz falan da düzeldi, ben ona inanıyorum yani, ona inanıyorum. Gerçekten bereketli geldi bize.” (Anne Paylaşım)

“O evimize geldiğinde yani böyle yeme içme bile değişiyor her şey bereketli oluyor.” (Anne Şefkat)

“Eve daha çabuk gelmek istedim mesela onunla oynamak için.” (Baba Özgür)

Daha önce ebeveyn tutumlarını ve kardeş alt sisteminde yaşanan değişimleri şekillendiren “emanet” anlayışının aile atmosferini de etkilediği görülmüştür. Baba Şefkat, emanet algısıyla, korunan çocuğun dört dörtlük büyütülmesi gerekliliğini ve bu gerekliliğin de bireylerin kendilerine çeki düzen vermesi şeklinde aile atmosferine yansıdığı ifade etmiştir.

“Bize baya bir artısı oldu çocuğun, düşüncen değişiyor. Çocuğun bir de hani emanetçiliği var ya... Biz bunu aldık daha dört dörtlük büyütmemiz lazım, sorunsuz yapmamız lazım, hata yapmamamız lazım. İşin bi de şeyi var hani biz bunu aldık, hata yapmadan büyütmemiz lazım sorumluluğu çıkıyor. Onun için atmosferde ister istemez herkes kendini değiştiriyor yanlış konuşmuyorsun, hatalı konuşmuyorsun, kavga etmemeye çalışıyorsun evin içinde. Bir de onun sevecenliği zaten ayrı bir elektrik veriyor.” (Baba Şefkat)

Abla Paylaşım, ailedeki iletişimin arttığını, yardımlaşma konusunda daha verimli bir aile atmosferinin oluştuğunu ve buna bağlı olarak algılanan sosyal desteğin ifade etmektedir. Çocukla birlikte gelen sorumlulukların özellikle yatma-kalkma saati, yeme, içme gibi rutinlerin değiştiği ve aileyi daha düzenli hale getirdiği görülmektedir:

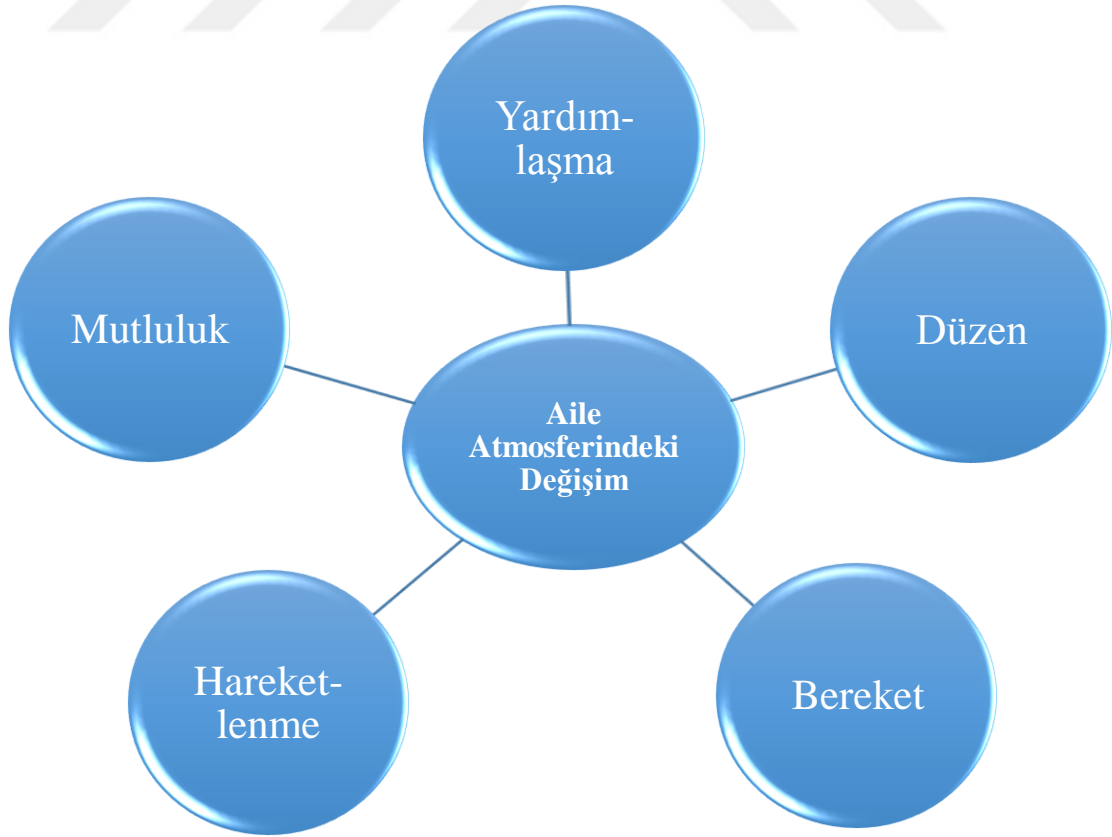
“Defne gelince daha da büyük bir aile olmuşuz gibi hissettim. Hani birimize bir şey olsa başka biri bize yardım edebilir gibi ama aile içinde. Yani iletişim artıyormuş gibi hissettim. Rutinlerde mesela daha erken kalkılmaya başladı çünkü Defne’nin servisi geldi, yemeği hazırlanacak, uyandırılacak zaten uyandırmaya kalmışında "5 dakika daha, biraz daha " dediği için rutinlerimizde bu değişti ya da akşamları mesela her akşam çorba içilmezdi, içmezdik. Ne varsa yedik ama şimdi Defne olunca çorba da oldu. Hani bebek için daha da çocuk için şeyler geldi. Biraz daha organik takılalım döndüler daha da düzenli oldu diyebilirim.” (Abla Paylaşım)

Abla Demokrasi, aile sistemine kardeşini “tatlı bir telaş” olarak ifade etmiş ve kardeşinin dahil olması ile birlikte aileye hareket geldiğini, kardeşi olmadığı zamanlarda evin boş algılandığını dile getirmiştir. Ayrıca kardeşi ile bu kadar samimi bir ilişki kurabileceğini tahmin etmediği, kardeşlik duygusunu koruyucu ailelik ile birlikte tattığını ifade etmiştir:

“Evin içinde hep bi hareket var, bazen arkadaşına kalmaya gidiyor ya da turnuvaya falan gidiyo, böyle ev çok sessiz geliyo, boş geliyo. Uğraşacak kimse olmuyo. O yüzden Erguvan böyle evin içinde tatlı telaş gibi bir şey, güzel bir şey. Yani genel olarak bi kardeşe sahip olmak aslında, evde sürekli böyle bi didişme var, her konuda işte. Birimiz gidiyoruz anneme ya da babama sarılıyoruz işte, beni daha çok seviyor, yok beni daha çok seviyor diye. Ama onun dışında bir yandan da böyle ben biriyle bu kadar samimi olacağımı düşünmezdim açıkçası. Yani çok samimi arkadaşlarım da var ama kardeş olmak çok farklı bi hismiş ben bunu Erguvan’la birlikte öğrendim” (Abla Demokrasi)

Tüm bu bilgiler ışığında aile atmosferinde yaşanan değişim aşağıdaki gibi resmedilmiştir:

Şekil 14: Aile Atmosferinde Yaşanan Değişimler

4.3 SÜREÇTE YAŞANAN SORUNLAR

Korunan çocuk için hem fiziki hem de duygusal anlamda sıcak bir aile ortamı sunmaya çalışan koruyucu ailelerin bu süreçte çeşitli sorunlarla karşılaşabildikleri görülmektedir. Hem yeni aile sistemine adapte olmaya çalışan çocuğun hem de ailedeki üyelerin uyum sürecini kolaylaştırmak için aile yapısında ve kişilerarası ilişkiler bağlamında çeşitli değişiklikler yaptıkları görülmüştür. Buna rağmen gerek modelin yapısından gerekse kurum bakımının getirmiş olduğu bazı dezavantajlardan dolayı problemler yaşanmıştır. Bu bağlamda, bu başlık altında araştırma öznelerinin karşılaşmış oldukları sorunlar çocukta gözlemlenen sorunlar, meslek elemanından kaynaklanan sorunlar ve kurum politikasından kaynaklanan sorunlar alt başlıkları ile analiz edilecektir.

Görülen sorunların temelinde genellikle meslek elemanlarının ve politika yapıcılarının etkisi gözlemlenmiştir. Bu sebeple bu sonuçtan elde edilecek veriler ve önerilerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kurum politikasına ve en nihayetinde de aile-çocuk refahına katkı vereceği düşünüldüğünden makro düzey bilgiler analiz edilecektir.

4.3.1 Çocukta Gözlemlenen Sorunlar

Özellikle erken çocukluk döneminde bire bir ilişkinin çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimi için kritik bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Her ne kadar günümüzdeki kurum bakımı şartları eski kışla tipi kuruluşlara göre daha iyi bir durumda olsa da hala çocuklarla bire-bir ilişkinin, bir aile ortamındaki gibi olmayacağı düşünülmektedir. Kurum bakımı ve aile temelli bakım modellerinin karşılaştırıldığı araştırmalar da benzer şekilde özellikle gelişimsel açıdan kurum bakımındaki çocukların daha dezavantajlı olduklarını dile getirmektedir.

Kalafatoğlu (2006), Zonguldak Merkez Çocuk Yuvası'nda yaşayan çocukların tümü ile gerçekleştirmiş olduğu araştırmasında, kurum bakımındaki çocukları, biyolojik ailesiyle yaşayan çocuklarla karşılaştırmış ve beslenme, günlük aktivite gibi unsurların benzer olmasına karşın, kurumda yaşayan çocukların gelişimlerinin daha geride olduğunu ifade etmiştir.

Üstün (2008) ise kurum deneyimi olan ve kurumdan ayrıldıktan sonra iş hayatına atılmış ve evlenip çocuk sahibi olmuş, 26-47 yaşları arasındaki 28 anne ya da babayla yapmış olduğu araştırmasında kurum deneyimi olan yetişkinlerin, daha fazla davranışsal

ve duygusal sorunlar yaşadıklarını ifade ederek, kurum bakımının dezavantajlarının uzun soluklu olabileceğini dile getirmiştir.

Daha birçok araştırmanın da ortaya koyduğu gelişimsel gerilik, bu çalışmada da koruyucu aileler tarafından en çok tekrarlanan sorun olmuş ve literatürle paralel sonuçlar elde edilmiştir. Özgürlük ailesinde hem biyolojik ağabey hem de anne, korunan çocuk aileye ilk geldiğinde konuşma geriliği yaşadığını, yemek yiyemediğini, tuvaletini yapamadığını ve sık sık kabuslar gördüğünü ifade etmiştir:

“Begonya ilk geldiğinde ben şaşırılmışım yani, 3.5- 4 yaşlarındaki bi kız geliyo altına kaçırıyo, tuvaletini tam yapamıyo, yemek yemeyi bilmiyo, konuşamıyo, aba aba diyo, çoğu şeyi söyleyemiyodu. Yani, 3.5 yaşında ama 1- 1.5 yaşında bir çocuğu almış gibi düşünün. Biyolojik yaşı 3.5 ama akıl yaşı 1.5 olan bir kız aldık biz. Çok tuhaf geldi bana çünkü benim 3.5 yaşında kuzenim vardı. Onlar da bize geliyordu onlarla normal konuşuyorsun, top oynuyorsun falan ama kız öyle değil.” (Ağabey Özgür)

“Begonya ilk geldiğinde çok korkuyodu. Rüyasında hep karpuz görüyordu mesela. Ben de diyorum ki neden hep karpuz görüyor diyorum, kâbus diyormuş meğer. Benim diyor biyolojik anne gelip beni alıyo, iple bağlıyo beni çekiyo karanlıkta kalıyorum diye. Beni yaşından itibaren başladı kâbuslar.” (Anne Özgür)

Ayrıca Anne Özgür kızının uyku sorununa birlikte uyumaları yönünde bir çözüm bulduğunu hatta şu an 17 yaşında olan kızıyla hala birlikte uyduklarını ifade etmiştir. Eşinin horlama sorunu nedeniyle onunla uyuyamadığını ifade eden Anne Özgür böylelikle aile sınırlarındaki esnemeyi de betimlemektedir:

“İlk geldiğinde geceleri korkuyordu, ağlayarak uyanıyordu. Ben hep kızımınla yattım sonra, geldiği günden itibaren biz Begonya’yla aynı yatakta yattık ve halen ben aynı yatakta yatarım biliyor musunuz? Hiç ayrı yatmadık. Eşim zaten horladığı için ayrıyız o konuda. İşte bakın Allah’ın edeceği, o zamanlar onda horlama sorunu başladı ben de uyuyamıyorum onunla, o da bana saygı duyuyor.” (Anne Özgür)

Benzer şekilde Şefkat ailesinde de konuşma geriliği olduğu görülmektedir. Fakat Akasya’nın Epilepsi hastası olması, bu sorunun var olan hastalıkla da ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir:

“Bir de Akasya’nın konuşma geriliği vardı, özel eğitime gidiyor. Yeni yeni 6-7 aydır konuşması arttı, çok sorular sormaya başladı. Öyle yani. konuşması çok şükür yaşlıtlarına göre daha geri ama yine de düzeldi.” (Anne Şefkat)

Paylaşım aile sistemindeki anne ve baba da oğullarının uyku bozukluğu, konuşma geriliği, yürüme sorunu ve tuvalet problemini dile getirmektedir. Özellikle Baba Paylaşım’ın ifadelerinden görme engelli bir çocuğa bakım konusunda, kurum bakımını gerçekleştiren bakıcı annelerin eğitimsizliği dikkat çekmektedir:

“Şimdi ilk başta uyku problemi var, göremediği için gece ile gündüzü birbirine karıştırıyordu. Anladığım kadarıyla orda da vardia usulü çalıştıklarından, şimdi Defne uyurken çok ses çıkardığı için diğer çocukları rahatsız ettiği, uyutmadığı için anne onu alıp oynatıyomuş. Bu defa da tüm gün yerlerde sürünüyo. Gün içinde uykusu geliyo falan, biz o düzeni oturtmakta çok zorlandık. Mesela bağırsak problemi düzene girdi. Eskiden tuvalet ihtiyacını yaparken ağlardı, şimdi mutluluk duyarak yapıyo yani bu çok önemli ya. Bazen 7-8 gün çıkamadığı olurdu, bu çocuğa öyle büyük bi baskı ki. Kurumda çünkü düzeni bulamayınca ilaçla hemen düzeltmeye çalışmışlar, garibim çok sıkıntı çekti ya. Tek çare ilaç değil yani, biz ilaçsız düzelttik. Şimdi annesi bağırsaklarını çalıştıracak ne kadar şey varsa yediriyo.. Annesi o süreçte çok zorlandı, çok da çaba sarf etti yani. Defne çok sevgi dolu bi çocuk, sevgi gördüğü anda değişiyio. Uyumlu bi çocuk, başka sorunlar yaşamadık o yüzden.” (Baba Paylaşım)

“Geldiğinde 3 yaşındaydı ama doğruca yürüyemiyodu, konuşamıyodu, sadece “didi” diyebiliyodu, o sanırım oyuncağının sesiydi. Yani geldikten sonra konuşmaya başladı, daha iyi yürümeye başladı, şarkı söylemeye başladı bayağı gelişim gösterdi. Şu an 5 yaşında ama tam 3 yaş sendromu yaşıyo. Yani tabii ki hem engelinden dolayı hem de yuvada büyümüş olmanın getirdiği sebeplerden biraz geriden geliyo ama bu bizim için hiç bi sorun teşkil etmiyo yani.” (Anne Paylaşım)

Ayrıca Abla Paylaşım’ın dile getirdiği kafaya vurma davranışı da dikkat çekici bulunmuştur:

“Evet, bu biraz ilk başlarda biraz sıkıntıydı. Çünkü hem bize alışmamıştı, hem bir şey olduğunda kendi kafasına vuruyordu mesela. Başka ilk bir de bayağı bir konuşma sorunu yaşadı. Onunla da hani araştırdığımızda sürekli iletişim kurmamız gerekiyormuş, sürekli konuşmamız gerekiyormuş. Ailede artık kimse susmuyor.” (Abla Paylaşım)

Anne Demokrasi de enürezis problemi yaşandığını ifade etmektedir:

“Zaten Erguvan hakikaten bi çiş problemi ile geldi. Ben saat kutup gece iki kere kalkıyorum, elimi koyuyorum bakıyorum ki hani hakikaten ıslak. Ondan sonra babayı uyandırıyorum hani sen oğlanı temizle, ben yatağı halledeyim gibi. İşte doktora gittik, psikolojik de olabilir, genetik de olabilir dedi ama zamanla geçecek dedi. Erguvan bize geldiğinde 5 yaşında ve bez kullanıyolardı ve gerçekten şuraları (kasıklarını işaret ediyor) yaraydı yani çünkü 5 yaşında ve ona uygun bez yok yani artık. Hiç, asla ve asla, bir günden bir güne ya oğlum artık kalksan da yapmasan hiç demedik ve çok şükür yaklaşık bir buçuk senedir kalkıyor tuvalete, bi de bizim ebeveyn banyomuzu kullanıyo, gece gece gözümü bi açıyorum bir cüce silueti (gülüyor), “Oğlum?” diyorum, çişim geldi hadi sen yat falan diyo. O günlerden bu günlere geldik, evet bir oğlumuz oldu, iyi ki de oldu, her şeye renk kattı, biz bi çocuğa dokunduğumuzda gerçekten onun nereden nereye gelebileceğini gördük.” (Anne Demokrasi)

Emmy Werner’ın yaşlarını farklı periyotlarda incelediği (2,10,18 ve 32) 689 çocukla yapmış olduğu araştırma çocukların tecrübe ettikleri olumsuz yaşam deneyimlerine (ailede yoksulluk, alkolizm, aile istikrarsızlığı...) rağmen kurabilecekleri sağlıklı yetişkinliğin ve çocukların sahip oldukları esnekliğin bir göstergesidir. Araştırmada

incelenen 689 çocuğun yaklaşık üçte biri yetişkinliklerinin ilk yıllarını sorunsuz bir şekilde inşa edebilmiştir (Werner ve Smith, 1982).

1956 yılında yapılmış olan farklı bir araştırma ise doğumlarından kısa bir süre sonra kurum bakımına verilen ve yaklaşık 2-7 yıl kurum bakımında kalan ve bağlanma konusunda dezavantaja sahip çocukların evlat edindirildiklerinde yeni çevreye uyum sağlama konusunda başarılı olduklarını göstermiştir (Bowlby, Ainsworth, Boston ve Rosenbluth, 1956).

Araştırmalar çocukların olumsuz yaşam deneyimlerine rağmen, sağlıklı birer ilişki kurabilecekleri ve esnekliklerinin onlara yeni tecrübeler kazanma konusunda yardımcı olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Koşar Güran (1989) da kurum bakımına alınıp koruyucu aileye yerleştirilen çocukların genellikle her yönden gelişim gösterdiklerini belirtmektedir.

Daşbaşı (2015) da koruyucu aile olma deneyimi ile birlikte sevginin zorlukların üstesinden gelme gücünün fark edildiğini ifade etmektedir. Yukarıdaki alıntılar da sevgiyle birlikte çocuklarının nereden nereye gelebileceklerini, sevginin ve ilginin birçok şeyi iyileştireceğini kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda sevginin gerek psikolojik gerekse fiziksel birçok sorunu iyileştirebildiği ve çocuktaki esnekliği geliştirebildiği görülmüştür. Böylelikle bakım verenin tutum ve davranışlarının çocuğu önemli ölçüde değiştirdiği ve ebeveyn determinizminin, çocuğun davranış örüntülerini değiştirmede ve yaşadığı sorunları iyileştirmede işlevsel olduğu düşünülmektedir.

Tüm bu olumlu gelişim çizgisine rağmen, koruyucu aile değişiminin sık sık yapıldığı durumlarda çocuğun gelişiminin aksadığını ve çocuğun her bir değişime tepki verdiği ortaya konmaktadır. O aileden o aileye yollanan çocukların gelişimleri durmakta ve yüzeysel ilişki kurar hale gelmektedir ayrıca çevrenin sürekli değişmesi de çocuk üzerinde bir baskı oluşturmaktadır (Koşar Güran, 1989). Bu nedenle koruyucu aile eşleştirmelerinin sürekli ve dengeli bir ilişki gözetmesi ve bu doğrultuda yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Baba Demokrasi, daha önce bahsedilmeyen bir sorunu dile getirmektedir: yalan söylemek. Baba Demokrasi oğlunun söylemiş olduğu yalanların özellikle bir cezadan kaçmak veya geçmiş yaşam kazanımlarıyla ilgili olabileceğini ifade etmektedir. Bu

noktada ise, sınıfta kaybolan eşyalardan ilk olarak kurum bakımı geçmişi olan bir çocuğun suçlanması daha önce tartışılan eğitimcilerin çocukları etiketleme davranışlarını ve çevre baskısını destekler niteliktedir:

“Altın kural yalanın olmamasıdır. Hatta sıkıntı yaşadık dediğim konulardan biri de buydu. Kızamıyorum çünkü herkesin bi geçmişi var, bu geçmişte herkesin yaşadığı sıkıntılar var, bu çocuklar da hep suçlanan çocuklar olduğu için dolayısıyla arkasından da yalan zorunlu olarak geliyo. Oğlana hep şunu anlattık, yalan söyleme doğruyu söyle, sorun varsa da yani, bi şeye zarar verdiysen senin canın sağ olsun, hiç sıkıntı değil. Özellikle o ilkokul 1'deki öğretmen, sınıfta bi şey kayboldu Erguvan'dandır dendi. Şimdi siz de ister istemez tereddüde düşüyorsunuz, bi yandan yıllanmış bi öğretmen var, diğer taraftan da daha yeni yeni sizde yaşayan bi çocuk var. Bize geldi Mart ayı, Eylülde okula başladı. Acaba mı diyosunuz, olur yani bu çocuk görmemiştir, renkli kalemi arkadaşının cazip gelmiştir, almış olabilir, kokulu silgiyi hayatında görmemiştir, çantasına koymuştur. Ama bu çocuğu hiç hırsızlıkla suçlayamazsınız. Biz işte bu sıkıntıları yaşayınca profesyonel destek alalım dedik konuştuk, psikolog da açığı her çocuk dedi hani söyler yalan, şimdi çok üzerinde durmuyoruz, yalan dediğim ufak şeyler mesela not saklama gibi.” (Baba Demokrasi)

Yalan söyleme eyleminin hem yetişkinler hem de çocuklar için bazı ortak sebepleri vardır, örneğin insanlar cezadan kaçmak, gizliliği korumak, popülerliği artırmak veya bir utancı önlemek gibi sebeplerle yalana başvurabilir. Her ne kadar çocuklardaki yalan kavramı ve yalan algısı yaşla birlikte değişse de bazı çocuklar diğerlerinden daha fazla yalan söyleme eğiliminde olabilirler. Bunun sebebi ise birçok farklı etmene dayalıdır: zeka, kişilik, ebeveynler, ev ortamı, arkadaş ortamı bunlardan sadece birkaçıdır (Demir, 2017). Literatürde kurum bakımı altındaki çocukların yalan söyleme eğilimleri ile ilgili direkt bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple Erguvan'ın yalan söyleme eğiliminin mekân değişikliği, ailesine iyi görünme isteği veya arkadaş ortamı gibi birçok sebepten olabileceği tahmin edilmektedir.

Çocukta görülen sorunlar kapsamında dikkat çeken son şey ise Abla Demokrasi'nin dile getirdiği, çocuğun kahvaltılık yiyecekleri önüne toplama davranışıdır:

“Sonra şeye şaşırmıştı işte buzdolabını açmıştı annemler bak burada meyve suları var, bunlardan istediğin kadar alabilirsin, içebilirsin istediğin zaman diye. Böyle döndü nasıl yani istediğim zaman istediğim kadar içilebilir miyim dedi böyle unutamıyorum. şey alışkanlığı vardı yurttan gelen ama onu da zamanla attı, diyelim sofrada kahvaltılıklar var, kahvaltılıkları önüne toplardı. O da büyük ihtimalle yurttan gelen bi şey. İşte onları yavaş yavaş attı Allah'tan.” (Abla Demokrasi)

Aileler, yaşanan tüm sorunları zamanla ve sevgiyle aştıklarını ifade etmektedirler, bunun yanında profesyonel destek almayı tercih eden aileler de görülmektedir:

“Annemler çoğu kez psikologa falan gittiler, baya gittiler.” (Ağabey Özgür)

“Ama işte takıldığımız konularda bazen Allaktan şey iyi oldu, kendisi bi dönem istedi, çok tatlı bi psikologumuz var, hatta geçenlerde kendisi istedi gidelim mi diye. O da iyi oldu, aslında Erguvan’a iyi gelir derken bize de iyi geldi.” (Baba Demokrasi)

“Hani nasıl yapacağız, nasıl edeceğiz diye birazcık endişelerimiz vardı. Hatta biraz değil çok fazla endişelerimiz vardı. Bir yerler araştırmaya başladık işte, psikoloğa gidelim buraya gidelim. Başka yere başka okula mı gitsin, yok o olmadı, bu olmadı falan birazcık karmaşıklık vardı aslında. Ama öyle şimdi bakınca çok tatlı bir karmaşıklık diye düşünüyorum çünkü her şeyi hallettik.” (Abla Paylaşım)

4.3.2 Meslek Elemanı’ndan Kaynaklanan Sorunlar

Koruyucu aile hizmetinin devlet ve politika temsili hiç şüphesiz ailelerle yakın temas halinde olan meslek elemanları ve onların parçasını oluşturdukları kurumlardır. Modelin sorunsuz işleyebilmesi için meslek elemanlarının yetkin ve profesyonel baş etme stratejilerine sahip olması beklenmektedir. Buna rağmen ne yazık ki araştırma özneleri meslek elemanları ile ilgili ciddi sorunları ifade etmişlerdir. Bu başlık altında “meslek elemanı” kavramı kullanılmıştır çünkü aileler kendileriyle ilgilenen ailelerin ve aktardıkları sorunu yaşayan ailelerin hangi meslekten olduğunu bilmemektedir. Yönetmelikle belirlenen sosyal çalışma görevlisi sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmeni ve özel eğitim öğretmeni gibi çok geniş bir yelpazeden oluşmaktadır. Bu sebeple betimlenecek eleştirilerin sosyal çalışmacı özelinde değil, kurumda çalışan meslek elemanlarına yönelik olduğunu belirtmek doğru olacaktır.

Araştırma öznelerinden özellikle Özgürlük ve Demokrasi aile sisteminin meslek elemanı ile ilgili sorunlar yaşadığı görülmektedir. Dikkat çeken ilk sorun uzmanların “keyfi uygulamaları” olmuştur. Anne Özgür uzmanla yaşamış olduğu bir tartışma sonrasında, uzmanın kasti bir şekilde koruyucu aile ile eşleşmesi uygun olmayan bir çocuğun, kendine yönlendirdiğini ifade etmiştir.

“Ben ikinci defa koruyucu aileliğe başvurmuştum, Bunu sayın bakanımıza da ilettim. O da Hanımı hemen koruyucu aile yapalım dedi fakat uzmanım bir sene boyunca beni hiçbir aile ile görüştürmedi. Sonra ben arayınca mı ya da ona baskı gidince mi bilmiyorum biz aramızda bir sürtüşme yaşadık ve uzman beni hiç koruyucu aile görüştürülmemesi gereken çocuklarla karşılaştırdı. Mesela İ. diye bir kız vardı, benimle görüşürdüktan sonra yazısı yazıldı koruyucu aileye uygun değildir diye. Şimdi ikinci defa görüştüğü kızın ailesini tanıyan bir kadınla karşılaştım tesadüfen kadın diyormuş ki onu alan ailenin başına yıkarım evlerini. Kadın çok edepsiz bir kadın dedi, bundan önce görüştüğü kadın da dilekçe yazmış biyolojik aile beni rahat bırakmaz diye. Onu bile bile bana şey yapıyor.

Uzman almış eline sazı çalıyor. Neden bir uzmanın kaprisi için, bir çocuk iki yıl boyunca benim sevgimden, ilgimden mahrum kalsın?” (Anne Özgür)

Anne Özgür aynı görüşmede ve farklı bir zaman diliminde ifade ettiği aşağıdaki alıntıda da yine meslek elemanın kişisel görüşlerinin biyolojik aile dönüşlerindeki önemini anlatırken çocuğun ifadesine başvurmadıklarını vurgulamaktadır:

“Kızım dedi ki bizi ailemiz bırakırken, yuvaya atarken bize sormuyorlar dedi. Biyolojik aileler istedikleri zaman neden çocukları veriyorsunuz dedi. Sormadan veriyorlar, uzman cart uygun yaz. Ama bu çocuk istiyor mu bakalım? Bu çocuğun ruhunun, bu çocuğun kalbinin hiç mi değeri yok? Bu çocuğun duygularının... Ya bir köpek alıyorsunuz mesela küçümsediğim için değil o da bir can, o da canlı. Köpek alıyorsunuz 2 yıl bakın başka bir aileye verin, orda ağlıyor hayvan, ağlıyor. O köpeğe iyi bakılsa bile orda ağlar çünkü diğerini benimsemiş. Bunu sen insanoğluna nasıl yapabilirsin ve bunu yapıyorlar. Şu an uygulama böyle. “(Anne Özgür)

Özgür ailesindeki korunan çocuğun “...ailemiz bırakırken, yuvaya atarken bize sormuyorlar... Biyolojik aileler istedikleri zaman neden çocukları veriyorsunuz?” ifadesi süreçte çocuk katılımının önemini vurgulamaktadır. Ulusal literatürde koruyucu aile uygulaması ve çocuk katılımı konusunda etik süreçlerin ele alındığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat Karataş (2007), gerek alternatif bakım türlerine karar verme aşamasında gerekse bakım altında iken verilen karar ve uygulamalarda çocukların bilgilendirilerek katılımlarının sağlandığı uygulama örneklerinin az olduğunu ifade etmektedir. Finlandiya’da koruyucu aile uygulamasından yararlanan, 7-17 yaşlarındaki sekiz çocukla nitel bir araştırma gerçekleştirilmiş ve hem çocukların hem de sosyal hizmet uzmanlarının modelde çocuk katılımı konusundaki görüşleri incelenmiştir. Sonuçlar modelde alınacak kararlarda aktif olunmasının çocuklar tarafından önemli bulunduğunu göstermektedir. Çocuklar, tüm süreçlerde olmasa da (örneği toplantılarda bulunmak istememişlerdir) birçok aşamada fikirlerinin alınmasını istemişlerdir. Özellikle biyolojik ailelerinde söz hakkına sahip olamamış çocuklar, süreçte kendilerini dinleyen ve fikirlerine saygı duyan meslek elemanlarına daha ılımlı yaklaşmakta ve daha kolay güven ilişkisi kurmaktadır. Ancak çocukların katılımında farklı sistemik seviyelerde birçok engel olduğu ifade edilmiştir. Bunların başında insan ve zaman kaynaklarındaki eksiklik gelmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, çocukların kişisel deneyimlerinin, görüşlerinin ve isteklerinin daha iyi duyulabildiği zamana, iş uygulamalarına, becerilere ve pratik bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bunun yanında fark edilen diğer engel de korunan çocukların ebeveynlerine bağlılığı sonucunda,

fikirlerini ifade edememeleridir. Ayrıca meslek elemanları da çocukları stresli idari süreçlerden, acı anılardan ve bazı tehlikeli durumlarda biyolojik ebeveynleriyle karşılaşmaktan korumak amacıyla çocuk katılımını ikinci plana atabilmektedir. (Pölkki, Vornanen, Pursiainen ve Riikonen, 2012).

Çocuk katılımının amacı, çocuklara kendileri için önemli olan konulara girme yeteneklerini kazandırabilmektir. Bu beceri şüphesiz ki çocukların kim olduklarını ve nereden geldiklerini anlamalarını sağlayan kimliği kazanmalarında yardımcı olacaktır. Çocukların katılımı sağlanırken, onları güvende tutan ve aynı zamanda çok fazla sorumluluk almadan çocuk olmalarına izin veren meslek elemanlarına ihtiyaç olduğu ve çocukların katımlı için yeterli kaynak (zaman, meslek elemanı vb.) ve fırsat yaratılması gerektiği görülmektedir.

Meslek elemanlarının kişisel ilişki ve görüşlerini meslek hayatlarına yansıttıklarını ifade başka bir katılımcı da Anne Demokrasidir. Anne Demokrasi uzmanın koruyucu aile adayı ile “kurduğu ya da kuramadığı” bir ilişkiden dolayı mesleki tutumunun etkilendiğini hatta bu tutumun komisyondaki diğer meslek elemanlarına da aktarılabildiğini ifade etmektedir:

“Sıkıntılardan biri şu, biyolojik aileye döndürmede sizin sosyal hizmet uzmanı ile olan ilişkiniz çok önemli. İşte uzman bi şekilde size takırsa, sizle ilgili bi sürtüşme gibi bi şey olduysa, yani güya komisyon kuruluyo ama komisyonu da zaten uzmanın kendi arkadaşları kuruyo. Dolayısıyla ben zaten sizinle ilgili olumsuz bir yargıya sahipsem doğal olarak kendi arkadaşlarıma, yani “ya Serpil hanımı bırakın Allah aşkına, o çocuğun burada ailesi var” diyebiliyorum. Yani haksızlıklardan biri bu. Bir çocuğun talihi, o çocukla vakit geçiren bir ailenin kaderi uzmana kalıyo. Kalkıp da ama orda uzman, o aileyle kurduğu ya da kuramadığı ilişkiden kaynaklı o çocuğun geleceğini etkileyebiliyorsa, burada bi şey yanlış.” (Anne Demokrasi)

Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin 16. Maddesinde çocuğun biyolojik aile görüşmeleri için “Görüşmelerde çocuğun olumsuz etkilenmemesi için vakadan sorumlu sosyal çalışma görevlisinin, ihtiyaç halinde başka bir sosyal çalışma görevlisinin de hazır bulunması sağlanır.” ifadesi bulunmaktadır. Biyolojik aile görüşmesi ile ilgili sorun yaşadığını ifade eden Anne Paylaşım'ın durumu analiz edildiğinde korunan çocuğun, devlet korumasında olan 2 tane ağabeyi olduğu görülmektedir. Bu konuda ise: “çocuğun kuruluştaki bulunan kardeşleri ile görüştürülmesine ilişkin kayıt ve gözlem formları aynı gün doldurularak çocuğun koruyucu aile dosyasına konulmak üzere il veya ilçe müdürlüğüne iki gün içinde gönderilir.” ifadesi yer almaktadır. Tüm bu zorunluluklara

rağmen meslek elemanın yönetmeliğe uygun davranmamasının ve vermiş olduğu keyfi kararın sonucunda hem koruyucu ailenin hem de korunan çocuğun nasıl zarar gördüğü aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Ama Antep’te o görüşmelere de götürdük, iki kere, o da Erguvan istedi, ağabeylerimi özledim dedi. biz kuruma talep ettik. Tabi çocuklar kurumda olduğu için onların sorumluluğu altındaydılar, kurum yetkilileri ağabeylerini getirdiler, ağabeyleri ile iki kere görüştü. Son görüşmede ama ben yoktum, eşim götürmüştü, o da biraz sıkıntılı olmuş. Ağabeylerden bi tanesi biz seni buradan kaçırcaz, şöyle yapcaz, böyle yapcaz, işte burada cinayet işlicez, korumaları vurcaz gibi o küçükçük çocuğun gözü önünde ayrı bi senaryo çizmişler. Allah’tan küçük ve hakikaten çok şükür bizimle her şeyi paylaşır, daha kurum merdivenlerinden inerken eşimle paylaşıyo. Eşim hemen dönüyo panik içinde, maalesef orda görevlinin bi hatası, işte Erguvan görevlinin yanında ağabeyleriyle utaniyo, konuşmuyo diye koruma dışarı çıkıyo, o dışarı çıkınca da böyle bi şey oluşuyo.” (Baba Demokrasi)

Yukarıdaki alıntı yabancı literatürde “masumiyet kaybı” (loss of innocence) şeklinde tanımlanan bilgiyle paralel bir sonuç doğurmaktadır. Pugh (1996), koruyucu aile olma deneyiminin, biyolojik çocuklar üzerinde olumlu etkilerinin yanında “masumiyet kaybı” olarak nitelendirdiği olumsuz bir etkinin de üzerini çizmektedir. Özellikle korunan çocuğun biyolojik ailesinin şiddet ve istismar geçmişi sonucunda, koruyucu ailedeki biyolojik çocuğun da istismar ve ihmali hakkında çok fazla bilgiye maruz kalma riski bulunmaktadır. Bu risk korunan çocuğun şiddeti içselleştirmesi ve anlatması ile olabileceği gibi, yukarıda anlatıda bahsedilen korunan çocuğun aile üyeleri tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu durumun yaşanmaması için şüphesiz ki ilk göre süreçten sorumlu meslek elemanlarına düşmektedir. Meslek elemanlarının hem şiddete maruz kalan çocukların modelden yararlandırılması yönünde titiz bir çalışma yürütmesi gerektiği hem de yerleştirme gerçekleştikten sonra içselleştirilen şiddetle ilgili kişisel çalışmalar yapması gerektiği düşünülmektedir.

Anne Demokrasi farklı zaman dilimlerinden alınan iki farklı alıntısı ile hem meslek elemanlarının sık sık değişmesinin zararlarını hem de meslek elemanın mesleki bilgi ve beceri yönünden eksikliğini ifade ederek, gözündeki “sosyal hizmet uzmanı” betimlemesini ifade etmektedir:

“İş bilmeyen ya ben bu tabiri kullanmak istemiyorum ama Ankara’ya ilk geldiğinde bizim evimize bi uzman geldi, lütfen kusura bakmayın yan küçümsemek için asla demiyorum ama ben dedim ki gelen bu kızcağıza temizletmek için evi bile emanet etmem, bırak sosyal hizmet uzmanı olmayı. Eve geldi çocuğun geçmişini bize soruyo, dedim ki size dosyası gelmedi mi? Yani biz Ankara’ya geleli 3 ay olmuş, ziyarete geleceği ailenin dosyasını nasıl sormazsın! Bi uzman evinize

çocuğun dosyasını incelemeden gelebiliyo ve bana soruyo biyolojik aile ile görüşmesi var mı diye. Yani sen geldiğinde bunları biliyor olma lazım ve senin beni yönlendiriyor olman lazım ama maalesef bu konuda çok yetersizler. Gerçekten işinin ehli uzmanlara ihtiyaç var, uzmanlar da şimdi bir dokun bin ah işit. İş yükünden dertliler ama bu da benim problemim değil, devletin bi şekilde çözüm bulması lazım. Ben koruyucu aile olarak üstüme düşen her türlü şeyi yapıyosam, devlet de üstüne düşen her şeyi yapmak durumunda. Daha çok yol kat edilmesi lazım.” (Anne Demokrasi)

“E uzmanlar çok sık değişiyö, yani tam böyle bi çocuk uzmanına alışiyö, uzman aileye alışiyö, az çok aile ile ilgili bilgisi oluyö, doğum iznine gitti, yok birim değiştirdi diye bakıyosunuz, hop diye hiç bilmediğiniz birisi... Her şey bi daha sil baştan yaşıyör.” (Anne Demokrasi)

Hız (2018), Denizli ilinde koruyucu aile uygulamasından yararlanan aileler ile yapmış olduğu araştırmasında “sosyal çalışma görevlilerinin yetkinliği ve sayısal azlığı” durumunun hizmetin işleyişinde sorun yarattığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Koç (2016)’un da Manisa şehrinde yaptığı araştırmasında ailelerin meslek elemanlarının yetersizliğinden bahsettikleri görülmüştür. Ankara ilinde yapılan bu araştırmanın da literatürdeki sonuçları destekler nitelikte olması bu sorunun Türkiye genelinde yaşanabileceğini düşündürmektedir.

Ayrıca aileler yerleştirmeden sonra ziyaretlerin çok sık yapılmadığını ve sürecin il müdürlüğü tarafından yeterli şekilde ve düzenli periyotlarla takip edilmediğini ifade etmişlerdir. Literatürdeki bilgiler de bu eksikliği destekler niteliktedir. Certel (2019) tarafından Denizli ve İstanbul illerinde gerçekleştirilen araştırmada çocukların koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmesi yeterli görülerek, yerleştirme öncesi ve sonrasında sistemin işlerliğini artırmaya ve sürecin daha olumlu ilerlemesini sağlamaya yönelik yeterli bir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Son olarak Anne Özgür’ün alıntısında bakıcı annenin, uyumayan çocuğa “*seni keserim ve köpeklere atarım*” tehdidi korunan çocuğun bunu içselleştirmesi ve annesine kızdığını annesini “öpeklere atma” isteği dikkat çekmektedir:

“Babasına demiş ki bir gün annemi keselim öpeklere atalım demiş küçükken. Neden biliyor musunuz? Televizyonda biz oğlanların doğum videolarını izliyorduk. Begonya oradan bi bağırđı, neden benim yok dedi. Niye beni yuvadan küçükken almadın dedi. O sanıyormuş ki tüm çocuklar yuvadan alınıyor. Sen beni dedi orda öpeklere attın dedi. Beni suçluyormuş meğer. Biz bunu öğrendik sonra eşim dedi ki bu sana bu yüzden tavır alıyor. Orda bunları korkutuyorlar, şunu hatırlıyor Begonya kurumda annenin bi tanesi demiş ki eğer uyumazsan seni keserim ve köpeklere atarım demiş.” (Anne Özgür)

Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet'in başlarında disiplin amaçlı kullanılan önemli bir uygulamanın çocukların korkutulması olduğu bilinmektedir. Osmanlı dönemi anılarında korkutmanın genellikle doğüstü hikâyeler ya da nesnelere ile yapıldığı, kimi zaman da çocuğun eskiciye ya da bekçiye verilmekle korkutulduğu görülmektedir (Ahioglu Lindberg, 2012).

Güler ve arkadaşlarının (2002), bir sağlık ocağı bölgesindeki 143 aile ile yapmış oldukları araştırma, ailelerin %33.6'sının bazı durumlarda disiplin için çocuklarını korkuttuklarını ve %26.6'sının da tehdit ettiğini göstermektedir. Bu bilgiler 21. Yüzyıldaki çocuk disiplin etme tutumlarının çok değişmediğini açıkça göstermektedir. Fakat özellikle koruma altındaki çocuklara, alanında eğitim alması gereken bir meslek elemanının gösterdiği bu yanlış tutum meslek elemanlarının yetersizliğini başka bir açıdan göstermektedir. Çocuğun korku ve tehdit ile disiplin edilmesinin yerine, zamana ve koşullara uygun bir şekilde davranış örüntüsü geliştirmesinin öğretilmesi gerektiği düşünülmektedir.

4.3.3 Kurum Politikasından Kaynaklanan Sorunlar

“Yani sıkıntı şurada, aslında hep yaklaşım şu, şimdi bizler bu çocuklara destek olmalıyız ama koruyucu aileler maalesef destek değil aşırı koruyucu oluyorlar, öz anne babadan saklayacak hale geliyorlar. Bu ne kadar yanlışsa, diğer taraftan biyolojik ailesi de bu sefer bu benim çocuğum, sen kim oluyosun da ona bakıyosun konumuna geliyo. Aslında bence tipik paylaşılamayan, boşanmış ailelerin kolunu iki taraftan da çektiği çocuklar haline geliyo, yanlış. Maalesef iki taraf da yanlış yapıyo, keşke aslında iki taraf da bir araya gelip ortak amaç bu, biz nasıl bu çocuğu daha sağlam ayakta tutarız demeleri lazım. İşte ben dediğim gibi boşanmış ailelere benzetiyorum, anlaşmazlıklar, iki taraf da bir koldan çekiyo gibi. Burada büyük yük bence kuruma düşüyo, ama orda da çok büyük eksiklikle var maalesef. Şimdi onlarla ilgili soruda dökülcem zaten(gülüyor).” (Baba Demokrasi)

Bu bölüme yukarıdaki alıntı ile başlanılmasının sebebi ailelerin, biyolojik aile ve koruyucu aile arasındaki algı yarışında bile kurumdan beklenti halinde olmalarının betimlenme isteğidir. Haklı olduğu düşünülen bu beklentide “kurum” kavramı altında hem koruyucu ailelere verilen hizmetten, hem uzman kalitesinden hem de çocuk refahı politikalarından bahsedildiği düşünülmektedir çünkü görüşmenin devamında dile getirilen eleştirilerin odağında bu unsurlar bulunmaktadır.

Aileler bizatihi kurumun politikası ve işleyişinden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadırlar. Bu doğrultuda bu başlık altında ailelerin bürokratik sorunları ve kurumun biyolojik aileyi üstün tutan tavrı analiz edilecektir.

Ailelerin sıklıkla dile getirdikleri ve iyileştirilmesini istedikleri durumlardan bir tanesi kurumdan özellikle seyahatler için izin alma gereği ve bürokratik işlemlerdir. Abla Şefkat, Koruyucu Aile Yönetmeliği 19. Maddede bulunan: “Koruyucu ailenin tatil, gezi gibi nedenlerle il dışı seyahatlerinde çocuğu beraberinde götürmek istemesi halinde; çocuk ve aileyi izlemekle görevli sosyal çalışma görevlisinin uygun görüşü ve il veya ilçe müdürünün onayı ile izin verilir.” ifadesinden dolayı sıkıntı yaşadıklarını dile getirmektedir. Abla Şefkat özellikle izinlerin zaman almasından ve ailenin boş vakitlerinde birden planlanan gezilerin izin alma durumundan dolayı gerçekleştirilemediğini ifade etmektedir. Prosedürün kolaylaştırılmamasının ve izin alma durumunun daha pratik ve hızlı bir sistemle gerçekleştirilmemesinin kendilerini “yordugunu” ifade etmektedir:

“Bakanlığın yaptığı tek şey evet bu çocuğun üstüne titriyor falan ama ya biz bir yere gidiyoruz sürekli sizden izin almak zorunda kalıyoruz. Şimdi biz aniden hani babam da gezmeyi çok seven bi insan haftasonu aniden hadi bir yere gidelim. E şimdi düşünüyoruz gidelim gitmesine de şimdi izin alacaksın, onay gelecek, şunu bunu yapacaksın, zaten o zamana kadar zaman geçiyor. Ben de devletin çocuğuyum bir nebze, ben de her an devlete kalabilirim, başıma bir şey gelebilir. Her ne kadar ailem bana sahip çıkıyorsa, ona da sahip çıkıyor. Koruyucu aile olmak zaten bunu gerektirir, ben bu çocuğu aldım ve sahip çıkıyorumdur zaten. Ben akrabamın yanına gidicem bir saatlik yol. Bunun için de izin istiyorsun. Bu çok şey bir durum... yoruyor, bir süre sonra insanı cidden yoruyor. Hani her şey prosedürüne göre de afedersiniz bu çocuk mal değil, bir eşya değil. Ben bunu aldım götürdüm, haber vereyim edeyim bize göre çok saçma, olmaması gereken bir şey ya da bir sınırı olsun, abartılmasın yeterli.” (Abla Şefkat)

Görüşülen ailelerden özellikle E sisteminin kurumdaki işleyişle ilgili sıkıntılar yaşadığı görülmüştür, en çok Demokrasi ailesinin bu eleştirilerde bulunması ise ailenin iki farklı şehirdeki uygulamaları da bilmesiyle ve karşılaştırma yapabilme şansının olmasıyla açıklanabileceği düşünülmektedir. Anne Demokrasi de benzer şekilde il dışı izinlerinde sıkıntı yaşandığını ifade etmektedir. Özellikle Ankara’ya yerleştikten sonra kurum tarafından ev ziyaretinin sadece bir defa yapılmış olmasından dolayı kurduğu “Şimdi bu çocuğu bize emanet ediyosunuz, çoğu zaman da arayıp sormuyosunuz ama diyosunuz ki şehir dışına çıkarken benim haberim olacak” cümlesi ise oldukça ilgi çekici bulunmaktadır. Anne Demokrasi hem denetim eksikliğinden, farklı illerdeki farklı

mesleki uygulamalardan ayrıca tüm izin ve evrak işlemlerinin el yöntemiyle, fiziki bir şekilde iletilmesi gerekliliğinden şikâyet etmektedir:

“Her şeyden önce süreç bizi çok yoruyo, bi defa her ilde farklı uygulama var. Mesela İstanbul’daki hatta her ilde her uzmanda farklı uygulama var, mesela bi uzman bana Watsapp’tan yazmanız yeterli derken, bi tanesi inatla dilekçe diyebiliyor, biri diyo ki fax çekin. Şimdi bu çocuğu bize emanet ediyosunuz, çoğu zaman da arayıp sormuyosunuz ama diyosunuz ki şehir dışına çıkarken benim haberim olacak. Üstelik siyosunuz ki benim Anafartalar gibi yoğun bi yerde benim yerim var, sen tüm işini gücünü bırak, koştur koştur gel, dilekçeyi bırak ve çık. Hatta uzmanlar çoğu zaman yerinde olmuyo, biz orda görevlilere bırakıp çıkıyoruz.” (Anne Demokrasi)

E sistemindeki baba da aynı sorunu farklı bir şekilde dile getirmiş ve bürokratik süreçlerin kendilerine “Of!” dedirttiğini, “yordüğünü” ve hatta bu düzenin ailelerin “burnundan getirdiğini” ifade etmiştir. Baba Demokrasi’nin özellikle devletle ortak iş yapma tanımı ilgi çekici bulunmuştur. Koruyucu ailelerin, korunma altındaki çocukların bakımını devletle paylaştıkları geçeceği düşünüldüğünde, Baba Demokrasi’nin devletin kendileri için bir şeyler kolaylaştırma isteğinin özellikle “profesyonel mesai arkadaşı” bağlamında bir istek olduğu ve hizmetin geliştirilip artırılması önem taşıdığı düşünülmektedir:

“Kurumdan aslında daha profesyonel destek almayı beklerdim ben bu işe girerken. Hatta bi arkadaşım, Stk’da uzman, kendisi bize dedi ki: “Devletle iş yapmaya kalktıysanız sizi tebrik ederim” dedi. Ben dedim ne alaka, siz dedi buraya girdikten sonra fark edersiniz dedi. Hakikaten bazen hani böyle “Of!” dedirtip, derin nefes aldırıyorlar. Şu an mesela çok kâğıt ortamı, yani nasıl desem... Bürokrasinin getirdiği şeyler falan bazen böyle sizi yoruyo, çok daha kolaylaştırılmalı, yani bu sistemi yaymak istiyosanız, hizmet etme konusunda şeyler yapılmalı. En basit örneği, Erguvan’ın servis parasına devlet destek veriyö. Ben her ay o faturayı Ulus’taki il müdürlüğüne götürüp elden teslim ediyorum. Ya bu, bu kadar zor olmamalı. Yıl olmuş 2019, artık internetten alışverişte bile e-fatura geliyo, yani bi çözümü olabilir. Yani tabiri caizce sizin burnunuzdan getiriyorlar. İnsan şuna da üzülüyo, çözümü çok kolay olacak bi şey, yani bu faturanın gerçek olup olmadığını kontrol edecek bir sürü mekanizma var.. Ama hala eski kafa, yaz dilekçe, şu tarihte şurda olacak. Tamam, çocuk devletin çocuğu, bunu kabul ediyorum, yine yazayım, habersiz bi şey yapmam ama bana bi kolaylık yap. Fax numarası ver, mail ver, mail atayım. Bunları çok dile getirdik ama bi şey değişiyö mu?” (Baba Demokrasi)

Benzer sorunlar koruyucu aileler ile gerçekleştirilen başka araştırmalarda da dile getirilmiştir. Başka şehirlerde yaşayan ve farklı zamanlarda gerçekleştirilen mülakatlarda, koruyucu aileler bürokratik sorun olarak evrak işlerini dile getirmiş, gerek hazırlanacak evrak sayısı gerekse evrak yenileme işlemleri sebebiyle koruyucu aile olma sürecinin sıkıntılı geçtiği ve hatta aileler için caydırıcı noktaya geldiğini ifade etmişlerdir (Hız, 2018)

Baba Demokrasi sadece bürokrasinin ve evrakların fiziksel teslimin yoruculuğunu değil aynı zamanda il ve ilçe müdürlüğünce verilmesi gereken Koruyucu Aile Kimlik Kartının bile verilmediğini sürecin ihmal edildiğini ve kurumun kontrol eksikliğini dile getirmektedir:

“Bakın biz Ankara’ya geleli, 4. Sene, bir kart yok, kart... bir kartı becerip de basamadılar, bunu daha önce dile de getirdik. Basılıyo, basılacak,... Basıldı, yanlış basıldı. Ya dört yılda bi kart basılmaz mı? Basılan kart da uyduruktan bi kart ya, uyduruktan bi fotoğraf yapıştırarak. Yani sadece koruyucu aile olduğunuzu gösterecek, biz hala torpido gözünde 2 sayfa imzalı protokolü gezdiriyoruz. Hani dünyanın bin bir tülü hali var, çevirme falan olur, ispatlamak için. Hani o sevgi bunları aştırıyo ama gereksiz yorucu yani hakikaten gereksiz yorucu.” (Baba Demokrasi)

Benzer şekilde Sakarya ve Kocaeli’nde koruyucu aile hizmetini yürüten ailelerle yapılan başka bir çalışmada da aileler %6,5’lik oranla hizmeti kontrol etmedeki yetersizliklerden şikâyet etmişlerdir (Kahraman, 2007).

Koç (2016), Hollanda ve Türkiye ile karşılaştırmalı yaptığı araştırmasında Hollanda’daki koruyucu ailelerin, günün her saatinde rahatlıkla ulaşabilecekleri sabit bir numaranın olduğunu ve bu durumun da koruyucu ailelerin karşılaşılabilecekleri olası problemleri en aza indirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca Hollanda’daki kurum çalışanları tarafından koruyucu ailelere düzenli olarak ev ziyareti yapıldığı ve çocuğun birime geldiği andan itibaren tüm hizmetler için ayrı ayrı oluşturulmuş vaka yönetimi ekibi, koruyucu aile eğitimi ekibi, eşleştirme ekibi olduğu ve ekip çalışması anlayışı ile hizmet sunulduğu görülmektedir. Türkiye’deki araştırmalarda ise henüz evrak işlerinin bile iyileştirilemediği ve yıllar geçmesine rağmen koruyucu aile kimlik kartının çıkarılmadığı aileler olduğu ve hizmetin keyfi uygulamalarla devam edebildiği görülmüştür.

Özellikle Demokrasi aile sisteminde dile getirilen ve koruyucu aileler cephesinden sorun olarak algılanan bir diğer konu ise kurumun ve politikaların biyolojik aileyi üstün tuttıkları zihniyet olmuştur. Bu süreçte koruyucu ailelerin kendilerinin ihmal edildiğine ve korunmadığına dair düşüncelerinin önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca ailelerin korunan çocuk için göstermiş olduğu emeğin ve biyolojik ailenin çocuğa karşı ilgisiz ve ihmal edici tavrının da kurum tarafından eşit bir şekilde değerlendirilmesinin istendiği ve biyolojik ailenin sadece kan bağından dolayı üstün tutulmaması gerektiği dile getirilmiştir:

“Maalesef bi de kurumun şu an biyolojik aileyi üstün gören bi tarafı var, yani kan bağı illaki diyorlar. Biz de diyoruz ki evet kan bağı tabii ki önemli ama işte siz burada devlet olarak ne yapıyorsunuz? İl müdürlüğü olarak sen beni korumak için, benim çocuğumu korumak için ve benim koruyucu ailesi olduğum çocuğun bu ilişkiden zarar görmemesi için ne yapıyorsunuz? Ateşlendi ben başında bekledim, süt dişini döktü ben vardım, kaşını patlattı ben haldır haldır acile koşturdum, bi gösterisi oluyo gidip ben onu alkışlıyorum. İşte aslında devlet bunu bilmeli yani, biyolojik olmak demek hak sahibi olmak anlamına gelmemeli. Ekişehir’de bir arkadaşım var, koruyucu aileler. Biyolojik anne yurtdışı için izni vermiyor! Herkesin her şeyi tamam, pasaport falan. Hayır, gidemez diyo. Şimdi çocuğu bırakamıyorlar, anne izin vermediği için yurt dışına da çıkamıyorlar, tatil planlamışlar. Sen 1 yıldır bu çocuk için ne yapmışsın ki yani? İş pasaporta gelince sen kendi egonu tatmin etmek için hayır diyosun.” (Anne Demokrasi)

Yönetmelik, çocuğun tatil amacıyla yurt dışına çıkarılması durumunda veli, vasi ya da kayyum izni istemektedir. Biyolojik çocuğunu uzun süredir ihmal eden ve çocukla görüşmeyen ailelerin bile, izin durumunda genellikle olumsuz turum sergiledikleri ve bu durumun da koruyucu aileyi sıkıntıya soktuğu görülmektedir.

Ayrıca koruyucu ailelerin soyadı farklılığından dolayı sıkıntı yaşayabildikleri görülmüştür. Bu sebeple çocuk evlat edinilmek istendiğinde ise biyolojik ailelerin bir anda ortaya çıktıkları ve süreçten çıkar sağlamaya çalıştıkları aşağıdaki alıntıdan anlaşılmaktadır:

“İşte biz Erguvan’ı evlat edinelim dedik çünkü soyadı taşımamanın sıkıntısı yaşıyorduk, ben izin belgesi imzalıyorum arkadaşları şey diyomuş, senin soyadın neden anneninkiyle aynı değil? Şimdi büyükçe bunu sorun edecek, bunun için de hani artık soyadımızı alalım dediğimizde, uzmanımız çok net söyledi bize, yani dedi ki çok da kurcalamayın çünkü geçmişte yaşandı örnekleri var, arayıp sormayan aileler, biz dönüp de sizin oğlunuzu aile evlat edinmek istiyorduk dediğimizde, bir anda oğlanı akıllarına getirip bu işten nasıl çıkar sağlarını düşünen var, sen kimsin benim oğlum alıyorsun diyenler var. Ben de bunu Erguvan’a çok net anlattım. Dedim ki bak alırsın bu bizim için hiç problem değil ama biyolojik ailenin nasıl bir tepki vereceğini bilmiyoruz. Bak şimdi senin de keyfin yerinde bizim de keyfimiz yerinde. Bırak tek derdimiz soy adı olsun.” (Anne Demokrasi)

Benzer şekilde ailelerin süreci çıkarları doğrultusunda kullanması için kullanılan “çocuğun palazlanması” ve bu süreçte koruyucu aileleri koruyan bir sistemin olmadığı düşüncesi önemli bulunmuştur:

“Yani sıkıntı bi de şu, çocuklarımızın devlet memuriyeti hakkı olduğu için ve uyanık olan biyolojik aile olduğu için mesela ben şunu duydum, aile çocuğa diyo ki ben seni bırakmak istemiyordum ama karnım çok ağrıyordu diyo ama sen büyünce benim karnımın ağrısı geçecek diyo sen de tekrar benimle yaşamaya başlayacaksın diyo. Çocuk da gelip bunu koruyucu aileye anlatıyo, biliyo musun annem beni karnı çok ağrıdığı için bırakmış diyo, ben büyüyünce karnımın ağrısı geçecekmiş, beni alacakmış diyo. Karnın ağrısı devlet memuriyeti, kendini güvence altında

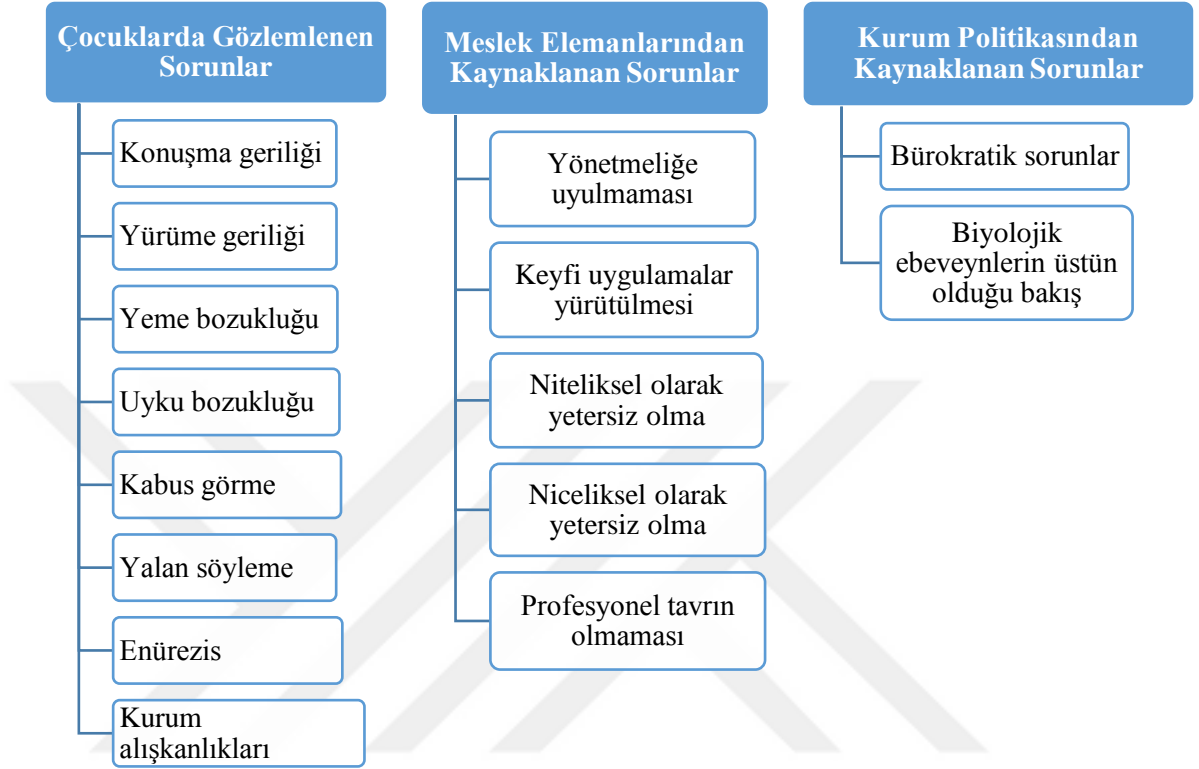
görüyo. “Zaten bu yüzden de bi çoğu evlat edinilsin istemiyolar. Ben onu diyorum tabiri caizse palazlanınca çocuklar, birden ortaya çıkınca biyoloji ailenin aklı başına geliyo ama o zaman da koruyucu aileyi koruyan bir sistem yok. “

Son olarak Anne Demokrasi, koruyucu ailelik ile ilgili kamu spotu gibi tanıtıcı uygulamalar olması gerektiğini fakat bu spotların daha dikkatli yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca meslek elemanının “gerçek anne” söylemi de meslek elemanlarının niteliğinin iyileştirilmesi gerekliliğini kanıtlar niteliktedir.

“Bu bi elbise gibi, giyilmeden, denenmeden nasıl duracağını bilemezsiniz. Anlatılması lazım, bilgilendirilmesi lazım, kamu spotu yaptılar, kamu spotu bile hüznü, işte güvercin, yağmur yağıyo, kanadı kırık falan. Yani Erguvan onu izledi, iyi mi yapmışlar ki dedi, dedim hayır hiç de iyi yapmamışlar. Şimdi mesela doğru sözlük var, biliyorsunuzdur sözcükleri düzeltmeye çalışıyorlar, mesela evlat almak değil evlat edinmek gibi. Geçenlerde uzmanı ben düzelttim, dedim ki öz anne değil, biyolojik annesi. Yani kim gerçek? Kime göre gerçek? Ben Erguvan’ın gerçek annesiyim ve K. (babanın adı) gerçek babası, gerçeklikten ne anladığınıza bağlı, düzeltilecek çok şey var gerçekten.” (Anne Demokrasi)

Bu bölümde vurgulanmak istenen sonuç çocuktaki esneklik kavramının ortaya çıkmış olmasıdır. Aşağıdaki şekilde “Çocuklarda Gözlemlenen Sorunlar” başlığıyla korunan çocukların yerleştirildiği zamanlarda yaşadıkları fiziksel problemler listelenmiştir. Bu problemlerin hepsinin, koruyucu aile uygulaması ile son bulduğu ve çocukların mevcut durumlarının, yaşlıları ile aynı seviyeye geldiği görülmektedir. Bu durum sevginin gelişimsel gerilikleri iyileştirebileceğini ve işlevsel koruyucu ailelerin korunma ihtiyacı olan çocuklar üzerinde olumlu etkiler bırakacağını kanıtlamaktadır. Son tahlilde süreçte yaşanan sorunlar aşağıdaki gibi özetlenmektedir (Şekil 15):

Şekil 15: Süreçte Yaşanan Sorunlar

BÖLÜM 5: SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgular ve analizler ışığında koruyucu aile sayısını artırmada aile işlevselliğine odaklanan bu araştırma bazı sonuç ve önerilere ulaşmıştır. Bu başlık altında elde edilen sonuçlar ve oluşturulan öneriler aktarılacaktır.

5.1. SONUÇ

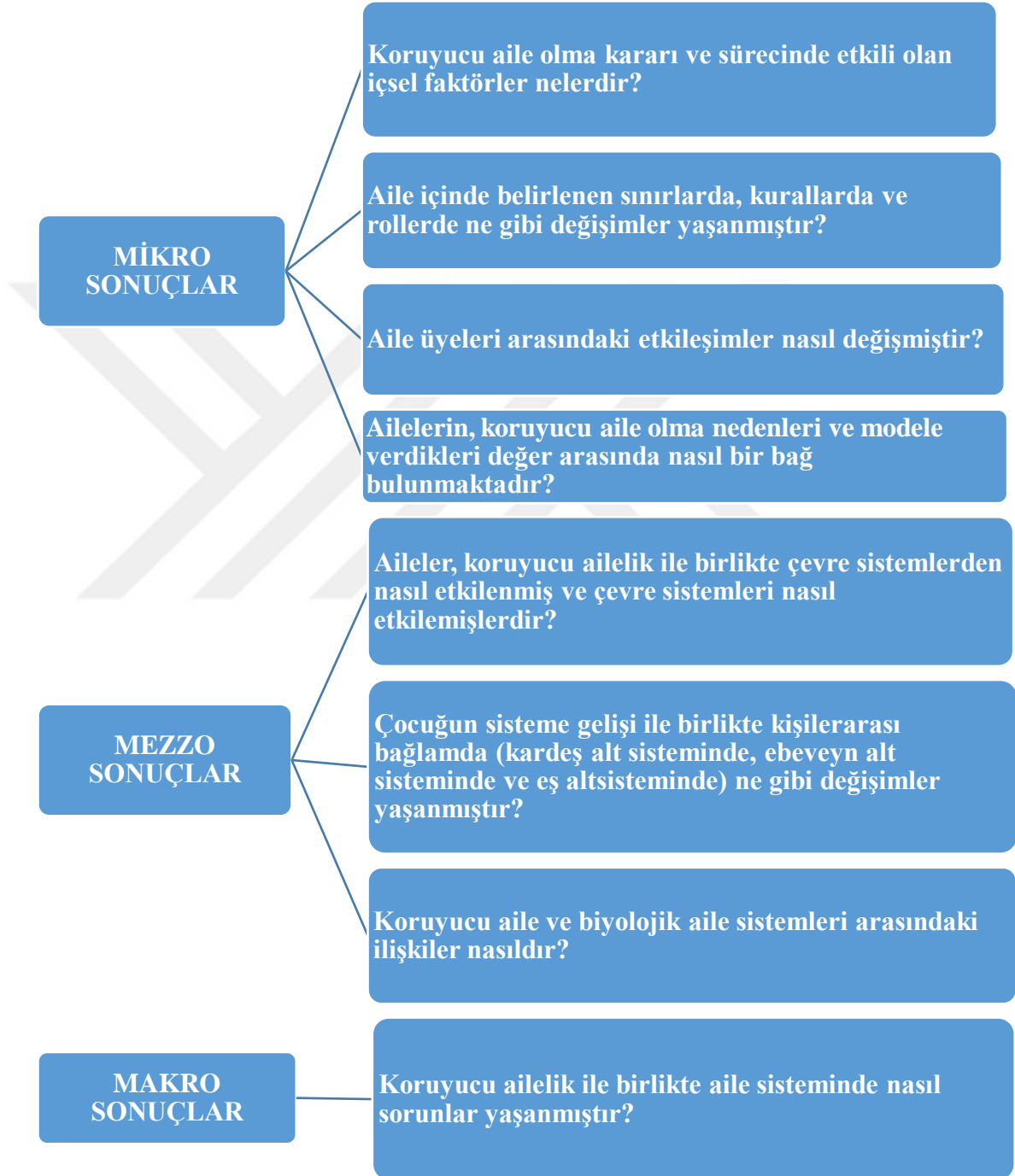
Koruyucu aile deneyimi ile birlikte, aile sisteminde yaşanan değişimleri aile sistemleri teorisi çerçevesinde, aile yapısında ve kişilerarası ilişkiler bağlamda incelemeyi amaçlayan bu çalışmada şüphesiz son derece anlamlı bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçların en önemlisinin ise literatürdeki bazı araştırmaların aksine Türk aile yapısının koruyucu aile uygulamasına uygun olduğu görüşüdür. Görüşülen aile sistemlerinden birçoğunun odağında çocuğa ve topluma fayda motivasyonunun olduğu ve ailelerin, eğer daha iyi bir şartta bakılacaksa ve yararına olacaksa korunan çocuğun biyolojik aileye dönmesine (her ne kadar duygusal olarak olumsuz bir süreç yaşayacaklarını dile getirirler de) ılımlı yaklaşacakları sonucunun vurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Bu bulgu koruyucu aileliğin uygun koşullar altında Türk aile yapısına kolaylıkla uyum sağlayacağını düşündürmektedir.

Ayrıca görüşülen aile sistemlerinin koruyucu aile olmadan önce de aile içindeki güç paylaşımının adil olduğu, kararlara katılımın her üye tarafından benimsendiği, aile içi etkileşimin güçlü olduğu, bireyler arasındaki sınırların makul ve aile kurallarının net ama anlaşılır, değişime açık işlevsel aileler olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ailelerin sistemin dinamik dengesini sağlamak adına her türlü geribildirime açık oldukları ve korunan çocukla eşleşme sonrasında da ciddi uyum sorunları yaşamadıkları anlaşılmıştır. Bu durum korunacak aile seçimleri yapılırken aile sistemlerinin bahsi geçen işlevsellik öğeleriyle birlikte değerlendirilmesinin ve özellikle değişime açık, sınırlarını ve kurallarını kolayca şekillendirebilen ailelerin koruyucu aile modelinde daha işlevsel olacağını göstermiştir.

Elde edilen tüm bu sonuçlar, ailenin hem mikro ölçekte sosyal etkileşim birimi olması hem de işlevleri sonucunda toplumsal bir kurum olması gerçeği ile mikro- mezzo ve makro düzeyde elde alınmış ve 3 farklı başlıkla açıklanmıştır.

Araştırmanın başında temel amaçla birlikte belirlenen işlensel alt amaçların hangi düzey sonuçlarla ifade edileceği Şekil 16 ile gösterilmektedir.

Şekil 16: Sonuçlar-Amaçlar Şeması

5.1 Mikro Düzeyde Elde Edilen Sonuçlar

Bu başlık altında ailelerin bizatihi değer yargılarından etkilenen ve direkt aile yapısıyla ilgili olduğu düşünülen sonuçlar verilecektir. Mikro düzeyde elde edilen sonuçlar koruyucu aile olma kararını etkileyen dinamikleri, ailelerin koruyucu aile uygulamasına vermiş oldukları değeri, aile üyelerinin karara verdikleri ilk tepkileri, ailenin korunacak çocuk için tercih ettikleri özellikleri, çocuğun aile sisteminden ayrılması halinde hissedilecekleri ve aile yapısında yaşanan değişimleri kapsamaktadır.

Koruyucu aile olma kararını etkileyen dinamiklerin başında, görülen rüyalar, başka hayatlara dair farkındalığın artması ve yakın çevrede koruyucu aile olan/ kurum bakımında yetişen bireylerin olması gelmektedir. Aileler çocuk almak şeklinde gördükleri rüyaların manevi ve vicdani bir boyut taşıdıklarını düşünmekte ve rüyaların kendilerini bir çocuğun bakımını üstlenmek konusunda sorumlu kıldığı hissine kapılmaktadırlar. Bu bağlamda koruyucu aile olmanın aile içinde konuşulduğu fakat kararsızlıkları olan bireylerin rüyalardan sonra emin bir şekilde karar verebildikleri ya da bu rüyalardan sonra önemli yaşam deneyimlerini (evlilik, eşleşecek çocuk için seçim kriteri gibi) bu koşulla gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu durum, özellikle ailedeki diğer üyeler tarafından koruyucu aileliğin istenildiği fakat bir aile üyesi tarafından çekinceli yaklaşıldığı durumlarda veya çevre baskısı ile koruyucu aileliğin ertelendiği koşullarda yaşanan vicdani muhakemenin ve ikilemin yıllar sonra bile olsa bir ego savunma mekanizması olarak bilinçaltı tarafından imgelendiği ve rüyalarda koruyucu aileliğin serbestleştiği şeklinde değerlendirilmiştir.

Aileleri koruyucu aile olma uygulamasına dâhil olmayı tetikleyen durumlardan biri de yaşanan şartlardan çok daha başka ve zor yaşam şartlarının olduğuna dair bir farkındalık geliştirilmesi ve ardından duyulan “bir şey yapma” isteği olmuştur. Bahsi geçen farkındalığın gelişmesinde, 2015 yılında gerçekleşen Özgecan Aslan cinayeti gibi medyada ses getiren olayların ve ardından toplumsal bir tavır oluşturulmaya çalışılan konuşmaların etkili olduğu görülmektedir. Aileler bu olaylardan sonra, toplumsal huzur ve sağlık adına vicdani bir sorumluluk duymakta ve toplumun refahı için sağlıklı bireyler yetiştirme gerekliliğini sadece kendi çocukları üzerinden değil, tüm ülke çocukları temelinde düşünmektedirler. Tüm bu etmenler özelde çocuk refahı genelde ise ülke refahı temelinde hareket etme ve kurum bakımındaki çocuklar için harekete geçme konusunda aileleri motive etmektedir. Ayrıca ailelerin kurum bakımındaki çocuklarla

temas halinde olması (gönüllü annelik vb.), bahsi geçen toplumsal farkındalığı ve sosyal empatiyi güçlendirmekte, ailelerin koruyucu aile olma kararını da olumlu yönde etkilemektedir.

İnsanlar, yakın çevrelerinde var olan koruyucu ailelere temas ettiğinde ve/ veya çevrelerinde kurum bakımı ile büyüyen çocuk olduğunda koruyucu aile olmaya daha sıcak bakma ve yaşadıkları endişeleri, çekinceleri daha kolay aşma eğilimindedirler. Kurum bakımındaki çocuklarla veya modele dâhil olan ailelerle temas halindeyken, bu modele ve koruma altındaki çocuklara konulan sosyal mesafe azalmakta ve emsal duygusu artmaktadır. Böylelikle aileler, artık tanıdıkları ve zihinsel- duygusal bağlamda bildikleri dinamikleri aile sistemlerine almayı tahayyül etmekte ve aile sistemlerinden *dışarı* olarak gördükleri öznelerle daha kolay şekilde yaklaşmaktadırlar.

Ailelerin kendi motivasyon kaynakları belirlendikten sonra, gerçekleştirilen diğer araştırma amacı; ailelerin koruyucu aile olma modeline vermiş oldukları değeri belirlemektir. *Ailelerin bir çoğu “çocuğa bir yuva kazandırmak”, “bir aile kazandırmak”, “ailesi olduğunu hissettirmek”, “sevgi ortamında büyütmek”, “birey olma vasfını yaşatmak” gibi çocuğun faydası değerinin merkezde olduğu bir amaçla koruyucu ailelik yapmaktadır. Ailelerin bir kısmı ise “topluma birini kazandırmak” şeklinde toplumun yararı değerinde amaçla koruyucu aile olmuşlardır. Aile üyelerinin çok ufak bir bölümünde de çocuğa fayda sağlamanın yanında “hayatta sahip olduklarına şükür”, “Allah aşkı, Kur’an öğüdü” gibi manevi faktörler vardır. Aileleri koruyucu aile olmaya iten faktörlerin, bu kararın verilmesinde etkili olan dinamiklerin, ailelerdeki koruyucu aile olma amacını şekillendirdiği görülmüştür. Öyle ki kararın verilmesinde toplumsal farkındalığın ve sosyal empatinin etkili olduğu çoğu aile sistemindeki üyeler, bu modelin asıl amaçlarında çocuğa yarar ve topluma yarar çerçevesinde cevaplar vermiştir. Ayrıca araştırma öznelerinin, biyolojik ailelerin çocuk değerleri ve paralelinde çocuk sahibi olma eğilimleri olan faydacıl ya da sosyal değerlerden herhangi biriyle koruyucu aile olmadıkları görülmüştür. Ailelerin hiç biri çocuğun kendi ailesine sağlayacağı fayda ya da toplumsal olarak koruyucu aileliğe atfedilen sosyal onam için bu kararı vermemişlerdir. Koruyucu ailelerin bu modele vermiş oldukları değer ve devamında koruyucu aileliğin yapılma amacı, toplumdaki birçok biyolojik ailenin çocuk değerlerinden farklı bir şekilde, “çocuğun yararı” ve “toplumsal yarar” başlıklarında toplanmıştır.*

Koruyucu aile olma kararına verilen ilk tepkiler korku ve kaygı duygularıdır. Aileler, aile sistemlerine girecek olan yeni bir birey fikrini ilk olarak korku ve kaygıyla karşılamaktadırlar. Bu duyguların altında ise, bir çocuk yetiştirme fikrinin ebeveyn ve kardeşlere getireceği sorumluluk ve bir çocuğun geleceğinin inşasının zor olacağı şemaları bulunmaktadır. Karara direnç gösteren aile üyelerinde çevre baskısı, sosyal etiketlenme ve “başkasının çocuğu” şeması belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda sosyal kontrolün koruyucu aile olma yönündeki negatif etkisinin devam ettiği görülmüştür.

Ailelerin, eşleşilecek çocuk için arzuladıkları kriterler yaş, cinsiyet ve biyolojik aile ilişkileridir. Yaş konusundaki tutumları ikiye ayrılan ailelerde, özellikle 0-3 yaş arasında bir çocuğun bakımını üstlenmek isteyen ailelerin bu tercihleri, küçük yaştaki çocukların aile yapısına kolay uyum sağlayacağı, şekillenebileceği, aile kurallarını daha kolay benimseyeceği ve küçük bir çocuk bakımı ile alınmak istenilen ebeveynlik hazzı gibi psikolojik değerler ile bağlantılıdır. Özellikle kardeş alt sisteminde küçük çocuk istenilmesinin sebebi ise, biyolojik çocukların ağabey/abla olma istekleri ve bunun sonucunda da ailedeki hiyerarşik dengelerin ve otoritelerinin bozulmaması ve statülerini koruma yönündeki eğilimdir. Aileler de küçük çocukla birlikte ailedeki biyolojik çocuğun büyümesini ve sonrasında “normal sıra gibi” küçük kardeşin gelmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu durum aile sistemine gelen yeni bireyin kabulünde ve ardından sistemin dengesinin sağlanmasında aile yaşam döngüsüne uygunluğunun önemini vurgulamaktadır. Tam tersi bir tercihle 6 yaş ve üzeri istekte bulunan aileler ise, küçük bir çocuğun bakım sorumluluğunun zorluğu, kendi yaşları, enerjileri, zamanları ve sahip oldukları sosyal destek kaynakları doğrultusunda tercihte bulunmaktadır.

Önemli kriterlerden bir diğeri olan cinsiyet noktasında ailelerin en önemli değişkenleri sahip oldukları biyolojik çocukların cinsiyeti olmuştur. Bazı aileler yetiştirme tarzını bildikleri ve kolay olacağını tahmin ettikleri için biyolojik çocukları ile aynı cinsiyette bir çocuk tercihinde bulunmaktadır. Bazı aileler ise tam tersi bir düşünce doğrultusunda biyolojik çocukların tersinde olan bir cinsiyet ile eşleşerek, farklı cinsiyetten bir çocuğa sahip olma merakını taşımaktadırlar. Ayrıca özellikle kız çocuk isteyen ailelerde, geleneksel bir anlayışın getirisi olan kız çocuklarının daha “vefalı” olma düşüncesi bulunmaktadır. Bu bağlamda ailelerin ilerleyen zamanlarda çocukla bağlarını koparmama istekleri olduğu anlaşılmıştır.

Aileler ilerde “sıkıntı” yaşamamak adına biyolojik aile ilişkilerine de dikkat etmektedirler. Özellikle şehir değiştirmek gibi planları olan aileler, bakımını üstlenecekleri çocuğun biyolojik aile görüşmelerinin olmaması gibi tercihlerde bulunmaktadır. Son noktada bazı aileler kurum bakımında en uzun süre kalma ihtimali olan çocukları seçerek sağlayabilecekleri en fazla yararı sağlamak istemektedirler.

Koruyucu ailelerin çocuğun aile sisteminden ayrılması konusunda hem olumlu hem de olumsuz tutumları bulunmaktadır. Ailelerin vermiş oldukları cevaplar en çok “üzülürüm ama desteklerim” çerçevesindedir. Ailelerin bu durumu kabul etmelerinin altında özellikle yaşlarının ilerlemesi sonucu, gelecekte korunan çocuk için yeterli gelememe endişesi ve biyolojik ailesinin daha iyi bakabileceği ihtimali olabilmektedir fakat bu endişeyi taşıyan ailede bile biyolojik aileye karşı direnç olduğu gözlemlenmiştir. Bazı aileler biyolojik aileye dönmenin çocuğun bir hakkı olduğu ve saygı duyulması gerektiği yönünde görüş bildirirken aynı zamanda, tıpkı biyolojik aile görüşmeleri konusunda olduğu gibi ailenin çocuğa zarar vermesinden ve çocuğun iki aile arasında kalmasından korktuklarını da ifade etmişlerdir. Bununla birlikte ailelerin, devletin biyolojik aileye döndürülmesi konusunda verdikleri karara güvenmemeleri ve dönüş için dikkate alınan kriterlerin net bulunmaması dikkat çekicidir. Süreç içerisinde ailelerin tamamen profesyonel bir bağlamda, tüm kişisel duygulardan uzak şekilde bir çocuğun bakımının üstlenilmesi beklentisinin gerçek dışı olduğu düşünülmektedir. Çocuğun biyolojik aileye dönmesi durumunda, araştırma öznelerinden birçoğunun “çocuğun faydası” özelinde duygusal olarak bir travma yaşayacakları fakat nihayetinde dengeyi sağlayabilecekleri görülmüştür. Biyolojik aileye dönmesine sıcak bakmayan aileler ise en çok biyolojik ailenin şimdiye kadar çocuk hakkında bir emek harcamamasına ve ilgi göstermemesine dikkat çekmektedir. Ayrıca biyolojik çocuğu olan koruyucu ailelerin, korunan çocuğun aile sisteminden ayrılmasına daha ılımlı bakabildiği düşünülmektedir.

Koruyucu ailelik deneyimi ile birlikte aile kurallarında ve içsel sınırlarda dikkat çeken ilk şey ailelerin işlevselliklerini koruyabilmek adına kuralları esnetmeye yönelik eğilimleridir. Aile kurullardaki esnetmenin birçok dinamikten etkilendiği görülmüştür. Cinsiyet ve çocuğun geçmişi bu unsurlardan belirgin olanlarıdır. Aileler korudukları çocuğun cinsiyetine göre aile kurallarını yeniden şekillendirmişlerdir. Cinsiyet farklılığı

ebeveyn tutumlarında da davranış örüntülerini belirleyen bir unsurken benzer şekilde aile kurallarının düzenlenmesinde de etkili olmuştur. Toplumsal cinsiyet rolleriyle paralel bir şekilde erkek çocukları için kuralların esnetildiği fakat kız çocukları için daha korumacı kuralların konulduğu görülmüştür. Kural esnetmesinin bir diğer nedeni de çocuğun “yaralı” olma algısı ve “cebinde bir hayatla” ailenin yanına yerleşmesidir. Korunan çocuğa olumsuz geçmiş yaşam deneyimlerinden dolayı “pozitif ayrımcılık” yapıldığı ve ailedeki birçok kuralın esnetildiği görülmüştür. Altında yatan sebep ne olursa olsun kural esnetmedeki amaç sistemin işlevselliğini ve dinamik dengesini daha kolay sağlanması ve olası çatışmaların yaşanma ihtimalini azaltmaktır.

Kuralları konusunda dikkat çeken bir diğer bulgu ise ailelerin çocuklarla ilgili “şımarma” söylemleri olmuştur. Koruyucu ailelerin yumuşak ebeveyn tutumu ile çocuklara sınırları olmayan bir özgürlük alanı sunabildikleri ve bunun da tüm aile sistemi tarafından fark edildiği ve korunan çocuğun yaşının küçük olduğu ile de gerekçelendirildiği görülmüştür.

Neredeyse görüşülen tüm aile sistemlerinde, korunan çocuğun kurumdan getirdiği “aşırı” düzen anlayışı önemli bulunmuştur. Çocuklar koruyucu aileye geldikleri ilk zamanlarda, kurum bakımındaki kuralların da etkisi ile dış fırçalama, yatak toplama, eşyalarını düzenleme gibi eylemlerde çok titiz davranmaktadırlar. Bu pozitif geribildirim ise özellikle sistemdeki anneler tarafından değiştirilmeye çalışıldığı, çocuğa daha rahat edeceği ve daha az kuralları olan bir ortam sunulduğu böylelikle de çocuğun geçmiş yaşantısının telafi edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Tıpkı aile kurallarına sözel ve davranışsal olarak direnç gösteren çocukların negatif geri bildirimleri gibi, kuralların devam edeceğini düşünen çocukların pozitif geri bildirimleri de ailede uygulanan kurallarının tekrar gözden geçirilmesini ve en nihayetinde yeniden şekillendirilmesini sağlamıştır.

Korunan çocukların aile sistemine girdikleri ilk zamanlarda, sistemde kalıcı olup olmadıklarını kendi tarzlarıyla denedikleri görülmüştür. Örneğin bazı çocuklar aileye tamamen uyum sağlamadan ve aidiyet geliştirmeden önce gözlem yapmış bazı çocuklarsa ailedeki sınırları zorlayarak ailede ne kadar kalıcı olabileceğini test etmiştir. Çocuklar bu denemelerden sonra terk edilmeyeceklerini anladıklarında ailedeki bütünlük sağlanmış ve sağlıklı bağlanma örüntüleri gözlemlenmiştir.

Ayrıca biyolojik kardeşlerin korunan çocukla arasındaki sınırların ilk başta netleştirilemediği ve ilk zamanlarda korunan çocuk için “misafir çocuğu” algısı olabildiği görülmüştür. Bu algıyla özellikle biyolojik çocuk tarafından bütün müsamahaların gösterilmesinin çocukta bir birikim oluşturduğu ve ilişkiyi olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca korunan çocuğun özel eşyasını, evini ve biyolojik ebeveynlerini paylaşması çocukta kişisel sınırlarının daraldığı hissini uyandırmaktadır. Bu sebeple çocuk sisteme dâhil olduğu andan itibaren yumuşak geçişlerle hem kişisel sınırların hem de kuralların netçe belirtilmesinin daha sağlıklı olduğu düşünülmektedir.

Koruyucu ailelikten sonra, ailedeki rollerin biraz daha değişken olabildiği ve özellikle yaşça daha büyük olan biyolojik ağabey ve ablaların artık anne- baba rolüne de büründükleri ve ebeveyn alt sistemine simetrik bir geçişliliğin olduğu görülmüştür.

Aile yapısında yaşanan tüm değişimlerin aile atmosferine yansıdığı, korunan çocuğun mutluluk, neşe ve bereket getirdiği ifade edilmiştir. Koruyucu ailelikle birlikte aile sistemlerinin hareketlendiği, yardımlaşma konusunda daha verimli bir aile atmosferinin olduğu ve buna bağlı olarak algılanan sosyal desteğin arttığı görülmüştür. Çocukla birlikte gelen sorumlulukların özellikle yatma-kalkma saati, yeme, içme gibi rutinlerin değiştirdiği ve aileyi daha düzenli hale getirdiği anlaşılmıştır. Ayrıca aileler çocuğun “emanet” olma algısıyla birlikte çocuğu “dört dörtlük” büyütme gayretine girmişler bundan dolayı da aile ortamlarındaki içsel disiplinleri artmış, daha iyi örnek olmaya çalışır hale gelmişlerdir

5.2 Mezzo Düzeyde Elde Edilen Sonuçlar

Bu başlık altında koruyucu ailelerin biyolojik aileler hakkındaki tutumları, aile ve çevre sistem ilişkilerinin koruyucu aile uygulamasından nasıl etkilendiği, çevre sistemlerden nasıl tepkiler alındığı ve kardeş, ebeveyn, eş alt sistemlerinde ne gibi değişimlerin yaşandığı ifade edilecektir.

Koruyucu aileler, biyolojik aile görüşmeleri konusunda hem olumlu hem de olumsuz tutumlara sahiptir. Olumlu bir tutum sergileyerek, biyolojik aile görüşmelerine sıcak bakan aileler, çocuğun özel durumunu ilerde duymasının daha kötü bir etki yaratacağı, çocuk için travma olacağı endişesi ve biyolojik ailesini görmenin çocuğun doğal bir hakkı olduğu düşüncesi ile görüşmeleri desteklemektedir. Görüşmelere olumlu bakan

ailelerin neredeyse hepsi, bu duruma olumlu bakmakla birlikte çekinceler hissetmekte ve görüşmelerin korunan çocuk için zararlı olacağı durumlarda görüşmeleri kabul etmemekte, görüşmeler için devlet tarafından yeterli kontrol mekanizmasının olması gerektiğini düşünmektedirler. Ailelerin, biyolojik ailelerle görüşme sonrasında çocuğa gelecek olan zarar algıları ise çocuğun iki aile arasında kalması, “allak bullak” olması şeklinde tasvir edilmekte ve çocuktaki “anne” algısının karışıklığını kapsamaktadır. Ayrıca ailelerin biyolojik aile görüşmeleri hakkındaki tutumları, büyük ölçüde çevre sistemlerdeki koruyucu ailelerin deneyimleriyle veya bizzat kendi deneyimleri ile şekillenmektedir. Deneyimlerinde meslek elemanının hatası veya diğer etmenler nedeniyle olumsuz bir durumla karşılaşan aileler görüşmeler hakkında olumsuz bir şema oluştururken, görüşmelerinde herhangi bir olumsuzluk yaşamayan aileler bu duruma pozitif bakmaktadır. Ayrıca özellikle korunan çocuğun aileye yerleştirildiği ilk zamanlardaki biyolojik aile görüşmelerinin, koruyucu ailedeki küçük çocukta korunan çocuğun aileyi bırakıp geri döneceği korkusu yaratabildiği görülmüştür. Bu sebeple biyolojik aile görüşmelerinin hem biyolojik aile sistemiyle hem de koruyucu aile sistemiyle kapsamlı bir mesleki müdahale ile gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Koruyucu aileler çevre sistemlerle olan ilişkilerinin genellikle olumlu yönde geliştiğini ifade etmişlerdir. Koruyucu ailelikten sonra çevre sistemlerle olan ilişkilerde bir artış olduğu ve çevreyle görüşme sıklığının arttığı ve çevre görüşmelerindeki ortak ilginin korunan çocuğa kaydığı görülmüştür. Bununla birlikte koruyucu ailelerin başka koruyucu ailelerle tanışarak çevre sistemlerini geliştirdikleri ve kendileri ile aynı deneyimi paylaşan insanlarla iletişimlerinin kuvvetli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yakın çevrelerdeki akranların, çocuğun aileye uyumunu kolaylaştırıcı bir rol oynadığı saptanmıştır. Tüm bunlarla beraber koruyucu ailelerin, küçük çocuklu ailelerin aile yaşam döngülerindeki değişikliklere paralel bir şekilde düzenlemeler yaptıkları, içsel bütünlüklerini ve işlevselliğini korumak adına, dışsal sınırlarındaki toleransı arttırdıkları ve çevreleriyle görüşme sıklığını ve saatleri çocuğa göre ayarladıkları görülmüştür. Kısacası korunan çocuğun yakın çevre tarafından çabuk benimsendiği ve çok sevildiğini, aynı şekilde korunan çocukların da çevre sistemlere çabuk adapte olduğu ve böylelikle aile işlevselliğinin kolayca devam ettirildiği görülmüştür.

Koruyucu ailelik ile birlikte ebeveyn sisteminde farklı doğrultularda değişimler yaşandığı görülmüştür. Dikkat çekici bulunan ilk değişim ailelerin biraz daha koruyucu olmuş olmalarıdır. Koruyucu ebeveyn tutumu ise farklı dinamiklerle açıklanmıştır. Ebeveynleri koruyucu yapan ilk unsur korunan çocuğun kendilerine verilen birer “emanet” olduğu algısı ve beraberinde oluşan çocuğa çok iyi bakılması gerektiği düşüncesidir. İkinci unsur ise eşleştirilen çocuğun ailenin “en küçük çocuğu” olma özelliğini taşımasıdır. Bu bağlamda ailelerin korumacı tavrının biyolojik aile yaşam döngülerinde görülen “sonuncu çocuk korumacılığı” olabileceği görülmüştür. Bununla birlikte ebeveynler çocukların geçmiş yaşantılarının farklı olması ve geçmişte yaşamış oldukları olumsuzları telafi etmek adına çocuklara daha toleranslı ve daha sabırlı davranma eğilimindedirler.

Koruyucu ailedeki ebeveynlerin tutumlarını etkileyen önemli bir değişken de eşleştirildikleri çocuğun cinsiyetidir. Toplumsal cinsiyet rolleri koruyucu ailelerin ebeveyn tutumlarını etkilemekte ve ebeveynler, kız çocuklarına erkek çocuklarından daha korumacı ve daha toleranslı (yumuşak) davranılabilmektedir. Bununla birlikte ebeveynlerin koruyucu aile olduktan sonra anne baba olma doyumunu daha çok yaşadıkları ve bu durumun ebeveynleri mutlu ettiği hatta hayatla daha fazla gayret etme motivasyonu sağladığı fark edilmiştir.

Koruyucu ailelik deneyimi ile birlikte kardeş alt sistemindeki değişimlerde dikkat çeken ilk şey tek çocuğa sahip ailelerdeki biyolojik çocuklarda artan sorumluluk duygusu, çocukların baş etme mekanizmalarındaki iyileşme ve iletişim becerilerindeki kazanım olmuştur. Çocukların farklı hayat koşullarının olduğuna dair farkındalık kazandığı, devlet korumasındaki çocuklar ve toplumsal sorumlulukla ilgili bilincin, özgeci tutumun, empati duygusunun geliştiği ve “tek çocuk olmaktan çok daha anlamlı bir deneyim olan” koruyucu ailelik ile birlikte, biyolojik kardeşe sahip olduğunda elde edilemeyecek kazanımlar yaşadıkları görülmektedir. Bu iyileşmeleri hem bizatihi biyolojik çocuklar hem de ebeveynler gözlemlemişlerdir. Koruyucu ailelik sonrasında özellikle kardeş alt sisteminde kazanılan bir değer olan toplumsal farkındalık, koruyucu ailelerin motivasyon kaynakları olarak da betimlenmişti, bu bağlamda “toplumsal farkındalığın” koruyucu ailelik modelinin hem sebebi (itici gücü) hem de sonucu konumunda olduğu görülmektedir.

Tıpkı ebeveynlerde olduğu gibi biyolojik kardeşlerde de korumacı tutumun geliştiği ve özellikle “biyolojik kardeşim olsaydı bu kadar umursamayabilirdim” ifadesinden de koruyucu abla/ağabey olma rolünün kardeş alt sistemini daha çok korumacı yapabildiği anlaşılmıştır. Korumacı kardeş tutumlarının altında ise çocuğa zarar gelme endişesi ve yine toplumsal cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Özellikle Özgürlük ebeveyn sistemindeki “kız çocuğu algısının” benzer şekilde Özgürlük ailesindeki kardeş alt sistemine de yansıdığı görülmektedir, böylelikle toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki düşünce kalıplarının ve davranış örüntülerinin öğrenildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveyn alt sisteminde olduğu gibi kardeş alt sisteminde de korunan çocuğun “emanet” olma algısı ve geçmişinde aile eksiğinin olmuş olması sebebiyle daha sakin ve toleranslı tepkiler verildiği görülmüştür.

Kardeş alt sistemindeki ilişkileri belirleyen çok önemli bir değişken de yaştır. Biyolojik çocuk ve korunan çocuk arasındaki yaş farkının çok olduğu durumlarda çocuklar özellikle ebeveynlerine daha fazla yardımcı olmakta ve çocuğun sisteme adapte olmasını kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedirler. Fakat biyolojik kardeşlerle korunan çocuğun yaşlarının daha yakın olduğu durumlarda, tüm ilginin korunan çocuğa yöneldiği, biyolojik çocukların kendilerini dışlanmış hissedebildikleri ve “sonradan gelen birisinin” bu kadar ilgi odağı olmasının kardeşler arasında kıskançlığa sebep olduğu görülmüştür. Ayrıca ailedeki tüm ilgi korunan çocukta olmasına rağmen korunan çocuğun da ebeveynlerini aile sistemindeki biyolojik çocuklardan kıskanabildiği görülmüştür. Tüm ilgi kendi üzerindeyken korunan çocuktan gelen kıskanma duygusunun (kendi biyolojik ailesinden ayrılma süreci düşünüldüğünde) ve temel bakım verenin aile sistemindeki biyolojik kardeşlerle paylaşmak istememesinin güvensiz bağlanma stili ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Koruyucu aile olma deneyiminden tüm sistemlerde olduğu gibi eş alt sistemi de etkilenmiştir. Eş alt sisteminde de hiçbir olumsuz gelişme saptanmamıştır. Koruyucu aile olacak eşlerin, birbirlerini tanımalarının ve birbirlerini “idare etme” konusunda deneyim sahibi olmalarının, çocuğun aileye uyumu kolaylaştırdığı ve aileyi işlevsel kıldığı görülmüştür. Ayrıca sisteme yeni gelen bir çocukla birlikte paylaşımların artması ve aile ortamında değişim yaşanması, eşlerin birbirine duygusal olarak yakınlaşmasını sağlamış fakat aynı zamanda da birbirine daha az vakit ayırmalarına neden olmuştur. Bu

sonucun, aile yaşam döngüsünde yeni çocuklu ailelerin yaşamış olduğu sorunlarla benzerliği dikkat çekmektedir.

5.3 Makro Düzeyde Elde Edilen Sonuçlar

Bu başlık altında koruyucu aile modeline dâhil olunduktan sonra çevre sistemlerden alınan tepkiler ve süreçte yaşanan sorunlar dile getirilecektir.

Çevre sistemlerden alınan tepkiler analiz edildiğinde hem olumlu hem de olumsuz tepkilerin olduğu görülmüştür. Toplumda kurum bakımındaki çocuklara yönelik “ne idüğü belirsiz”, “kanı bozuk”, “sütü bozuk” gibi etiketlemelerin var olduğu ve bu ötekileştirici dille eğitim ve sağlık kurumlarında da karşılaşıldığı görülmüştür. İnsanlarda “başkasının çocuğu”, “biyolojik çocuk olabiliyorken ne gerek var” algısının olabildiği ve koruyucu aileliğin dinen açıkça uygun bulunmasına rağmen insanlarda hala dini çekinceler olduğu, tüm bu sebeplerle de koruyucu aileliğe sıcak bakılmadığı görülmüştür. Koruyucu aile modeline sıcak bakılmamasındaki bir diğer faktör de biyolojik ailenin ilerleyen zamanlarda çocuğu tekrar alma ihtimali ve koruyucu aileye zarar verebilme riskidir. Ayrıca medyanın kurum bakımı altındaki çocuklar için oluşturmuş olduğu “yurt çocuğu” algısının da modele zarar verdiği görülmüştür.

Tüm bu negatif yorumlara rağmen ailelerin çevreden aldıkları olumlu tepkiler de olmaktadır. Olumsuz tepkilere göre çok daha az karşılaşılan olumlu tepkilerin temelinde insanların çok büyük bir sevap işlemeleri ve “cennetlik” olmaları yönünde gerçekleşen “pohpohlama” eylemleri görülmüştür. Çevreden gelen bu abartılı sosyal onayın, bir süre sonra koruyucu aileleri sıkıttığı görülmüş ve ailelerin asıl amaçlarının çevreden gelen onay değil, çocuğa yararlı olmak yönündeki görüşleri önemli bulunmuştur. Ayrıca olumlu tepki veren, koruyucu aileliğe dair olumlu şemaları olan insanların bazılarının da koruyucu ailelere özendikleri fakat cesaret edemedikleri görülmüştür.

“Cesaret” kavramı aynı zamanda koruyucu ailelere verilen tepkilerde önemli bir yere sahiptir. Çevredeki insanlar devlet korumasındaki bir çocuğun bakımını üstlenmenin zor olduğunu düşündükleri ve koruyucu aileleri “cesaretleri” için tebrik ettikleri görülmüştür. Uygulamanın zorluğunun koruyucu aileler tarafından da onaylandığını fakat sahip oldukları özgeci tutumun, özverinin ve çocuk sevgisinin bu zorlukları tolere ettiği görülmüştür.

Çocuk sisteme geldiği andan itibaren her ne kadar problem yaşanmaması amacıyla aile yapısında ve kişilerarası bağlamda değişiklikler yapılsa da süreçte çeşitli sorunların yaşandığı görülmüştür. *Dikkat çeken ilk şey kurum bakımından gelen çocuğun gelişimsel geriliğidir.* Korunan çocukların konuşma geriliği, uyku bozukluğu, yürüme geriliği, konuşamama, şarkı söyleyememe, enürezis ve bağırsak problemi yaşadıkları, yaşlarına uygun fiziki gelişimi göstermedikleri görülmüştür. Fakat çocuklar sevgi ve ilgiyle tüm sorunları aşmış ve çocuktaki esneklik kavramının doğruluğunu göstermişlerdir. Ayrıca toplu yaşam modelinin getirmiş olduğu bazı alışkanlıkların da (önüne yiyecek toplama gibi) zamanla aşıldığı görülmüştür. Bazı aileler bu problemleri aşmada psikolojik yardım alırken bazıları da sorunların zamanla ve kendiliğinden geçtiğini ifade etmişlerdir.

Uygulamada aynı zamanda meslek elemanından kaynaklanan birçok sorun gözlemlenmiştir. Meslek elemanlarının sık sık değişmesinin, uzman ve aile arasındaki bağı olumsuz etkilediği görülmüştür. Ayrıca ailelerin süreçte meslek elemanlarından daha çok destek bekledikleri fakat karşısındaki uzmanın hem mesleki bilgi ve beceri yönünden hem de profesyonel tutum açısından yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Sadece uygulamadan sorumlu sosyal çalışma görevlilerinin değil aynı zamanda, çocukların kurumdaki bakımından sorumlu bakıcı meslek elemanlarının da yanlış çocuk yetiştirme becerilerine sahip olduğu görülmüştür. Meslek elemanlarının, biyolojik aile görüşmelerinde yönetmelik dışı, keyfi eylemlerde bulunduğu ve bu durumun da hem koruyucu aileye hem de biyolojik çocuğa zarar vererek biyolojik çocukta “masumiyet kaybına” neden olabildiği anlaşılmıştır. Ayrıca aileler uzmanların keyfi uygulamalarından ve eşleşecek aile ile kurdukları kişisel ilişkinin profesyonel olmayan bir tutumla uygulama sürecine aktarıldığından bahsetmişlerdir.

Koruyucu ailelik hizmetinin devlet ve politika temsili hiç şüphesiz ailelerle yakın temas halinde olan meslek elemanları ve onların parçasını oluşturdukları kurumlardır. *Fakat maalesef kurum politikası ve uygulamalarından kaynaklanan sorunların da olduğu görülmüştür.* Ailelerin sıklıkla dile getirdikleri ve iyileştirilmesini istedikleri durumların en başında evrak işleri ve bürokrasi bulunmaktadır. Özellikle seyahatler için izin alma yazısının zaman aldığı anlaşılmıştır. Ayrıca tüm evrak işlerinin fiziki olarak gerçekleştirilmesi ve çözümü kolay olan bu sorunun iyileştirilememesi aileleri yıpratmaktadır. Bununla birlikte evrak işleri konusunda ilden ile farklı meslek

elemanlarının, farklı tutumlar sergilediği haliyle de uygulamanın belirli bir standarda oturtturulamadığı anlaşılmaktadır. Uzun süredir koruyucu aile olan Demokratik aile sistemine hala koruyucu aile kimlik kartı verilmediği, sürecin ihmal edildiği ve uygulamadaki kontrol ve rutinlerin sağlıklı olmadığı görülmüştür.

Kurum politikasında yaşanan son sorun ise kurumun biyolojik aileyi daha üstün tutan ve kan bağıının önemli olduğunu düşündürten tutumudur. Biyolojik ailelerin çocuğu ne kadar süre ihmal ettiğine veya çocukla ne kadar süre iletişime geçtiğine bakılmaksızın birçok süreçte çocuk üzerinde hak iddia etmesi, koruyucu aileleri olumsuz etkilemektedir. Biyolojik ailenin özellikle çocuğun istihdam hakkı gibi haklarını suiistimal edebildiği ve belirli şartları gerçekleştirilmeyen biyolojik ailelerin çocuk üzerindeki haklarının azaltılması gerekliliği anlaşılmıştır.

5.2 ÖNERİLER

Bu araştırmayla birlikte koruyucu ailelik deneyimiyle aile sisteminde ve aile yapısında yaşanan değişimler, koruyucu ailelerin modele ilişkin görüşleri ve biyolojik aile görüşmeleri hakkındaki tutumları ve süreçte yaşanan sorunlar hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. Bu bağlamda ailelerin dile getirdikleri sorunların çözümüne yönelik uygulamaya katkı vereceği ve sistemlerden elde edilen bilgilerin koruyucu ailelik modelini daha işlevsel hale getirebilmek adına nerede ve nasıl kullanılabileceğine dair öneriler sunmanın önemli olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın son bölümü olan bu başlık altında sosyal hizmet uzmanlarının aile seçim ve değerlendirmelerinde kullanacakları mikro- mezo boyutta öneriler ve hem kurum politikasına hem de koruyucu aile uygulamasının yapısına ilişkin makro boyutta öneriler oluşturulmuştur.

5.2.1 Mikro Düzeyde Öneriler

Modelde yer alacak koruyucu aileleri seçme sorumluluğu yönetmelikçe sosyal çalışma görevlilerine verilmiştir. Sosyal çalışma görevlileri tanımında yer alan meslek gruplarından biri ise sosyal hizmet uzmanlarıdır. Şüphesiz ki bu sorumluluk hem bizatihi modelden yararlanacak olan çocuğu ve aileyi hem de nihayetinde toplum ve çocuk refahını etkileme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının vermiş olduğu bu kararın hem mikro hem de makro boyutta etkileri olduğu

düşünülmektedir. Fakat sosyal hizmet uzmanlarının koruyucu aileleri seçme, değerlendirme ve inceleme işlevlerinde her ailenin kendi biricik yapısını ve yaşam öyküsünü değerlendirme gerekliliğinden, bu önemli mesleki göreve ilişkin öneriler mikro düzeydeki öneriler başlığı altında verilecektir.

Görüşülen ailelerde dikkat çeken en genel bulgu değişime açık, sınırlarını ve kurallarını kolayca şekillendirebilen, rol ve sorumluluk paylaşımlarını ailedeki geribildirimlere göre yeniden çerçeveleyen, katı geleneksel aile modeli yerine aile içi etkileşime önem veren ailelerin, koruyucu aile uygulamasındaki olası uyum sorunlarını kolay bir şekilde atlatmaları ve sistemin dengesini hem aile üyeleri hem de korunan çocuk açısından sağlıklı bir şekilde kurabilmeleridir. Bu sonuç aile sisteminin analiz edilmesinin ve aile yapısının incelenmesinin modelin işlevselliği yönünde belirleyici olacağını düşündürmektedir. Bu nedenle ailelerin seçiminde önemli mesleki sorumlulukları olan sosyal hizmet uzmanlarında ailedeki içsel dengeleri görebilme becerisinin gerekli olduğu ve açık aile sistemlerine öncelik vermelerinin sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

Biyolojik çocuğa sahip olan koruyucu aileler, oluşan yeni kardeş alt sisteminden dolayı bazı sorunlar yaşayabilmektedir. Biyolojik çocuklar tarafından korunan çocuğun “misafir çocuğu” gibi algılanabildiği ve bu algıyla özellikle biyolojik çocuk tarafından bütün müsamahaların gösterilebildiği ve kişisel eşya ve biyolojik ebeveynlerin paylaşımı gibi konuların da çocukta kişisel sınırların daraldığını hissetmesine sebep olduğu görülmüştür. Bu durum çocukta bir birikim oluşturmakta ve ilişkiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple sosyal hizmet uzmanlarının kardeş ilişkileri konusunda ailedeki biyolojik çocuklarla kişisel çalışmalar yürütmesinin ve süreç öncesinde biyolojik çocuğa, gelişim dönemine uygun bir şekilde özellikle kişisel sınırlar gibi konularda bilgilendirme yapmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yine benzer şekilde biyolojik çocukta, korunan çocuğun biyolojik aile ziyareti sonrasında koruyucu aileyi terk edeceğine dair bir korku oluştuğu görülmüştür. Bu sonuç da süreç boyunca koruyucu ailedeki biyolojik çocukla mesleki çalışmanın gerekliliği ve önemini göstermektedir.

Özellikle sistemdeki annelerin, çocuğun geçmiş yaşantısını ve yaşanmamışlıklarını telafi etmek adına ailedeki kuralları olabildiğince esnettiği görülmüştür. Bahsi geçen

ebeveyn tutumunun çocuk gelişimi üzerinde risk taşıyabileceği bilinmektedir, bu nedenle koruyucu aile eğitimlerinde özellikle çocuklara konulacak kurallar ve sınırlar konusuna değinilmesi aynı zamanda sosyal hizmet uzmanlarının da bu konuda ebeveynleri bilgilendirici ve yönlendirici bir rol üstlenmeleri önemlidir.

Korunan çocukların aile sistemine girdikleri ilk zamanlarda, sistemde kalıcı olup olmadıklarını kendi tarzlarıyla denedikleri görülmüştür. Örneğin bazı çocuklar ailedeki sınırları zorlayarak ailede ne kadar kalıcı olabileceğini test edebilmektedir. Bu duruma hazır olmayan aileler bir kaos yaşayabilir ve koruyucu aileliğin kendilerine uygun olmadığını düşünebilirler. Böylesi bir durumun yaşanmaması için süreç öncesinde sosyal hizmet uzmanları aileyi her türlü duruma hazırlamalı ve aileyi korunan çocuğun ailedeki kalıcılığını test etmek adına bazı negatif geribildirimlerde bulunabileceği konusunda bilgilendirmelidir.

Koruyucu aileliğin profesyonel bir şekilde uygulanması gerekliliği için en başta biyolojik aile görüşmeleri konusunda iyileştirilmeler yapılması gerektiği düşünülmektedir. Görüşülen ailelerde biyolojik aile görüşmelerine olumsuz bakan ailelerin çoğunda görüşme sonrasında çocuğa zarar geleceği düşüncesi bulunmaktadır. Bahsi geçen zarar ise çocuğun iki aile arasında kalması, “allak bullak” olması şeklinde tasvir edilmekte ve çocuktaki “anne” algısının karışıklığını kapsamaktadır. Görüşülen koruyucu ailelerde var olan bu korku, ailelerin sosyal hizmet uzmanlarına biyolojik aile ve çocuk ilişkisini dengede tutma konusunda güvenmediklerini göstermektedir. Sosyal çalışmacıların bu gibi konulardaki mesleki yeterliliklerinin ve becerilerinin koruyucu aile ve meslek elemanı arasındaki güveni oluşturmada önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada çocuktaki aile şemasının sağlıklı olması amacıyla biyolojik aile görüşmeleri sonrasında korunan çocukla mesleki görüşmeler yapılmalı ve bu noktadaki mesleki becerilerini geliştirmelidir.

Biyolojik çocuğa sahip koruyucu ailelerin, sisteme küçük bir çocuğun dâhil olmasıyla birlikte genellikle aile yaşam döngüsünde ikinci çocuğa sahip olan ailelerin yaşamış olduğu değişimleri yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda uzmanın aile yaşam döngülerine hakim olması ve süreç öncesinde aileyi bu yaşam döngüsünde beklenen olağan uyum sorunları ve çözümleri konusunda bilgilendirmesi önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanları eşleşme öncesinde psiko-sosyal değerlendirme yaparken özellikle kardeş alt sistemini oluşturacak olan biyolojik çocuk ve modelden yararlandırılacak çocuk arasındaki yaş uyumuna dikkat etmelidir. Yaşların birbirine yakın olduğu ailelerde kıskançlık sorunları gözlemlenirken, özellikle biyolojik çocuğun korunan çocuktan minimum 8 yaş büyük olduğu durumlarda ve biyolojik çocuğun ergenlik döneminden sonra yapılan eşleşmelerde biyolojik çocuğun ebeveyn sistemine büyük ölçüde katkı sağladığı ve anne-baba olma rolünü paylaşabildiği görülmüştür. Eşleşmelerin çocukların yaşlarının birbirine yakın olarak yapılacağı vakalarda sosyal hizmet uzmanı muhakkak biyolojik çocuk ve korunan çocukla kıskançlık ve anne-baba paylaşımı konularında sosyal kişisel çalışma yapmalıdır.

5.2.2 Mezzo Düzeyde Öneriler

Bu başlık altında sistemler arası etkileşimi kapsayan mezzo düzeyde öneriler verilecektir.

İnsanların, yakın çevrelerinde var olan koruyucu ailelere temas ettiklerinde ve/ veya çevrelerinde kurum bakımı ile büyüyen çocuk olduğunda koruyucu aile olmaya daha sıcak baktıkları ve yaşadıkları endişeleri, çekinceleri daha kolay aştıkları görülmektedir. Bu noktada hem koruyucu aile sayısını artırmak hem de kurum bakımındaki çocuklara karşı oluşturulan önyargıyı kırmak adına koruyucu aile yaşam deneyimlerinden yararlanılması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda gerek başvuruları değerlendiren sosyal hizmet uzmanlarının gerekse modelin tanıtımını yapan sivil toplum örgütlerinin modelden yararlanmak isteyen ailelerle, hâlihazırda işlevsel olan koruyucu ailelerin bir grup çalışmasına dâhil edilmesinin ve aynı zamanda grup dinamiğinden de yararlanılmasının önemli olacağı ve koruyucu aile olmak isteyen aileler açısından belirleyici olacağı düşünülmektedir.

Biyolojik aile görüşmelerinde biyolojik aileyi ve korunan çocuğu meslek elemanın yalnız bırakmasından ya da biyolojik ailenin bilinçsiz davranışlarından dolayı korunan çocuğun örseleneceği ve koruyucu ailenin zarar görebileceği durumlar yaşanabilmekte ve koruyucu aile ile biyolojik aile sistemleri arasında negatif bir ilişki oluşabilmektedir. Bu bağlamda görüşmelerden önce ve sonra sosyal hizmet uzmanının her iki sistemle de (gerektiğinde biyolojik ve koruyucu ailedeki ebeveyn alt sistemi ile aynı anda) kişisel ya da grup çalışması yapması gerekmektedir. Ayrıca görüşmelerde sosyal hizmet

uzmanının ya da vaka takibini yapan psikologun yer almasının zorunlu olması gerekmektedir (bu gereklilik yönetmelikle belirtilmesine rağmen uygulamada bu gerekliliğe hassasiyet göstermeyen meslek elemanlarının olduğu görülmüştür). Bu kontrolün çocuğu üzmemesi ve korunan çocuk ile biyolojik ailesi arasındaki samimiyeti engellememesi adına meslek elemanının açıkça görüşme odasında olmaması gerektiği bunun yerine ses ve görüntünün yalıtıldığı camlı odalarda görüşme yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Böylesi bir alt yapının oluşturulmadığı yerlerde ise görüşmelerin kamera ile kayıt altına alınmasının ve en az diğer görüşme tarihine kadar çocuğun dosyasında tutulmasının, olası bir olumsuzluk sonucunda ise görüşmenin vaka takibini yapan sosyal hizmet uzmanı tarafından incelenebilmesinin önemli olacağı düşünülmektedir.

5.2.3 Makro Düzeyde Öneriler

Toplumda kurum bakımındaki çocuklara yönelik “ne idüğü belirsiz”, “kanı bozuk”, “sütü bozuk” gibi etiketlemelerin var olduğu görülmüştür. Özellikle medyanın kurum bakımı altındaki çocuklar özelinde çekmiş olduğu dizi ve filmlerde oluşturulan “yurt çocuğu” algısının uygulamaya zarar verdiği görülmektedir. Bu noktada medyanın daha iyi kontrol edilmesi gerekmektedir. Kan bağı ile oluşmayan ailelere medya tarafından saygı gösterilmeli ve kurum bakımındaki çocukları etiketleyen, var olan negatif algıyı tekrar tekrar pekiştiren senaryoların yayınlanmasına izin verilmemelidir. Bu noktada Radyo Televizyon Üst Kurulu gibi medya denetçiliği yapan kurumlarda sosyal hizmet uzmanlarının varlığı ya da kurumdaki meslek elemanlarına konuyla ilgili eğitimlerin verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Var olan ötekileştirici tutumun eğitim kurumlarında öğretmenler ve idareciler tarafından da yapıldığı görülmektedir. Bu durum okullardaki rehberlik servislerinin dezavantajlı çocuklar özelinde yetersiz kaldığını göstermekte ve okul sosyal hizmetinin ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Eğitim kurumlarında kurum bakımı altındaki çocuklarla empati kurma becerisini geliştirebilecek, çocuklar arasındaki farklılıklara saygı duymayı öğretecek, biyolojik yolla oluşturulmayan aileleri (evlat edinen, koruyucu aile olan) de normalleştirecek ve okul çalışanlarına bu konuda hassasiyet kazandıracak sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç vardır. Görev tanımları net ve rehber öğretmenlerden farklı olarak tanımlanması gereken sosyal hizmet uzmanlarının okulda koruyucu ailede ya da kurum

bakımında bulunan çocuklarla ilgili krizleri yönetmede işlevsel olacağı ve toplumdaki etiketlemeyi azaltma yönünde büyük bir etki yaratacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte öğretmenlere verilen eğitimlerin içeriğinin kapsayıcı olması, tek tip ailenin normal olduğu algısı yerine kurum bakımındaki çocuklara yönelik modelleri de içermesi ve öğretmen adaylarına konuyla ilgili mesleki duyarlılık ve beceri kazandırılması gerekmektedir.

Benzer şekilde sağlık kuruluşlarında bazı sağlık çalışanları tarafından koruyucu aile modelindeki çocuk ve ailelere olumsuz tutum sergilendiği görülmüştür. Tıbbi sosyal hizmet alanında çalışan uzmanların, sağlık kuruluşlarındaki meslek elemanlarına kurum bakımındaki çocuklar özelinde daha çok tanıtıcı çalışmalar yapması ve personele konuyla ilgili mesleki duyarlılık kazandıracak çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

Toplumda koruyucu aile uygulamasına dair çekincelerin bir kısmının da dini çekinceler olduğu görülmüştür. Her ne kadar İslamiyet'in koruyucu aileliği onayladığına dair makaleler ve araştırmalar olsa da insanlar hala dini açıdan bir sakınca olduğunu düşünebilmektedir. Bu noktada koruyucu aile uygulamasını hak temelli ve çocuğa yarar değerinde anlatacak bir kamu spotu oluşturmanın ve bu spota Diyanet İşleri Başkanlığınca da destek verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca dini açıdan anahtar kişilerin de belirli günlerde konuyla ilgili bilgilendirici ve tanıtıcı konuşmalar yapmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Toplumda koruyucu aile modelinin artırılmamasının sebeplerinden bir diğeri de korunan çocuğun biyolojik aileye dönme ihtimali ve bu konuda verilen kararlara güven duyulmamasıdır. Bu noktada Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın biyolojik ailesine döndürülen çocuklarla ilgili resmi istatistikleri yayınlaması ve aileye döndürülme gerekçelerinin de şeffaf bir şekilde (kişisel gizliliğe dikkat ederek) kamuya paylaşması gerektiği düşünülmektedir.

Kurum politikasından kaynaklanan sorunların başında, kurumun biyolojik aileye tanımış olduğu hakların kapsamı gelmektedir. Mevzuata göre korunan çocukların pasaport izinleri gibi yasal işlemleri için velayet sahibinin imzası gerekmektedir. Bazı biyolojik ailelerin bu gerekliliği kişisel tatminleri doğrultusunda kullanabildikleri ve çocuğa yardım esasını geri plana attıkları görülmüştür. Bu bağlamda özellikle belirli bir süre biyolojik aile görüşmesi olmayan, biyolojik ailesi tarafından çocuğa ilgi

gösterilmeyen durumlarda, pasaport gibi sınırlı konularda biyolojik ailenin imza yetkisinin vakadan sorumlu olan sosyal hizmet uzmanlarına geçirilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Ailelerin il dışı için izinlerinin veya ödenekler için bildirmeleri gereken faturaların, ıslak imza ve fiziki ortamda iletilmesi gerekliliği koruyucu aileleri yormaktadır. Acil durumlarda ya da tam tersine birden oluşturulan keyfi planlarda izin almak için gereken prosedürün çoğu zaman aileleri oyaladığı ve sıkıntılara yol açtığı görülmüştür. Ayrıca faturaların fiziki bir şekilde teslim edilmesi de benzer şekilde sıkıntı yaratmaktadır. Bununla birlikte bu uygulamanın da ilden ile hatta uzmandan uzmana fark ettiği görülmektedir. Bu konuda il müdürlüklerinin e-mail ya da fax gibi bir alt yapı oluşturmaları ve mümkün olan en hızlı şekilde izinlere dönüş yapılacak bir iş bölümüne gitmeleri ve bu uygulamanın da ülke genelinde standartlaşması gerekmektedir.

Ailelerin meslek elemanlarının mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden ve bazı keyfi uygulamalardan şikâyet ettikleri görülmüştür. Bu nedenle konu özelindeki kurum içi eğitimlerin artırılması ve alanda konuyla ilgili bilim uzmanlığına sahip olan meslek elemanlarının istihdam edilmesi gerekmektedir. Uzmanların uygulamalarının denetimi bakanlıkça sağlanmalı ve ülke genelinde uygulama birliği olmalı ayrıca meslek elemanlarının yetkileri mevzuatça net bir şekilde tanımlanmalıdır.

Aileler özellikle bahar aylarında (ailece dışarıda etkinlik yapma fırsatının olduğu hava koşullarında) ve cuma günü yapılan yerleştirmelerin (ertesi günün tatil olduğu ve ailecek birlikte 1-2 gün etkinlik yapabilme fırsatının olduğu günlerde) kendileri için bir fırsat olduğunu dile getirmişlerdir. Her yerleştirmenin bahar aylarında ve hafta sonundan hemen önce (acil durumlar düşünüldüğünde) yapılamayacağı göz önüne alınırsa, yerleştirmelerden sonra tıpkı biyolojik doğum ve evlat edinme izinleri gibi bakım izinleri olması gerekmektedir. Bu izinlerin ve meslek elemanlarının bu izinlerin nasıl etkili kullanılacağı yönündeki profesyonel yol göstericiliğinin çocuğun aile sistemine uyum aşamasında oldukça işlevsel olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahiođlu Lindberg, N. (2012). Çocuk Yetiştirme Açışından Türkiye'de Çocukluğun Tarihi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*(31), 41-52.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). *İllere göre koruyucu aile istatistikleri*. Erişim: 6 Nisan 2019, Koruyucu Aile Resmi İnternet Sitesi: <http://www.koruyucuaille.gov.tr/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri> adresinden alınmıştır
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler ve Öneriler*. İstanbul: Çizge Tanıtım.
- Akbaş, E., & Topçuoğlu, R. A. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 95-103.
- Akbaş, K., & şen, İ. G. (2013). Türkiye'de Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık: Kavram, Uygulama ve Toplumsal Algılar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Özek Sayısı*.
- Akyüz, E. (1980). Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Dergisi*, 107-734.
- Altınoğlu Dikmeer, İ., Erol, N., & Gençöz, T. (2014). Evlat Edinilmiş ve Biyolojik Ebeveyniyle Yaşayan Çocukların Davranışsal ve Duygusal Sorunları ve Bağlanma Düzeyleri ile Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Stillerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi* , 25(4), 234-43.

- Anadolu Ajansı. (2013, Ocak 31). Erişim: 8 Mart 2019, Sabah Gazetesi Resmi Web Sitesi: <https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/01/31/bir-ruya-gordu-koruyucu-aile-oldu> adresinden alınmıştır
- Anadolu Ajansı. (2018, Mart 13). Erişim: 8 Mart 2019, TRT Haber Resmi Web Sitesi: <https://www.trthaber.com/haber/yasam/ruyasinda-gordu-koruyucu-aile-olmaya-karar-verdi-355052.html> adresinden alınmıştır
- Aydoğdu, F. (2016). Çocuk Evinde Kalan Çocukların Karşılaştıkları Sorunların Ve Beklentilerinin İncelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi 2016 (1-2-3)*, , 63-71.
- Aydoğdu, F., & Dilekman, M. (2016). Ebeveyn Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2).
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-15.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test Of A Four-Category Model. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 226-244.
- Bauman, Z. (2013). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı.
- Bayraktar, K. O. (2007). *Sistem Teorisi Bağlamında Sanat Nesnesi Ve Eşleme*. Sanatta Yeterlik Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Baysal, A. E. (2017). *Koruyucu Aile Uygulamaları ve Sonuçları: İstanbul Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

- Berkey, K. M., & Hanson, S. M. (1991). *Pocket Guide to Family Assessment and Intervention*. St. Louis: Mosby Year Book.
- Bilican Gökkaya, V. (2014). Koruyucu Ailelerin, Yanlarına Yerleştirilen Çocuk Ya Da Çocuklarla Aile İçinde Yaşadıkları Sorunlar Ve Başa Çıkma Yolları. *International Journal of Social Science*, 249-267.
- Bıyıklı, L. (1983). Geliymiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Uygulaması. *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Bowlby, J. (1952). *Maternal Care & Mental Health*. Cenevre: WHO.
- Bowlby, J., Ainsworth, M., Boston, M., & Rosenbluth, D. (1956). The Effect of Mother Child Separation. *British Journal of Medical Psychology*, 29(3-4), 21-147.
- Brody, G., Stoneman, Z., & McCoy, K. (1994). Forecasting Sibling Relationships in Early Adolescence from Child Temperaments and Family Processes in Middle Childhood. *Child Development*, 65(3), 771-784.
- Browne, D., & Moloney, A. (2002). 'Contact Irregular': a qualitative analysis of the impact of visiting patterns of natural parents on foster placements. *Child and Family Social Work*, 7, 35-45.
- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Özgüzelış Matbaası.
- Can, İ. (2014). Moderniteden Postmoderniteye Ailenin Ontolojisi ya da Modern Çekirdek Aile Çerezleşiyor mu? M. Aydın (Dü.) içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 21-82). İstanbul: Açılım Kitap.

- Can, Y. (2000). *Koruyucu Aile Uygulaması: Ankara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Cavanna, D., Guiducci, V., Cardinali, P., Rania, N., & Migliorini, L. (2018). Motivations and Family Functioning of Foster Families in Italy. *Journal of Social Service Research*, 44(4), 509-517.
- Caycee, E. (1998). *Rüyaların Dili*. (A. Doğangün, Çev.) İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Certel, N. (2019). Koruyucu Aile Derneklerine Üye Olan Koruyucu Ailelerin Bu Modele İlişkin Deneyim Ve Değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1, 147-165.
- Cılga, İ. (1984). Yetiştirme Yurtlarında Toplumsallaşma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 2.
- Cohen, T. (2007). The Meaning of Marriage and the Family. B. Strong, T. Cohen, & C. DeVault içinde, *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society* (s. 3-30). USA: Belmont.
- Çelik, M. (2006). *Evlilik Doyum Ölçeği Gerçekleştirme Çalışması*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Dal, V. (2018). *Koruyucu Aile Hizmetinin Geliştirilmesinde Koruyucu Aile Derneklerinin Rolü*. Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Dallos, R., & Draper, R. (2012). *Aile Terapisine Giriş*. (Ş. Kesici, & C. Kiper, Çev.) Ankara: Nobel Yayınevi.

- Daşbaşı, S. (2015). Koruyucu Aile Hizmetinin Koruyucu Aileler Ve Biyolojik Çocukları Üzerindeki Etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1), 65-88.
- DeFrain, J. (2012, June 20). *Getting Connected, Staying Connected: Loving One Another, Day by Day*. iUniverse.
- Demir, S. (2017, Ağustos). *Çocuklar Neden Yalan Söyler?* butundunya: <http://www.butundunya.com/pdfs/2017/08/143-147.pdf> adresinden alınmıştır
- Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte Uyumun Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Dilekçigil, B. (2014). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. M. Aydın (Dü.) içinde, *Aile Sosyolojisi Yazıları* (s. 13-50). İstanbul: Açılım Kitap.
- Dinçer, B. (2008). *Alt Ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeyde Lise İkinci Sınıfa Devam Eden Ergenlerin Anne Baba Tutumlarını Algılamaları İle Arkadaşlık İlişkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Ellis, L. (1972). Sharing Parents With Strangers: The Role Of The Group Home Foster Family's Own Children. *Child Welfare*, 51(3), 165-70.
- Epstein, N., & Bolwin, L. (1983, April). The McMaster Family Assessment Device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 171-180.
- Erginoğlu, E. (2015). *Kardeş İlişkileri, Anne-Baba Tutumları, Davranış Ve Uyum Problemlerinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Eşsizöğlu, A., Yenilmez, Ç., Güleç, G., & Yazıcıoğlu, Y. (2012). *Aile Yapısı ve İlişkileri*. (Ç. Yenilmez, Dü.) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Fuentes, M., María, S., Bernedo, I., & García-Martín, M. (2015). Levels of Burden and Satisfaction Among Spanish Foster Carers. *European Journal of Social Work*, 18(5), 731-744.
- Furedi, F. (2013). *Paranoyak Anne Babalık*. (A. Tüfekçi, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Gerring, C., Kemp, S., & Marcenko, M. (2008). The Connections Project: A Relational Approach to Engaging Birth Parents in Visitation. *Child Welfare League of America*, 87(6), 5–30.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Goldenberg, H., & Goldenberg, İ. (1996). *Family Therapy: An Overview*. Cangege Learning.
- Görgülü, İ. (2014). Koruyucu Aile Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *İslam Hukuku Araştırma Dergisi*(23), 45-58.
- Güran Koşar, N. (1989). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Habip, B. (2012). *Kuram ile Klinik Buluşunca: Tekinsizlik, Sonradanlık, Rüya, Bağların Kurulması ve İlk Nesne İlişkileri*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.
- Haley, J. (1964). Research on Family Patterns: An instrument. *Family Process*, 41-65.

- Hedin, L. (2015). Good Relations between Foster Parents and Birth Parents: A Swedish Study of Practices Promoting Successful Cooperation in Everyday Life. *Child Care in Practice, 21*(2), 177-191.
- Hız, Ö. (2018, Temmuz). Türkiye’de Çocuk Refahı Kapsamında Koruyucu Aile Hizmeti Denizli İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi.
- Höjer, I., & Nordenfors, M. (2006). Living with Foster Siblings. Gothenburgh, Gothenburgh University: Institution for Social Work.
- Höjer, I., Sebba, J., & Luke, N. (2013, October). The Impact of Fostering on Foster Carers’ Children. Britain: Oxford University.
- IJzendoorn, M., Luijk, M., & Juffer, F. (2008). IQ of Children Growing Up in Children's Homes. *Merrill Palmer Quarterly, 341-366*.
- İlerisoy, M. (2012). *Aile Sistemleri Kuramı Çerçevesinde İnfertilite Tedavisi Gören Ailelerde Aile Yaşam Döngüsünün Nitel Yöntemlerle Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Jackson, D. (1965, October). Family Homeostasis and the Physician. *California Medicine, 103*(4), 239-242.
- Johnson, C., Ironsmith, M., Snow, C., & Poteat, M. (2000). Peer Acceptance and Social Adjustment in Preschool and Kindergarten. *Early Childhood Education Journal, 27*(4), 207-2012.
- Kadushin, A. (1988). *Child Welfare Services*. MacMillian Publishing.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). Kültür ve Ana Babalık. M. Sayıl, & B. Yağmurlu (Dü) içinde, *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (s. 61-80). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kahraman, F. (2007). *Türkiye'de Çocuk Refahı Alanında Koruyucu Aile Hizmeti*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kalafatoğlu, R. (2006). *Zonguldak Merkez Çocuk Yuvasında bakım altında bulunan çocukların fiziksel gelişimleri ile ailesinin yanında yaşayan çocukların fiziksel gelişimlerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Karataş, K. (2007). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7-19.
- KAY. (2012). Koruyucu Aile Yönetmeliği.
- Kılıç, S. (2018). *Sosyal Sermayenin Koruyucu Aile Hizmet Modelindeki Yeri Ve Bu Alanda Yapılan Akademik Çalışmaların Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Kirkpatrick, C. (1963). *The Family As Process and Institution*. New York: Ronald Pres.
- Kırman, A., & Doğan, Ö. (2014). Anne-Baba Çocuk İlişkileri: Bir Meta-Sentez Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(1), 28-49.

- Klein, D., & White, J. (1996). *Family Theories*. Sage Publication International Educational and Professional Publisher.
- Koç, T. (2016). *Türkiye'de Koruyucu Aile Hizmetinin Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Çözüm Önerileri: Türkiye ve Hollanda Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Kongar, E. (1956). *İzmir'de Şehirsel Ailenin Bazı Nitelikleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Koşar Güran, N. (1989). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kuntbay, G. (1962). *Koruyucu Aile Bakımı*. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kuru Örgün, S. (2000). *Anne baba tutumları ile 8. Sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlıkları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kuş, S. (2014). *Koruyucu Aile Hizmeti ve Toplumsal Farkındalık: Çanakkale İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Linares, O., Montalto, D., Rosbruch, N., & Li, M. (2006). Discipline Practices Among Biological and Foster Parents. *Child Maltreatment, 11*, 157–167.
- Mackenzie, R. (2014). *Çocuğunuza Sınır Koyma*. (M. Gül, Çev.) İstanbul: Yakamoz Kitap.
- Minty, B. (1999). Annotation: Outcomes in Long-term Foster Family Care. *J. Child Psychol. Psychiat.*, 40(7), 991±999.

- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Cambridge: Harvard Univ. Press.
- Montalto, D. (2005). *Co-parenting within foster care: Influences on child development*.
New York: Collection for Fordham University.
- Nazik, B. (2003). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Yapa Yayınları.
- Nazlı, S. (2014). *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Neşe, E., Şimşek, Z., & Üstüner, S. (2005). Koruyucu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranışı Ve Duygusal Sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 130-140.
- Nichols, M. (2013). *Aile Terapisi Kavramları ve Yöntemler*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Onat Kocabıyık, O. (2016). Olgubilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 55-66.
- Onur, B. (2009). *Rüek Modernleşmesinde Çocuk*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Onur, B. (2012). Çocukluğun ve Çocuk Yetiştirilmenin Tarihi. M. Sayıl, & B. Yağmurlu (Dü) içinde, *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* (s. 19-60). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Özabacı, N., & Erkan, Z. (2014). *Aile Danışmanlığı Kuram ve Uygulamalara Genel Bir Bakış*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özbeşler, C. (2009). Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. *Aile ve Toplum*, 86-94.

- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Kadak, M., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Özkara, S. (2005). *Toplumun Koruyucu Aile Modeline İlişkin Bilgi ve Görüş Değerlendirmeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Pardoe, M. (2004). *Şehirlerin Ecesi İstanbul*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Polat, Z. (2008, Temmuz 28). *Aileden Beklentiler*. 2.3.5. Aile Üyelerinin Kuralları ve Rollerini adresinden alınmıştır
- Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M., & Riikonen, M. (2012). Children's Participation in Child-protection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Journal Child Care in Practice*, 18(2), 107-125.
- Pugh, G. (1996). Seen but Not Heard? Addressing the Needs of Children Who Foster. *Adoption and Fostering*, 20(1), 35-41.
- Roy, P., Rutter, M., & Pickles, A. (2000). Institutional Care: Risk From Family Background or Pattern of Rearing? *Child Psychol Psychiatry*, 41(2), 139-149.
- Santrock, J. (2014). *Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- SHÇEK. (2009). Faaliyet Raporu: <http://www.youblisher.com/p/4513-SHCEK-2008-Faaliyet-Raporu> adresinden alınmıştır
- Skilbred, D. T., Iversen, A. C., & Moldestad, B. (2016). Successful Academic Achievement Among Foster Children: What Did the Foster Parents Do? *Child Care in Practice*, 23(4), 356-371.
- Sorlin, P. (2004). *Düş Söylemleri*. (S. Sertabiboğlu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Stearns, P. (2003). *Anxious Parents: A History of Modern Childrearing in America*. New York: New York University Press.
- Stevens, P. (2001). Systems Theories. D. Locke, J. Myers, & E. Herr (Dü) içinde, *The Handbook of Counseling*. SAGE Publications.
- Suğur, N., & Doğru, E. S. (2010). Koruma Altındaki Çocukların Aile Ve Devlet Algısı Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 115 - 133.
- Şener, A. (2002). *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şenocak, H. (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları 51. Kitap, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını*, 177,228.
- Tarhan, N. (2011). *Duyguların Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2013). *Toplum Psikolojisi*. İstanbul: Timas Yayıncılık .
- Taştekel, S. (1992). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 312-327.
- Tepe, H. (2008). Değer ve Anlam. *Anlam Kongresi, Anlam ve Değer*. Ankara: ODTÜ.
- Tezel, Z., Demirel, B., & Şahin Kaya, Z. (2018). Ailelerin Koruyucu Aile Olmaya Karar Vermelerinde Etkili Olan Etmenler ile Koruyucu Aile Olmanın Anlam ve Önemi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(43), 15 - 36.
- Timur, S. (1972). *Türkiye'de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- TÜİK. (2017, Ağustos 1). *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2016*.

- TÜİK. (2017). *İstatistiklerle Aile, 2016*. Erişim: 14 Şubat 2019, Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646> adresinden alınmıştır
- Üstün, B. (2008). *Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal Ve Davranışsal Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Volcon, M., Machiz, C., & Reich, A. (2011). Sibling Relationships in the College Years: Do Gender, Birth Order, and Age Spacing Matter? *North American Journal of Psychology*, 13(1), 35-50.
- Voltan Acar, N., & Mc. Whirter, J. (2000). *Ergen ve Çocukla İletişim*. US-A Yayıncılık.
- Werner, E., & Smith, R. (1982). *Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth*. New York: Adams, Bannister and Cox.
- Wilson, K., & Sinclair, I. (2000). The trouble with foster care: the impact of stressful 'events' on foster carers. *The British Journal of Social Work*, 30(2), 193–209,.
- World Values Survey. (2018, Kasım 31). Erişim Tarihi: 14.01.2019, World Values Survey Web Sitesi: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> adresinden alınmıştır
- Yavuzer, H. (2014). *Ana-Baba Okulu : Ana-Baba Eğitimi ve Aile İçi İletişim Becerileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan, Y. (2009). Türkiye'de Çocuk Yetiştirme Üzerine Gözlemler. M. Artar (Dü.) içinde, *Türkiye'de Çocuk Yetiştirme Yaklaşımlar Yöntemler Sorunlar Çözümler* (s. 107-1032).

- Yazıcı, E. (2014). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 247-270.
- Yeşilkayalı, H. D. (2015). *Koruyucu Aile Bireylerinin Sosyodemografik Özellikleri İle Empatik Becerileri Ve Özgecili Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Yıldırım, E. (2011). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile . K. Canatan, & E. Yıldırım içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 121-138). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldırım, E., & Yıldırım, E. (2011). Aile İçi İlişkiler ve İletişim. K. Canatan, & E. Yıldırım içinde, *Aile Sosyolojisi* (s. 139-152). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldırım, Ş. (2013). *Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki Dinamikleri: İzmir Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, H. (2006, Mart). Türkiye'de Muhafazakarlık Aile, Din ve Batı İlk Sonuçlar Üzerine Genel Değerlendirme.
- Yılmaz, M. T., & Kesici, Ş. (2014). Anne Baba Tutumları ve Kardeş Sırasının Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışlarının Gelişimine Etkisi. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 131-157.
- Yurdakul, A. (2016). *Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kurum Bakımında Kalan Çocuklarla Koruyucu Aile Yanında Kalan Çocukların Benlik Saygısı ve Psikososyal Gelişimleri Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Zastrow, C. (1999). *The Practice of Social Work*. Brooks/Cole Publisher.

EKLER

EK-1 EBEVEYNLER İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

1. KİŞİSEL BİLGİLER

- 1.1. Yaşı
- 1.2 Cinsiyeti
- 1.3 Medeni Durumu
- 1.4 Şimdiye kadar en uzun süre yaşadığınız yer
- 1.5 Eğitim durumu/ Çalışma süreci/ gelir durumu
- 1.6 Aile kompozisyonları (eş, kardeş, akrabalar) nitelikleri ve ilişkileri
- 1.7 Diğer aile üyelerini tanıtıcı bilgiler

2. KORUYUCU AİLELİK BİLGİLERİ

- 2.1 Koruyucu aile olma süresi
- 2.2 Kaçınıcı koruyucu ailelik deneyimi (birden fazla ise ilk deneyiminde korunan çocuğa ne olduğu)

3. KORUYUCU AİLELİK YAŞAM DENEYİMİ BİLGİLERİ

3.1 Koruyucu aile olmaya ne zaman ve nasıl karar verildi?

- Diğer aile üyelerinin karara ilk tepkisi ne olmuştur?
- Bu kararın alınmasında diğer aile üyelerinin katkısı nedir?

3.2 Koruyucu aileliğe verilen değer nedir?

- Koruyucu aile olmada en önemli etken neydi?
- Koruyucu aile olmada en önemli amaç ne olmalıdır?

3.2 Korunacak çocuk için cinsiyet, yaş vb. kriterler oldu mu? Olduysa neden?

3.3 Koruyucu ailenin, korunan çocuğun biyolojik ailesi ile ilişkileri nasıldır?

- Çocuğun biyolojik ailesi ile görüşmesi hakkında ne düşünülmektedir?
- Çocuğun biyolojik ailesi ile görüşme süreci nasıldır?
- Görüşmeler nasıl geçmektedir?
- Korunan çocuğun biyolojik aileye dönmesi veya bir şekilde aileden ayrılması halinde ne hissedilir?

3.4 Ailenin, korunan çocuk için gelecek hayalleri nelerdir?

3.5 Koruyucu ailenin çevre sistemlerle ilişkisi nasıldır?

- Koruyucu aile olma kararı ile yakın çevreden ve akrabalarından nasıl tepkiler alınmıştır?

- Çevre sistemlerle ilişkiler ve iletişim nasıl etkilenmiştir?

3.6 Çocuğun sisteme gelişi ile birlikte kardeş alt sisteminde sisteminde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Biyolojik çocukların aile içindeki davranış ve iletişim örüntülerinde; kendi aralarında nasıl bir değişim yaşanmıştır? ebeveynlere karşı nasıl bir değişim yaşanmıştır? dışarıya nasıl bir değişim yaşanmıştır?
- Biyolojik çocukla/ çocuklarla, korunan çocuğun iletişimi nasıldır?

3.7 Çocuğun sisteme gelişi ile birlikte ebeveyn alt sisteminde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Koruyucu aile olma durumundan ebeveynlik rol ve sorumlulukları nasıl etkilenmiştir?
- Ebeveyn olma doyumunu koruyucu ailelik deneyiminden nasıl etkilenmiştir?

3.8 Çocuğun sisteme gelişi ile birlikte karı-koca (eş altsisteminde) ne gibi değişimler yaşanmıştır? (eşler arasında paylaşım, uyum vb.)

3.9 Aile üyeleri arasındaki etkileşimler nasıl değişmiştir?

- Koruyucu ailelik ile birlikte aile atmosferinde nasıl bir değişim yaşandı?

3.10 Koruyucu ailelik ile birlikte aile yaşam döngüsünde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Çocuğun aileye dâhil olmasıyla birlikte uyum sorunları yaşanmış mıdır? Yaşandıysa ne gibi sorunlardır?
- Yaşanılan sorunlara nasıl çözümler bulunmuştur?
- Aile, koruyucu ailelikten vazgeçmeyi ve çocuğun bakımının tekrar kurum tarafından sağlanmasını talep etmeyi hiç düşünmüş müdür? Neden?

3.11 Aile içinde belirlenen sınırlarda, kurallarda ve rollerde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Aile içerisindeki sınırlar nasıldır?
- Aile üyelerinin rolleri nasıldır?
- Ailedeki kurallar nelerdir?
- Aile yapısı koruyucu ailelik ile birlikte nasıl bir değişim yaşamıştır?

3.12 Aile üyeleri arasında gü. dağılımında ve hiyerarşik dengelerdeki değişimler nelerdir?

- Ailede kararlar nasıl alınmaktadır?
- Verilen kararlarla ilgili tartışmalar yapılmakta mıdır?

- Çocuklar ve ebeveynler arasındaki güç ilişkisi nasıldır?
- Korunan çocuk ile biyolojik çocukların aile üzerindeki etkisi aynı mıdır?(çocuğun gücü, izin alma durumu vb.?)
- Koruyucu ailelik ile birlikte bu dengelerde nasıl bir değişim yaşamıştır?

EK-2 ÇOCUKLAR İÇİN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

1. KİŞİSEL BİLGİLER

1.1 Yaşı

1.2 Cinsiyeti

1.3 Şimdiye kadar en uzun süre yaşadığınız yer

1.4 Eğitim durumu/ çalışma süreci

1.5 Aile kompozisyonları (eş, kardeş, akrabalar) nitelikleri ve ilişkileri

2. KORUYUCU AİLELİK YAŞAM DENEYİMİ BİLGİLERİ

2.1 Koruyucu aile olmaya ne zaman ve nasıl karar verildi?

- Diğer aile üyelerinin karara tepkisi ne olmuştur?
- Diğer aile üyelerinin etkisi ne olmuştur?

2.2 Koruyucu aileliğe verilen değer nedir?

- Koruyucu aile olmada en önemli etken neydi?
- Koruyucu aile olmada en önemli amaç ne olmalıdır?

2.3 Korunacak çocuk için cinsiyet, yaş vb. kriterler oldu mu? Olduysa neden?

2.4 Koruyucu ailenin, korunan çocuğun biyolojik ailesi ile ilişkileri nasıldır?

- Çocuğun biyolojik ailesi ile görüşmesi hakkında ne düşünülmektedir?
- Çocuğun biyolojik aileye dönmesi veya bir şekilde aileden ayrılması halinde ne hissedilir?

2.5 Biyolojik çocuğun, korunan çocuk için gelecek hayalleri nelerdir?

2.6 Koruyucu ailenin çevre sistemlerle ilişkisi nasıldır?

- Koruyucu aile olma kararı ile yakın çevreden ve akrabalarından nasıl tepkiler alınmıştır?
- Çevre sistemlerle ilişkiler ve iletişim nasıl etkilenmiştir?

2.7 Çocuğun sisteme gelişi ile birlikte kardeş alt sisteminde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Biyolojik çocukla/ çocuklarla, korunan çocuğun iletişimi nasıldır?
- Bir kardeşe sahip olmak çocuğa ne hissettirdi?
- Biyolojik çocukların aile içindeki davranış ve iletişim örüntülerinde kendi aralarında nasıl bir değişim yaşanmıştır?

- Biyolojik çocukların aile içindeki davranış ve iletişim örüntülerinde ebeveynlere karşı nasıl bir değişim yaşanmıştır?

2.8 Çocuğun sisteme gelişi ile birlikte ebeveyn alt sisteminde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Koruyucu ailelik ile birlikte ebeveynlerin davranışlarında bir değişim olmuş mudur? (kendi aralarında, çocuklara karşı, dış sistemlere) Olduysa nasıl bir değişim yaşanmıştır?

2.9 Aile üyeleri arasındaki etkileşimler nasıl değişmiştir?

- Kuyucu ailelik ile birlikte aile atmosferinde nasıl bir değişim yaşandı?

2.10

Ko

ruyucu ailelik ile birlikte aile yaşam döngüsünde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Çocuğun aileye dâhil olmasıyla birlikte uyum sorunları yaşanmış mıdır? Yaşandıysa ne gibi sorunlardır?
- Yaşanılan sorunlara nasıl çözümler bulunmuştur?
- Aile, koruyucu ailelikten vazgeçmeyi ve çocuğun bakımının tekrar kurum tarafından sağlanmasını talep etmeyi hiç düşünmüş müdür? Neden?

2.11 Aile içinde belirlenen sınırlarda, kurallarda ve rollerde ne gibi değişimler yaşanmıştır?

- Aile içerisindeki sınırlar nasıldır?
- Aile üyelerinin rolleri nasıldır?
- Ailedeki kurallar nelerdir?
- Aile yapısı koruyucu ailelik ile birlikte nasıl bir değişim yaşamıştır?

2.12 Aile üyeleri arasında gü. dağılımında ve hiyerarşik dengelerdeki değişimler nelerdir?

- Ailede kararlar nasıl alınmaktadır?
- Verilen kararlarla ilgili eleştiriler nasıl yapılmaktadır?
- Çocuklar ve ebeveynler arasındaki güç ilişkisi nasıldır?
- Korunan çocuk ile biyolojik çocukların aile üzerindeki etkisi aynı mıdır?(çocuğun gücü, izin alma durumu vb.?)
- Koruyucu ailelik ile birlikte bu dengelerde nasıl bir değişim yaşamıştır?

EK-3 AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

(Araştırmacının Açıklaması)

Koruyucu aileler ile ilgili yeni bir araştırma yapmaktayız. Araştırmanın ismi “Koruyucu Aile Modelinde Aile Yaşam Deneyimleri: Aile Sistemleri Teorisi Temelinde Niteliksel Bir Araştırma”dır. Yapılacak olan bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izin alınmıştır.

Ankara’daki koruyucu ailelere ulaşmayı planlıyoruz. Ancak hemen söyleyelim ki bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbestsiniz. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyoruz. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmak isterseniz formu imzalayınız.

Bu araştırmayı yapmak istememizin nedeni, anlamlı bir yaşam deneyimi olan koruyucu ailelik ile birlikte, aile yaşam döngüsündeki değişimleri doğrudan ailelerin anlatımı ile öğrenme ihtiyacıdır.

Daha açık ve detaylı belirtecek olursak; sizi koruyucu aile olmaya iten içsel motivasyonlarınızın neler olduğunu, koruyucu aile statüsüne vermiş olduğunuz anlamı ve bu deneyim ile birlikte aile ilişkilerinizde ve aile örüntülerinizde yaşadığınız değişimleri, çevresel etkileşimlerinizi bizimle paylaşmanızı istiyoruz. Çalışmanın temel amacı koruyucu aile sistemindeki aile yaşam deneyimleri ile birlikte yaşanan değişimleri aile sistemleri teorisi çerçevesinde belirleyebilmektir.

Araştırmanın uygulaması, sizinle, ortalama bir saat sürecek ve ses kaydının yapılacağı yüz yüze görüşme ile gerçekleşecektir. Koruyucu ailelik konusundaki kişisel deneyimleriniz, duygularınız ve düşünceleriniz, sizi ayrıntılı olarak anlayabilmemiz için çok değerlidir. Konuşmalarınızın tamamını yazmak ya da akılda tutmak çok zor ve aktaracağınız her söz çok önemli olduğundan görüşmenin kayıt cihazı ile kaydedilmesi gerekmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Tarık Tuncay’ın sorumluluğunda, yine Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü yüksek lisans öğrencisi sosyal çalışmacı Serpil Erdugan tarafından gerçekleştirilecek bu çalışmaya katılımınız araştırmanın başarısı için önemlidir.

Bu çalışmaya katılımınız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecek ve sizlere herhangi bir ek ödeme yapılmayacaktır.

Araştırma uygulaması sonucunda sizden alınan bilgiler bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Bize verdiğiniz bilgilerin gizliliği kesinlikle korunacaktır.

Bu çalışmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır, çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekme hakkına da sahiptir. Bu durum size hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

(Katılımcının Beyanı)

Prof. Dr Tarık Tuncay sorumluluğunda sosyal çalışmacı Serpil Erdugan tarafından bir araştırma yapılacağı belirtilerek bu araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya “katılımcı” olarak davet edildim.

Eğer bu araştırmaya katılırsam araştırmacı ile aramda kalması gereken bana ait bilgilerin gizliliğine bu araştırma sırasında da büyük özen ve saygı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Projenin yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebilirim. *(Ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi önceden bildirmemim uygun olacağına bilincindeyim)*

Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır.

Araştırma konusuyla ya da süreçle ilgili bir sorun yaşadığımda ya da sormak istediğim bir şey olduğunda herhangi bir saatte Prof. Dr. Tarık TUNCAY’ı 0 (541) 515 65 96 ve sosyal çalışmacı Serpil ERDUGAN’ı 0 (553) 224 05 55 telefonlarından arayabileceğimi ve H.Ü.İ.İ.B.F Sosyal Hizmet Bölümü adresinden ulaşabileceğimi biliyorum.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Eğer katılmayı reddedersem, bu durumun bana veya koruyucu ailelik statüme zarar getirmeyeceğini de biliyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırma projesinde “katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Tarih:

Katılımcının

Adı, soyadı:

Adres:

Tel:

E-posta:

İmza

Araştırmacı

Serpil ERDUGAN

serdugann@gmail.com

0 (553) 224 05 55

Sorumlu Araştırmacı

Prof. Dr. Tarık TUNCAY

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari

Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

ttuncay@hacettepe.edu.tr

0 (541) 515 65 96

EK-4 VELİ ONAY FORMU

Sevgili Anne/ Baba,

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı bitirme tezi kapsamında bir araştırma yapmaktayız. Araştırmanın ismi “Koruyucu Aile Modelinde Aile Yaşam Deneyimleri: Aile Sistemleri Teorisi Temelinde Niteliksel Bir Araştırma”. Bu araştırmayı yapmak istememizin nedeni, anlamlı bir yaşam deneyimi olan koruyucu ailelik ile birlikte, aile yaşam döngüsündeki değişimleri doğrudan ailelerin anlatımı ile öğrenme isteğidir. Bu nedenle çocuklarınızla görüşme yapmaya ihtiyaç duymaktayız.

Katılmasına izin verdiğiniz takdirde çocuğunuz ile yüz yüze görüşme yapılacaktır ve ortalama bir saat sürecektir. **Çocuğunuzun cevaplayacağı soruların onun psikolojik gelişimine olumsuz etkisi olmayacağından emin olabilirsiniz.**

Yapılan görüşmelerde kişisel bilgiler kesinlikle gizli tutulacak ve bu cevaplar sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Bu formu imzaladıktan sonra çocuğunuz istediği an katılımcılıktan ayrılma hakkına sahip olacaktır. Bu durum size ya da çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Çocuğunuzun katılımı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Tarık Tuncay’ın sorumluluğunda, yine Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü yüksek lisans öğrencisi sosyal çalışmacı Serpil Erdugan tarafından gerçekleştirilecek bu çalışmanın başarısı için önemlidir.

Yapılacak olan bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izin alınmıştır.

Saygılarımızla,

Araştırmacı

Serpil ERDUGAN

serdugann@gmail.com

Sorumlu Araştırmacı

Prof. Dr. Tarık TUNCAY

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
tariktuncay@gmail.com

Lütfen velisi olduğunuz çocuğun bu araştırmaya katılmak konusundaki iznini aşağıdaki seçeneklerden size en uygun gelenin altına imzanızı atarak belirtiniz.

Çocuğum.....'nın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Tarık Tuncay'ın sorumluluğunda, yine Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü yüksek lisans öğrencisi sosyal çalışmacı Serpil Erdugan tarafından gerçekleştirilecek olan bu çalışmaya gönüllü olarak katılmasına;

İzin veriyorum **İzin vermiyorum**

Velinin Adı Soyadı:

İmzası:

Ek-5 ETİK KURUL İZNI

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 21.12.2018 11:58
Sayı: 35853172-300-E.00000380614

E.00000380614

Sayı : 35853172-300
Konu : Serpil ERDUGAN Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencilerinden **Serpil ERDUGAN**'ın **Prof. Dr. Tarık TUNCAY** danışmanlığında hazırladığı "**Koruyucu Aile Modelinde Aile Yaşam Deneyimleri:Aile Sistemleri Teorisi Temelinde Niteliksel Bir Araştırma**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **18 Aralık 2018** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 362d589e-2410-4bd0-b801-83577a093125 kodunu kullanarak teker teker kontrol edebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFRİ

EK-6 TEZ ORJİNALLİK FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/07/2019

Tez Başlığı : Koruyucu Aile Modelinde Aile Yaşam Deneyimleri: Aile Sistemleri Teorisi Temelinde Niteliksel Bir Araştırma

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 200 sayfalık kısmına ilişkin, 19/07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turmitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Serpil ERDUGAN
Öğrenci No: N16220557
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet
Programı: Tezli Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

19.07.2019

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Prof. Dr. Tanık TUNCAY)

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT**

Date: 19/07/2019

Thesis Title : Family Life Experiences in Foster Care Model: A Qualitative Research Based on Family Systems Theory

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 19/07/2019 for the total of 200 pages including the a) Title Page, b) Introduction; c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Serpil ERDUGAN
Student No: N16220557
Department: Social Work
Program: Master of Science in Social Work-MS

Date and Signature

19.07.2019

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

(Assoc. Prof. Tarik TUNCAY)

EK-7 ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Serpil ERDUGAN

Doğum Yeri ve Tarihi: Zeytinburnu/ İSTANBUL-30.06.1995

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü (92.30 / 100)

Akademik İlgi Alanları: Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar, Aile ve Çocuk Refahı

İş Deneyimi

Staj: Ankara Adliyesi 5. Aile Mahkemesi (Ekim 2016- Haziran 2017)

Keçiören Sosyal Hizmet Merkezi (Ekim 2017- Ocak 2018)

Hacettepe Üniversitesi Erişkin Hastanesi (Şubat - Mayıs 2018)

Sertifikalar

Yaşamartı Eğitim Merkezi: Zihinsel Yönetim Teknikleri
Beden Dili ve Diksiyon
Sürdürülebilir Farkındalık
Hayal Kurmak ve Hikaye Anlatıcılığı

Olgu Psk. Danışmanlık Merkezi: Çocuk Resimleri ve Psikolojik Resim Testleri

Olgu Psk. Danışmanlık Merkezi: Savunma Mekanizmaları Ve Baş Etme Yolları

İletişim

E-Posta Adresi: serdugann@gmail.com

Jüri Tarihi:

26.06.2019